

ВСЕ ВІТ'10

журнал
іноземної
літератури

Спеціальний
випуск

Альманах китайської літератури

ВСЕ Спеціальний випуск СВІТ'10

журнал
іноземної
літератури

ВИХОДИТЬ
З СІЧНЯ 1925 Р.

VSESVIT-REVIEW OF WORLD LITERATURE

НЕЗАЛЕЖНИЙ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ
ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ МІСЯЧНИК.
ВИДАЄ ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ВСЕСВІТ» У КИЄВІ
E-mail: myk@vsesvit-review.kiev.ua
www.vsesvit-journal.com

АЛЬМАНАХ КИТАЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ЗМІСТ

До українських читачів. Привітання Надзвичайного і Повноважного Посла Китайської Народної Республіки п. Чжоу Лі (китайською мовою).....	3
До українських читачів. Привітання Надзвичайного і Повноважного Посла Китайської Народної Республіки п. Чжоу Лі	4
ШУ ТІН. О Батьківщино, моя люба Батьківщино! Вірш	7
ГУ ХУА. Подружня вірність. Повість	9
ВАН МЕН. Кленовий листок. Оповідання. — Випадковості:	
Сім коротких оповідок	70
АЙ ЦІН. Закам'яніла риба. Вірш	83
ВАН АНЬІ. Дядечкова історія. Повість	84
ЛІ ІН. На переправі через Хуанхе. Вірш	136
ЧЖАН КАНКАН. Літо. Оповідання	137
ЧЖАН СЯНЬ. Коханням забутий куточок. Оповідання	149
ЧІ ЛІ. Жити добре за будь-якої погоди. Оповідання	159
БЕІ ДАО. Життя художника. Вірш	168
ШУ ТІН. Осінні роздуми. Вірш	169
МО ЯНЬ. Геній. Оповідання	170
ЛЮ ШАХЕ. Я — вишневий цвіт. Поезія	177
ТЬЄ НІН. Квітки бавовнику. Повість	178
АЛЕКСЕЙ РОДІОНОВ. Китайська література нового і новітнього часу. Стаття	229

На 1-й і 4-й стор. обкладинки, на стор. 91, 136, 158, 167, 168, 169, 177, 228 малюнки й фрагменти малюнків славетного китайського художника, почесного директора Пекінського інституту китайського живопису Ці Байші (1864–1957).

На 2-й і 3-й стор. обкладинки та на кольорових вклейках – фотопанорама життя сучасного Китаю.

Спеціальний випуск журналу «Всесвіт» створено на замовлення і за підтримки Посольства Китайської Народної Республіки в Україні.

Видано у співробітництві з

БЛАГОДІЙНИМ ФОНДОМ ЗАХИСТУ І РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

CHARITABLE FOUNDATION FOR THE SUPPORT AND
DEVELOPMENT OF CREATIVE TRANSLATION IN UKRAINE

Шеф-редактор Олег Микитенко
Головний редактор Юрій Микитенко
Відповідальний секретар Ніна Харчук

Редакційна колегія: Іван Білик, Іван Дзюба, Дмитро Дроздовський (*редактор відділу критики й публіцистики*), Юрій Кочубей, Роман Лубківський, Дмитро Наливайко, Маріна Новикова, Дмитро Павличко, Микола Рябчук, Роман Сенькусь, Вадим Скурацівський, Максим Стріха, Лесь Тапюк, Олександр Терех (*редактор відділу прози*), Віктор Шовкун.

Коректор Любов Тютюнник
Комп'ютерний дизайн та верстка Вікторії Стрикун

ISBN 978-966-8439-18-6
ISSN 0320-8370

致乌克兰读者

我代表中国驻乌克兰使馆对中国文学专刊的出版表示热烈祝贺。

中国和乌克兰都具有悠久的历史。中国文学在三千多年的发展中从未中断，几乎每个大的历史时期都有一种文学形式可作代表，比如唐诗、宋词、元曲、明清小说等。正可谓“江山代有人才出，各领风骚数百年”。乌克兰从公元九世纪的“基辅罗斯”大公国发展成二十一世纪的欧洲大国，文学起到了重要的推动作用。乌克兰作家、诗人辈出，在各个不同的历史时期，创作出了极其丰富的具有鲜明时代气息的文学作品。

中国几千年的历史文化传统赋予中国作家强烈的民族责任心和历史使命感。他们通过文学作品讴歌美好现实，鞭笞黑暗势力，多角度多方面锲而不舍地发掘生活的美好和人性的善良。他们紧跟时代步伐，以中国知识分子拥有的独立思考意识，热情奔放地抒发着自己对祖国和人民的热爱，为中国社会的建设和人类社会的发展提供了强大的精神支撑。

新中国的成立，特别是改革开放，使更多的中国作家能够开拓视野，学习和借鉴包括乌克兰在内的世界优秀文学成果。其中，果戈里、舍甫琴科、奥斯特洛夫斯基、布尔加科夫等乌克兰作家对中国近代作家都有较大的影响。

进入新世纪，在全球化、多极化、网络化不断发展的条件下，各国文学交流的渠道变得更加丰富，更加广泛，也更加便利，融合成世界和平友好的宏大交响曲。中国文学，毫无疑问可以成为这首交响曲中的一个乐章。

为了庆祝中华人民共和国成立60周年，促进中乌文学交流，我们特意选择了新中国成立以来各个时期具有代表性的一些文学作品组成此刊，希望乌克兰广大读者能对中国文学有所了解，加深对中国历史文化和现代化建设进程的感受。

由衷感谢乌克兰《世界文学》编辑部和各位译者，是你们的辛勤劳动为两国文化交流架起了一座新的桥梁。

衷心祝愿中乌两国的文学交往绵延不断，祝愿中乌友谊万古长青。

中国驻乌克兰特命全权大使

A handwritten signature in black ink, consisting of stylized Chinese characters, likely '王刚' (Wang Kang), the ambassador's name.

2009年12月于基辅

ДО УКРАЇНСЬКИХ ЧИТАЧІВ

Від імені Посольства Китайської Народної Республіки в Україні я хочу від усього серця привітати Вас із випуском спеціального номера журналу, присвяченого китайській літературі.

Китай, як і Україна, має прадавню історію. В Китаї протягом трьох тисячоліть змінилося багато династій і урядів, однак політичні зміни аж ніяк не привели до перерви у розвитку художньої літературної творчості. Майже кожна епоха була позначена появою й розвитком того чи того літературного жанру. В історію увійшли *«танська поезія»*, *«сунські рядки ци»*, *«юанські мелодії цю»*, *«проза доби Мін-Цин»* тощо. Воістину мав рацію поет, пишучи про Китай як про «країну, яка подарувала світові покоління талантів, слави про кожного з котрих вистачило б на кілька сот років».

У процесі розвитку України від часів Київської Русі IX сторіччя й до утворення великої європейської країни XX сторіччя культура відігравала важливу роль, виконуючи основну рушійну функцію. Кожна доба породжувала численних талановитих українських письменників і поетів, у кожний історичний період створювалась велика кількість видатних творів культури, які й сьогодні зберігають своє яскраве звучання.

Багато тисячоліть історичні й культурні традиції передавалися китайськими письменниками завдяки їхньому могутньому відчуттю національної й історичної відповідальності. Своїми творами вони оспівували мальовничість реального життя, таврували вади й темні сили суспільства, безперервно й різнобарвно відбивали красу життя й людську доброту. Вони крокували в ногу з часом; як незалежні китайські інтелігенти вони виявляли свою любов до батьківщини й народу, надаючи духовну підтримку в будівництві китайського суспільства й розвитку загальнолюдської співдружності.

Утворення Китайської Народної Республіки, зокрема проведення політики реформ і відкритості, надало багатьом авторам китайської художньої літератури можливість розширити свій світогляд, вивчати й використовувати як допоміжні джерела твори світової літератури, в тому числі й української. На сучасних китайських письменників справили великий вплив такі породжені українською землею творці, як Микола Гоголь, Тарас Шевченко, Микола Островський і Михайло Булгаков.

Входячи у нове сторіччя в умовах глобалізації, багатоплярності й інтернетизації, канали обміну та зближення літератур різних країн стають ширшими, численнішими й зручнішими, завдяки чому світова література зливається в один величний симфонічний концерт миру й дружби. Китайська література, безумовно, стане однією з частин цієї симфонії.

На честь 60-річного ювілею від дня утворення Китайської Народної Республіки, з метою стимулювання обміну між китайською й українською літературами ми спеціально підібрали для цього збірника яскраві літературні твори різних років після проголошення КНР. Ми сподіваємось, що українські читачі різного віку й роду занять знайдуть тут багато цікавого для себе, ознайомляться із зразками китайської літератури й поглиблять свої знання китайської історії, культури та сучасного китайського суспільства.

Висловлюю сердечну подяку редакції журналу «Всесвіт» і перекладачам із китайської мови на українську. Завдяки Вашій наполегливій праці вибудовано новий місток культурного обміну між двома нашими країнами.

Щиро бажаю безперервності в розвитку української та китайської літератур; хай дружба між нашими країнами живе у віках!

НАДЗВИЧАЙНИЙ І ПОВНОВАЖНИЙ
ПОСОЛ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ
РЕСПУБЛІКИ В УКРАЇНІ ЧЖОУ ЛІ

Грудень 2009 р.

柳陰高士
高放浪那脈
自豪被問伊人
向姓氏於唐為
李晉子詢
丁亥春月湯允

Невідомий художник XI ст. Шляхетний мудрець під вербою.

О БАТЬКІВЩИНО, МОЯ ЛЮБА БАТЬКІВЩИНО!

Я — старе колесо водокачки на березі твоєї ріки,
сотні літ тут лилася пісня про виснажливу працю.

Я — закіптюжений шахтарський ліхтар у тебе
на голові,
блукає мій вогник, освітлює штольні шахти твоєї
історії.

Я — висохлий колосок рису, розбите полотно дороги,
твої плечі, в котрі врзалися лямки від баржі,
що сіла на міліну.

— О Батьківщино!

Я — твоя бідність.

Я — твоя скорбота.

Я — вистраждана надія багатьох твоїх поколінь.

Я — квітка в руці небожителів,
що тисячі років не спускаються на землю.

— О Батьківщино!

Я — твої новітні ідеали,
які щойно звільнилися від павутиння міфів.

Я — паросток твого древнього лотоса, вкритого
снігом.

Я — усмішка-ямочка в тебе на обличчі зі слідами сліз.

Я — оновлена білосніжна лінія старту,
вируючий червоно-гарячий світанок.

— О Батьківщино!

Я — один з мільярда твоїх дітей.
сума твоїх 9 мільйонів 600 тис. кв. км.
Ти годуєш грудьми з багаточисленними рубцями
мене, розгубленого, вдумливого, діяльного.
Це і є твоє багатство, твоя слава, твоя свобода,
які всмоктали моя кров і плоть.
— О Батьківщино!
Моя люба Батьківщино!

З китайської переклала Ядвіга ЛИСЕВИЧ

К'єу Сін. XVI ст. Пейзаж.

ПОДРУЖНЯ ВІРНІСТЬ

ПОВІСТЬ

Розділ I

На одному з північних відрогів хребта Уліншань, що тягнеться зі сходу на захід через кілька районів Південного Китаю, височіє крутосхила гора Небесниця. Назвали її так, певно, тому, що її вершина стрімко зводиться в небо. Внизу, біля підніжжя Небесниці, притулилося невелике, дворів на вісімдесят, село Гусяча Обміль. Назва села пішла нібито ще з тих давніх часів, коли там протікала широка річка, береги якої вкривала буйна зелень. Влітку вода в річці майже не прогрівалась, але й узимку мороз не сковував її течії, тож під час осіннього та весняного перельотів тут збиралася сила-силенна водоплавного птаства. А коли водну широчінь не бурунили ні човни, ні довжелезні плоти сплавного лісу, то в ній відбивалися прямовисне скелясте громаддя й дрібні сільські будівлі, а ще — безмежне блакитне небо з білими хмарками на ньому. І річка тоді здавалася ще величнішою і могутнішою, ніж сама велетенська гора.

Не скажу напевне, коли саме, за якої династії та річка облишила раптом тороване віками річище й лавиною, все змітаючи на своєму шляху, понесла

буйні води навпростець, попід самою Небесницею. У Китаї це не така й дивина. Гора ж так і лишилася на своєму місці, де стояла не одне тисячоліття. Але для нас, сучасників, дивовижніше те, що перед всілякими стихіями, які упродовж віків звалювалися на нього, вціліло й маленьке сільце, затиснуте на невеличкому просторі поміж високою горою і повноводою річкою. Шалені вітри й затяжні дощі поволі руйнували глиняні огорожі довкола, та заповзятливі мешканці зводили кам'яні; трухлявіло від негоди дерево селянських хатин, але натомість мурувалися нові кам'яниці. І як не намагалася матінка-природа, як не силкувалася зітерти з землі те незначне людське поселення, та так нічого й не вдіяла з ним. А все, кажуть, тому, що Небесниця прикривала його своїми могутніми грудьми і від буревіїв, і від злив, і від інших напастей.

А коли річка понесла свої води іншим руслом, на розлогій долині, що розкинулась більш ніж на десяток лі¹ вгору і вниз від села, на місці, де ще недавно набиралися сили багатотисячні зграї диких гусей, лишилося величезне розсипище гальки. Скарб ніби й не аж який, але нехтувати його все ж не слід. Безперечно, дісталосся воно нам ще від часів великого заледеніння. На схилах Небесниці тоді, певно, шумів праліс, а біля підніжжя буяло розмаїття трав і квітів. Далекі предки сучасного птаства та диких звірів з'являться тут значно пізніше. І саме на їхніх очах творилася подальша історія країни, яка не обмежується відомими оповідями про міфічного Паньгу, що розділив космічний хаос на небо та землю, про трьох славетних імператорів та п'ятьох царів, які заснували нашу державу. Не кажучи вже про легендарну богиню Ньюва, що залатала небо, про Цзіньвей, що хотіла засипати море, і про Юя, що зупинив води під час великого потопу.

Але прославилася Гусяча Обміль не багатючими покладами гальки, накопиченими ще в доісторичні часи, а арками на честь добродішних удів, які до смерті зберігали подружню вірність: з білого ціянського мармуру у вигляді високої стіни, обабіч якої височіли по дві колони з попереочною вгорі, ніби своєрідні брами. На білому тлі поміж колон вирізьблювали титул чоловіка чеснотливої жінки, її прізвище, дати народження і смерті, рік зведення арки, звання чи посаду чоловіка. Всього під горою височіло п'ятнадцять арок, кроків за тридцять-п'ятдесят одна від одної, встановлених за часів династії Тан, Сун, Юань, Мін та Цін². З-поміж п'ятнадцяти арок дві чи не найславетніші, бо на одній із них вирізьблено власноручний напис засновника Сунської імперії Тай-цзу, а на другій — ціньського імператора Юн-чжена. Земля довкола арок вимощена камінням, стінки прикрашені мозаїкою, а з боків зеленіють по кілька кущів вовчих ягід, наче почесна варта. Мешканці здавна називали цю місцину під горою «Алеєю чеснотливиць», неабияк пишалися нею, влаштували тут молебні.

Подейкують, ніби ціньський імператор Цянь-лун, мандруючи південним Китаєм, побував і біля Небесниці. Вражений побаченим, він написав: «Усім цивільним та військовим спішуватися з коней у цьому місці». Місцеві правителі одразу ж викарбували ці слова на мармуровій стелі, а стелу поставили перед входом до алеї. Слава про незвичайний пам'ятник розійшлася по всій країні, тож відтоді в перші дні Нового року та наприкінці грудня, а також першого й п'ятнадцятого числа кожного місяця, в березні ж на поминки сюди з'їжджалися батьки і з довколишніх, і з віддалених місць з незаміжніми чи неповнолітніми доньками; палили біля арок курильні свічки, поминальні паперові гроші, вклякали на коліна, клали доземні поклони й розчулено пере-

¹ Лі — міра довжини, приблизно 0,5 км.

² Китайські династії: Тан (618—906), Сун (960—1279), Юань (1280—1367), Мін (1368—1644), Цін (1644—1911).

повідали історії про доброчесних удів. Над «Алеєю чеснотливиць» слався запашний дим, кружляв попіл від спалених паперових грошей. А довкола стояла скорботна тиша...

І ось так за своє понад тисячолітнє існування алея перетворилась на своєрідну історичну реліквію; тому й збереглася неторкнутою аж до початку тисяча дев'ятсот п'ятдесят восьмого року. А коли по країні розгорнувся названий опісля «великим стрибком» рух за викорінення забобонів і на зміну давнім переказам стали приходити нові, дійшла черга й до реліквії. Всі п'ятнадцять біломармурових арок зруйнували і натомість звели кілька доменних печей, які вивергали в повітря снопи полум'я і клубовища диму, аби рішуче переплавити залізччя у великі зливки й одним махом стягнути цілковитого добробуту.

Старіші люди ще й зараз, тобто наприкінці весни вісімдесят третього року, згадують ті п'ятнадцять біломармурових арок і скурушно зітхають. Щоправда, молодь дивиться на це дещо інакше: «Авжеж, шкода, що знищено п'ятнадцять біломармурових арок на «Алеї чеснотливиць». Але разом зітерлися з людської пам'яті й сумовиті оповіді про п'ятнадцять доброчесних вдів. А якби все збереглося, то сьогодні можна б показати ту дивину по телебаченню, і вона, можливо, прославилася б так само, як, скажімо, єгипетські піраміди та сфінкси, висячі сади Семіраміди, Колізей у Римі, Акрополь у Греції, буддійська ступа в Індонезії чи храми Ангкор у Камбоджі. І тоді б наша Небесниця і Гусяча Обміль стали б місцем прощі як для своїх, так і для закордонних туристів, та ще істориків і поборників жіночих прав. І таким чином пливла б валюта для держави, пожвавилася б місцева економіка...»

Знайшлися й такі, що радили реставрувати пам'ятник коштом місцевого населення або державної позики. Але спершу слід би розчистити від уламків та сміття захаращену алею, де донедавна стриміли саморобні домни. Де валяється і той білий мармур від арок, бо виявився непридатним для виплавки сталі. Уламки плит та колон серед густих бур'янів необхідно лише повикопувати із землі. Світ, воістину, кругом пішов, все закрутилося, завертілося, і навіть час ніби полинув швидше...

Ця оповідь — про двох жінок, доля яких пов'язана з пам'ятником подружньої вірності, що стояв колись під горою Небесницею. Одна з них, юна вдова, жила в останні роки правління династії Цін і не зуміла зберегти духовної вірності чоловікові; друга — вже сучасна молода жінка, хоч і не зберегла вірності, але була досить послідовною у своїх прагненнях.

Сюжетно ці дві оповіді не пов'язані, але мають чимало спільного, такого, що може неабияк зацікавити як істориків та борців за жіночі права, так і читачів, спонукати до глибоких роздумів про жіночу долю.

Розділ II

Тисяча дев'ятсот вісімдесят третій рік.

Сталось так, що слава про Гусячу Обміль розкотилася по всій окрузі. Сільський народний комітет організував «Компанію по збуту гальки». Її використовували для доріг, для споруд і господарських будівель, огорож довкола садів і городів ще здавна. А коли розгорнувся рух за «чотири модернізації» і в повітах, районах та по всій області розпочалося велике будівництво, Гусяча Обміль одразу стала невичерпним джерелом будівельного матеріалу. Величезні машини возили його на міські будови, де гальку використовували для багатопверхових споруд, для підмурівок, різних стінових блоків та панелей, для гребель, мостів і шляхів, для залізничних насипів...

Створеною на акціонерних засадах компанією підрядився керувати колишній учитель, нині голова сільського народного комітету Сяо Ханьчу, ві-

домий тим, що любив читати старовинні книги. Компанія створила три бригади вантажників. Машина гальки з навантаженням коштувала п'ять юанів, з причепом — ще три юані. Всі розрахунки провадилися через компанію. Вантажники отримували за машину по три юані. З прибутків Сяо Ханьчу та його компаньйони сплачували податок державі; певну суму відраховували сільському комітетові та на адміністративні витрати, на культурно-побутові потреби та соціальне страхування, на утримання апарату компанії, транспорт та інше.

Компанія проіснувала трохи більше року, а в селі казали, що Сяо Ханьчу встиг стати «мільйонером». Певно ж, що дехто схвально прицмокував язиком, але вистачало й заздрісників, у яких аж очі лізли на лоба. А деякі доброзичливі водії радили Сяо Ханьчу міцніше замикати на ніч двері та не вештатись допізна. А Сяо Ханьчу лише сміявся на те.

Машин, що возили гальку, дедалі більшало, тож і в корчмі «Нічний аромат» край дороги під горою торгівля процвітала. Перед трактором зеленів просторий майдан, за яким жебонів невеличкий струмок; обабіч тяглися смуги зеленого бамбука. Тож утворилася чарівна місцина, де можна було оглянути машину, долити води в радіатор та й самому помитись.

Молодицю, що хазяйнувала в трактирі, звали Гуйхуа. Їй було років тридцять, але відвідувачі звали її сестрицею Гуйхуа, вони симпатизували їй, бо огрядним здавалася тендітною і стрункою, а худим, навпаки, повненькою. Кругловида й білозуба, вона носила щільні плаття, тож груди випиналися, як у дівчини, повертаючи погляди молодих водіїв. Біля трактиру машини гальмували й сигналізували, водії висовувалися з кабіни і поглядом шукали привабливу постать сестриці Гуйхуа. А дехто, рвучко загальмувавши, кричав від воріт:

— Сестрице Гуйхуа! Агов, сестрице Гуйхуа! Стрічай гостя!

— Ой, а я думаю, хто це! Ще й з машини не виліз, а вже горлає.

— Чайком пригостиш, сестрице?

— Але ж у мене є і солодке вино, щойно із жбана наточене. І арахіс смажений.

— Ха-ха, солодке вино — то пустощі. Ха-ха...

— Є і горілка кількох сортів. Далі сьогодні їдеш?

— Можна б і не їхати, якби знав, що сестриця нагодує, напоїть та ще й за простій заплатить.

— То чого ж стовбичиш, коли навіть солодкого вина не хочеш? Геть з-перед моїх очей!

— Тоді бувай! Боюся тільки, аби часом не випурхнув твій скарб з-під плаття...

— Ах ти ж безсоромнику! Зараз ти в мене схопиш, що й про машину збудеш, і з кручі загримиш...

— Коли шановного У немає вдома, ти завжди лаєшся. Навіть пожартувати не можна. Усі ж знають, як ти поміняла молодого на «достойного».

Водій натискав на газ, з вихлопної труби виривався клуб сизого смердючого диму — і машина зривалася з місця. Сестриця Гуйхуа застигала біля воріт, широко розплющеними очима ніби дивилася вслід машині, а на душі ставало так тоскно, що хотілось і плакати, і кричати.

Старе прислів'я каже: коли жартують, правди не кажуть, а як скажуть, всю душу вивернуть. Чоловік Гуйхуа, «шановний У», як його називали, був місцевим, служив у повітовій транспортній компанії водієм-інструктором. Непоказний, низенький, на півголови нижчий за дружину, але старший на цілих двадцять років, майже ровесник її батьків, які загинули в роки «великих битв "культурної революції"».

П'ятнадцятирічна Гуйхуа залишилася сиротою. Ходила по вулицях, збирала ганчір'я, доглядала чужих дітей, працювала в пральні, на цукровому та

вапновому заводах, на цегельні, на заводі хімдобрив була сезонницею. Словом, перебивалась чим могла, аби не вмерти з голоду та не обдертися до нитки. Сирітська доля кидала її то туди, то сюди, жорстоке життя топтало, мов якогось покидька.

У тисяча дев'ятсот сімдесят четвертому році, коли в країні розпочалася критика Лінь Бяо та Конфуція, їй виповнився двадцять один рік, а вона, без даху над головою, все ходила худющою обірванкою. Сусіди змилювались і познайомили її з У, водієм-інструктором повітової транспортної компанії. Він був одинаком, тільки старший за неї. Не подобався він їй, але помила голову, вдяглася більш-менш пристойно, та так і не пішла на зустріч. А люди все вмовляли. Щоправда, вже казали, що в У є помічник, стажер Че Ганьцзи, майже її ровесник, теж одинак. Одружаться — господинею стане. Вона знову помила голову, вдяглася в чисте, пішла до транспортної контори і вклонилася йому.

Цього разу все обійшлося. Нежонаті водії, що жили на обклеєному дацзибао, транспарантами, плакатами та лозунгами подвір'ї, саме поприходили з роботи. Дехто почав гомоніти з нею. Впросили побути з ними, а тоді завели до вільної кімнати, принесли запашного чаю, арахісу, цукерок, вмовляючи її на «терміновий шлюб».

Від усього того паморочилася голова, і вона ніяк не могла спекатися їх. Проте молодий стажер виявився кремезним приємним хлопцем... І тоді всі холостяки заворушилися, як комашня. Покрикуючи один на одного, занесли до порожньої кімнати стіл, стільці, ліжко, постіль. Метнулися до крамниці, набрали червоного паперу, почали малювати поздоровчі написи. Потім склалися, накупили цукерок, цигарок, вина, розставили на столі посуд. Поспішали так, що навіть реєстрацію шлюбу відклали на потім.

На цьому справді бучному весіллі лунали сміх, жарти, ляскали хлопавки. Дим від цигарок плив коромислом. У тому шумі та гаморі дівчина сиділа, соромливо опустивши голову, не наважуючись глянути на нареченого і гостей. А коли зовсім очамріла, її вштовхнули в нововмебльовану кімнату, сповнену пахощів. І щойно Гуйхуа переступила поріг, як світло погасло, а в дверях за нею клацнув замок. Чийсь руки підхопили її, поклали на ліжко, роздягли, і невдовзі вона стала жінкою.

Вона не усвідомлювала, лише відчувала, ніби тіло вкрилося брудом, ніби велика колода чи камінь качалася по ній усю ніч... Коли надворі почало сірїти і вона прийшла до тями, то побачила, що біля неї лежить не молодий хлопець, а худий, смаглявий, низькорослий У, старший за неї на двадцять років! Вона обурено закричала, заплакала, хотіла бігти звідси, тікати, та двері були замкнені, а вікна загратовані товстими прутами. Та й куди тікати сироті без рідні, без знайомих, де вона прихилиться... Помреш — і то ніхто не зронить сльози. Її обдурили, поглумились над нею, як після цього у вічі людям дивитись?

Три дні нічого не їла, не пила і не підводилася з ліжка. А чоловік виявив неабияке терпіння. Не відходив від неї, вмовляв, заспокоював. І навіть слізно благав, просив прощення, присягався все життя дбати про неї, запевняв, що матиме і харчі, і одяг, що слухатиме її, робитиме все, що скаже, переписе їй дві тисячі юанів зі своєї ощадної книжки, віддасть і продуктові картки на п'ятсот фунтів... А вона лютилася, смертельно ненавидячи цю людину! Зціпивши зуби, як навіжена, дряпала його. А він терпляче все зносив. Вона стомилася і ніби трохи відійшла. Така її доля, а від долі, як кажуть, не втечеш. Недаремно співається у весільній пісні: «Вийдеш заміж за півня — його слухатимеш, вийдеш за собаку — за ним бігтимеш, вийдеш за ворота — на спині носитимеш...»

Які безглузді часи, таке й весілля. Гуйхуа скорилася. А напарник її чоловіка, Че Ганьцзи, її лженаречений, після цього «громадського доручення» три роки не потикався до свого старшого товариша.

І справді, Гуйхуа вже не турбувалася ні про харч, ні про одяг. Жила в теплі і в добрі, їла доскоchu, обличчя в неї зарум'янилось, волосся стало причесаним, груди налилися, і вся вона ніби оновилася. Люди вже казали, що сестриця Гуйхуа лише по двадцяти роках вилюдніла, розквітла, виразнішими стали її чорні брови та проникливішими очі. І кожен, хто зустрічав її, дивом дивувався, не міг одвести від неї погляду. До чоловіка Гуйхуа ставилася тепер шанобливо й турботливо. Єдина прикрість, що низенький, та ще худий, а про вікову різницю і казати годі — для родинного життя неабияка завада. Гуйхуа, на жаль, не мала дітей. Та кому викажеш своє горе?..

А шановний У, бачачи, що дружина стала спокійнішою, гарнішою, вже й пишався, що він її і поїльник і годувальник. Але повного щастя не було: десь у глибині чаїлися ревності й тривога. Дійшло навіть до несподіваних перевірок, після яких нерідко вдавався до стусанів. І чим гарнішала дружина, тим дужче точили душу ревності.

Шановний У вмів ладнати з транспортним начальством, завжди тримав машину в порядку, мав авторитет і повагу в товаришів, тож, хоча Гуйхуа і прожила з ним у холостяцькому гуртожитку понад шість років, жодного разу не виникало ні сварок, ні сутичок. Непомітно настала весна вісімдесят другого року. Ідучи якимсь через рідні місця, шановний У почув від селян, що в Гусячій Обмілі збираються торгувати будматеріалами — так надумала місцева компанія.

Він одразу ж прикинув, що це непоганий вихід із становища, в якому опинилися він і Гуйхуа. Skorиставшись службовим становищем, він потай від товаришів влаштував три щедрі почастунки й купив на гірському схилі при дорозі шість соток пустирища, де з дармового каміння вимурував крамничку. Накрив шифером, долівку залив бетоном, вікна загратував, на стелю настелив запашні соснові дошки. І його напарник, Че Ганьцзи, допомагав, наче близький родич, не шкодуючи ні сил, ні поту.

Коли будівництво завершилось, У виклопотав для дружини патент, за яким вона могла три роки торгувати без ніяких податків. Потім з напарником привезли на двох машинах цигарок, вина, цукерок, олії, солі, оцту, соєвого соусу та іншого повсякденного краму. І ось так на Гусячій Обмілі з'явився перший харчовий заклад — і крамничка, і трактир.

Першого ж дня шановний У накрив п'ять столів і запросив найліпших приятелів із транспортної компанії, а також місцеве начальство. Під вибухи петард і п'яні вигуки любитель старовинних книг Сяо Ханьчу написав на ввісці: «Трактир "Нічний аромат"».

Розділ III

Роки Гуан-суй³ часів Цінської династії. Та ж гора Небесниця і та ж Гусяча Обміль.

Біля сільської крамниці над дорогою край села кількома купками зеленіють дерева. А в затінку під ними пістрявіє всіма барвами галька. Нею ж укрита й дорога, й стежки, що розбігаються від неї. Галька купами лежить по краях грядок, з неї ж і огорожі довкола садиб. Змішана з цементом, вона йде на підмурівки, на стіни й стоїть сотні років, не боячись ні дощу, ні вітру, ні морозів, ні снігу. І вогню не боїться, навіть як гасом поллеш; і куля її не бере, лише біла віспина лишається там, де вона влучила. Та оскільки і розмір, і форма, і колір у гальки різний, то на дорогах і мурах утворюються хиמרні візерунки, що часом аж очі вбирають. Коли хтось чужий опиняється в

³ Гуан-суй — назва правління імператора Де-цзуна (1875—1908).

цих краях, то не надивується, що галька така міцна і на все придатна. Справді, куди не глянь, вона скрізь. Без неї не обійдешся.

У Гусячій Обмілі близько восьми десятків родин, переважно з прізвищем Сяо або У — інших прізвищ у селі обмаль. Проте село справдавна відоме «Алеєю чеснотливиць», її п'ятнадцятьма арками, що їх звали роди Сяо та У.

Місцеві жителі споконвіку дотримуються давніх звичаїв: дітям не слід гасати «Алеєю чеснотливиць», дівчаткам не слід бігати там босоніж, вагітним жінкам не годиться прогулюватись там, а п'яничкам бешкетувати, носіям гною не слід перетинати алею; годі й пускати туди худобину.

«Алею чеснотливиць» доглядають призначені храмом люди, на кошт того ж храму провадиться й необхідний ремонт; плюндрування пам'ятників, зневажливе ставлення до них вважалося неабияким злочином, і винуватцеві вносили свій вирок старійшини обох родів. Найлегшою покарою могли бути штраф, цілорічне купування курива або підмітання вулиць, найтяжчою — скликання людей на молитву в храм, конфіскація майна, носіння ганебного ковпака, ходіння вулицями під удари гонга, побиття канчуками, звернення до повітового, окружного чи провінційного начальства з клопотанням засудити до страти, коли засудженого з каменем на шиї штовхали в ставок.

Подейкували, ніби дев'ять біломармурових арок належали родові Сяо, а шість — У. Це спричинилося до таємної боротьби між обома родами, до вишукування способів, аби обставити суперників. І ці чвари упродовж віків не раз переростали в бійки, судові тяганини й інше. І ось тепер, судячи з того, скільки арок звів кожен рід, видно, що рід Сяо переважив.

Але ж із тих шести арок, що належать родові У, дві відзначені імператорськими автографами! До того ж найдавніша арка, споруджена в перші роки царювання танського імператора, що правив під девізом Кай-юань⁴, теж належав родові У. Крім цього, овдовіла наймолодшою, двадцяти двох років, і зберігала вірність чоловікові до глибокої старості також представниця роду У.

Явне і приховане суперництво родів Сяо та У тепер точилося за те, чия представниця стане шістнадцятою, хто муруватиме ще одну біломармурову арку.

Щоб добитися такої честі, обидва роди ладні були на все. Але, схоже, рід Сяо більше прагнув досягти цієї мети. У старійшини роду Сяо була дев'ятнадцятирічна невістка, яка могла стати черговою чеснотливицею. Прізвище дівчини було Ян, звали Цінюй, взяли її у дев'ять років з убогої родини. Її майбутньому чоловікові натоді виповнилося лише три роки, тож поки що вона мусила доглядати його. У п'ятнадцять років вона стала розуміти, що чоловік існує не для того, аби доглядати його, тож шарілася і бентежилася, коли бачила чужих чоловіків; та й щомісяця нездужала.

Дівчина росла й гарнішала, мов запашна квітка. Залюбки дослухалася до розмов дорослих, які часом не дуже обачливо висловлювались, крадькома припадала до вікна, аби почути, які пісні співають на вулиці та про що розмовляють люди. Що ж до «чоловічка», то його такі речі не хвилювали. Спали вони вкупі, і вночі він міг покласти на неї руку чи ногу, а то й надзюрити в постіль. Вона плекала надію, що «чоловічок» колись виросте, стане високим і дужим, збагне все, що знають дорослі чоловіки й жінки. А що саме, про це юна Цінюй лише здогадувалась, бо не раз чула натяки в розмовах дорослих, у їхніх пережартах, і здогадувалась, що те визнаєш, коли станеш дорослим.

«Сповнилося вісімнадцять, а чоловік ще маля. Серед ночі в ліжку може калюжу зробити, або ж груди починає шукати, бачте, поссати заманулось. А я ж тобі не мати, а дружина!»

⁴Кай-юань— один з періодів (713—741 pp.) правління династії Тан.

«Дружина вже доросла, а чоловік ще дитина, у мене груди тремтять, а він тільки й годен плакати! Ти до нього горнешся, а він тільки дряпається. Ти його гладьш, а він тебе стусає! Хочеш, аби він чинив, як мужчина, а він упаде й сопе на подушці...»

Весняними та літніми місячними вечорами за огорожею навпроти її вікна хтось частенько наспівував пісні. Цінюй слухала їх, і в неї то завмирало серце, то раптом брала злість, і вона ще міцніше пригортала до себе «чоловічка», який міцно спав. Вона боялася спросоння побігти на той звабний голос і зганьбити себе. А «чоловічок» усе ж свій. Виросте й стане таким же міцним та дужим, як інші. Цінюй ніколи не дорікне йому ні за нехтування, ні за байдужість. Цінюй віддасть йому всю ніжність дівочого серця. Цінюй зуміє догодити своєму чоловікові.

У щасливих людей обличчя радісні, а в бідняків доля нещасна. Цінюй ледь дочекалася, коли «чоловічкові» виповнилося тринадцять; їй уже було дев'ятнадцять.

«Чоловічок» подобався їй дедалі більше. Вранці і ввечері тепер вона клала всілякі жертвні дарунки перед зображенням богині милосердя, палила курива, біла ревні поклони, просила матінку-заступницю, аби чоловік її ріс дужий та здоровий, а вона скоріше завагітніла. Проте її тринадцятирічний чоловік ще не перехворів на кір. От перехворіє, тоді, вважай, усе гаразд. І як на те, в кінці року, тільки похолодало, «чоловічок» почав кашляти, піднялася температура, пропав апетит.

Батьки спочатку гадали, що хлопчак застудився. Нічого, вип'є гарячого чаю з імбирем та подвійну порцію ліків, пропотіє добряче — і покращає. Син випив гарячого чаю з імбирем, випив ліків, а нежить не проходила, та й жар не спадав. Потім хлопець зомлів. Цінюй помацала його шию і помітила, що вона червона. Аж тепер старий Сяо та його дружина здогадалися, що в їхнього Баобєя кір! У хаті зчинився переполох. Спершу чоловіка загорнули в простирадло і разом з Цінюй замкнули в їхній спальні. Вікно запнули, щоб не пробилися ні вітер, ні світло. Потім послали паланкін по лікаря та знахарку, звели купити ріг сайгака... Проте ні лікар, ні знахарка так і не зарадили нічим.

У будинку Сяо-четвертого оплакати небіжчика зібралася вся рідня. Проте найбільше тужила та побивалася Цінюй. Оскільки небіжчик був малолітній, то бучного похорону не робили. Після шістдесяти трьох днів посту й поминальних церемоній, дівчина зняла жалобу. І тоді Сяо-четвертий запросив до себе її батька, убогого службовця з глухого гірського села. Вони сиділи в залі й гомоніли про те, щоб дівчина підписала обітницю про довічну вірність чоловікові. Батько, звісно, міг забрати доньку додому й віддати заміж удруте. Але міг залишити в родині Сяо, щоб вона звікувала вдовою, зберігаючи подружню вірність. Добре, що батько заздалегідь переговорив з донькою і пояснив, що на неї чекає удома: мати вже залишила цей світ, а в нього купа малечі на руках. І всю ту дрібноту треба годувати і вдягати, захистити від голоду й холоду. А залишиться в свекра, то не знатиме ні горя, ні злиднів, матиме і теплий одяг, і ситий харч. А там, гляди, стане доброчесною жінкою, на її честь спорудять пам'ятну арку, і добра слава про неї залишиться навіки...

Цінюй уже досягла того віку, коли трохи розумієш всю складність життя. В батьківській оселі на неї чекають голод, холод, безвилазні злидні. Батькові слова спонукали її вибрати останнє. Вона стала на коліна перед домашнім вівтарем, де стояли таблички з іменами предків, і при рідному батькові, свекрові та свекрусі зробила дев'ять поклонів і підписала обітницю, що довіку буде вірною покійному чоловікові:

«Невістка родини Сяо, дівоче прізвище Ян, дев'ятнадцяти років овдовівши, дає обітницю бути до скону відданою чоловікові, щоб і їй на «Алеї честотливиць» поставили біломармурову арку».

Новина миттю облетіла Гусячу Обміль і викликала загальне схвалення. А старійшина роду Сяо на довершення урочистої церемонії з усіма дорослими відвідав храм предків, запалив там запахущу смолу перед їхніми табличками й червону свічку. Молитва й пожертва предкам приносить заступництво їхнім нащадкам. До всього, Сяо-четвертий обдарував служителів храму срібними монетами. Ті порадилися і купили довжелезну гірлянду хлопавок, влаштували феєрверк перед входом до храму, надавши події виняткової врочистості. Опісля Сяо-четвертий запросив на учту чималий гурт далеких і близьких родичів. Після цього всього повага до роду Сяо в селі Гусяча Обміль і довкола Небесниці відчутно зросла, а до роду У спала. Дехто з роду У почав розпускати злісні чутки й застерігати:

— Постривайте! Ще потече наша річка старим річищем!

— Ти лише бачив, а я розмовляв з нею, коли вона бавилася зі своїм малолітнім чоловічком біля криниці. Очі в неї жваві, блискучі, вуста ніжні, рожеві, груди високі. Словом, молоденька кроличка, щоб плодити хлопчиків та дівчаток, не менше десятка...

— Дев'ятнадцять років — якраз той вік, коли сняться чарівні сни! Ой, не витримає вона...

— А щоб вам... А давайте підемо до садиби Сяо місячної ночі, станемо під вікном і заспіваємо! Не витримає і вискочить з вікна. Ото буде чудасія!

— Заспіваємо? Та у старого Сяо такий собацюра, що може й відкусити дещо... Чого доброго, ще той Сяо влаштує засідку; отоді достеменно чудасія буде.

Наші предки застерігали: «Не шукай скарбу там, де його немає». Яким би високим не було небо, а людські серця своїм благородством бувають вищі за нього. Якими б крутими не були гори, та людська вдача може бути крутішою. В роді У, безперечно, знайдеться хтось, здатний на підлоту, і тоді може розігратися комедія, яка стане лихом для декого.

Розділ IV

«Компанія по збуту гальки» процвітала. Клієнтів у трактирі «Нічний аромат» щодень більшало.

Що й казати, чимало водіїв та експедиторів охоче завертали в сільський трактир, де за якихось два юані можна мати двісті грамів гаолянової горілки та тарілку смаженого арахісу, посидіти спокійно, розслабитися, помилуватися гарненькою привітною господинею.

Бувають, звісно, й такі, що хильнуть зайвини, а потім верзуть казна-що. Дехто з них підходив до стойки і пробував залицятися до господині, але та хапала плетену мухобійку і глузливо одбивалася від нахаби. Могла й так уперіщити, що й слід лишався, але зла на неї ніхто не тримав. Нічого, що вона молода, але вести господарство, ладнати з людьми вміла незгірше за досвідчених господинь. Підвищуєш голос, і вона відповідає тим же, жартуєш, і вона відповідає жартом. Ніколи не покаже відвідувачеві, що гнівається на нього. І з часом водії ставилися до неї все приязніше.

— Сестрице Гуйхуа, якщо на цьому світі робитимеш людям стільки добра, то на тому світі я тебе виглядатиму щовечора. Не так, як твій шановний У. Сам ні на що не здатен, а ще й тебе кривдить.

— Отакої! Може, й на коліна станеш, за поли хапатимеш, ноги обніматимеш, якщо я тобі така люба?

— Сестрице Гуйхуа, будь людиною, дай ще двісті грамів і порцію підсмаженої квасолі!

— Нема чого! Тобі далі їхати, а дорога в горах, сам знаєш. З такими поворотами і над такими урвищами, що недовго й до лиха.

— Ти що, сестрице, так дбаєш про мене?

— Я дбаю про машину. Та й на твій похорон, якщо загримиш, державі доведеться витратитися.

— О боже, яка ж ти жорстока, яка бездушна жінка!

— Годі тобі, годі, ніколи мені з тобою теревені правити. Підживився, і — щасливої дороги.

Одні від'їжджали, інші прибували, і Гуйхуа привітно кожного зустріне й проведе, нікого не виділяючи й нікого не ображаючи. Серед водіїв, звичайно, бував і Че Ганьцзи, якого навчив шоферуванню шановний У. То був високий кремезний парубійко, ровесник Гуйхуа, неодружений і досі. До Гуйхуа він ставився шанобливо, називав «матінкою» і ніколи не допускав глузів чи грубощів з нею, як то, бувало, інші. Коли в трактирі бувало людно, він міг мовчки взяти тацю і обслужити когось чи попорати іншу роботу. Часом, коли відвідувачі надто засиджувались, шановний У та сестриця Гуйхуа могли йти спати, полишивши все на нього. Спав він у такі дні у верхній кімнаті, де для нього поставили ліжко.

Усі ці роки Гуйхуа ставилася до Че Ганьцзи як до рідного брата. Коли в того, бувало, одяг порветься чи забрудниться, вона його і залатає, і зацереує, і випере. А зварить щось смачне, неодмінно і йому залишить. Парубок подобався Гуйхуа, хоч колись і спричинився до її заміжжя. Певно, тому й досі соромився глянути «матінці» в вічі, червонів, ніяковів перед нею. Тож коли часом залишалися удвох, ні про які жарти, усмішки й гадки не було. А про випивку й казати годі. Саме за це шановний У поважав свого вихованця. Че Ганьцзи, значно молодший за наставника, віддячував йому тим же. Шановний У вірив своєму вихованцеві і не вбачав у його поведінці нічого підозрілого. Гуйхуа кілька разів при чоловікові розтлумачувала парубкові, що юнаки мусять женитися, а дівчата — виходити заміж. І той не заперечував.

— Ганьцзи, ти ж ціліснітькі дні в дорозі, скрізь їздиш. Невже не набачив собі дівчини? Але нічого, ми з чоловіком таки одружимо тебе.

— Та ж він, як побачить дівчину, одразу хнюпить голову, а сам шаріється, мов помідор. Соромиться, мов та затворниця, що вперше на люди вийшла!

— Ганьцзи, не вірю я, що ти дожив до тридцяти років і не дружив з дівчатами... А сором'язкості позбутися неважко, аби бажання. Тесть із тещею не люблять, коли жених несмілий. Їм подобаються такі, що постоять за себе, мають власну думку, заповзятливі, енергійні. І водночас привітні, лагідні...

На ті «матінчині» настанови Че Ганьцзи лише мовчки хитав головою. Інколи позирав то на свого наставника, то на «матінку», густо червонів, потім нагинав шию і насилу вичавлював:

— В цьому ділі я... Я покладаюся тільки на вас...

— От і гаразд, нарешті дочекалися твоєї згоди! — засміялася Гуйхуа і бадьоро запитала: — А як ти сам щодо одруження? Якого віку хочеш наречену? Високу, вродливу, освічену? Якої вдачі, з якої родини? Для життя, Ганьцзи, все це неабияк важить! Того й гляди, аби в чомусь не схибити. Особливо треба зважати на її родину. Добре б, якби сім'я не велика, щоб не брати зайвого тягаря на плечі.

І шановний У не бажав стояти осторонь:

— Поки що не знаю напевне, кого порадити, але хочу, щоб тобі велося добре...

Водив машину Че Ганьцзи неабияк, а от у розмові, як то кажуть, його двигун давав перебої, іскра кудись дівалася.

— Хоча б сказав, які тобі до вподоби... Так, для прикладу. Чи не знаєш? — напосідала на зніченого парубка Гуйхуа, удавано гніваючись і співчуваючи водночас.

— Для прикладу?.. — Че Ганьцзи нерішуче поглянув на свого вчителя, потім на його дружину, а тоді мовив: — Ви тільки не ображайтеся, але мені... мені хотілося б таку... як матінка Гуйхуа...

От тобі й на! Від несподіванки у шановного У очі на лоба полізли, а в душі ворухнулася підозра. Гуйхуа ж, яка так завзято взялася за сватання, раптом почервоніла, в неї збився подих. Вона так обпекла поглядом парубка, що той знітився, збагнувши раптом, що бовкнув зайве і нашкодив сам собі. Зрозумів і те, що відтепер стосунки їхні не лишаться колишніми. Виходить, ще одну біду накликав на свою голову.

Аби гідно вийти з лоскотливого становища, шановний У зробив вигляд, ніби балачки давно йому набридли; він голосно позіхнув і солодко потягнувся.

— Годі вже нам, Ганьцзи, теревені правити! У людських довбешках стільки дурниць, що їх і до ранку не переслухаєш... Тож ходімо спати, бо зранку в дорогу. Он треба ще триста машин гальки вивезти, а часу — трохи більше місяця...

Гуйхуа першою підхопилася з місця. Хоч і кортіло, не наважувалася глянути на чоловіка, бо той, певно, почав би докоряти, мовляв, бачиш, до чого довела твоя легковажність. Навіть Че Ганьцзи, простому, чесному хлопцеві, забила памороки. Тож, мовляв, оскільки жінка гожа, то треба пильнувати її, не спускати з ока.

Щоразу в такі хвилини Гуйхуа охоплювало відчуття глибокої скорботи й незаслуженої образи. Та як не гірко, а мусиш мовчати. Тебе лають, звинувачують у всіх гріхах, а то й стусаяють, а ти у відповідь мусиш лише всміхатися. От і того вечора не встигла вона на ліжко вкластися, як він уже штурхонує її. А сама й плакати не сміла, бо над ними спав Че Ганьцзи. І той, хто б'є, і той, кого б'ють, мають озиратися на людей, що вони скажуть. Негоже, щоб чужий чув сімейну сварку.

Після того випадку усі троє наче змовились і ніколи не торкалися небезпечної теми одруження Че Ганьцзи. Бо тема та, наче стиснуте повітря в балонах: найменша похибка — і може статися вибух. Шановного У не полишала думка: а чи не позирає дружина на інших чоловіків, чи не зраджує його.

Якось він прийшов із роботи пізно й виявив, що дружина сидить з головою сільського комітету Сяо Ханьчу, — п'ють вино й весело розмовляють; її білі груди мало не вискакували з викотів халата. Він насупився: он воно що. Хоч Сяо Ханьчу й за сорок, та чоловік він ще міцний, наче буйвол. Такий будь-якій молодиці сподобається! Без жодного слова, хоч на душі й кипіло, він підсів до них і випив з ними чарку-другу. А коли Сяо Ханьчу пішов, не став ні митися, ні вечеряти, а замкнув двері, згріб Гуйхуа і, мов курча, поволік до спальні. Лютий, як диявол, учинив їй допит:

— Ну, розповідай! Розповідай своєму чоловікові!

— Що розповідати? Ти...

Гуйхуа перехопило подих, обличчя жалібно скривилося.

— На коліна! Я кому, шлюхо, сказав — на коліна!

— А що я зробила? За віщо мені на коліна ставати?

Знесамовитілий У збив Гуйхуа з ніг, тоді схопив за комір і рвучко поставив на коліна.

— Кажу, коли ти злигалася з цим Сяо?

— Матінко рідна! За віщо ж така напасть? Та я ж тобі, шановний У, все життя вірна, щоб мене грім побив, щоб блискавка спалила! Матінко рідна...

— Не признаєшся? Чого я тебе завжди вчив?

— Не кричати, не спокушати чужих чоловіків, не задивлятися...

— А ти, користаючись тим, що я при машині й завжди в дорозі, з чужим чоловіком п'єш вино, любенько вуркочеш... Вино зводить розпусників, а ти не признаєшся! Та я повидираю твої безсоромні очі, поперебиваю ноги!

— О боже праведний! За які гріхи мене караєш? За віщо мучиш мене безневинну? Несила більше терпіти ці штурхани, ці ляпаси. Дозволь підвестися. Дозволь... Ось зараз я роздягнуся, і тоді дивися, чи грішна я...

Ні великі кулаки шановного У, ні набридлі ганебні оглядини не виявили ніяких доказів. Чоловік трохи заспокоївся. Аж тепер збагнув, що даремно напався на дружину. Обійняв Гуйхуа дужою рукою, а та навіть в обіймах скаржилася крізь сльози:

— Ти... ти мені ніколи не віриш... Несправедливо звинувачуєш... Підозрюєш... Влаштуєш бійки, перевірки, а потім по всій Гусячій Обмілі неслава йде; а люди сміються, глузують, шкірять зуби... А Сяо Ханьчу, може, приходив з добрими новинами; казав, що видобування гальки має розширюватись. Тож і прибутки наші побільшають...

Шановний У довго не випускав дружину з обіймів. Гуйхуа знала, що саме так чоловік намагається спокутувати свою провину.

І ще одне позначалося на їхніх стосунках. Про це вони не говорили, хоч і добре відчували: вікова різниця, аж на двадцять років! Хоча шановний У був запальним, нестриманим, злим на вигляд і вкрай дужим, на їхньому спільному житті це не дуже позначалося. Щойно він починав злитись, як Гуйхуа вдарялася в сльози. Він, бувало, лише дорікне їй:

— Не соромно тобі плакати? Скавучиш, як голодне цуценя!

Вона крізь сльози дорікала:

— Аби тебе любили та догоджали тобі, а як іншому з тобою, тобі байдуже... Мені вже тридцять років, майже сім з тобою прожила, а жодного разу по-справжньому не... не відчула щастя з тобою.

Шановний У теж мав що сказати на те, але мовчав, ніби в горлі застрягло щось. Якщо в дружини немає бахура, то звідки їй знати про подружнє щастя? І чи по-справжньому, чи не по-справжньому... Жінки — народ легковажний, для них багато важить, чи догодив ти їй, чи ні. Всілякі підозри, здогади все дужче опосідали шановного У.

«Яка чорна невдячність! Прийшла до мене боса, гола, голодна. Чому ж тоді я влаштував її? А тепер, коли має трактир, має зарібок, носить нейлонові плаття, джинсові штани і красується за прилавком, як пава мальована, раптом їй чоловік не підходить».

Після цієї сутички шановний У умисне ламав свій графік. Раніше, бувало, виїжджав рано-вранці і повертався пізно ввечері. А тепер серед білого дня міг заскочить додому, оглянути кімнати, пройтися подвір'ям — чи немає нічого підозрілого. Тоді сідав у машину і їхав далі. Якось кілька днів не потикався додому, не подавав про себе ні чутки, ні звістки. А тоді нагрянув серед ночі, загував у двері, вихором увірвався в хату і так налякав Гуйхуа, що ту аж трусило. З остраху не могла збагнути, що то за вибрики. Проте відчувала, що це не просто так.

— Лягай, ледащо! Роздягайся! — міг загорлати, вимахуючи кулаками. Так починалася «перевірка наскоком». Гуйхуа слухняно і вже вкотре доводила свою доброчесність. Після цього чоловік пригортав її, або починав верзти таке, чого й сам не розумів. Гуйхуа тим часом трусило, як у лихоманці, а в голові крутилося одне: «Господи, коли вже цьому настане край?»

Розділ V

Хоча про садибу старого Сяо не скажеш, що то обійстя багате й заможне, в Гусячій Обмілі він був одним із наймаєтніших мешканців.

Подвір'я обносив високий мур із аркою над в'їзною брамою, на подвір'ї мінилися зеленню зарості бананів та пір'їстої спаржі. Сама садиба ділилася на три частини. В першій будівлі розміщалися передпокій з кухнею, коморою і кімнатами для служниць обабіч; в другій, у глибині невеликого дворику, жили господар з дружиною. Тут був зал із кабінетом, чайна кімната, а у флігелях — помешкання для дорослих синів та невісток. Вимощені каменем вузькі стежки з'єднували перші два будинки, флігелі й вели на задній двір, до жіночої половини. То був найтихіший куточок. Від будівель першого двору його відділяли квітник та садок. Сюди виходили двері семи кімнат третього будинку, де жили неповнолітні діти. За цією будівлею височіла огорожа, утикана іржавими залізними шпичаками. За муrom розкинувся дикий ліс; і він належав Сяо-четвертому. Від квітника на задвірку видніла висока гора Небесниця, вершина якої, мов мечем, розтинала навіпі блакитне небо.

Після згоди Цінюй довіку зберігати подружню вірність Сяо-четвертий дав їй читати «Життя праведниць», «Дівочий канон», «Дівоче чотирикнижжя» та ще деякі книжки. І водночас дозволив перебраться з бокового флігеля в окрему кімнату на південно-західному кутку заднього двору. Їжу їй тричі на день сюди приносить служниця. Виходити з двору їй заборонялось. Вона мала провадити там тихе, сумирне життя. Навіть застерегли, щоб простирадла, ковдри, навіть завіски й штори на вікнах були сині чи білі. Рожеву, червону, зелену та іншу барвисту матерію тримати й носити заборонялось. Ясно, що, окрім жінок та дітвори, тут нікого не побачиш. Вдень разом з п'ятою тіткою та третьою невісткою вона мала вишивати персиковий цвіт, шити одяг та полотняні капці, тіпати коноплі, прясти, словом, робити те, що й інші жінки.

Найперше Цінюй вирішила забинтувати собі груди. Коли ще був живий «чоловічок», вона не соромилась, навпаки, пишалася тим, що вони в неї високі й пишні. Вечорами, коли лягали спати, «чоловічок» тягся до них, а то й припадав ротом, і обоє весело сміялися. Ще не розумів, що до чого, тому й не соромився, і якось за обідом несподівано заявив:

— Мамо, у неї такі великі груди, а молока в них немає.

Хто пирснув сміхом, хто лайнувся нишком, а Цінюй, якій пішов дев'ятнадцятий рік, не знала, куди подітись від сорому... Зараз «чоловічка» вже немає, а в Цінюй, хоч і дала обітницю, груди такі ж високі. І це впадає людям у вічі, вони вже й плещуть язиками. Та й, зрештою, кому вони тепер потрібні. Адже вони призначалися для малят. Хоча Цінюй і бинтувала груди тонкою тканиною з шовкового плаття, та одразу ж відчула, що важко стало дихати й боляче до сліз. А якщо не бинтувати? Нікому не сподобається, хто їй поспіває?

Друге, з чим зіткнулася Цінюй після обітниці, це пости і моління. Вона попросила свекра й свекруху поставити порцелянову статуетку богині заступниці Гуаньїнь. Ті півдня ходили майже щасливі, а тоді похвалили за ревність і принесли статуетку. Богиня виявилася гарною, зовсім не старою на вигляд. На прикрашеному перлинами головному уборі зображення феніксів, сама богиня висока, повнява, у довгій білій спідниці, в руці її — священний прах, вона босоніж стоїть на лотосовому троні. А ще — підведені брови, підфарбовані вуста, напудрене обличчя і підрум'янені щоки. Зроблено все майстерно, так що небожителька вийшла чудова.

Цінюй, звісно ж, дізналася, що Гуаньїнь, ставши богинею і небожителькою тисячу років тому, перебинтувала собі груди, а вісімсот років тому зреклася людських утіх, тобто семи почуттів і шести пристрастей... Цінюй відвела богині найпочесніше місце на туалетному столику, а біля лотосового трону прилаштувала підсвічник та дві курильниці. Біля столика постелила со-

лом'яну циновку, щоб не так твердо було стояти на колінах і молитися. Запопавши вічно юну і гарну богиню, Цінюю ніби завела собі подружку. Тепер вона звирятиме їй свої думки й турботи, та буде їй і наставницею, і порадицею.

А ще більше раділи свекор і свекруха, бо ж невістка вирішила поститися. На думку свекра та свекрухи, до людських бідувань спричинялися надуживання вина, м'яса та ще прагнення втіх. То ж якщо молода дівчина дала обітницю довічної вірності покійному чоловікові і почне ласувати курятиною, качатиною чи навіть рибою, то невдовзі розквітне, як квітка, що до неї звідусюд летять бджоли й метелики. А тоді недовго й до гріха.

Що ж до самого Сяо-четвертого, старійшини роду, то він трохи терпиміше дивився на це, бо й сам був ласий до жіночок, а на старість ще й узяв молоду наложницю. В його шістдесят два роки наложниця подарувала йому дочку, а ще через три роки — й сина. За ці людські радощі його, звісно, не осудиш, бо ж не дарма кажуть, що не мати сина, продовжувача роду, — найстрашніша неповага до предків.

Кажуть, чоловічий вік — шістдесят літ. Але Сяо і після шістдесяти жінки хвалять за любовне вміння, бо грамотний він, знає всілякі тонкощі. А набрався тієї премудрості з книжечки, придбаної колись у місті за грубі грошики. Чолов'яга, який запропонував її, назвав себе мало не академіком і під великим секретом признався, нібито це — копія книжки, яка зберігається лише в імператорському палаці. І якщо дізнаються про неї, то вигублять до ноги всю родину того, в кого її знайдуть. Чолов'яга схопив срібло і миттю зник. Сяо-четвертий натовді ще був молодим і не особливо зважав на почуте, проте собі мовив: «У імператора в палацах, певно, сотні наложниць з усієї Піднебесної йому на втіху. А я простий чоловік, живу в глушині, дрібний як горошина. Але в своєму селі людина шанована, то чому б і мені не прикластися до імператорських таємниць». Відтоді й беруть початок усі його незвичайні здібності.

Третім бажанням Цінюю було вмовити свекра та свекруху, щоб дістали їй гарненьке цуценя. По-перше, шугатиме мишей, по-друге, буде поряд жива душа. Та й двері стерегтиме. Невістчине прохання припало старим до душі, тож вони охоче виконали його.

Цуценя було жовтеньке, з білою цяткою на лобі та лиснючою шерстю; Цінюю назвала його Барсиком. І таке було гарненьке, що мимоволі замилуєшся! Очі великі, чорні, мордочка маленька і на ній кілька довгих шерстин. Вуха гострі, стовбурчаться. Хвостик стримить угору гачком.

Дівчина відчула себе веселіше, адже окрім читання канонів, у яких вихвалявся Будда, вона доглядала за Барсиком, купала його, розчісувала, ніжно пригортала, зігрівала.

Увечері Цінюю умивалася, полоскала ноги, молилася, кланялася Будді й лягала. А Барсик лише клав передні лапи на постіль, а до неї не ліз. Що ж, як знаєш, Барсику. А хочеш подружитися зі мною, охороняти мене? Який ти розумний! Дивлюсь на тебе і згадую «чоловічка». Сьогодні його вже немає, тепер тільки ти в мене. Ти вмєш говорити? А слухати? А сміятись? Не вмєш. Дурненький, нічого ти не вмєш. Тоді я вчитиму тебе. Говорити, слухати, сміятись. Навчишся? От і добре. Я цілі дні розмовлятиму з тобою. Казатиму про все-все, що думаю, що заманеться. Може, й дурницю яку втну, верзтиму казна-що, але ти не побіжиш до свекра чи свекрухи й не передаси... А ще я буду тобі співати! У гірському селі, де я народилася, селяни, коли вирушають у гори по дрова чи в поле рис висаджувати, завжди співають. І як співають, не наслухаєшся! У жіночих піснях нарікання на долю, а чоловічі послухаєш, аж вуха в'януть, і сама од тих пісень аж пашиш. Ось так, Барсику. Таких пісень я тебе не вчитиму, гаразд? Не вчитиму тебе й плакати, згода? Плачуть

тільки нещасні й ті, кого лихо спіткало. А ми з тобою, Барсику, плакати не будемо.

Цінюй говорила й говорила, а з очей капотіли сльози. Поки непомітно загнула. Барсик, наче розуміючи, тихенько опустив лапки на підлогу і сів. Старий будинок, старі стіни, скрізь повно мишей. Ночами гризли то тут, то там. А відколи з'явився Барсик, миші й не потикалися сюди.

Розділ VI

З адміністративного районного відділу в Гусячу Обміль голові сількому Сяо Ханьчу зателефонували:

— Голова Сяо? Ваша «Компанія по збуту гальки» чималі прибутки має? Кажуть, щодня сто машин вивозите? Невдовзі, певне, найбагатшими в районі станете!

— Ми справно сплачуємо державний податок і всі відрахування. А це, певно, хтось із заздрісників наговорив вам усякої всячини?

— Хе-хе. Приходив, скаржився, але зовсім на інше... У вас там є трактир «Нічний аромат»? І хазяйку трактиру звати Гуйхуа?

— Так. То це на неї скаржаться чи вона на когось?

— Вона на свого чоловіка. Вже три заяви надіслала. Розлучення вимагає.

— Розлучення? Чого б це? Досі ж ніби слухалася чоловіка, хоч він і старий, а вона молода...

— От і хочу просити тебе, як голову сількому, помирити їх... Гуйхуа каже, нібито чоловік її б'є, лає, знущається, влаштовує всілякі перевірки. І ще — ніби він хворий і ніякий не чоловік. Тобто не може... хи-хи-хи...

— Вам там смішки й аби зіпхнути...

— Сяо, ми не можемо з доброго дива розлучати людей. А ви проведіть відповідну роботу. Якщо чоловік справді б'є її, то його слід засудити. А якщо хворий, то лікувати. Зрештою, перевірте, чи вона має підстави. Якщо так, то треба вживати заходів!

— А що таке підстави? Щось я не чув у селі такого слова.

— Не чув? Ти як той гомінданівський «реорганізаціоніст» двадцятих-тридцятих років. Або ні, як сільський дід чи баба... Це ж термін, а його, сам знаєш, нелегко пояснити. Та жіночка, що вимагає розлучення, мусить знати: чоловік — не одяг, аби його міняти коли заманеться. Сім'ю треба всіляко оберегати. Бо сім'я — це клітина суспільного організму. Якщо вона функціонує не так, громадськість повинна вплинути на неї. Хіба що помре котрийсь, а так нізащо не допускати розлучення. У нас не буржуазне суспільство. Поки людство не побудує соціалізм з високим рівнем культури, держава та сім'я не повинні відмерти. На сучасному етапі розлучення слід звести до мінімуму. Питання сім'ї не мусить стати соціальною проблемою. Зростання розлучень свідчить лише про занепад суспільної моралі, здорових традицій у нашій стародавній цивілізованій країні...

Сяо Ханьчу поклав трубку і обхопив голову. Подібні докази, певно, наводили й самій Гуйхуа. І казали про сім'ю як клітину суспільного організму, і про підстави, і про соціальні проблеми... Сяо Ханьчу вистачає і свого клопоту. І так бігаєш з ранку до вечора, хоч розірвись. А тепер ще ця халепа.

Звістка, що Гуйхуа вимагає розлучення, миттю облетіла село й глибоко обурила сільське жіноцтво. Селом уже ходили плітки, ніби Гуйхуа випиває з головою Сяо Ханьчу, заграє з ним, ніби вона шукає для Че Ганьцзи наречену і навіть запропонувала себе. І ось, після тривалого перемивання кісточок, значущих переморгувань та перешептів жінки дійшли висновку, що трактир «Нічний аромат» — найбрудніша, найганебніша місцина в селі, а його господиня — баламутка, що вмисне збиває чоловіків з пугтя. Дехто, щоправда,

не без заздрості докидав, що Гуйхуа гарна, вправна хазяйка й таке інше. А потім і собі лили бруд як на Гуйхуа, так і на її заклад.

— Добрий кінь знає одного господаря, порядна жінка знає одного чоловіка. Якщо вже несила терпіти, якщо вже чоловік не годен, то подавай заяву до суду, нехай розлучать.

— Та за старшим чоловіком дружині не життя, а рай! Шановному У лише трішки за п'ятдесят, то невже такий старий, що й на це не здатен?

— Прийшла бозна-звідки, і якби не шановний У, то хіба б мала такий дім і трактир?

— Шановний У он які здоровенні машини водить, а на дружину, видно, снаги бракує!

— Певно, ця повійниця за два роки призібрала грошей і тепер, коли чоловік набрид, їй забаглося свіжини!

— Та колись би таку давно одвели до храму і на три доби посадили б під ганебний ковпак!

— Не знаю, як колись, а зовсім недавно скликали б сходку й розчухрали б, а потім двоє дружинників ще поповодили б по селу...

Гай-гай, дивишся на людей і диву даєшся. Губи в деяких жінок, ніби брудні ганчірки, а роти — як відра з помиями. Здавалося б, слабка стать, гнеться під чоловічими кулаками, не сміє і слова мовити, коли їх дурять щокроку, і раптом — стільки зловтіхи!

Голова сількому Сяо Ханьчу, хоч і про нього плескали язиками, спробував помирити Гуйхуа з чоловіком. Якось опівдні, коли в трактирі мало відвідувачів, зайшов туди, замовив келих кисленької наливки, щоб втамувати спрагу, присів біля прилавка й почав:

— То що тут у вас сталося? З райвідділу дзвонили, ніби ти скаргу подала?

Гуйхуа глянула на нього. То, виходить, з району вже повідомили сюди? Голова Сяо, між іншим, колись вчителював, вчив дітей, тож вирішить по правді. Вийшла з-за стойки й підійшла до нього, закасала рукав і показала синці на білій повній руці.

— Це з учорашнього вечора... Удень я, як і всі люди. А ввечері гірша за худобину...

Очі її враз почервоніли, вона понурила голову й схлипнула.

— Щовечора б'ється? Та куди ж це годиться! Ні, так не можна! — Сяо Ханьчу насупився і вмовк.

— Коли він удома... Шкода, Сяо, що ти не жінка... Я б зараз показала тобі синці по всьому тілі... Заявив, що не чіпатиме лише обличчя та шиї... Щоб торгувати могла...

Вражений Сяо Ханьчу ще раз глянув на руки Гуйхуа. Як не палив його гнів, але міг висловити Гуйхуа лише співчуття: не треба, мовляв, показувати, я і так уявляю... Якщо чоловік часом і поб'є дружину, але слідів не лишає, йому за це ніхто не дорікне. А коли й дорікне, то повз вуха пропустить.

Сяо Ханьчу сумно зітхнув:

— То твій У справді хворий?

Сестриця Гуйхуа глянула крізь сльози і хитнула головою.

— Це вже гірше... На думку районного відділу, він не має знущатися. Будемо пробирати його за це. А по-друге, його слід лікувати, шукати потрібні ліки, вдаватися до народної медицини... З району пояснили, що розлучення не можна вирішувати абияк. Треба глибоше з'ясовувати причини, громадськість має сприяти зміцненню сім'ї.

— Скрізь про це говорять. Проте в нашому краї чоловіки ніколи не мали жінок за людей... Бійки, постійні сварки, сльози, знущання... Громадськості цього треба? Ви, керівники, нічого не хочете знати. Бо певні, що кар'єра забезпечена, що багатітимете...

Сяо Ханьчу вражено глянув на неї. Не сподівався, що Гуйхуа, рідко коли балакуча і всміхнена, може говорити таке. Гуйхуа ніби полонила його.

— Якби ти знав, Сяо, скільки за ці роки в мене накопичилося кривди, а вилити своє горе, виплакати, пожалітися нікому. Ти ж знаєш, я не легковажна, я жінка чесна й порядна... Хіба хтось із моїх предків провинився, що тепер мушу нести покуту за нього...

У Сяо Ханьчу аж морозом сипнуло по шкірі. Сьорбнув із келиха і спитав співчутливо:

— Несила далі терпіти?

— Терпіла стільки, що вже терпець урвався...

На очах її вже не було сліз. Вона стояла, понуривши голову й опустивши руки, немов бананове дерево листя після приморозку.

Сяо Ханьчу спересердя аж ударив кулаком по коліну. Допив келих, підвівся й глибоко зітхнув. У нього самого і дім, і сім'я, тож добре знає, якими складними та заплутаними іноді бувають родинні стосунки. Вирішив продовжити розмову іншим разом, а поки побачитися з шановним У.

Розділ VII

Настала весна, потепліло, у садку, за головним будинком зазеленіла травичка, дерева вкрилися першими листочками. Цінюй скинула ваганий халат і зразу відчула полегкість. Весна — така пора, коли все оживає: попискують капустянки, на розі будинку сюрчить цвіркун, на вітті цвіринькають горобці, на даху нявчить кіт, а на горі, за садибою, щебече всіляке птаство. П'ята тітка розповідає Цінюй, що вже зеленіє трава, що зацвіли червоні квіти, що на горі все радіє весняному буянню.

Цінюй сидить на сонці в садочку і разом з третьою невісткою та п'ятою тіткою прядуть. Невістці вже за тридцять. Весела, балакуча, вона може торохтіти з ранку й до вечора. Любить шепотітися з тіткою, а тоді довго реготати. Уривки розмови чує і Цінюй; тоді вона червоніє, а серце аж заховається в грудях. Тітка старша за невістку. Її чоловік військовий, дістав підвищення, взяв собі наложницю і вже три роки не потикається додому. Живе вона разом з молодшою сестрою. Ніби й не вдова, а без чоловіка. Вона чудово розповідає старовинні п'єси: Цінюй захоплено слухає її.

Чоловік невістки, навпаки, не виходить з дому. Вдень пораяється по господарству в домі Сяо, а вечорами ходить грати в карти. Подейкують, ніби часом їздить до повітового міста, курить там опій і розважається з жінками. Тож розгнівана невістка може раптом податися до міста, вчинити сварку в будинку розпустити й поганяти тамтешніх дівчат. Але чоловік лякав її, що будинок розпустити — офіційно зареєстрований заклад і сплачує податки. Туди ходять не прості люди, а чиновники з окружного та повітового управління. Якщо ти, сільська дурепа, будеш зчиняти веремію, тебе притягнуть до суду і опинишся за ґратами. Якось Цінюй відчула слабкість, ломоту в ногах. Посиділа трохи з молодицями в садку, потім пішла до себе. Не роздягаючись, лягла на ліжко. Взяла «Дівочий канон», почитати. Двері до кімнати лишилися прочинені, бо Барсик розгулявся і гасав то на вулицю, то з вулиці. Невістка щось спитала її, але Цінюй не відповіла, вдала, ніби дрімає. Молодиці голосніше завели свою розмову, і Цінюй чула її від початку до кінця.

— А скажи-но, тітко, навіщо жінка живе на світі? Щоб чоловікові догоджати та дітей плодити?

— Що ж, відповім. Хто в попередньому житті багато грішив чи зло людям чинив, той у цьому житті стає жінкою. А гідно вестимеш себе, то в наступному житті знову станеш чоловіком.

— Воно то так... Але поглянь на оту нашу вдовицю. Скільки вона там прожила? А вже зазіхає на почесну арку. Це ж гріх!

— Кожен свого прагне.

— Та на дідька воно все! Якщо вже ти прийшла на цей світ жінкою, то гріх не звідати радості з чоловіками.

— Тебе тільки слухай! Яка ж від них радість?

— Ти ще й питаєш? Та ж є чимало таких, що заради цього ладні махнути і на становище, і на життя своє! Знаєш, на твого брата я страшенно люта, все життя ненавиджу його і клену. Та якби він... Усю б душу віддала... Та шкода, не можу тілом із ним злитися.

— Тебе не переслухаєш... Та він же товстун товстуном.

— Хай товстий, хай худий, аби не плакати від самоти.

— Невістко, ти справді верзеш казна-що. Ти що, і першої ночі була такою навіженою?

— А думаєш, твій брат щось путнє? Як згадаю, аж тіпає мене. Я, жовтороте дівча, тоді ще нічого не тямила... А він, безсоромник, заслав нове ліжко білим шовком, чи почервоніє. Інакше б витурив мене! А я ж, матінко мила, дурненька була, нестямна, вся палаю, наче мене нечистий в пекло тягне... Плачу, а він тішитьсья...

— Бачу, невістко, варнякаєш, що на язик спливе.

— А дехто мовчить, свою розпусту в душі ховає.

— Невістко, та годі тобі язиком плести. Ще хтось почує, сорому не обешся.

— А кого тут соромитись? Та й плювати на це, адже ні ти, ні я не клялися бути вірними чоловікам. А якби й обіцяли, то пам'ятників нам за це не поставлять!

— Та не горлай так, бо Цінюй почує. Для неї це мука...

— Сама винна. У дев'ятнадцять років овдовіти, а до рідного дому не вернутись! Чого їй тут скніти?

— Та тихше ти! Кажуть, що в батьківському домі страшенні злидні. Пощастить раз на день поїсти, то й добре. Та й батько — безробітний чиновник, а в домі, окрім неї, ще три сестри. І всі без посагу, всі незаміжні...

— Горопашна. Глянеш на неї і думаєш, чи надовго її вистачить?

— Добре, хоч із чоловіками не спала, не знає тієї втіхи...

Все, що в садку говорили молодиці, Цінюй вислухала до останнього слова. Згорнулася калачиком на ліжку й тихо плакала. Якби не та розмова, вона б і не знала, що між чоловіком і жінкою існує стільки бентежних таємниць, стільки приємного й радісного. Аж голова паморочиться. Є навіть такі, що ладні на все... Прости мене, грішну, Амітабго. Проте, хоч воно й гріх, але чому жінки й чоловіки не бояться його? А коли боятимуться, чи не занепаде рід людський? Звідки візьмуться хлопчики та тендітні дівчатка? Її свекор, Сяочетвертий, у шістдесят років узяв молоденьку наложницю! А в шістдесят п'ять — другу. Чи ж не для тієї самої втіхи та радості? Прости мене, Амітабго!

День у день, щойно сутеніло, Цінюй умивалася, мила ноги, молилася, вклонялася богині, потім купала Барсика і лягала спати. Раніш, бувало, трохи пограється з песиком, погмонить із ним, і вже засинає. Потім довелося рахувати до тридцяти чи сорока, щоб заснути. А як настала весна та почула ту розмову, то охопило якесь хвилювання, бентега і сон ніяк не йде. Десь довелося чути, ніби якась удова вдалася, щоб прогнати безсоння, до народного засобу: на ніч клала біля себе сотню мідяків, перебирала їх і лічила. Спочатку і їй це допомагало. Але невдовзі і після сімдесяти чи вісімдесяти монет повіки й не думали злипатись. Рахувала до дев'яноста, до ста, а сон не йшов. Тоді починала спочатку. Іноді збивалася з ліку, плуталася, нервувала. А тим часом підслухана розмова, слово за словом, зринала в пам'яті.

Цінюй росла звичайною дівчиною. Вона згодна і богині Гуаньїнь поклонятись, і молитви та святе письмо читати, і щоб Барсик був із нею. Тобто на все, що тішило й скрашувало її відлюдне життя. Але не рятувало від тих мук, які несла весна й духмяні довгі ночі.

Минуло кілька днів, покруглішав місяць за вікном. Його проміння пряжею соталося крізь високе вікно до її кімнати. Дивно, але Барсик любив сидіти лише на світляній плямі біля її ліжка. Інших, темних місць уникав. А то зажере мордочку і дивиться, дивиться на батечка-місяця. Халамидник малий, теж полюбляе нічне світило.

Одного пізнього вечора десь за огорожею хтось неголосно завів пісню. Барсик одразу ж загавкав. Цінюй прищитьнула:

— Барсику, помовч!

Песик умовк, а Цінюй нахилилася, взяла його на руки, притиснула пухнасту мордочку до розпашілого обличчя, дослухаючись до пісні.

От нечестивець! І звідки узявся тут цей котяра? Не де-не-будь і не будь-коли заводить своєї, а саме тоді, як Цінюй не спить. Барсику, може б, побіг та відігнав того зухвалого нахабу?

А сама міцно тулила песика до себе, а той лизав маленьким язичком її долоні.

Нарешті Цінюй не витримала.

— Барсику! — скрикнула. — Барсику, біжи й прожени того нахабу від мого вікна!

Песик стрибнув на підлогу, підбіг до дверей і заскавулів, щоб випустила.

— Вернися, Барсику! Нічого ти з ним не вдієш... От виростеш, тоді й випушу...

Цінюй відкинула ковдру й сіла край ліжка. Місячне світло заливало вже постіль, і її біле тіло здавалося яшмовим. Дівчина прикрила груди якоюсь вишивкою: хоч і бинтувала їх цілий рік, вони були такі ж повні й пруткі, як і доти. Цінюй дістала з-за спини подушку і обхопила її руками. З очей мимохіть закапали сльози...

Барсик сидів біля вікна і стиха гавкав, чесно виконуючи свої обов'язки. Осяяна місяцем пляма на підлозі поволі переміщалась, і він посувався разом з нею. А коли незабаром помітив, що господиня спить гола поперек ліжка, потягнув зубами за край ковдри і трохи вкрив її.

Розділ VII

Відколи Гуйхуа прилюдно стала вимагати розлучення, шановний У перестав бувати вдома. Дружина вимагає розлучення, а це для нього, водія і статечного чоловіка, безмежна ганьба. Хоч на люди не потикайся. Деякі товариші по роботі добродушно підсміювалися:

— Шановний У, якщо вже немає спромоги, то навіщо її тримати в чорному тілі? Дай їй волю, розчахни ворота!

— Нехай заведе коханця, а ти вдавай, що не помічаєш. Ха-ха-ха...

— Жарти жартами, а йому таки не завадило б підлікуватись.

— Кажуть, ніби на оленячій фермі чудодійні ліки продають. Щоправда, недешево...

— Втратив жінку — невелика біда, а от трактиру шкода.

Від одного розлучення аж дві втрати: втрачаєш і дружину, і майна частку. Чи ж думав шановний У про розлучення? Бити, звичайно, бив, і лаяти лаяв; та й перевірки влаштував. Він усвідомлював, що зневажав дружину, її жіночу гідність. Але хіба порядний чоловік двічі жениться, а порядна жінка двічі виходить заміж? Він не знесе цієї ганьби, адже люди скрізь на нього пальцями тицятимуть. Та в якій сім'ї не сваряться і не б'ються? На чоловічих

кулаках сім'я тримається, і жінка терпляче зносить і образи, і зневагу. Так чи інак, а згнітивши серце, тягнуть свою лямку. А Гуйхуа, безсоромниця, ні побоїв не боїться, ні лайки. Відразу біжить у суд, заявляє, що чоловік ні на що не годен, кастрований півень... Розпусниця! Стільки років прожили вкупі, а тепер, коли на Гусячій Обмілі машини загурчали, коли торгівля в трактирі пішла, у неї, бач, раптом очі розбіглися і серце затьохало... Та й учень, Че Ганьцзи, після того вечора і бачити мене не хоче. А сам учитель не гнівається, нікому не роздзвонює, як він із його дружиною шури-мури крутить. Завжди шарівся перед дівчатами. А коли вчитель щось запідозрив, то й пальцем не ворухнув, аби ту підозру розвіяти...

Тепер шановний У їздив на інші маршрути. Щоправда, часом і повз свій двір проїжджав, але додому не заскакував. У зупинявся здебільшого в родичів чи друзів погомоніти, вихилити з горя чарчину. Після цього ніби тяжкий камінь з душі спадав. Кажуть, якось він зустрівся і з Че Ганьцзи. Той пригостив його цигаркою, поставив чарку, а потім настійно вмовляв повернутися додому й сказати сестриці Гуйхуа, щоб пробачила. Той погодився, проте обіцянки не дотримав, бо вже звик удень їздити на машині, а ввечері цмулити горілку.

А Гуйхуа тим часом виглядала чоловіка, передавала через людей вісточку, свіжовипрану білизну. А у відповідь — хоч би слівце. Вона знала, шановний У гордий, не принизить себе у власних очах. І поки він ховається, уникає зустрічей, зволікає, про розлучення не може бути й мови. У Гуйхуа потроху відлягало на серці і навіть відчувала жалість до чоловіка.

Першою прийшла з умовляннями та настановами жінорг районного комітету, навістка одного з численних У, нечупара з тоненькими брівками та вузькими очіцями, товста, як бодня. Дивно, чому для такої делікатної місії не знайшли когось симпатичнішого і приємнішого. Говорить грубим голосом, верзе казна-що без упину, не жінка, а перекупка якась. Рішучої вдачі, вона скрізь стромляла носа, норовила всіма командувати. І відчувала себе впевнено, бо ж свекор був секретарем райкому. Тож у селі навіть Сяо Ханьчу, голова сількому, зважав на її пораду. Вже з самого порога вона почала:

— Сестро Гуйхуа! Я трохи старша за тебе, на п'ять років, так що встигла більше і каші з'їсти, і світу побачити. Жити на світі нелегко, а тим паче жінці. Після двадцяти мене виховувала партійна організація, вчила працювати з жінками. Що не кажи, а цим понад п'ятнадцять років займаюсь. Звісно, доводиться регулювати народжуваність, і залагоджувати сімейні сварки, і за жіночі права боротись. Не раз мала справу з сімейними чварами та розлученнями, іноді мало не до смертовбивства доходило.

У нас тепер нові часи, шлюб вільний, але під партійним і державним контролем. Чоловіки та жінки рівноправні, ніхто не має переваг. І в сімейних ділах теж. Але діяти мусять злагоджено, а не як кому заманеться, не так, що захотілося розлучитись, і розлучився. Люди іноді легковажать шлюбом, але уряд та держава легковажити не можуть. Сім'я іноді від сварок так розвалюється, що всі згодні: єдиний порятунок — розлучення. А як бути з дітьми? Хто старих догляне? Діти нехай сиротами лишаються, старі йдуть по світу з торбами? Перекласти все на плечі держави, уряду? Ні, так не годиться. Кожна сім'я — малесенька ланочка суспільства. І якщо ці ланки розпадаються, то шкода від цього й державі.

Сестро Гуйхуа, хотіла б сказати ось що. Ви не маєте ні дітей, ні батьків на утриманні, але не забувайте про «Нічний аромат», який ви спільно звели. Ти молода й гарна, на тобі тримається трактир, ти завжди на людях, а це насто-рожує. Зараз, коли скасовано багато обмежень і дозволено комерцію, з'явилося чимало всіляких шахраїв. І якщо це жінки, то фарбують губи, рум'янять

щоки, напахчуються парфумами, натягують блузочки з глибоким вирізом та купці спіднички. А в чоловіків довгі зачіски, темні окуляри, штани в обтяжку, їздять на мотоциклах і шукають благополучні родини. Чоловіки спокушають дівчат, а жінки — юнаків, розбещують людей і перетворюють життя на сущий кавардак...

Сестро Гуйхуа, уникай таких! Не дозволяй підкотитися до себе, бо заживеш неслави... Поки що вони розвелися здебільшого в містах, у нашу глушину ще нібито не дісталися... Тож поміркуй, сестро Гуйхуа. І попроси шановного У повернутися. Ми його прошпетимо, допоможемо позбутися вад, підлікуємо, якщо треба... Йому вже за п'ятдесят, і, звісно, тієї снаги, як у молодого, годі вимагати. Поважає, і то добре. Отака морока, такий клопіт, ох-ох-ох!

Жінорг так захопилася вмовляннями, що й чаю не пригубила. Проторохтіла чи не годину, не дала Гуйхуа й слова сказати. І язик не стомився. Розводилася про якихось шахраїв, що людям голови дурять. Як же це воно в них виходить, може, дурману підсипають? Руйнують благополучні сім'ї. Може, у них є і організація своя? І ватажок. Звідки вони гроші беруть? І до нашого села можуть дістатися? Ой матінко рідна, та ж вони насамперед у її трактирі можуть об'явитися! Понаїдаються, понापиваються, а тоді і...

Гуйхуа наче холодним приском обсипало. Дякувати жіноргові, що попередила. Вже й про цих нових перевертнів знає. Людину всього навчають, от і її, жінорга, навчили. Стала освіченою, сміливою, рішучою. Кажуть, як виступає на нарадах, то махає руками, а то й таке слівце вверне, що чоловіки аж паленіють від сорому. А зі своїм чоловіком не свариться і розлучення не вимагає. А як вона дбає про нього: черевики роззуває, ноги миє, онучі пере. Тому й дружина хороша, і на керівній посаді.

Коли жінорг, гучно зареготавши, пішла, на порозі наче вродилася сільський групорг, тітка Сяо, що колись була сільською свахою. Лагідної вдачі, вона легко сходилася з людьми. Якщо небо безхмарне, то й дощу не буде, а без свахи яке весілля! Тепер, за нових порядків, сватання не в моді. Та щоб не позбутися прибутків, тітка Сяо посередничала при «знайомстві» і так само отримувала своє. А відколи стала сільським групоргом, почала передавати набутий досвід жінкам, застерігаючи їх від біди.

— Сестрице, — почала вона, — гадаю, не мені старій пояснювати тобі, що ти найчарівніша квітка в нашому селі. Не казатиму, хто винен, що цю квітку посіяли не там, де треба. Але як же бути тепер, коли так сталося? У вас дійшло до того, що слід розлучатися, а це трохи запізно. Зараз розлучення не схвалюється. Та воно і ні до чого. Ось послухай: на прядильній фабриці в оточеному місті провели медобстеження і виявилось, що серед дівчат менше половини цнотливих. А в повітовому центрі дозволено відкривати готелі, і там з'явилися повії. Чи ж не жахливо це?

Тітка Сяо встигала і розмову вести, і чай пити, і цукерками ласувати. Потім дістала люльку з довгим бамбуковим цибухом і задиміла.

— Воно справді жахливо, але причому тут моє розлучення? — докинула Гуйхуа.

— Як причому? Суспільство проти обмежень, але не в сімейних справах. За останні два роки навіть у Гусячій Обмілі виникло кілька позовів. Певно, ти й сама чула.

Тітка Сяо вибила люльку об черевик, потім значущо поглянула на Гуйхуа:

— Хіба минулого року не дійшло до розлучення в одній із родин У? Тоді чоловік добивався його. А дружина — ні. Переїхала до батька і жила там півтора роки сама, без чоловіка. А суд усе зволікає. Щоразу, коли чоловік нагадував, суд переносили, а тим часом дзвонили сільському начальству, аби пробрали його, покритикували. Чоловік не витримав і мусив піти до тестя, заби-

рати дружину. А наступного року вона подарувала йому маленького бузівка...

Або ще дві справи, щоправда, вже не в нас. Одна жінка надумала зійтися з іншим, а чоловік не пускав її і побив так, що та ледь оклигала. Справа тяглася понад два роки. Тоді жінка намислила лихе: підсипала чоловікові отрути проти пацюків і відправила на той світ. Але й сама не уникнула кари, до страти засудили. В іншому випадку чоловік хотів кинути жінку. Єдиний син у батьків, він хотів спадкоємця, а дружина, хоч і безплідна, не бажала розлучатися. Сварилися вони, сварились, а тоді вдалися до суду. Суд був проти розлучення. Так воно й тяглося років два чи три. Аж якось чоловік запросив її до скель, що за Небесницею, і штовхнув там у річку... Але як людина чесна, то пішов і заявив у поліцію. І його засудили до страти. Щоправда, згодом цей вирок замінили довічним ув'язненням...

Гуйхуа вислухала її і посмутніла. Спочатку хотіла сказати: якби суд відразу давав розлучення, то люди розходилися б і кожен шукав би собі пару. Тоді б і злочинів не було, і нещастя ніяких. Але слова наче застрягли в горлі, і вона промовчала. Непокіло лише одне: навіщо тітка Сяо розповіла їй про це. Застерегти, що розлучитись не легко? Що годі сподіватися на щасливий кінець? Чи хотіла дізнатися... Ні-ні! Тітко Сяо, заспокойся, і всі заспокойтеся! Я ладна довіку вдовувати при живому чоловіку і злого проти нього не затіваю. Іноді кажуть, мовляв, жіночі забаганки — найстрашніша отрута. Але я, Гуйхуа, не така. Я не те, що своєму чоловікові не заповідю лихого, а навіть на муражу наступити не смію чи на черв'яка, що повзе по землі. А ви таке подумали! І не гріх вам!..

Потім забігав іще податковий агент. Йому, бачте, закортіло особисто познайомитися з господинею «Нічного аромату», бо теж прочув, що вона хоче розлучитися з чоловіком. І теж вважав за святий обов'язок поговорити з нею. За бесідою, однак, більше натискав на фінансовий бік: чий трактир, хто вибирав ділянку під нього й купував землю, хто діставав будівельні матеріали і зводив дім? На чий кошт придбано товари? Бо ж не так легко заснувати подібний заклад! Уявімо, суд розлучить їх, а трактир відсудить шановному У, що тоді? Куди подінеться? Чи вже має когось? Тоді це негаразд. Словом, тому, хто подає на розлучення, сподіватися нема на що.

Та й із сільської аптеки принесли ліки. Лікар каже, що має лікувальний засіб, який зараджує чоловікам. От тільки не певен, що в неї вистачить терпцю дочекатися того щастя... Почали надходити і листи від чоловікових друзів та родичів. Досі й за два роки не отримувала стільки, а тут на тобі! Що ж розхвилювало цих доброзичливців? Боятися, що сім'я розпадеться, яка утримує невеликий трактир?

Своїми порадами та напучуваннями ті люди облутали Гуйхуа, мов тентами, і вже тижнів через три вона відчула, що вкрай стомилася. Нерви були напружені до краю, а настрої дедалі гіршав. Скільки поглядів спрямовано на неї, скільки язиків засуджують; всі ладні схопити її і не випустити...

Якось увечері замкнула двері і самотньо сіла за прилавком. І нараз відчула, ніби щось тріснуло на ній і все, що досі стискало її, що чавило на неї, кудись відлетіло, їй стало легко й вільно. Вона схилилась на прилавок і тужно заплакала. Плакала довго-довго.

«Заспокойтеся, благаю, заспокойтеся. Не хочу я розлучення, не хочу...»

В голові билася й інша думка, але вона ніколи не висловлювала її: «Люди, пожалійте мене».

Вона вже змирилася зі своєю долею. Знову щодня виглядала чоловіка. Сподівалася, що от-от повернеться додому, а вона, не чекаючи на його кулаки та нападки, сама дасться йому, нехай собі перевіряє. А потім питає:

— Останні дні, мабуть, багато хто радив тобі не бити дружини за те, що вимагала розлучення? Не оглух ще від тих порад? Витримав?

Та шановний У не повертався. Навіть його учень Че Ганьцзи не з'являвся. Гуйхуа почала просити водіїв:

— Перекажіть моєму, що я вже не хочу розлучення! Що всі свої заяви позабираю і сплячу...

Розділ ІХ

Чутки про те, що якийсь нахаба місячними ночами під вікном Цінюй співає не зовсім пристойні пісні, якимось докотились і до вух Сяо-четвертого та його дружини. З кількома служниками господар вирішив перевірити огорожу біля жіночої половини двору. Огорожа сажнів півтора заввишки стояла собі, утикана зверху залізними шпичаками. Просто так через неї не перелізеш. Щоправда, неподалік росло кілька крислатих дерев, видершись на які можна підглянути, що діється на жіночій половині. Ті дерева вважалися окрасою садиби.

Старий постояв, поміркував під деревами, а тоді звелів пообрубувати гілля з боку огорожі. Разом із старою пішов на задній двір, уважно оглянувши усе і трохи заспокоївся. Цінюй саме сиділа в затінку від даху і вишивала. Побачивши старих, вона підхопилася, чемно привіталась і рушила з ними, трохи збентежена. Свекор, вона відчувала, прийшов недарма. Невже в чомусь підозрює? Але ж удень вона сидить у кімнаті з третьою невісткою та п'ятою тіткою, а ночами біля неї лише Барсик. Вона ні в чому не винна, бо чоловіки на задній двір зазирають раз на півмісяця, якщо не рідше. Після оглядин свекор і свекруха посідали в затінку.

— А чого це не видно ні тітки, ні невістки? — спитала стара.

Цінюй квапливо відповіла:

— Та вони оце щойно відійшли. Пильні справи у них, невдовзі повернуться...

Сяо неквапливо окинув невістку з голови до ніг, хитнув головою і мовив:

— Цінюй!

— Слухаю вас.

— Минулого разу я тобі давав кілька книжок. Прочитала їх?

— Дякую вам, я їх читаю з неабияким благоговінням.

Старий провів рукою по щетиній бороді і вдоволено закивав головою, розглядаючи гарненьке личко невістки. Цінюй збентежено потупила очі.

— Тоді ми зараз подивимось, що ти в них вчитала. Згода?

— Як ваша ласка...

— Тож питаю: хто з найдавніших часів і донині був першою благочестивою дружиною?

— Дві дружини імператора Шуня⁵.

— І хто ж вони, ті дружини? — допитувався свекор. Цінюй, не підводячи голови, відповіла:

— У Шуня було дві дружини, доньки імператора Яо. Старшу звали Ехуан, а молодшу — Нюйін...

— Чим же вони прославились?

— Батько у Шуня був не дуже розважливий, а його мачуха — людина підла. Батька прозивали Гусоу, тобто Телепень. Але він любив дітей і від другої жінки мав сина Сяна та дочку Сі. Шунь шанував батька, мачуха ж ненавиділа обох, а своєму синові годила, як могла. Шунь стримував себе, аби уникнути сутичок. Проте знайшлися шановні люди, які знали Шуня, і пред-

⁵ Шунь — легендарний китайський імператор (2255—2208 рр. до н. е.).

ставили його імператорові Яо. Той запропонував йому одружитися з двома його доньками, аби упевнитись, як він налагодить стосунки в родині. Обидві дружини допомагали Шуню по господарству, навіть працювали в полі, попри те, що були дочками самого сина Неба. І любили свого чоловіка.

Батько Шуня та зведений брат позаздрили його щастю й вирішили позбавити його життя й забрати собі майно та обох дружин. Батько запросив Шуня відремонтувати йому хлів, і Шунь сказав про це дружинам. Ті подумали і порадили йому йти. Та тільки Шунь виліз на дах, як менший брат прийняв драбину і підпалив хлів. Шунь чудом врятувався. Але Сян із батьком не відмовилися від свого наміру і невдовзі запросили його почистити криницю.

Шунь знову порадився з дружинами. Ті не хотіли його пускати, та зрештою погодилися. Коли він спустився на вірвовці в криницю, йому на голову посипалося каміння та земля. Але Шунь і цього разу врятувався. Тоді батько запросив його до себе в гості, сподіваючись порішити, коли той сп'яніє. Шунь сказав про запрошення дружинам. Ті скупали його в травах, які захищають від вина. Шунь цілий день випивав з батьком і не п'янів. Молодша сестра Сі сказала дружинам Шуня, що батьки хочуть звести старшого брата зі світу, а він так само шанобливо ставиться до них. То який же він після цього мужчина?

Довідавшись про це, Шунь пішов у поле й гірко заплакав. «Боже-боже, це ж мені, певно, так судилося, а не брат винен».

Впевнившись, що Шунь виходить гідно з будь-якої сутуги, імператор Яо передав йому свій престол. Ехуан стала дружиною імператора, а Нюйін — його першою наложницею. Придворні казали, що обидві дружини Шуня — жінки благородні й чеснотливі...

Цінюй відповідала швидко, ніби розповідала напам'ять. Свекор схвально кивав головою.

— Ти вірно сказала, що найчеснотливішими були дві дружини, — урвала дівчину свекруха. — А хто від найдавніших часів і понині був найпершою зрадницею?

Цінюй збентежилась, почервоніла й мовила:

— У книжках про це нічого не пишеться, тож я, недостойна...

Свекруха насупилась:

— Від найдавніших часів і понині найрозпуснішою була дружина шанського⁶ царя Чжоу; звали її Су Дацзі. Жінка крутої вдачі, але в своїй розпусті не знала міри. Через неї і держава занепала, й чоловік загинув. І Небо, і люди страшенно обурювались...

Свекор, не зводячи очей з невістки, погладив борідку й спитав:

— Цінюй, а кого із добродішних жінок, давніх чи сучасних, ти найбільше цінюєш?

На це запитання неодмінно треба було відповісти. Гублячись в думках, вона тремтячим голосом почала:

— За династії Цін⁷ була Мен Цзяньюй... Чоловіка її забрали зводити Велику китайську стіну... Тисячі верст пройшла вона пішки, шукаючи його... А коли знайшла його могилу, то від її сліз триста верст стіни порушилося...

— Не те, — перебив її свекор. — Це просто легенда, а не офіційна історія. Я маю на увазі іншу.

— В часи Трицарства⁸ Ліннюй запряглася відтяти собі мечем носа...

— А навіщо? — поспитав свекор.

⁶Шан — китайська династія (1766—1122 рр. до н. е.).

⁷Цінь — китайська династія (246—207 рр. до н. е.).

⁸Трицарство — період в історії Китаю (220—260 рр.)

— Лінною була дружиною⁹ вейського князя Цао Веньшу. Коли князь загинув, вона, хоч і ще молода, як велів звичай, мала вдовувати. Боячись, якби чоловікові родичі не видали її заміж удруге, вона й дала клятву. А коли рідня і справді заговорила про нове заміжжя, Лінною взяла меч а й пригрозила, що поодтинає собі вуха. Коли ж родина Цао зазнала поразки у боротьбі з родиною Сима, батько Лінною забрав доньку до себе і собі порадив вийти заміж удруге; і тоді вона одрізала собі носа. Люди стали дорікати їй за впертість, та вона відповідала, що давні звичаї треба шанувати...

— Молодець, гарний приклад навела... А кого ще ти шануєш?

Свекруха згідливо закивала головою.

— За династії Тан¹⁰ жінка на ім'я Лу не злякалася розбійників і з мечем кинулася захищати свою свекруху.

— І не побоялася? — здивувалася свекруха.

— Ні. Дружина заступника міністра танського уряду Чжен Іцзуна Лу змалку читала священні книги, тож неабияк шанувала свекруху. Якось уночі до їхньої садиби увірвалася ватага розбійників. Служники розбіглися, а стара свекруха не могла рухатись. Лу, нехтуючи смертю, лишилася з нею. Під час бійки їй добряче дісталось. А коли грабіжники пішли, її запитали, чому не втекла з усіма, то Лу відповіла: людина тим і різниться від тварини, що має почуття обов'язку...

— Так, за свої подвиги Лінною і Лу потрапили до святих книг... А ще хто?

— Ще Хуа Мулань. За П'яти династій¹¹ вона вбралася хлопцем і замість батька пішла до війська. Прослужила на кордоні дванадцять років, і ніхто не дізнався, що вона — дівчина...

— Добре. Відколи Мулань служила у війську, минуло майже тисяча років. А про неї досі і вірші читають, і співають пісень. Проте співати пісень — ще не значить наслідувати її приклад... Ще хто?

— Ще Лі, вона відрубала собі руку...

— І навіщо ж вона її відрубала?

— За тих же П'яти династій чоловік Лі служив на периферії чиновником, там захворів і помер. Його дружина Лі взяла дитину й вирушила на батьківщину; за плечима вона несла і прах чоловіка. Коли пройшла область Кайфин, зсутило. Вона стала шукати, де б переночувати. Господар заїжджого двору побачив, що вона з дитиною, в білому траурному одязі, сумна й зажурена й не пустив до заїзду. Та Лі слізно благала його, і тоді господар схопив її за руку і вивів геть. Лі звела очі до неба, заплакала і мовила: «Я заміжня жінка, тому, всупереч звичаю, іду сама... А ви, чужий чоловік, хапаєте мене за руку. Та ви ж осквернили її». Вона схопила сокиру й відрубала руку. Люди довкола спершу вжахнулися, а тоді скрушно захитали головами і заплакали. Правитель області Кайфин, дізнавшись про сумну подію, негайно послав гінця до імператора. А той розпорядився вилікувати її за державний кошт і винагородити грішми. Власника ж заїзду покарали...

Свекор та свекруха після відповідей Цінною упевнились, що книжки, які їй давали читати, та уважно прочитала. Проте, хоч і раді, не стали її хвалити. Щоправда, свекор не втримався:

— В період Чуньцю¹² прем'єр князівства У Цзисюй, оскільки правитель був невдоволений ним, усе кудись поспішав. Якось, коли їхав через невеличке містечко, попросив дівчину винести йому води. А та, побачивши, що він украй стомлений, винесла чашку з водою і обіруч подала йому. А коли

⁹ Вей — одне із стародавніх царств.

¹⁰ Тан — китайська династія (618—906 рр.).

¹¹ П'ять династій (936—976 рр.).

¹² Чуньцю («Весна й Осінь») — період історії Китаю (770—476 рр. до н. е.), розповідь про який вміщено в історичній хроніці, нібито написаній Конфуцієм.

У Цзисюй подався далі, дівчина повісилась, бо її голі руки бачив чужий чоловік.

У роки Трицарства полководець царства Шу Гуань Юньчжан потрапив у полон до вейського прем'єра Цао Цао. Той довго вмовляв його перейти на службу до нього, але Гуань усе відмовлявся. Тоді, аби зганьбити свого бранця, Цао Цао залишив його на ніч із своєю невісткою в одному шатрі.

Бранець попрохав жінку не боятися, а сам сів біля свічки і до світанку читав літопис «Чуньцю». Цао Цао, який цілу ніч підглядав за ними, мусив визнати, що полководець — справжній мужчина.

Сунський¹³ Тай-цзун ще до перевороту, після якого став імператором, виявився справжнім лицарем. Йому доручили супроводжувати до столиці красунь для імператора. Понад тисячу верст пройшов він із ними і навіть хтиво не поглянув на них...

Чимало й інших офіційних і неофіційних історій про ревнительниць духовної чистоти та високої моралі повідав свекор. Свекруха вдоволено зітхала. Нехай дівчина слухає та розуму набирається. Чоловіки та жінки й сьогодні, як і колись, різні бувають.

Цінюй стояла на колінах і ревно клала поклони. Свекрусі стало шкода її, і вона дозволила дівчині підвестись. Але Цінюй не сміла встати, лише похилилася набік.

Свекрусі заманулося і собі долучитися до виховання невістки. У неї теж знайшлося чимало різних історій, від найдавніших і до сучасних, про жіночу доброчесність та відданість чоловікові. Старому господареві, певно, це набридло, і він уже косо позирав на дружину. Проте не перебивав її.

Казалося і про чеснотливиць, і про розпусниць. Якщо першим судився рай і довічне небожителство, то другим — пекло з киплячою смолою і покутою за гріхи в наступному народженні. Цінюй уважно слухала. Потім свекор та свекруха зайшли в невістчину кімнату й усе там оглянули. Вікна та двері міцні, одяг і постіль в порядку, все скромних кольорів. В узголів'ї канонічні книги, на столику — кошик з голками та нитками, все на своєму місці, ніде ні пилінки, ні порошок. На туалетному столику — порцелянова Гуаньїнь, поруч курильниця, на підлозі — солом'яна циновка, щоб зручніше стояти на колінах, коли молишся... Увагу привертав хіба що пухнастий песик, що бігав то до кімнати, то з кімнати.

Свекор і свекруха могли впевнитись, що Цінюй пильнує себе, як і годилося, глибоко усвідомлює свій обов'язок, і заспокоїлись. А як же інакше? Коли в домі доброчесна невістка, то почувашся мов на тонкому льоду: трохи схибив — і вже провалився. Але Цінюй не чужа їм, та й вродлива, що аж шановний Сяо, людина, як відомо, благородна і високої моральності, поки дружина перебирала голки в кошичку, встиг помітити на рум'яних щоках яминки, червоні соковиті вуста та ще чарівність високих грудей; після цього він півдня ходив як очманілий. А коли стара повернулася до нього й глянула на його розчулене обличчя, той заходився обсмикувати куртку, насупився і гримнув на песика:

— Барсику, чого б я ото гасав без діла туди-сюди? Твоє діло — подвір'я стерегти!

Розділ X

Учень шановного У Че Ганьцзи, що теж бозна-відколи не з'являвся в трактирі, раптом ще зранку підкотив до «Нічного аромату» на своєму «Східному вітрі»¹⁴ й розбудив Гуйхуа.

¹³ Сун — китайська династія (960—1279 рр.).

¹⁴ «Східний вітер» — марка китайських вантажних автомашин.

— Ти... звістку від нього привіз? — спитала Гуйхуа, прочинивши двері і застібуючи накинута на голе тіло халат.

Хлопець похнюплено стояв перед нею, блідий і стривожений.

— Учитель... Учитель... — затинаючись, почав він.

— Що сталося, Ганьцзи? Та кажи скоріше! Що сталося? — Гуйхуа аж подалася до нього.

— Вчора ввечері мені сказали, що вчитель після випивки сів у машину й поїхав. На схилах Небесниці машина зірвалась у прірву з висоти ста сажнів... Вночі з транспортної контори на місце аварії виїхала комісія. Вона побачила лише дві збиті кам'яні тумби на обочині. І слід від коліс... А прірва така, що й дна не видно. Та ще й густий туман розповзвся по всіх ущелинах...

Ганьцзи затинався, йому нелегко було говорити. А Гуйхуа стояла нерушно, мов закам'яніла, і тільки дивилась широко розплющеними очима. Їй не хотілося вірити, думала, це сон. Але ні, не сон. Надворі вже ранок, і вони на порозі трактиру. Раптом вона обома руками схопила Ганьцзи за барки і закричала:

— Брешеш! Ти дуриш мене! Не вірю! Не вірю! Ми помирилися і не будемо розлучатися! Він передав людьми, що днів через кілька буде вдома... Я жду його, він більше не битиме мене... Не вірю! Не вірю! Ганьцзи, знайся краще, ти сказав неправду? Хотів обдурити мене?..

Гуйхуа тримала Ганьцзи міцно, ніби він призвів до лиха, що її спіткало. Хлопець насилу завів до кімнати вбиту горем жінку.

Звістка, що шановний У їхав п'яний і розбився, хутко рознеслася по селу. Звісно, про це вже знали і сільський групорг тітка Сяо, і жінорг, і голова сількому Сяо Ханьчу. Зрозумівши, що справа вкрай серйозна, він негайно зателефонував у районний адміністративний відділ. Хоч шановний У і казав йому, що в нього ні братів, ні небожів, проте не слід забувати й батькових братів та їхніх синів. Вони, як тільки довідаються про нещастя, одразу ж кинуться сюди, аби виловити з річки тіло У, перш ніж це зробить транспортна компанія. А тоді привезуть небіжчика в «Нічний аромат».

Односельці потяглися до трактиру. Серед дорослих сновигали й діти, і їм було цікаво поглянути на небіжчика. Проте того ще не привезли, і люди збиралися в купки, скрушно зітхали, заводили сумні розмови. Одні казали, що шановному У не слід було йти з дому, а то, бач, злякався якоїсь баби... Інші бідкалися, що даремно взяв молоду: і щастя не бачив, і життя позбувся. Треті запевняли, що тут не обійшлося без третього, який потай підлаштував усе... Дехто вважав, що трактир слід опечатати, а його власницю відправити в район, нехай там вирішують, винна вона чи ні. А нам би подалі від біди.

Чоловіки сперечались, сердито спльовували. Але розмови розмовами, гнів гнівом, а сміливця, який би виступив заводієм, не знайшлося. Жоден не наважився піти в трактир і заарештувати Гуйхуа. Всі юрмилися біля входу, знаючи, що заходити в дім заборонено, поки не прийдуть судові власті.

Представника району довго чекати не довелося: невдовзі біля подвір'я зупинився велосипед. До чоловіка в кітелі, судового слідчого, з фотоапаратом через плече, — підійшли голова сількому Сяо Ханьчу та ще дехто з місцевої влади. Вони зібралися край дороги. Не було лише жінорга, але хтось сказав, що вона спозаранку подалася кудись зі своїми родичами.

— Я по дорозі заїхав на місце аварії, там транспортна компанія вже виставила охорону. Чекають підйомного крана. Спершу треба з'ясувати причини аварії, — розповідав підстаркуватий слідчий. — А що кажуть люди?

— Всяке, — розважливо відповів Сяо Ханьчу. — Та й не всі ще тут. Родичі У подалися до річки, подивитись, як машину витягатимуть... Про похорон, певно, вони самі подбають, а нам слід подумати про сім'ю.

— Сім'ю? Та в нього ж лише ота... — сердито зблиснув очима командир народної дружини У Маньню. — Уже два місяці з ним розлучається. Сільські

активісти розмовляли з нею, та ніби й не до неї. Як на мене, і до смерті шановного У спричинилася вона.

— Ця молодичка тільки й знає, що шкірити зуби з водіями. Затялася з чоловіком, давай та давай розлучення. Кілька днів тому пробувала вмовити її, наводила сумні приклади... Не думала, що шановного У таке спіткає, — докинула групу селя, колишня сваха. Замість сказати добре слово, вона напустилася на нещасну жінку.

Проте слідчий незворушно вислухав їх, а тоді спитав:

— І що ж, гадаєте, слід робити з нею?

— Ми всі вкрай обурені! — знову озвався командир дружини. — І вимагаємо заарештувати цю кралю, а то, чого доброго, ще втече. Он у неї скільки залицяльників!

— А я найперше опечатала б трактир, для певності. І приставила б до неї кількох дружинників, — рішуче мовила колишня сваха.

— А якої ви думки, голово Сяо? — поцікавився слідчий.

— Без доведеної вини ми не маємо права арештовувати її. Минулися часи «диктатури мас»... Усі знають, що відколи Гуйхуа добивається розлучення, її чоловік не заїжджав додому. Їздив по інших маршрутах. І випивав. Не зайве б з'ясувати, де вчора обідав шановний У, що пив і з ким, — статечно висловив свої міркування Сяо Ханьчу.

— А як щодо того, щоб опечатати трактир?

— У неї є дозвіл на торгівлю, вона справно сплачує державний податок. І без підстав зачиняти його протизаконно. Та й розпорядження є всіляко захищати права приватних виробничників і торговців.

Було видно, що Сяо Ханьчу, на відміну від інших активістів, добре знає державні документи.

— Гаразд! — погодився слідчий. — Я згоден з вами. Ходімо до трактиру, побачимо, що там.

Невеликий гурт зайшов на подвір'я. Біля трактиру, оточена юрбою, стояла вантажівка. Люди розступилися, пропускаючи начальство.

У приміщенні сидів на табуретці кремезний молодик, похнюплений і пригнічений:

— Хто це? — поцікавився слідчий.

— Учень шановного У, Че Ганьцзи. Водій машини, що стоїть на подвір'ї, — пояснив Сяо Ханьчу і звернувся до Че Ганьцзи: — Товаришу водій, це ти нам привіз звістку? А звідки ти дізнався, що У потрапив в аварію?

Парубок підхопився:

— Від начальства з транспортної компанії. А їм подзвонили двоє рибалок: вони ловили рибу неподалік...

— А де господиня?

— У своїй кімнаті, плаче. Побивалася дуже, мало слізьми не зійшла... Добре, що ви прийшли, а то я не міг відійти. Як би ще однієї біди не сталося, — Ганьцзи ледь стримував сльози.

— Ти ба, ще й плаче! — здивувався командир дружинників. — Певно, про людське око. Голосить, а сліз, мабуть, і немає.

— Це задля годиться, задля годиться. Як би не жили чоловік та жінка, а коли помре один, інший завжди плаче, — не могла вгамуватися жіночий групург.

Проте Сяо Ханьчу вважав інакше. Він порадив зайти до спальні й поглянути на Гуйхуа. Вона й справді невтішно голосила, зовсім не скажеш, що про людське око. Голова й інші почали втішати жінку:

— Що поробиш, коли так сталося. Слізьми лихові не зарадиш. Змирися вже з горем, не побивайся, пожалій себе. Ти ще молода, попереду он ще скільки жити...

Потім вийшли на вулицю: слідчий сів на велосипед і подався до себе в район. Люди на подвір'ї почали помалу розходитись. Поїхала й машина. Сяо Ханьчу полегшено зітхнув і почимчикував до кар'єру. Справа нібито цілком зрозуміла: Гуйхуа навряд чи причетна до чоловікової смерті.

А години за дві гурт хлопців з роду У нишком приніс на стулці дверей небіжчика й поклав його прямо в трактирі. Потім повісив на воротах в'язку у тисяч п'ять хлопавок. Почалася пальба, тріскотнява, а на паркані, обабіч в'їзду на подвір'я, причепили напис на білому папері: «Найбезсоромніша з торговок!», «Найпродажніша з шлюх!» Гуйхуа так і не встигла глянути на ті написи. Вона, щойно побачила бездыханного У, впала біля нього на коліна і розпачливо заголосила:

— Чоловіченьку мій любий, прости мене. Як же я завинила, що сварилася з тобою, що добивалася розлучення... Як же я каюлася, як проклинала себе, як просила людей передати, щоб ти повернувся... Всі заяви свої позабирала, сподівалася, що все обійдеться, що все налагодиться... А ти ось таке вчинив, таке скоїв... Матінко моя рідна, та нехай мене за мої гріхи Всевишній покарає, нехай грім поб'є, нехай вогонь небесний спопелить...

Труп доставили сюди нібито для розслідування. Цим підступи роду У не скінчилися: поки Гуйхуа тужила й голосила над чоловіком, на схилі гори, за будинком, наче вродилося з півсотні чоловіків та жінок, родичів небіжчика, з мотиками й кошиками на коромислах. Ставши вервечкою, як це робиться, коли зводять греблю, водосховище чи рисові чеки, де потрібно багато людей, вони забігали підтюпцем то вгору, то вниз по схилу... Чорні голови, напружені обличчя і — жодного слова. Мовчки копали й носили землю на край схилу, а звідти сипали її прямо на трактир унизу. Як з'ясувалося, гурт «посланців Неба» надумав засипати трактир землею і так, за давнім звичаєм, поховати і перелюбницю, що занастала свого чоловіка.

Земля, кошик за кошиком, невинним струмком котилася вниз, заповнювала подвір'я, засипала стіни й дах.

Коли звістка про це докотилася до Сяо Ханьчу і той відразу подзвонив у район, просячи незабарної допомоги, робота була в розпалі.

Розділ XI

Два роки минуло, відколи Барсик поселився в кімнаті Цінюй. За цей час з нього вимахав здоровецький, наче теля, пес. Довгоногий і тупомордий, з довгою шиєю і гострими зубами, зі схожим на батіг хвостом і жовтаво-золтавою лискучою шерстю, він став схожий на справжнього барса. Ті, хто хоч раз бачив його, в один голос заявляли, що в усьому селі немає іншого такого пса, який би зрівнявся з ним величиною, виглядом, кмітливістю, силою та люттю. Бо, заводячи пса, мешканці Гусячої Обмілі думали насамперед про доброго сторожа і надійного супутника, коли випаде іти в гори.

Чим далі Барсик ріс, тим ставав норовистішим, часто біг із двору, зацікавлено придивлявся до світу за високим муром. І щоразу натрапляв на шолудивих сільських собак; вони накидалися на нього, а він огризався. Та якось згряя псів оточила його на току за селом, а коли ще їх нацькували, то з лютим гарчанням спробували провчити чужака. Барсик напружився, підібгав хвоста, ледь пригнувся до землі і, гребнувши, ніби справжній барс, лапами землю, метнувся до нападника, який дошкульно гризнув його. Той, здавалося б, міцний собацюра, відскочив убік. Барсик, відчувши себе певніше, почав відбиватись сміливіше. Проте згряя не відступала. Пси кружляли довкола нього, час від часу норовлячи куснути.

Після цього Барсик виробив власну лінію поведінки. Лють люттю, але вона не повинна завдавати кому-небудь шкоди, особливо людям. Слухатися

він мусить лише Цінюю. Саме через це його не брали на ланцюг і він вільно бігав у кімнату й з кімнати. Домашніх та досить частих гостей він завжди зустрічав приязним скавучанням, а тоді обнюхував їх, лизав, вертів хвостом, слухняний, наче ягня. Чужого ж вважав мало не ворогом і міг мовчки кинутися йому на плечі, не вкусити, а щоб налякати.

Отож кімнати на задньому дворі були під невсипущим наглядом Барсика. Навіть kota там не побачиш, не те що чужу людину. Тому родина Сяо була спокійна за молоду невістку, хоч та й жила осібно. А Цінюю попросила про ще одне: оскільки Барсик без кінця бігає то на вулицю, то з вулиці, то краще для нього пробити дірку в стіні. І наступного дня свекор прислав служників.

На задньому дворі запанували мир і злагода. Удень Цінюю вишивала в садку, слухала розповіді п'ятої тітки про старовину та жарти третьої невістки. Тітка все переповідала театральні вистави про талановитих юнаків і вродливих дівчат, про їхнє палке кохання та довічну розлуку. А невістка теревенила то про сусідів, то про перелюбників. Спершу Цінюю дослухалася до всього, і не раз бувало, що обличчя аж пашіло від сорому. І якщо невістка починала мову про щось сороміцьке та ще й намагалася показати, як воно було, Цінюю лише відчувала, як у неї дужче б'ється серце, а обличчя паленіє. Невістка й тітка вже знали, що їй можна довіряти, тож і вона їм вірила. Барсик і собі, ніби пройнявшись їхніми почуттями, уважно дослухався до розмови, хоч нічого й не розумів. Ці бесіди для трьох жінок були певною розрадою, ніби доповнювали те, чого бракувало в повсякденному житті. Якщо іноді ні невістка, ні тітка, заклопотані домашніми справами, не приходили на задній двір, Цінюю нетерпляче виглядала їх і була мов сама не своя.

А увечері вона, як завжди, читала про праведниць, потім молилася, лягала на ліжко і лічила монети. Іноді нараховувала до кількох сот, а сон не йшов. Ті сто мідяків, які вона колись клала собі в постіль, за цей час так витерлися, що аж блищали, мовби були не мідні, а золоті. З Барсиком у неї не було ніякої мороки, він, як то кажуть, без горя і печалі сидів на осяяній місяцем підлозі, або ж через дірку вибігав надвір. Коли ж Цінюю ставало сумно і хотілося плакати, пес міг сісти осторонь, непорозуміло дивлячись на неї. Барсику, твоїй господині куди тяжче, ніж тобі. У тебе є дірка, можеш вискочити на подвір'я, а там і за високий мур. Можеш шастати селом, посидіти біля струмка, збігати до підніжжя гори, просто погасати...

Одного вечора Цінюю ніяк не могла заснути. Ніби й співу за муром не чути, а щось розтривожило сільських псів, і вони валували, як навіжені. А в них на подвір'ї грюкіт, метушня, якісь вигуки. Чи не грабіжник, бува, на садибу забрався? Гамір не вщухав до світанку. Цінюю, щоправда, не злякалася. Лише замкнула двері і не пустила Барсика з хати. Пес почав гребтися біля дверей, та коли Цінюю прикрикнула на нього, затих біля ліжка, певно, вирішив оберігати свою хазяйку.

Після цього Цінюю досить довго не бачила п'ятої тітки. У садок іноді приходила лише невістка. Кілька разів Цінюю питала: «А де ж це п'ята тітка, чому її не видно?» Та відповідала: «Поїхала батька провідати. Ніби заслаб, і мати немічна, нікому доглянути. От і лишилася в батьківському домі...» Проте і в голосі, і в поведінці її відчувалася нещирість, вона ніби щось приховувала. Цінюю здогадалася: тут щось не те.

Час минав, а п'ятої тітки не було. Цінюю дедалі більше переконувалась: щось сталося, і просила невістку сказати правду. Невістка, звісно, не втрималась. Похнюпила голову і крізь сльози мовила:

— Сестрице Юй! Тобі про це не можна говорити, не слід...

— Чого б це? З якого дива? То що ж сталося з п'ятою тіткою? Кажі ж бо! Цінюю відклала шитво і взяла невістку за руки.

— Господар нас попередив: «Якщо хтось розповість Цінной, що сталося з п'ятою тіткою, того поведу до храму, натягну на голову ганебного ковпака і відріжу язика!»

Невістка вмовкла, не перестаючи схлипувати, бліда, мов крейда.

— Не бійся, невістонько, я нікому не скажу. Ми ж з тобою знаємося не один рік, стали посестрами, а скільки всього переговорено. Та й тут, хоч би й хотів, кому скажеш, хіба Барсикові? Якщо і розкажеш, то з ким я поділюся? З Барсиком? Невістонько, то що ж там із тіткою?

— Бачиш, вона надто вразлива...

— І справді, завжди розповідає про вистави, а в них розумні чоловіки й вродливі жінки, нестямно закохані юнаки й пристрасні дівчата...

Цінной подобалася п'ята тітка, тому і в неї на очах зблиснули сльози. Третя невістка тяжко зітхнула.

— Чоловік її вже п'ять років не навідується додому. Дбав лише про себе, найняв у місті квартиру, взяв наложницю, а її залишив напризволяще... А їй же тридцять п'ять, здорова, гарна. Для жінки це нестерпна мука. Тож вона спочатку з дівером... А коли по правді, то з кого почалося це безпутство? Тітка — жінка вродлива, і от якось улітку до неї зайшов сам господар... Про таке в цій садибі здогадуються, а от сказати щось бояться! Тож коли вона і з дівером зійшлася, теж усі здогадувались, але ніхто й словом не прохопився. Якщо вже по правді, то панові нашому скоро сімдесят, без упину торочить про доброчесність та обов'язок, а сам тим часом займається отим «мистецтвом кохання»...

— А що це таке?

— Не треба тобі цього знати... Та й сама я чула краєчком вуха... Якщо чоловіки захоплюються цим, то... А ну його к бісу, інакше дійдемо до казначого! Отже, про п'яту тітку... Порядна жінка, поважала і старих, і малих, до всіх привітна, не кривдила служників... Минулого року й дівер пішов з дому. Купив собі чиновницьке місце, а п'ята тітка знову лишилася сама... Вона така, що коли щось надумає, то її вже не зіб'єш. Сподобалося раз, то і вдесьте те зробиь. На початку року у нас з'явився новий наймит. Ти не бачила його? Молодий, років зо двадцять, любив попоїсти, залюбки ніс мішок у двісті цзінів¹⁵... П'ята тітка, хоч він і простого роду, подружилася з ним. Ще раз гріх вчинила. Я знала, чим це скінчиться. В ті дні вона ходила весела й радісна, ти не помічала? Якось опівночі я вийшла по нужді. Не думала, що під деревом обіймаються двоє, і так злякалась, що мало не вмерла. Та й соромно стало від того, що побачила... Почула їхнє сопіння, і подумала: от клята кістка... А наступного дня вишпетила її. Ти б почула, що вона відказала: «Один раз живемо на світі». Через цього наймита наче сказала. А тоді додала: «В цьому домі я ні перед ким не винна, і нічого мене совістити. Не злякаюсь вашого і храму, і ганебного ковпака. Не побоюсь і в річку кинутись...»

— І що ж далі?

— А потім їх заскочив ще й старий служник. Вони впали перед ним на коліна і підвелися лише тоді, коли той пообіцяв мовчати. Та служник живе тут майже все життя, відданий панові, тож не стримав обіцянки й доповів. Старий Сяо звелів негайно схопити наймита й допитати. Той виявився міцним горішком, так і не признався. Тоді пан його під замок. Проте юнак опівночі виставив двері, знайшов п'яту тітку, вони вдвох відімкнули браму, і ну тікати до гори Небесниці... Та їх і тут помітив той же служник. Побіг, розбуркав господарів, а ті гукнули двоюрідних братів та небожів, позапалювали смолоскипи і з галайканням кинулися навздогін. Ніжки у п'ятої тітки маленькі, чи ж далеко втечеш? Наймит звалив її на спину й побіг. Видерся на одну із скель.

¹⁵ Цзінь — міра ваги, 0,5 кг.

Аж чують і попереду крики. І позаду погоня настагає. Тоді вони обнялися і зі скелі вниз...

Невістка час від часу уривала розповідь і тихо схлипувала, але чим далі, то сліз меншало, певно, всі їх виплакала за ці дні. Іноді її обличчя ставало врочистим, мовби вона розповідала про щось героїчне.

Цінюю не плакала, тільки відчувала, як повніться тривогою серце, а тіло проймає дроз. Слухала, затамувавши подих. То ось чому тоді всю ніч валували собаки і до світанку лементували люди.

— А потім... Опісля їх поховали? — спитала Цінюю.

— Наша сім'я не схотіла брати на себе цей клопіт. Старий Сяо сказав: «Туди їй і дорога. Краще й не треба». Тому служники й не пішли діставати трупи з води. А сільській громаді що! Тільки коли звістка про смерть п'ятої тітки докотилася до її батьків, то прийшли її небожі. Але було вже пізно. Риби та ворони очі повиїдали і так понівечили, що годі розпізнати, хто де...

Після цього Цінюю часто снилися жахливі сни: то вона кидається з високої скелі, то її роздуте тіло плаває у воді, то риба й ворони виїдають їй очі... Навіть кричала уві сні, прокидалася в холодному поту. Добре хоч Барсик, незалежно від того, кричала вона уві сні чи злякано схоплювалася, однаково лагідно скавулів і дружелюбно махав довгим хвостом.

Не дивно, що в ці дні свекор, свекруха та й інші домочадці ставилися до затворниці Цінюю, що прийняла обітницю, дедалі шанобливіше. Старі знову навідалися до неї, ще раз оглянули її житло й подвір'я. Цього разу вони не влаштували іспиту, не цікавились, чи читає вона про чеснотливих жінок, лише спитали, чи задоволена їжею, одягом та іншим. Насамкінець свекор запевнив Цінюю, що вони дбатимуть про неї, як про рідну дочку. Адже своєю цнототою та шанобою Цінюю затьмарила навіть деяких їхніх родичок!

Минуло ще кілька днів, і жінки сім'ї Сяо, а їх понад десяток, відчинили браму і з пані Сяо на чолі подалися до «Алеї чеснотливиць». Біля всіх п'ятнадцяти біломармурових арок палили поминальні паперові гроші та запашні курива. А потім стара пані взяла Цінюю за руку і почала розповідати про кожен із пам'ятників. А коли доходили до відзначених імператорською ласкою, то хоч би якому родові він належав, Сяо чи У, то всі падали на коліна і клали доземні поклони... Цінюю, яка вже кілька років жила відлюдницею на задньому дворі, за тих відвідин алеї здалося, ніби гора Небесниця аж стала вищою і більшою, а сама алея — чистішою і гарнішою. У неї весь час ряхтіло в очах, підламувалися ноги, а тіло, здавалося, от-от полине між цих біломармурових пам'ятників.

Розквітали й в'янули квіти в саду за головним будинком, зеленіла й жухла на задньому дворі трава, а Цінюю після відвідин «Алеї чеснотливиць» знову день у день сиділа в затінку під дахом і вишивала. Так само тривали розмови з третьою невісткою, а в голові невідчепно крутилося одне. Так і поривало спитати невістку: «А п'ята тітка правильно зробила?»

Розділ XII

Трактир «Нічний аромат» засипали майже наполовину, коли на місце поїї в супроводі голови сількому Сяо Ханьчу прибуло районне начальство. Серед них і чоловік жінорга, секретар райкому партії У Бенлі. Всім копачам та носіям ґрунту запропонували припинити роботу й розійтися. Хто ж не виконає цього розпорядження, буде суворо покараний!.. Так що давній звичай засипати будинок здійснили лише частки.

За начальством прибули й представники транспортної компанії: вони привезли труну, відкопали вже засипане землею тіло небіжчика і поклали його в неї. Потім представники транспортної компанії, районного управління та

сільського народного комітету прийняли спільне рішення щодо впорядкування садиби. Сількомові визначалося виділити робочу силу, а транспортній компанії — взяти на себе витрати по ремонту трактиру. Що ж до заводів із роду У, які вдалися до самочинних дій, то міру їхньої відповідальності визначить розслідування...

Захопившись цим, сільське та районне начальство зовсім забуло про Гуйхуа. А коли похопилося, то її ніде не було. Лише хтось із транспортної компанії докинув, що вона чи не збожеволіла, бо як навіжена побігла до скелі, щоб, певно, кинутися з неї в річку.

На превелику силу все владналося. Подвір'я трактиру очистили від землі та камінччя, а Гуйхуа виписали з лікарні. Проте ще аж два місяці трактир був зачинений. І весь цей час вона була в кожного на язичі. Особливо старалися деякі жінки на чолі з жіноргом. Вони потай добивалися, щоб трактир «Нічний аромат» передали родичам У. А добиватися цього, як на них, мав голова сількому Сяо Ханьчу.

Селом ще раніше котився поговор, ніби У свого часу застукав Сяо Ханьчу і Гуйхуа, коли ті удвох випивали й пересміювались. Певно, давно знюхались, от тепер і тягне руку за нею. Та й десь же є і учень шановного У. Це ж Че Ганьцзи приніс сумну звістку. Завсідник трактиру, він часто допомагав господині, залишався ночувати. Ні, тут щось нечисто. Скарги свої жінка посилала в повіт, звіти їх, звісно, переправляли до району, а з району — в село. Районний адміністративний відділ вважав скарги безпідставними й не вартими уваги, розуміючи, що тепер, у період «чотирьох модернізацій», основну увагу слід приділяти розвитку економіки. А очолювана Сяо Ханьчу компанія, окрім своєчасної сплати державного податку, переказувала кошти й районному народному управлінню, тобто воно мало неабиякий зиск. Трактир молодій вдові, вродливої Гуйхуа, працює він чи ні, теж дає певні надходження, тож перш ніж закривати, треба розібратися як слід.

Про всю цю шамотню невдовзі стало відомо й Сяо Ханьчу. Той лише криво всміхнувся. Те, що жінорг писала скарги на нього, не дивина. Товста, як бодня, з вузькими, ніби прорізаними травинкою очима, невістка з роду У давно підсиджувала його: кому завадять додаткових п'ятдесят юанів щомісяця! Та інші скарги пояснити не міг. Невже намагаються скомпрометувати його?

Сяо Ханьчу не вірив ні в злі, ні в благородні духи. Щодня, вільний він був чи заклопотаний, забігав ненадовго до трактиру. «Нічний аромат» знову відчинив двері, знову став місцем, де водії могли перепочити й погомоніти. Але тих веселощів, що раніше, вже не було. Не заїжджав і Че Ганьцзи. Сяо Ханьчу помітив, що сестриця Гуйхуа помітно схудла. Обличчя зблідло, очі запали й аж наче почорніли. Горе, коли ти в тридцять років стаєш вдовою, просто так не минає. Гуйхуа зустрічала його ніби й привітною посмішкою, але то вже була зовсім не та посмішка, що колись. А як гарно вона всміхалася раніше! Її лагідна посмішка завжди чарувала відвідувачів, діяла на них заспокійливо.

— Вчителю Сяо, ти такий заклопотаний, а не забуваєш забігти...

— Та думаю, чи не потрібно чогось.

— Дякую тобі, вчителю Сяо. Щось треба буде, неодмінно звернуся.

— А Че Ганьцзи не заїжджає?

— Че Ганьцзи? У нього й досі ні кола ні двора... Боїться, що подумают щось.

...Уже півроку Че Ганьцзи не завертав до Гусячої Обмілі, не бував у «Нічному ароматі». Подейкували, нібито він сердитий на Гуйхуа, тому й уникає зустрічатися з нею. Щоразу, коли в його уяві поставала ненависна Гуйхуа, він одразу похмурнів. Та яка вона квітка з гори Небесниці, яка красуня? І якби його наставник не одружився з нею, то чи розбився б п'ятдесяти років? Тепер Че Ганьцзи розумів: якщо шановний У бив та лаяв Гуйхуа, то за її легковажність, і в цьому великого гріха немає.

Якось у містечку Че Ганьцзи й Сяо Ханьчу випадково зустрілися. Хлопець зупинив машину, а голова запросив його до чайної, пригостив запашним чаєм, тістечками. Почалася розмова:

— Ганьцзи, відколи помер твій наставник, ти зовсім забув дорогу на Гусячу Обміль.

— А що мені там робити, коли його немає? — сумно всміхнувся той.

— «Матінка» лишилась. Та й трактор знову працює...

— «Матінка»? Кхм! Не один «Нічний аромат» на світі.

Розмови не виходило. Сяо Ханьчу зайшов з іншого боку:

— Ганьцзи, тобі ж уже ніби за тридцять. Та й водій ти справний. Чи не пора одружитися? Скільки можна бурлакувати?

— Дякую за турботу, голову. Але яка радість з того одруження? Мої дві руки лише один рот годують. Цебто я вільний птах. Куди захотів іти — йдеш, коли захотів спати — спиш...

— Не сказав би, що одному весело: ніхто тебе не виряджає, ніхто не зустрічає... Кажеш, яка радість? А така: щодня обід гарячий чекає, лягаєш спати — постіль тепла... Дружина дбає про тебе, в домі лад, і гроші даремно не тринькаються...

— Що ж, згоден. І друзі, і родичі, і водії мені те саме кажуть, наче змовились. А один приятель напідпитку навіть бовкнув, мовляв, хочуть мені всукати нечистий крам, підсунути жінку, яка вже була замужем. Якби не стримали хлопці, я б йому голову розчерепив пляшкою.

Розмова урвалася. Че Ганьцзи насупився, як темна хмара, тільки жовна ходили. Сяо Ханьчу вирішив облишити цю тему. Вони підвелися з-за столу. Че Ганьцзи, відчувши, що наговорив зайвого, вибачливо мовив:

— Голово Сяо, якщо тобі або комусь із твоїх треба щось перевезти, дай знати! Миттю зроблю, адже сусід має виручати сусіда. А ми ж друзі ніби!

Сяо Ханьчу не дуже зрадів цьому, навіть більше, насупився і поважно відказав:

— У нас своя компанія, тож знайдеться, кому допомогти. А от «матінці» не завадило б, часто просить водіїв, аби товар підвезли, навантажили і розвантажили. І відвозити ящики з порожніми пляшками треба.

Че Ганьцзи всю дорогу сердито бубонів собі: «Ще цього Сяо Ханьчу мені не вистачало. Дрібний чиновник, очолює якусь компанійку, а, бачте, показує, який він розумний. Хоче на гачок спіймати, накинути, як той казав, потріпану. І треба ж серед білого дня зустріти цю нечисту силу... Що я, такий нікчема, щоб підбирати чужі недоїдки? Я ж не каліка якийсь, а нівроку хлопець, навіщо мені така дружина? Та мене не те що родичі або друзі, всі на роботі зневажали б. Очей не підведеш від сорому. Як це співається в одній пісеньці: «Із квітів вибирай осінню хризантему, а для життя — дівчатко молоде. Бо хризантема в вересні цвіте, а молоде дівча, як яшма, чисте...» Охо-хо! Годі вам колоти очі, що мені за тридцять. Поки молодий, не до женіння, та як постарієш — сили не буде. А якщо вже одружуватись, то тільки не з бувалою у бувальцях! Треба, щоб і гарна була, і лагідна, і покірنا. Не така, як у мого наставника. Лаяв, бив, перевіряв, а до рук так і не прибрав. Хоч вона своєю вродою кого завгодно обкрутить, та ще очима, що так і лізуть в душу...»

«Нічний аромат» був відчинений з ранку й до пізнього вечора, хоч прибутків і меншало, бо нікому було вчасно завезти гарних сигарет та доброго вина. Якось, коли Сяо Ханьчу проходив мимо, Гуйхуа погукала його. Він трохи збентежився, але мусив зайти.

— Вчителю Сяо, щось не заходиш! Певно, роботи багато?

— Атож. Усе більше машин за галькою приїжджає. Там дорогу мостять, там міст ремонтують...

— А в мене все навпаки. Скоро, мабуть, зачинатись доведеться.

— Чого це? Водіїв не стало? У нас тут тільки лоточників побільшало, а не трактирів.

— Як же мені не зачинятись, коли й голова сюди не потикається? — докірливо глянула на нього Гуйхуа.

Сяо Ханьчу здивовано звів брови. Гуйхуа миттю поставила перед ним пляшку горілки, блюде з закускою, порожню склянку та пластмасові палички для їжі. Сяо Ханьчу закліпав очима, сковтнув слину і сів. Він не відмовлявся, коли випадало випити.

— Ох, важко на цьому світі, та ще самотній жінці, сестрице... — він приклався натщесерце до склянки, а тоді розчулено зітхнув.

— Щиро вдячна тобі за ці слова... Ти обіцяв поговорити з ним. То як, бачився? — ніби між іншим поцікавилась Гуйхуа і зашарілась. Певно, плакала щось у душі і не втрималася, запитала.

— Че Ганьцзи?.. А що йому — в руках кермо, під ногами шестеро коліс. Водії — здичавілі коти, чотири пори року гасають, скрізь бувають і сліду не лишають.

— А ти... справді... не бачив його?

— Ти, сестричко, хотіла б побачити його?

Повеселілий Сяо Ханьчу помітив, як сприйняла Гуйхуа його слова, і збагнув, що його грайливий настрій недоречний.

Бо Гуйхуа почервоніла ще дужче і похнюпилась. Потім тихо мовила:

— Не чужим же він нам був. Заїжджав, інколи допомагав, от і спитала.

— Та бачив я його, розмовляв із ним. Радив заїхати...

— Таки бачив...

— Сестрице, а може не будемо про це?

Сяо Ханьчу ковтнув горілки ще і взявся до закуски. А Гуйхуа немов сьорбнула відвару з гриба довголіття:

— Що ж він сказав? Мені ж не два чи три роки, сама трохи розбираюсь і в житті, і в людях. Тож викладай усе, що маєш!

— Викладай! А ти не образишся?

— Якщо і образусь, то не на тебе ж.

Гуйхуа ніби байдужно долила йому горілки.

— Я навмисне шукав його... І спитав: чи не забув він, бува, дороги до Гусячої Обмілі.

— І що ж він?

— Сказав, що після смерті наставника на Гусячу Обміль йому не зовсім... А я кажу: адже там «матінка» лишилася, та й «Нічний аромат». Знаєш, що він сказав на це? Мовляв, не один на світі «Нічний аромат»...

— Він таки справді не один у світі.

— Тоді я побачив, що так розмова у нас не вийде, тож сказав прямо: Ганьцзи, тобі за тридцять, а ти все одинакуєш. Невже не думаєш женитися?

— А він?

— Щиро подякував, а тоді поцікавився: яка ж радість від одруження? Звалиш тягар на плечі і зав'яжеш собі світ...

— Виходить, порозумнішав. Одружитися, значить, тягар на плечі, зав'язати світ...

— І таке буває. Каже, всі його жонаті друзі та товариші по роботі гірко каються. А потім розповів, що за випивкою хтось розкрив йому очі, мовляв, тобі хочуть підсунути те, що вже побувало в інших руках. Він нібито образився, схопив пляшку і хотів молоснути того, але товариші стримали. Після цього я вже нічого не казав йому...

Сяо Ханьчу зітхнув і закивав головою. Його погляд був жалісний і співчутливий.

— Он як, «побувало в інших руках»... Мудро, нічого не скажеш. Зблідла Гуйхуа підвелася і поточилася. Очі її, втуплені просто себе, тамували чи то посмішку, чи то сльози, які ось-ось бризнуть...

Сяо Ханьчу зірвався зі стільця й підхопив її. Тіло жінки обм'якло, стало ніби ватяним. Усвідомивши, що непритомніє, вона враз напружилася і стала на ноги.

— Ви, ви, чоловіки... зі своєю «Алеєю чеснотливиць», від якої лишилася купка щебеню, все ще... Сяо, пробач. Я не гніваюсь на тебе. Та якщо коли-небудь зустріну цього Че Ганьцзи, я прямо спитаю його: як же він може, народжений у наш час, освічений водій, та розпатякувати, що хтось мовляв «в інших руках побував», що хтось здатен бути лише напівдружиною?!

Розділ XIII

Тисяча дев'ятсот восьмого року помер дайцінський¹⁶ імператор, що правив під девізом Гуан-суй. Трирічного принца Пуї принесли до покоїв імператорського палацу й посадили на престол; як згодом виявилось, він став останнім імператором Китаю.

Знамените річище в селі Гусяча Обміль під горою Небесницею натовді вже пересохло; та й саме життя ніби застигло. Наймолодшим спадкоємцям батечка Сяо-четвертого шестирічному Дунерові та семирічній Цюер настав час іти до школи. Обоє народилися вже тоді, коли Сяо переступило за шістдесят; вони стали наслідком його духовного й фізичного відродження і були мов дві перлини на долоні, на які покладають дуже великі сподівання. Тож щоб дати їм добру освіту, було вирішено створити на задньому подвір'ї домашню школу і навчати їх тут без будь-яких поблажок.

Та перш ніж починати заняття, панові Сяо та його дружині довелося добряче подумати. Умови для навчання — кращих і не придумаєш: мур довкола високий, у кімнаті тихо, спокійно, з уроків нікуди не втечеш та й для пустощів місця малувато. Проте не слід забувати, що там живе Цінюй. Хочеш не хочеш, а з учителем вона бачитиметься. Коли б чогось прикрого не приключилося.

— Правда, дівчина вже п'ять років дотримується обітниці. Постує, читає священні книги, очищається серцем і душею, стримує себе від будь-яких поривань і нібито не повинна мати гріховних помислів,— заспокоювала себе дружина Сяо. — Цілісінькі дні порається в садку. І не сама, а з третьою невісткою. Не слід забувати й про злющого Барсика, що ні вдень ні вночі не відходить від неї. То чи ж наважиться хтось бодай підступити до неї?

Пан Сяо вислухав дружину й згодився.

Після цього він вдався до ворожбита, щоб той визначив сприятливий день, накупив запашних курив та ритуальних грошей, повів дітей до родового храму помолитися за предків, тоді познайомив їх у головній залі з учителем і звелів вклонитися йому. Потім батьки повели дітей на задній двір, де в північно-східному кутку розчинили двері світлої, просторої і гарно прибраної кімнати — домашньої школи. Після цього на задньому дворі щодня лунало приємніше для вуха: «Учитель сказав... Вірш гласить...», «Людина — всьому початок, вдачею вона добра...», ніж оті молитви Цінюй, які досі чулися тут. Проте Цінюй не звертала на це уваги і з учителем не зустрічалась.

Через кілька днів третя невістка, завівши розмову про нього, сказала Цінюй, що прізвище вчителя У, а звати Чаоцін. Народився він на хуторі за горою Небесницею. Змалку вчився в місцевій школі, був найкращим учнем. Його предки — дуже знатні люди, із них вийшов навіть знаменитий учений.

¹⁶ Дайцін — офіційна назва Китаю часів Цінської династії (1644—1911 рр.).

Це він колись заснував у нашому районі школу. Опісля родина збідніла. Ча-оцін у вісімнадцять років здобув звання сюцая¹⁷, а потім шість разів пробував скласти іспити на наступне звання, але так і не втрапив до списку переможців конкурсу. Зараз йому за тридцять. Вчився, вчився, знань багато, а докласти їх ніде. От і доводиться по багатих родинах вчити дітей; цим і живе. Не пощастило йому. Тигр, як кажуть, у лісі цар, а в полі йому робити нічого.

Відколи на задньому дворі з'явився вчитель, третя невістка стала ще балакучішою, з ранку і до пізнього вечора тільки й знала оте своє надокучливе базікання, яке вже драгувало Цінной, хоч і не показувала цього. Навіщо було їй, скажімо, ні сіло ні впало розказувати Цінной про бідного сюцая. У Цінной самої батько безробітний сюцай, забився далеко в гори і живе гірше нікуди: ще не поснідали, а вже думають, чим же його обідати. Три молодших сестрички без посагу і не можуть вийти заміж. А чи не для того невістка заводить розмову про сюцая У, аби заодно посміятися над її батьком? Начебто ні, адже вона людина пряма й зичлива, ставиться до Цінной, як до рідної сестри. Та скільки б вона не торочила, що вчитель У, з якого боку не глянь, усім взяв, Цінной чи й слухає її. Вона віддана обітниці і вже давно постує. Та й учитель поводитьсь чемно. І забаглося ж свекрові та свекрусі, коли є аж три великі будинки, а в них по кілька вільних кімнаґ, вибрати саме задне подвір'я. І взяти хоч уже й не юнака, але й не старого, аби саме тут учив двох малих паничат звичайнісінької мови... О господи...

Дивно те, що Цінной, де б не сиділа зі своїм шитвом, чи то біля своєї кімнати, чи в садку під деревом, а щойно помічала в закутку високу худу постать чи чула вчителів голос, що протяжно вимовляв окремі слова, її враз охоплювала бентега, якась аж злість, і хотілося крикнути: «Барсику! До мене!» А той на її поклик кількома стрибками міг опинитися біля неї, покласти передні лапи на землю, підібгати хвоста і приготуватися до нападу. Та варто їй було простягнути руку й погладити Барсика, сказавши: «Іди, гуляй собі! Це я пожартувала!» — і той заспокоювався. Вчитель У ходить сюди навчати дітей і так заробляє собі на прожиток. Тебе не чіпає, нічого поганого не робить. Навіть не гляне в твій бік, а ти чомусь сердишся, зневажаєш його, а за віщо? Несправедливо...

Барсик, схоже, розумів її почуття, от тільки сказати не вмів. Помітивши, що хазяйці чомусь не до вподоби високий худорлявий чоловік, який ходить до кімнати в кутку двору, що вона уникає зустрічі з ним, почав насторожено позирати туди. Своєї ворожнечі та ненависті до нього не приховував і він. І якби вчитель хоч на крок спробував ступити до його хазяйки, Барсик одразу кинувся б на нього.

І одного разу таке мало не сталося. Вчитель вів уроки, потім загадав дітям писати ієрогліфи, а сам заходив по подвір'ю, вголос повторюючи вислови із стародавніх філософських трактатів. І так захопився цим заняттям, що й не помітив, як опинився біля бананового дерева, де сиділа Цінной і вишивала. Третя невістка якраз подалася до себе по нитки. Цінной, помітивши вчителя, враз зашарілася, ладна провалитися крізь землю. Барсик, що доти сидів у затінку біля будинку, враз метнувся до вчителя, вчепився передніми лапами в його праве плече, ошкірився. Той від ляку позадкував і скрикнув: «Рятуйте!»

Добре, що вчитель відбувся лише переляком, а якби ще й хазяйка нацькувала пса? Та Цінной і сама сполошилася не на жарт.

— Барсику, назад! — закричала вона. — Ти що, не впізнав учителя У? Назад, кажу тобі!

Барсик відпустив учителя. Але не міг вгамуватись, все походжав коло нього й тихо гарчав, задерши хвоста.

¹⁷ Сюцай — перший учений ступінь у феодальному Китаї, давав право на посаду в повіті.

— Трохи налякав вас, учителю. Але ви не зважайте на нього, він не вкусить.

Цінюй посміхнулася і помахом руки підкликала Барсика до себе.

— Дуже вам вдячний, що врятували мене... Щиро дякую... У вас такий пес, такий пес...

Учитель У стояв перед дівчиною і дрібно тремтів. Книжка, яку він перед тим тримав у руці, валялася на землі. Цінюй винувато всміхнулася, чемно склала долоні перед собою, вклонилася йому, а тоді повела Барсика в кімнату.

Учитель сторопіло дивився їй услід і бурмотів:

— Яка вродлива! Яка вона вродлива! Не сподівався на цих задвірках побачити таку красуню...

І хоч учитель промовив це тихо, Цінюй усе ж почула. Добре, хоч третьої невістки не було поблизу.

Після вечірньої молитви Цінюй заходилася шпетити Барсика:

— Чого це ти ні з того ні з сього так розлютився? Та ти ж, злюко, ладен був горло вчителю перегризти; Барсику, щоб ти мені більше не лякав його. Інакше я затулю дірку, і тоді сидітимеш безвилазно в кімнаті! Чуєш? Що, не подобається? Він же людина вчена, у нього в голові лише книжки та вірші. А життя, бач, не склалося, його знання нікому не потрібні. От і мусить вчити діток у нас...

Того вечора місяць знову залив подвір'я ясним промінням. І Цінюй знову не спалося. Сотню мідяків біля подушки вона перебрала вже тричі, а сон не йшов. Певно, тому, що в кімнаті задушно. Непогано б і груди розбинтувати. Їй було прикро, що стільки років не бачила й близько жодного юнака, не те що бодай словом перемовилася... А вчитель У, хоч і кажуть, що він худий і високий, та в нього, виявляється, і чоло широке, і очі чорні, і ніс високий, і обличчя приємне. Недаремно третя невістка усе торочить, мовляв, такий миловидий, такий приємний... Але чому це вчитель У, лише поглянувши на неї, раптом забубонів: «Яка вродлива! Яка вона вродлива»? Красуню називав... Що це значить, Цінюй розуміє. Виходить, він вважає, що в Піднебесній не так і багато таких вродливих, як вона. Красуня! Така ж, як оті небачені красуні, про яких часто згадувала п'ята тітка, коли розповідала про театральні вистави! Я гарна? Чи ж справді? Така гарна, як учитель казав? Ні, не вірю. Це після того, як Барсик його налякав, у нього в голові замакітрилось...

Щоб остаточно розвіяти свої сумніви, Цінюй підвелася з ліжка, взяла з туалетного столика кругле бронзове дзеркало і при місячному світлі почала вдивлятися в себе. І не соромно тобі, негіднице? Учитель У сказав кілька приємних слів, а вона, бачте, вже розсілася на ліжку й серед ночі в дзеркало дивляється... Це вона красуня? От, наприклад, п'ята тітка розповідала про небачену красуню, так то було за династії Тан. І її прізвище було Ян, а звати — Юйхуань. Опісля вона стала другою дружиною імператора... Іч, до чого додумалася. Яка втіха від того, вродлива ти чи ні? Ти зберігай подружню вірність, щоб потім рід Сяо спорудив ще одну арку... Цінюй думала про це, а на душі ставало все важче, вона аж заплакала... Сльози котилися на щоках, скапували на дзеркало. А коли виплакалася, відчула, що на душі стало легше. Гукнула до себе свого вірного охоронця та приятеля:

— Послухай, Барсику! Я забороняю тобі лякати вчителя У! Вчитель У — людина поважна, освічена...

Цінюй сіла навпроти високого вікна, звідки живим сріблом струменіло місячне сяєво. Цього вечора, як на те, і птахи не щebetали за муром на горі, і пісень ніхто не співав, як то раніше.

Наступного дня Цінюй, як завжди, знову сиділа з третьою невісткою під крилатим деревом і вишивала. Невістка раптом посміхнулася до неї:

— То, як кажуть, учора твій Барсик перелякав учителя У мало не до смерті?

Цінюй наче сипнуло по спині холодним приском, вона спаленіла.

— Тебе ж не було, звідки ти взнала? — спитала зніяковіло.

— Хіба нікому розповісти? Та увесь двір про це знає... Діти розповіли старим, і ті аж за животи хапалися від сміху. Стара докинула, що давно сподівалася чогось подібного, але відколи на задньому подвір'ї з'явився Барсик, туди навіть миша не поткнеться.

У Цінюй тьохнуло серце; вона нічого не сказала, лише низько опустила голову.

— То як, укусив його Барсик чи ти встигла перейняти?

— То невже собак тримають для того, щоб вони людей кусали?

— Це добре, що не вкусив. А хто тебе силував заводити собі Барсика?.. Не певна, що ця звірюка тебе тільки захищає...

— Невістко, ти...

Цінюй знову почервоніла, цього разу від гніву. Її співрозмовниця лише посміхнулася на те і повела далі:

— Тоді вже пробач, красуне... Проте я ж казала тобі, що він людина не проста.

— Проста чи не проста, яке мені діло! І взагалі, невістко, щось ти...

— Гаразд, гаразд! Мене це теж не обходить... Але сьогодні вранці я бачила учителя...

Третя невістка замовкла і пильно подивилася на Цінюй. А та зрозуміла, що вона вмисне урвала мову, але теж мовчала, знаючи, що невістка довго не витримає.

— Отакої! Я з тобою розмовляю, а ти ніби й слухати не хочеш? Ну що ж, піду, мабуть, до себе, — мовила трохи ображена третя невістка і застукотіла п'яльцями.

Цінюй, не підводячи голови, байдужно кинула:

— Як знаєш. Твої ноги, куди схочеш, туди й понесуть. Якщо вже... Можеш казати, що тобі заманеться, а я слухатиму лише те, що мені цікаво. Тож нічого сікатися, слухаю я тебе чи ні.

— Чи ти ба! Видно, тобі до шмиги, що він гавкати не гавкає, а одразу ж кусає.

— Невістко, іноді й гавкучі пси кусючі.

У Цінюй стало більше витримки. Невістка зиркнула на неї чи то обурено, чи то просто сердито, але все ж вирішила доказати.

— Сьогодні вранці я зустріла вчителя, і він хоч і далекий, а все ж родич мені... Тихенько питає мене: «А що то за красуня з величезним псом живе на задньому подвір'ї? Як її прізвище, як звати?»

— Ой невістко, невістко, не хочу й слухати тебе! Не хочу...

Цінюй затулила долонями вуха і, як мале дівча, заперечно закрутила головою. Обличчя в неї розшарілося, мов хурма восени.

Після цього Цінюй, щойно виходила з шитвом на подвір'я, починала прислухатися до лункого голосу вчителя, що долинав із кімнати в кутку двору. А коли уроки кінчалися, вона підводилася і крадькома позирала на вчителя. Якщо і той звертав на неї увагу, то миттю зникала в своїй кімнаті. Там падала на ліжку, заривалася обличчям у подушку й лежала, поки не стихало потрівожене серце.

Розділ XIV

Розбурхане богом грози Легуном, розпанахане матінкою-громовицею небо скидалося на перевернутий догори дном величезний чорний казан, з

якого нестримними потоками, наче міради дрібних стріл, струменіла на землю вода з небесної ріки...

Проливний дощ не вщухав аж три доби. Каламутні потоки стікали з гір, заповнювали яри та ущелини. На дорозі, що вела до повітового центру, стався оповзень, проїжджу частину засипало камінням та землею. Уже вечоріло, і Че Ганьцзи за кермом машини вже добряче й виголоднів, і намерзнувся. Почувати в кабіні ніяк не виходило, доведеться, певно, обігнути Небесницю і заїхати в Гусячу Обміль. На машину з усіх боків сипалися брудні потоки, її всю обліпило глиною, та й сам він став ніби виліплений із глини. Добре, хоч устиг розвантажитись і тепер їхав порожняком. Зараз машина скидалася на величезного обережного жука з палахкотливими очима, що, надривно завиваючи, повзе в густому тумані.

— Матінко-блискавице, батечку-громе, ви там, часом, не показалися? Чи, може, зовсім з глузду зсунулись?

Фари кілька разів згасали, і тоді Че Ганьцзи лаявся на всі заставки, нервував, відчуваючи, як усередині пече вогнем. Спину аж судомило від холоду, мовби до неї прикладали шматки льоду. Він приклав долоню до чола: аж горить. Не дивно, що голова розболілася. Досі, як би не мерз Че Ганьцзи, які б дощі його не полоскали, все минало без сліду, навіть не чхнув ніколи. Іноді, як заходить стужа, вип'є чогось проти застуди, трохи полежить, і по всьому. А от цього разу, як отому тигрові, що з лісу втрапив у чисте поле, доведеться добряче рятуватись.

Зціпивши зуби, Че Ганьцзи щосили вчепився тремтячими руками в кермо і, долаючи ураганний вітер та хвищу, пильнуючись на слизькій дорозі, бо кілька разів мало не зірвався з кручі, гнав машину до Гусячої Обмілі, до оселі свого наставника, шановного У. Ні, нас голірuch не візьмеш! Я ще не нажився, ще не досяг того, чого прагнув у житті... Зібравши в кулак усю свою волю, яка додавала йому сил, він вів машину, хоч її кидало несамовито з боку на бік, сам мало не втрачаючи свідомості.

На превелику силу Че Ганьцзи нарешті дістався Гусячої Обмілі, зупинив машину біля трактиру. Двері були зачинені, у вікнах темно. Воно й не дивно, бо хто наважиться такої страшної ночі, по такій небезпечній дорозі поткнутися в трактир? Нумо ж, ходімо, ходімо... Але стривай, таж мого наставника вже немає, там тільки його вродлива «матінка». Це вона звела його зі світу... Проте ноги вже відмовляли намацувати педалі, а руки — перемкнути важіль швидкості, повернути ключ запалення: вони враз стали ніби чужими. Ось і фари погасли. Машина більше не корилася йому...

Він одкинувся на спинку сидіння. Губи пошерхли від жару, язик пекло наче вогнем, з рота вихоплювався гарячий подих... Тіло палало, перед очима пливли різнобарвні кола... Що це горить? А-а. Певно, фари забув вимкнути. А що це рипнуло? Гм, двері відчинилися! Чи не наставник вийшов? Зустріти мене... Стривай, учителю, стривай, я сам вилізу з кабінки, ось тільки дверцята відчиню... Че Ганьцзи лише за тридцять, він ще дужий, ще має силу. Навіть із тигром справиться...

Че Ганьцзи ніби огорнула якась червона імла. Ні, не імла, червоний дощ! Поливай, поливай, зроби Че Ганьцзи таку ласку. Дужче припусти... І водночас невиразно відчував, як хтось тягне його з кабінки, як бере під руки, як веде до кімнати й садовить на стілець... Чує якісь звуки. А-а, це дощ на вулиці шумить і гримотить грім. І в кімнаті хтось ходить... Спалахнуло червоне світло. То, певно, його наставник, бере казанок, наливає воду... Наставнику, наставнику, прости мені. Я, Че Ганьцзи, невдячний, не досить шанував тебе, мало дбав про тебе... Якось ти попрохав купити тобі горілки, а я побоявся. Щоб не напився та не сталося якоїсь біди... Тож узяв лише дві чарочки. А ти розсердився... Але не лаявся, не сварився... А потім я приніс тобі цілу пляшку,

а тоді ще дві, витриманої, прямо з льоху. Ти зрадів, нахвалював мене... Розповідав, що спершу був лоточником, згодом наймитував по світу. Але двоє засад ти дотримувався все життя: не пити надміру і не упадати за жінками...

Хтось підвів Че Ганьцзи зі стільця і вмовив на інше місце... А-а, це знайомий диван, на ньому він колись дримав або відпочивав по обіді. Хто це роздягає мене? Ні-ні! Як? Ну гаразд, гаразд, роздягай... Уже роздягнув свого учня, наставнику? Певно, моторошно бачити його тіло... Нараз відчув, що його розтирають чимось теплим, розтирають, наче безживну колоду... Обличчя, шию, плечі, живіт, ноги, ступні... Гаряче, тепло. Чудово, приємно. Чого це ви мене, як малу дитину, немилосердно вертите? Ну от і гаразд, знову вдягаєш мене. У чисте, свіже, от тільки штани ніби тіснуваті... Та це нічого. Усе ж краще, ніж те вимокле, що було на мені досі. Ось вигріюсь і куплю тобі, наставнику, нові штани...

Тепер ліками напуває. І гаряче, і солоне, і гірке, це ж потогінний чай, з імбирем! Колись у дитинстві Че Ганьцзи був застудився. То батько з матір'ю тримали його за руки та ноги, затисли носа і великою ложкою силоміць вливали в рот ліки. А вони ж такі гіркі, що він щосили кричав. А сьогодні ніхто його не тримає, ніхто не затуляє йому носа, а ліки ложка за ложкою вливаються в рот... Потім проковтнув якийсь порошок... А наостанок поклали в ліжку й накрили двома ватяними ковдрами... І знову занурився в якусь багряню імлу, а з імли вириваються пекучі язика полум'я. Потім відчув, як хтось узяв його за руку і повів за собою до прохолодної білої хмари на чистому блакитному небі. Цей хтось ніби й схожий на його наставника, а водночас і ні... Він не обертається до Че Ганьцзи, а той ніяк не наздожене його, щоб роздивитись...

Че Ганьцзи марив так дві доби. Він лише відчував, що йому важко, невимовно важко. Кістки ломило, все тіло боліло, що й поворухнутися несила. Боліло так, ніби він безконечно довго дерся по горах... Кілька разів опритомнював і бачив, що, попри зливу, його провідувало багато людей, серед них і жінорг, і групорг...

Жінорг казала йому:

— Товаришу водій, міцніше тримай у руках кермо, натискай на газ і думай про революцію... Ще не забув свого наставника? Все обійшлося б, якби він не брав собі молодої. А так стукнуло п'ятдесят йому і давай їй розлучення...

Сільський групорг почала дещо інакше:

— Че Ганьцзи, ти й досі нежонатий? А я люблю сватати, особливо молодих... У мого брата є дочка, вчиться в середній школі. Молоденька, незаймана... Я, стара, можу тобі порадити, як це взнати: шлюбної ночі застели ліжко клаптем білої чесучі, а вранці поглянь, чи червона... Людина живе вік, а трава — літо. Та я б тобі, чесному хлопцеві, нізащо не радила брати таку, що вже була замужем...

Ще ніби й поліцейський з повіту завітав, все допитувався:

— Водію Че! Надійшла скарга щодо майна, яке належало твоєму наставнику... Дітей у нього немає, то чи не казав він тобі чогось про те, хто його спадкоємець? Не казав? Твій наставник сирота... То як же його бути з тим майном? Доведеться дружині його передати...

А де ж це мій наставник? Адже ще вчора чи позавчора бачив його... Це ж він порятував мене, відходив... Ех, наставнику, нешанобливий у тебе учень, зайвої мороки тобі завдає...

Голова сількому, певно, навідався останнім. Довго сидів біля нього на табуретці і поважно говорив:

— Че Ганьцзи, у нас із тобою чоловіча розмова, тож давай відверто. Минулого разу ти все торочив про тих, що вже побували в руках. Так от, ця твоя думка старіша за сиву давнину!

— Як це старіша за сиву давнину?

— Два з половиною тисячоліття тому князівство У захопило князівство Юе, і правитель Гоу-цзянь став князем без князівства. Тоді він, аби запобігти ласки в правителя У, князя Фу-ча, віддав йому свою улюблену наложницю Сіши. Для Сіши то випало друге заміжжя, чи як гадаєш? От князь Фу-ча ціліснік дні й пиячив та розпусничав з нею, а князівство тим часом хиріло й занепадало. Князь Гоу-цзянь мужньо терпів цю ганьбу, спав на соломі і щодня лизав підвішений до дверей жовчний міхур, аби не забувати, що втрапив у кабалу. Увесь свій розум і хист він скерував на те, щоб зібратись на силі. І от настав час, коли він завдав поразки князівству У, відновив свою державу і повернув собі красуню Сіши. А у князя Гоу-цзяня був міністр Фаньлі. Він збагнув, що його державець не прагне спокійного життя, а ладен і на труднощі, і на нестатки, аби тільки зміцнити своє князівство. Скориставшись цим, він зманив Сіши, втік із нею на озеро Тайху і там узявся до комерції... А тепер, Че Ганьцзи, сам розваж: скільки це разів Сіши, перша красуня стародавніх часів, виходила заміж, у скількох руках побувала?

Че Ганьцзи здивовано позирав на оповідача і мовчав.

— Кілька історичних епох після цих подій ми пропустимо, — вів далі свою розповідь Сяо Ханьчу, — а спинимось на династії Тан. Її роки відзначалися небувалим розквітом, народ трудився задля свого блага. А десь у середині правління цієї династії на престол зійшов імператор Сюань-цзун; він правив країною тридцять сім років. Спершу його правування було досить діяльним, та з часом, коли в країні і на її кордонах запагнув спокій, він захопився вином та розпустою. Якось він прочув, що в його сина напрочуд гарна наложниця, Ян Юйхуань. Мовляв, перед такою красою і місяць блідне, і квіти в'януть, і риба на дно ховається, а дикі гуси мертво падають з неба на землю. Небаченою пристрастю запалився старий імператор, але ж негоже ганьбити невістку. І Сюань-цзун знайшов вихід. Спочатку дозволив невістці піти в монастир, стати черницею і пройти там очищення. А потім імператорським указом відкликав її з монастиря і надав їй статус царської дружини другого рангу. Її батько й брати невдовзі по цьому поставали великими сановниками. Сюань-цзун був у захваті від нової дружини, бо вона, неабияка кокетка, вміла ще і співати, і танцювати, і на цитрі грати, і в шахи, і гарно малювати. Геній чаркування, відомий поет Лі Бо, навіть вірші для неї писав, а вона готувала йому закуски, щоб швидко не п'янів. Сюань-цзун відтоді щодня з нею дуддив вино, писав вірші, співав, танцював, а державні справи геть занедбав. Таку поведінку імператора засудило саме небо, вона викликала невдоволення в народі, і в країні спалахнув бунт...

Опісля славетний поет Бо Цзюйі написав поему «Вічна скорбота», яка починалась словами: «Був той цар такий хтивий, що любов'ю країну згубив...» Опісля нащадки влучно писали: «Любов країну занедбала»... Та годі про неї! А тепер скажи: скільки чоловіків мала ця Ян?

Че Ганьцзи і цього разу промовчав.

— В епоху Сун жила поетеса Лі Цінчжао. Невеличка, худорлява, мов квітка польова, а й собі двічі побувала замужем. У роки Гуан-суй царством заправляла вдова, матінка імператора. Та вдова мала гарне личко та жорстоке серце. Правила вона, а заодно і самим імператором, як сама хотіла, і в країні не знайшлося нікого, хто б наважився виступити проти неї... І цю вдовицю ти знаєш, про неї ішлося в партійних документах тих часів, коли критикували Лінь Бяо та Конфуція. Маньчжурське ім'я її Ехенала, а ми її знаємо як матір імператора Ци Сі. Що, скажеш святою була?

Че Ганьцзи лише головою кивав. Свого часу і він вивчав партійні документи, в яких мовилося, що Ци Сі — відома негідниця. Мовилося також, що призначені для військово-морського флоту гроші вона пустила на свій день

народження та на спорудження заміської літньої резиденції у парку Іхеюань; його й тепер можна бачити в Пекіні.

— Скажеш, все це історія? Тоді візьмімо наші дні. Була одна досить відома жінка, яку під час культурної революції називали «начальником ЦК». Сподіваюся, знаєш, про кого йдеться. Так от, не скажу тобі напевне, але за своє життя вона виходила заміж сім чи й вісім разів. І це не завадило їй певний час мати чудову репутацію і необмежену владу!

Че Ганьцзи аж очі витріщив від подиву. Він ніби й поривався щось сказати, але так і не сказав.

— Про відданих китайок ми з тобою вже чимало говорили, а зараз я тобі розповім про деяких іноземок... Он у Франції був імператор Наполеон. Ти чув про такого? — несподівано поцікавився Сяо.

Че Ганьцзи заперечливо похитав головою.

— То цей Наполеон був видатною людиною. На чолі величезної армії він без перепон підкорив усю Європу і навіть дістався самої Москви... І от цей великий чоловік серед усіх красунь світу не міг вибрати собі до вподоби. Аж поки, несподівано для всіх, не зупинив свій вибір на вдові з Рима, в якій був син...

У тридцяті роки вже нашого століття в Англії сталися події, які викликали сенсацію в світі. Справа в тому, що наслідний принц раптом закохався в американку, а та у себе вдома вже двічі виходила заміж і мала по сину від кожного шлюбу. За англійськими звичаями король може одружитися лише на дівчині з аристократичної родини. А тут проста жінка, та ще й іноземка. Але принца не цікавили статки місцевих аристократок, він потребував красуні. І от через це королівський престол дістався не йому, а його молодшій сестрі, Єлизаветі. Одруження принца з тією американкою називали взірцем найпалкішого кохання двадцятого віку... Це тобі, Че Ганьцзи, приклад вже з нашого, двадцятого століття... А ти як його розцінюєш?

У країнах Західної Європи немає таких приписів та звичаїв, які лишилися в нас ще від феодальної епохи. Там людину цінують не за якусь там окрему чесноту, скажімо, за незайманість, а беруть до уваги її всю. У нас, у Китаї, недарма кажуть, що вдова завжди відзначається особливою душевністю...

Че Ганьцзи усю розмову зачаровано слухав Сяо, а той провадив далі:

— Брате Ганьцзи, скажу тобі щиро, я розповів тобі все, що знав! Додам лише, що нас, простих людей, у Китаї дурили й обманювали тисячоліттями, оповідаючи про жінок всілякі нісенітниці. Не віриш? Тут тонка політика, але я тобі трохи розкрию її. Панівні класи та феодальна верхівка увесь час вимагали від простих людей, аби жінка дотримувалася «потрійної покори та чотирьох чеснот»¹⁸, зберігала душевну чистоту та вірність чоловікові, уникала чужих чоловіків, виходила заміж раз і назавжди. А що самі робили? Все навпаки! Візьмімо того ж імператора: йому вибирали найгарніших дівчат по всій Піднебесній. У трьох палацах та на шести подвір'ях він тримав щонайменше сімдесят дві так звані другорядні дружини. А скільки їх було неофіційних. І все вважалося нормою, законом! Що ж до решти, всіляких міністрів, генералів, князів, сановників та правителів областей, то й вони були не від того, щоб мати побільше дружин і наложниць, утримували всілякі «грушеві сади»¹⁹, гетер та інше.

Чоловіки могли вдосталь тішитися з жінками, а жінки з чоловіками! І чи й згадували коли про ті приписи, які встановили для простих смертних. І ніколи не думали ні про цнотливість, ні про те, хто скільки разів одружувався...

¹⁸ Тобто замолоду коритися батькові, після заміжжя — чоловікові, на старість — синові. Чотири чесноти: добродієність, скромність у розмові, жіночність та старанність.

¹⁹ «Грушевий сад» — назва придворних музичних труп, цебто театрів.

Коли вже цей Сяо вибалакається та піде звідси? У Че Ганьцзи аж паморочилося в голові. Він слухав голову і ніяк не міг второпати: сниться це йому, чи відбувається насправді...

На третій день дощ перестав. І жар у Че Ганьцзи на той час спав. Спустив ноги з ліжка, хотів ступити кілька кроків, але долівка під ногами захиталась, і він упав на коліна. Годі й казати, що він давно зрозумів, де перебуває — в «Нічному ароматі»! І що це «матінка» рятувала його. Проте й відчув, що поки він оклигував, ставлення до нього сестриці Гуйхуа холоднішало. Помітив і те, що за ті півроку, поки Гуйхуа живе без чоловіка, вона ніби ще більше розквітла, ще погарнішала, аніж колись. І не відразу скажеш, на кого вона тепер стала схожою: чи на Сіши, чи на Дяо Чань, а чи й на саму Ян Юйхуань.

Коли відремонтували дорогу до повітового міста з транспортної компанії прийшла машина і відвезла Че Ганьцзи до повітової лікарні. Але в лікарні його тільки оглянули, зробили укол, виписали ліків, порадили посилено харчуватись і кілька днів відпочити вдома, щоб відновилися сили. Куди ж тепер йому йти? Вертати до холостяцького гуртожитку, де вдень порожньо й непривітно, а вечорами не знаєш, куди подітись від несусвітнього гамору? Че Ганьцзи глянув на Гуйхуа, сподіваючись, що, може, вона що-небудь порадить. Але та при товаришах із транспортної компанії, видно, соромилася говорити. Та й що вона могла йому сказати? Щоб лишався в неї? Що вона доглядатиме його, як би тяжко не було? Але ж як? Їй же треба весь час стояти за прилавком, обслуговувати відвідувачів.

Перш ніж йти, Гуйхуа тицьнула Че Ганьцзи в руки п'ятсот юанів. Той аж сторопів від несподіванки.

— Чого дивуєшся? — усміхнулася йому Гуйхуа. — Оклигаєш — привезеш у трактир доброго краму, от хоча б хороших сигарет, вина, цукерок! Адже у вас, шоферні, руки загребуці!

Розділ XV

Третя невістка пішла провідати своїх батьків, і Цінюй навіть зраділа цьому. Під зеленою розлогою кроною на задньому подвір'ї вона тепер лишилася сама...

Вона не могла збагнути, коли це сталося, вдень чи вночі; і де — в кімнаті чи на подвір'ї. Але на неї з усіх боків раптом накинулися люди, стали хапати її, тиснути на неї... Хотіла закричати пробі, та не змогла, бо й рот годі було розкрити — до нього припали чийсь губи. Тоді вона зціпила зуби й почала щосили пручатися та вириватися. Зрештою вона звільнила губи, але тіло її враз обм'якло. Що таке? Довкола рясніють квіти, смарагдово зелені трава, йде дощ, стелеться туман, і життя невимовно прекрасне...

А виявляється, те все їй приснилося; заснула натомлена, серед білого дня, і отаке приверзлося, отакий бентежний сон. Вечорами Цінюй так само вклякала перед богинею Гуаньїнь і, вся тремтячи, просила її ласки й заступництва. Проте перед сном уже не лічила монет, і ті здебільшого лежали без діла. Хоч інколи могла лежати в ліжку з розплющеними очима, поки надворі не починало сіріти. А звечора вона іноді то вкладалася в ліжку, то раптом зривалася з нього, аби перевірити, чи замкнені двері, чи Барсик у кімнаті. Або підставляла стільця до високого вікна й дослухалася, чи не чути кроків за вікном. Кілька днів тому хтось, щойно стемніло, кинув через вікно до кімнати щось важке, і воно впало на осяну місячним промінням підлогу. У Цінюй від страху мало серце не вискочило з грудей. Вона притислася до стіни й принишкла, боячись навіть дихнути, чекаючи, поки те, що вкинули, ворухнеться чи підстрибне й опиниться в неї на ліжку. На щастя, Барсик був у кімнаті. Він вискочив із темного кутка, причавив укинуту річ лапою до долівки, по-

нюхав її і тихо загарчав; потім махнув хвостом і відійшов геть. А за хвилину через дірку біля дверей вибрався з кімнати.

А Цінюю усе ще злякано дивилася туди, де лежало щось довгасте й круглясте. І тоді її раптом розібрала цікавість. Обережно спустилася з ліжка, присіла навпочіпки і насторожено доторкнулася до тієї речі пальцями. Придивилася пильніше: та це ж усього-на-всього цурпалок із молодого кукурудзяного стебла. Не дивно, що Барсик понюшив його і облишив. Що ж то за негідник надумав серед ночі кидати у вікна всякий непотріб? Її раптом затопила злість... Боже, яка мерзота! За які ж це гріхи вони збиткуються над бідолашною жінкою, яка прагне зберегти вірність своєму чоловікові? Адже в кожного з вас, певно, теж є сестри, є молоді дружини старших чи менших братів! Якщо ти порядна людина, то невже й над ними знущаєшся, збиткуєшся отак?..

Цінюю відчула, як у неї від гніву спалахнуло обличчя, і пекучий жар заповнив кожную її жилочку, кожную часточку. Вона не знаходила собі місця. Потім поволі заспокоїлась і почала підбивати цурпалок ногою, поки той не опинився біля стіни. А тоді, щоб не бачити його, підбила аж у куток. Та невдовзі дістала його звідти і вже з ним у руці повернулася до ліжка. Злість усе ще не минала; вона витерла цурпалок кінчиком ковдри, піднесла до рота й почала гризти хрустке, соковите і запашне волокно...

«Як настане велика та мала спека²⁰, то й віл від жару здохне», — іноді кажуть про літо селяни. Літня спека вже почалася. У садочку за великим будинком пана Сяо що не день, то ставало задушливіше. Молодиці, що з ранку до вечора пряли та шили, сидячи в затінку, сопли, мов діряві міхи. Серед білого дня, коли одна спека квапилася змінити іншу, Цінюю, як витриваліша, почувала себе досить непогано. Вона, як звикле, сиділа під розлогою кроною і вишивала. Вишивала качок-мандаринок, феніксів, коропів, метеликів, і все парами, парами, як вони летять або плавають крило в крило. А сама ж вона весь час самотня, хіба що Барсик поруч. Оскільки через задуху на тілі виступала пітниця, Цінюю познімала з себе куртки й накидки, розпустила бинти на грудях і лишилася тільки в шовковій сорочці, навіть коміра не застібала. Нехай так і буде. Довгі одвороти спадали їй на груди. Час від часу вона, знехотя потягнувшись, підводилася і випростувалась під деревом, принагідно кидаючи погляд у північно-східний куток двору, де була школа.

Щодня опівдні вчитель У, скінчивши пояснювати урок, задавав дітям писати ієрогліфи, а сам ставав у дверях і зацікавлено позирав у бік садка. Садок, відверто кажучи, невеличкий, тож можна бачити кожного, хто там був. Минуло вже чимало днів, а Цінюю та вчитель, одна стоячи під деревом, а другий — у затінку під виступом даху, крадькома позирали одне на одного, вкладаючи в ці погляди стільки ніжності й почуття, що годі передати словами. Спершу вони, зустрівшись очима, соромливо відводили погляд, але згодом посміливішали. За день вони отак презиралися по кілька разів. І здавалося, ніби ті взаємні погляди були для їхніх змучених сердець краплями цілющої роси...

Якби вчитель У з якоїсь причини раптом узяв відпустку і діти не прийшли на заняття, Цінюю одразу б розхвилювалася і цілий день те й робила б, що виглядала його, ніби втративши щось безмірно дороге для себе. І заспокоїлася б лише тоді, коли діти знову прийшли б на уроки, а їхній учитель став біля одвірка, ніжно позираючи на неї. Якби на цьому глухому, оточеному зусібч високим муром, подвір'ї не було Барсика, не було малолітніх Дунера та Цюер, якби вони не боялися, що сюди несподівано може нагрянути свекор чи свекруха, то вони могли б дивитись одне на одного доти, доки не перетворилися б у дві кам'яні статуї, два усохлих дерева чи на двох метеликів, що,

²⁰ Велика і мала спека — починаються відповідно 23 липня і 7 листопада за місячним календарем.

як про це мовиться в легенді про Лян Шанбо та Чжу Інтай, здійнялися в повітря і полетіли на семибарвну веселку, перевислу через землю...

Якось Цінюй, накинувши лише широку шовкову сорочку і розхриставши комір, сиділа в затінку під деревом і вишивала. Вона добре чула, як учитель, промовляючи напам'ять текст книжки, ходить подвір'ям, тож принишкла на своєму місці і вдала, ніби нічого не чує і не бачить. І сиділа зачасно, поки не побачила перед собою пару крамних черевиків та поли сорочки.

Вчитель У набрався сміливості і підійшов до дівчини майже впритул. Барсик саме десь повівся або вилежувався у холодку. Лише цикади сюрчали в садку. Вчитель У, дуже очитана й освічена людина, що забув зараз і про свою вченість, і про добропристойність, у розстебнутий комір встиг розгледіти її високі й білі, мов фарфор, ніжні груди, вершечки яких закінчувалися двома брунатними перлинами серед сліпучо-білого агату. Цінюй, немов очманіла чи захмеліла, лише хилила голову нижче й нижче, не перестаючи шити. Вдаючи, що нічого не помічає, стримуючи себе, вона давала вчителеві нагоду досхочу надивитися на себе...

І раптом, немов схаменувшись, вона рвучко підхопила шитво й ослінчик, на якому сиділа, і, ніби наполохана олениця, кинулася до своєї кімнати.

Учитель, забувши про обережність, подався слідом за нею. О небо! Цього не можна було допустити, нізащо! Вона хряснула перед його носом дверима, мерщій узяла їх на засув і, зіпершись на них спиною, завмерла, усе ще трусячись, як у лихоманці чи як насіння в решеті, коли його просіюють. Та ось до кімнати через дірку заповз Барсик. Махаючи пишним хвостом, він утупився в неї очима. А вона змокріла, мов після рясного дощу, з очей її градом котилися сльози.

Після цього Цінюй більше не важилась дивитися на вчителя. І ще раз переконалася, що з нею обійшлися вкрай несправедливо. Згадала ті жорстокі умови, на які довелося пристати. А чого вона доб'ється, якщо піде цим шляхом? Досі лякало лише одне, аби «плоду не було з'їдено», і дбала вона тільки про те, як зберегти честь! Учитель У теж такий самий. Для вчених людей основна турбота — це мати пристойний вигляд, уміти показати свою освіченість, до всього ж іншого їм байдуже. Ти ж, певно, знаєш, що я зберігаю вірність покійному чоловікові, то чого ж так палко позираєш на мене? А якщо ти справжній мужчина і тобі не бракує здорового глузду, то повчися в того ж наймита й п'ятої тітки... Це ж якою божевільною треба бути, щоб жінці зважитися на таке.

Проте вчитель У назвав тебе вродливою. Доти ще ніхто не казав тобі чогось подібного. Хіба що третя невістка якось висловилася про неї, як про «вірець довершеності»; та ще старий пан Сяо колись похвалив її, сказавши, що вона — «сімейна окраса». Учитель У поважає її, співчуває їй. Сам він, тридцятидев'ятилітній сюцай, прагне більших знань, краще вчити дітей. Він багато подорожував по країні, бачив немало людей, тож, певно, знає багатьох дівчат із хороших родин. І раптом, побачивши її, невимовно вразився і назвав її вродливою!

Ці думки неабияк тишили Цінюй. Власне кажучи, відколи її ув'язнили за високим муром на цьому подвір'ї, люди вже встигли зовсім забути про неї. І становище в неї набагато гірше, ніж навіть у Барсика, бо Барсик хоч може вирватися з двору, побігати вулицями та провулками, побувати в полі, на токах, біля гірських потічків, помірятися силою в сутичках із сільськими псами... А Цінюй? Хіба лише того дня, коли вона назавжди склепить очі, сповнивши свою обітницю, і коли з великої садиби пана Сяо до місцевих властей надійде прохання, щоб виділили ділянку для зведення арки, і аж тоді люди згадають, що жила колись дівчина, яка дев'ятнадцяти років дала обітницю бути відданою покійному чоловікові і збавила, як пташка у клітці, ціле

життя... Тому вона й була неабияк вдячна вчителю У і ще більше стала поважати його. Бо ж саме вчитель У поставився до неї з такою людяністю й розумінням.

Вечорами знову сходив за вікном ясний повний місяць і легким сріблястим серпанком застилав ліжко Цінюю. Один лише місяць був щедрий до неї. На горі за муром навпроти вікна Цінюю знову щовечора лунали серенади. Голос співця був приємний, ніжний, чарівливий, не такий грубий і різкий, як ото раніше; та й слова повнилися глибокими почуттями. Одного вечора пісні лунали особливо довго. Цінюю не відходила від вікна, зачаровано, майже нестямно слухаючи їх. І ноги тоді не затерпли від напруження, і комарів вона не помічала, хоч ті немилосердно кусали її. Лише відчувала, як схвильовано б'ється в неї серце, а по щоках повільно скочуються сльози...

Хто ж то співав? Невже вчитель У й любовні пісні знає? Просто дивно, що він стільки разів складав іспити, а хорошої посади так і не здобув... Але ж, учителю У, невсе тебе до такої міри заповонила пристрасть, що тобі вже замало денних зустрічей, що ти ще й місячної ночі прийшов до мене? Я, Цінюю, прожила майже двадцять вісім років, і ще ніхто досі не ставився до мене так задушевно. Ох, учителю У, ти найкраща людина в світі! Як прикро, що в цьому житті я нічим не зможу віддячити тобі. Зате в наступному народженні я сторицею віддячу тобі за твою доброту... Ох, учителю У, не забувай, що гори місячними ночами огортають тумани, тож пильнуйся, не застудись. Бо якщо ти завтра не прийдеш на уроки і я не побачу тебе, то... Ох, учителю У...

Цінюю упала на ліжко й заплакала. Плакала довго, а коли не стало сліз, по trochu заспокоїлась. У голові раптом змайнула думка: «А чого ти лежиш? Зроби так, аби вчитель У більше не тужив за тобою, а я щоб так і лишилася самотньою чесною вдовою».

І погляд її прикипів до сволака на стелі.

Розділ XVI

Че Ганьцзи привіз у «Нічний аромат» ящик запашної горілки «Маотай», кілька ящиків інших напоїв та ще сигарет.

Сестриця Гуйхуа аж сяяла від радості й привітно всміхалася йому, то грайливо схилиючи голову набік, то раптом підбираючи губи, то кидаючи на парубка промовисті погляди. І хотіла вона того чи ні, прямо стелилася перед ним. Че Ганьцзи ж понад усе не подобалася саме оця її знадлива запобігливість.

Гордовито і аж навіть невдоволено, ніби хтось заборгував йому юанів щонайменше вісімсот, він попереносив ящики з машини до трактиру і позаганяв їх під стойку, не даючи самій Гуйхуа й пальцем ворухнути. А тоді поклав перед нею товарну квитанцію на півтисячі юанів. Сестриця Гуйхуа заходилася розпитувати його про здоров'я, чи не болять ноги, чи не заточується, коли ходить. У відповідь він лише бурмотів щось невиразне. І ця його гордовитість, аж навіть пиха, як їй здалося, бентежила Гуйхуа. Вона налила йому чаю, поклала сигарети, принесла тазик з чистою водою — умитись. Потім поважно мовила:

— Брате Ганьцзи, ти посидь, а я поки збігаю на заднє подвір'я, діло є. Невдовзі повернуся, хочу поговорити з тобою.

Че Ганьцзи зручніше вмовстився на стільці й задивився на електронний годинник. Митися він не став, лише припалив сигарету, час від часу сьорбаючи чай. Гуйхуа ніби ненадовго подалася на задній двір, певно, до курей чи качок, і чомусь довго не повертається. Всадила його перепочити, ніби в нього часу бозна-скільки. Гадає, сидітиме тут і чекатиме винагороди за свої труди? А втім, збоку воно видніше.

Надворі тим часом небо послало дощ, і в трактирі не було жодного відвідувача. Навіть від дощу сховатися ніхто не забіг. Че Ганьцзи не сиділося. «Матінка», певно, десь причісується та наряджається. «А для кого їй наряджатися? Хто на неї тут дивитиметься?» — чомусь сердито подумав Че Ганьцзи. Дивно. Поки не прийхав, коротіло побачитися з нею, а тепер, бачте, вже не сидіться, скоріше хочеться піти.

І саме цієї хвилини, ніби відчувши, що в Че Ганьцзи уривається терпець, Гуйхуа зайшла до кімнати. З великою лакованою тацею в руках, на якій щось парувало і шкварчало. Смачний запах ударив в ніздрі. Пахло м'ясом, овочами. На таці стояла миска з куркою, обабіч неї лежали ніжки й крильця. Че Ганьцзи аж сторопів від несподіванки: коли це вона встигла? За кілька хвилин підсмажила курку й приготувала таку закуску. Че Ганьцзи непорозуміло глянув на молодицю: її біле обличчя було дещо рум'янішим, певно, вона спершу попудрилась, а тоді й підрум'янилась. Поверх плаття в неї був фартушок, туго підперезаний, від чого талія стала ще тоншою і піднялися й без того високі груди. Вони помітно здригалися, щойно вона робила хоч крок. У Че Ганьцзи мимохіть пересохло в горлі; він кашлянув і через силу вичавив із себе:

— Матінко, ти така люб'язна, що...

— Ти стомився з дороги, тож як можна, аби не підкріпитися трохи.

Коли на столі з'явилось ще вино та палички до їжі, вона сіла навпроти нього. Че Ганьцзи не міг одвести погляду від Гуйхуа. А вона й собі пильнувала, щоб на столі не порожніло.

— Ти приймаєш мене, ніби якогось гостя... — розчулено мовив Че Ганьцзи, ковтнувши вина.

— Чому це ніби гостя? Мені здається, що це ти сам вважаєш себе гостем у цьому домі, — відповіла Гуйхуа, не підводячи очей і ніби дорікаючи йому.

— У кожного своя молитва, що її, хоч як тяжко, а треба читати. Часом справді вкрай важко пересилити самого себе.

Че Ганьцзи тяжко зітхнув, ніби в нього на душі лежав якийсь тягар.

— Їж, не соромся. Я не на показ усе це приготувала, — мовила Гуйхуа мало не з докором. І жіночі докори інколи приємно послухати. — Їж, їж. Тільки не смійся, не кажи, що наставила стільки, ніби три роки ходив голодний.

Че Ганьцзи повеселішав і став балакучішим.

— Ну що ж, гаразд! Водії — люд простий, чого їм соромитись.

Гуйхуа взяла паличками курячу ніжку й поклала на його тарілку.

— А це вже ти сама їж! — Че Ганьцзи рішуче взяв паличками іншу ніжку й поклав на її тарілку. — У нас тепер і чоловіки, і жінки рівноправні.

Якщо вже хто припадав Че Ганьцзи до душі, то він до того виявляв усю привітність і турботливість, на яку спромагався.

— Це моя курочка, сама вигодувала. Добре знаю, що смачна, — відповіла Гуйхуа і переклала стегенце назад, до великої тарілки.

Че Ганьцзи поклав палички, взяв ніжку і заходився коло неї. Він і справді вже не соромився. І Гуйхуа це сподобалось. Вона нишком дивилася на нього й раділа, хоч усе ще не сміла звести на нього очі. Коли ж він дав раду ніжці, вона поклала на його тарілку і другу.

— Та ти що! Ні-ні, так не годиться!

— А що ж тут такого? З'їж і цю, сили прибуде. Міцніше кермо в руках триматимеш.

— Боюся, що сил не лише рукам додасться...

Після кількох чарок Че Ганьцзи відчув себе зовсім впевнено. Проте вголос своє відчуття так і не наважився висловити. Бо Гуйхуа хоч і ровесниця йому, та ще й вдова, але для нього вона й досі лишалася дружиною наставника. І він, як колишній його учень, не міг злегковажити й переступити межу дозволеного.

Напившись і наївшись, Че Ганьцзи підійшов до дверей глянути, яка надворі погода. Ще було видно, але дощ не переставав. Здогадавшись про його намір, Гуйхуа скрадливо мовила:

— У дорогу збираєшся? А не лячно?

— Кілька днів тому пройшла сильна злива, на дорогах тепер ковбані, не встигли позасипати.

— Якщо не дуже спішиш, то...

— Та в мене ж тільки й одягу, що на собі...

— Я дам, від твого наставника лишилось. Адже ти вже його вдягав.

— Спершу помитися не завадило б. Бо в дорозі так забруднився, що хоч на люди не потикайся.

Гуйхуа нічого не сказала на це, тільки в кутиках її губ змайнула ледь помітна загадкова посмішка. І подалася гріти воду на задній двір, де ще подекуди громадилися купи глини.

Очі Че Ганьцзи, ніби кігті, вп'ялися в звабливу постать Гуйхуа і скрізь супроводжували її. Воно й не дивно: вино додає сміливості й підносить настрої.

Незабаром Гуйхуа повернулася; її обличчя розшарілося, стало ще гарнішим, ніж досі, коли вона його підрум'янила. Вона стояла, потупивши погляд, тугий фартушок іще дужче відтіняв принадну опуклість її грудей, що похитувалися в такт її кроків.

— Вода нагрілася. Ванна та чистий одяг у хлівці.

Че Ганьцзи пішов митись, а Гуйхуа заходилася прибирати зі столу. Тим часом до трактиру забігло двоє дітлахів — купити горілки та соєвої приправи. Вони зацікавлено позирали на задне подвір'я, звідки чулося пирхання та хлюпання води. Гуйхуа здогадалася: дітлахів, певно, підслала сільський групорг.

— Вода охолола, ти б не могла, матінко, принести ще з піввідра гарячої? — гукнув їй Че Ганьцзи.

Гуйхуа квапливо вирядила двох малих нишпорок, замкнула за ними двері й понесла окріп. Ой, що це? От безсоромний! То він не сховався в хлівець, а прилаштувався в самих трусах біля купи глини під огорожею, мийтеся прямо з відра! Його м'язи випиналися, вигравали, мов у молодого бичка. Гуйхуа, побачивши його, враз почервоніла і зняковіло опустила очі:

— Та чи ж так можна? Миєшся прямо серед двору...

— Сестрице Гуйхуа, а що ж тут такого? Що поганого ти на мені побачила? Послухай лишень... Послухай-но. Он щороку, тільки настає спека, морські узбережжя заповонюють тлумища чоловіків і жінок. І всі парочками, майже голі, бовтаються в морській воді, засмагають на сонці або під парасольками...

Та що це він верзе, халамидник? Про таке вона досі й не чула. Раніше був такий стриманий, соромливий, а тепер розійшовся і торочить про якісь морські узбережжя, про чоловіків та жінок парочками, що загоряють на піску! І все ж Гуйхуа, намагаючись не дивитися на нього, подала йому відро, а тоді рвучко повернулася й заквапилася до трактиру. Проте на порозі спинилася.

— Сестрице Гуйхуа, сестрице Гуйхуа!.. Принеси-но, будь ласка, сухого рушника...

— А ти вже помився?

— От якби ти тут постояла та подивилася на мене...

— А то я тебе не бачила! Ще коли хворий був, хто за тобою ходив, хто тебе мив і обтирав, хто міняв на тобі білизну?.. А ти ж не худяк, як ото ченці, і м'язи в тебе міцні, і сам нівроку собі, дужий.

— Дужий, та не зовсім...

— А щоб тобі пусто!..

Гуйхуа, ніби й справді розсердившись, зайшла в трактир і відімкнула двері на вулицю, може, загляне якийсь відвідувач, бо ж і про зиск не слід забу-

вати... На вулиці вже сутеніло, так само сіявся дрібний дощ, а десь удалині гуркотів грім.

Че Ганьцзи покрутився на подвір'ї з півгодини, помився, перевдягся, по-свіжішав і ніби аж подужчав. І завважив, що Гуйхуа сидить за прилавком на-бурмосена, ніби й справді чогось сердилась.

— А де ти дів брудний одяг? — спитала вона, не підводячи очей.

— Виправ і повісив на жердині під дахом, сушитись.

— Видно, що холостяк, звик сам прати.

— Сам перу, сам прасую, ніхто не допоможе, ніхто не шкодує...

У Гуйхуа щось тьохнуло в душі, вона поглянула на Че Ганьцзи. Той провів рукою по підборіддю і рішуче спитав:

— Сестрице, а я в машині спатиму?

— Надворі ж дощ.

— Не на кузові, а в кабіні, скрутившись бубликом.

— Тобі до вподоби таке спання? Кімната нагорі все одно вільна, і постіль там чиста.

— А двері не замкнені?

— Як хочеш, так і буде.

— Сестрице Гуйхуа...

— Чого тобі? Живіт розболівся?

— А полікуєш, сестрице?

— Тьху на тебе! Ти, Че Ганьцзи, ніби хороший хлопець, а язик у тебе...

— Сестрице, є в мене одна задумка, такий план я собі намітив...

— Ганьцзи, якщо ти думаєш про те саме, то спершу сходи до голови Сяо.

— Щоб сватом у нас був? Нам ще його бракувало!

— Так треба. Поберімося по закону. У нас, у Гусячій Обмілі, тим паче все слід робити поважно. У давні часи тут була «Алея чеснотливиць», а на ній п'ятнадцять арок на честь дружин, які зберігали вірність своїм покійним чоловікам.

— Все це феодальні забобони. Голова Сяо розповідав, що тільки панам та великим чиновникам і повії слугували, і пам'ятні арки ставили.

— То ти ще й лягатиш умієш?

— Не тільки лягатиш...

— А й машину водити, так? Знаю. Та все одно хочу, аби ти сходив до голови Сяо.

— Оце сьогодні ж?

— Чому сьогодні...

Тієї ночі Че Ганьцзи спав нагорі. Гуйхуа не замикала дверей нагору, але свої взяла на міцний засув.

Розділ XVII

Дивлячись на сволок, Цінюй згадала, що за дверима, під піддашшям, висить натягнена віршовка, товщиною в півпальця,— на ній іноді вішали одяг. Її треба зняти, зробити з неї зашморг і закинути за сволок, під ноги підставити ослінчика, накинути зашморг на шию, потім штовхнути ногами ослінчик, і по всьому...

І мати так само пішла з життя, незадовго до того, як Цінюй опинилася в домі Сяо. Цінюй бачила це на власні очі. Коли її вийняли з зашморга, вона вже захолола. Вчинила вона так тому, що в домі нічого було їсти, а батько видурив у неї brasлет та головну заколку і пустив на опій... Перед тим мати не раз проганяла його: «Іди, іди від нас, тоді все буде гаразд». А пішла сама. І щойно її не стало, як припинилися нарікання на прикрощі, злигодні, голод, холод і страждання. Сьогодні й вона збирається ступити на шлях, який об-

рала собі її мати, бо жити на цьому світі без любові, без людського співчуття нестерпно сумно й самотньо. Навіщо мучитися днями й ночами? Лише Барсик, величезний рудий пес, злий і дужий, стереже її, оберігає й замінює її друзів та порадників. І, нарешті, коли на задньому подвір'ї влаштували домашню школу, там з'явився високий худий чоловік, учитель У, який оцінив її, вподобав і захопився нею. Пояснюючи дітям уроки, він часто виходить на поріг, палко позирає на неї. Це вдень, а вечірньої пори йде на гору за їхньою садибою і співає пісень до світанку...

А сама вона чи ж має змогу вирватися з цього садочка на задньому подвір'ї, за ці високі мури, що обносять подвір'я? Навіть вечірні пісні може тільки слухати, а самій заспівати — зась. Та якби учитель У і зважився на щось, то як їм спекатися Барсика, як вибратися з садиби Сяо?.. Та й із її маленькими ніжками далеко не втечеш. Учитель У — гречний книжник, не те що наймит п'ятої тітоньки... А якби сталося так, що її спіймали, їй загрожував би хіба ганебний ковпак, сидіння в ямі; могли ще почепити камінь на шию і в воду. То й що? От тільки вчителєві це нашкодило б; та й самій не хотілося так ганебно відходити... Вчителю У, вчителю У, благаю тебе, більш не кидай на мене палких поглядів, більш не ходи ночами на гору за садибою. Нас із тобою розділяють височезні скелі, глибочезні ріки і сама гора Небесниця! Моє злиденне існування не варте того, аби на нього зважати. Хотілося б тільки, аби в майбутньому народженні, ким би я не стала, бути поруч з тобою...

Цінюй проплакала всю ніч. Богиня Гуаньїнь дивилася на її муки й страждання холодно і байдужно. І святе письмо не підказувало виходу з цього скрутного становища. Вранці наступного дня, коли вона саме знімала мотузку, раптом почувся знайомий голос третьої невістки:

- Сестрице Цін, а навіщо це ти знімаєш мотузку?
- То ти вже повернулася... Мотузку?.. Та вона потрібна мені...
- Хочеш у кімнаті білизну сушити? То я тобі нову принесу.
- Та яка різниця, стара чи нова?

Третя невістка була жінкою кмітливою і могла говорити одне, а думати про зовсім інше. Вона відразу помітила, що обличчя Цінюй змарніло, очі немов осклали і знерухоміли. А коли дівчина здригнулася на її голос, немов її заскочили на гарячому, їй майже все стало ясно.

— Сестрице Цін! Бачу, щось тебе мучить. Розкажи мені, своїй третій невістці. Ти ж добре знаєш, що я нізачо нікому не...

- Хочу до рідної матінки. Бо хто ще в дочці може бути рідніший за неї?

Цінюй дивилася на неї чи то розгубленим, чи то зляканим поглядом. Здавалося, наступної миті або вибухне плачем, або зарегоче голосно.

- Та твоя ж мати давно померла! Щось ти говориш не те, що слід.
- Мати ще жива. Вона там чекає на мене.

Видно було, що в душі Цінюй панує цілковитий розлад і сум'яття. Третя невістка спершу ніби аж злякалась, а тоді напустилася на неї:

— Дурненька ти! І що тільки надумала! — вона несподівано спочатку однією, а тоді й другою рукою лянула Цінюй так по щоках, що на них одразу виступило десять довгастих червоних смуг.

Цінюй зойкнула, припала до невістчиного плеча й невтїшно заридала. Третя невістка мерщій затягла її до кімнати і почала вичитувати:

— Та хіба ж можна отак плюндрувати себе? Така молода, і на тобі, маєш! Хоче накласти на себе руки! Послухай, що я тобі скажу: вішалників на тому світі чіпляють на чорних скелях. Зверху над ними блакитне небо, а внизу — незглибима безодня. Не можеш ти звідти ні вгору піднятися, ні вниз опуститися. Крижані вітри розхитують тебе, демони отруєні стріли пускають, сивоголові коршаки налітають і шматують твоє біле тіло. І скільки років прожила ти на цьому світі, стільки років і мордуватимуть тебе на тому.

— Невістонько, не лякай мене! Я не стану на той шлях, яким пішла моя мати! Не стану...

Цінюй обхопила третю невістку й припала до неї так, що тій годі було вивратись. Третя невістка вже стала для дівчини справжньою богинею Гуаньбінь, що їй вона щовечора ревно клала поклони і підносила палкі молитви.

— Признайся мені, халамиднице, це вчитель довів тебе до такого?

Цінюй кивнула головою.

— І сама задивлялася на нього?

Цінюй знову ствердно хитнула.

— Ну що ж, розумію... Не будемо розбиратись, хто на кого дивився, а чи й обое одне на одного...

Цінюй уткнулася третій невістці в плече, і та, погладжуючи її по спині, схлипнула й собі. Потім крізь сльози мовила:

— Бідолашненька, ти гарна й здорова... Та ж таке життя гірше смерті... Закохалася в учителя У, але ж це украй небезпечно... Сестрице Цін, я зроблю все, що тільки зможу... Та боюся, якби не сталося того ж, що і з п'ятою тіткою... Пригадую, ти й сама казала про неї, мовляв, правильно вона зробила...

Плакала Цінюй, а з нею і третя невістка. Обидві жінки, обидві заточені в клітку з високими мурами довкола, обидві самотні й знедолені.

Після цієї розмови третя невістка, як звикле, щодня приходила на задне подвір'я і разом з Цінюй вишивала квіти. А щойно вчитель У закінчував свої уроки, вона приносила миску з недоїдками, заманювала Барсика в невеличку будку й зачиняла його там. А той підчищав усе, що йому приносили, а потім лежав собі в холодку, оскільки надворі стояла спека. Сама третя невістка йшла у клас до дітей, розповідала їм казки, або ж зав'язувала їм носовими хусточками очі і затівала гру в піжмурки.

Що ж до двох закоханих, то чим у цей час вони займалися, третю невістку не обходило. Так чи інакше, а дні минали за днями. Годі було плекати якісь райдужні мрії, треба було тверезо дивитися на їхнє становище. А Цінюй, ця юна вдовиця, що не день то ставала гарнішою, прямо тобі такою ж, як оті «небачені красуні» із стародавніх п'ес.

Сьомого липня за старим стилем настала третя декада найспекотнішої пори літа. Ранні колоскові вже зібрали й обмолотили. «Небо на початку осені здається високим, а ніч прохолодною. Любо лежати в цей час і дивитися на сузір'я Ткалі та Волопаса», — так мовиться в одному із стародавніх віршів. Того вечора, за переказами, сороки всього світу злітаються на берег Небесної ріки, утворюють із своїх крилець місток, щоб Ткаля і Волопас, яких теща Ван-му, цариця Заходу, розлучила, могли зустрітися лише раз на рік, сьомого дня сьомого місяця на Сорочому містку. У Гусячій Обмілі у цей вечір за місцевим звичаєм молоді жінки та дівчата, а також хлопчачі й дівчатка збираються гуртами або парами і дивляться на небо, сподіваючись побачити, як Волопас і Ткаля зйдуться на Сорочому містку, і послухати, про що вони розмовлятимуть. І сорому в них немає, безсовісних. Силоміць розлучене молоде подружжя вперше за цілий рік зустрічається, а їм, бачте, цікаво знати, про що ж вони там розмовлятимуть.

Юнаки й дівчата цієї ночі влаштовували і свої «зустрічі на Сорочому містку», сховавшись де-небудь у густих заростях гарбузиння чи гороху. Згодом такі зустрічі, як правило, успішно завершувалися шлюбами. Звісно, не раз траплялося, що під час таких «зустрічей» в городах витолочувалися і горох, і інша городина, проте в цьому випадку це не вважалося зловмисною шкодою.

Саме цієї ночі на задньому дворі садиби старого Сяо сталася загадкова подія, яка так і дійшла до наступних поколінь нерозгаданою.

Третя невістка, в якій була на виданні молодша сестра, подалася напередодні до батьківської садиби. Перш ніж йти, вона не забула нагадати Цінюй,

щоб та неодмінно нагодувала й замкнула Барсика, а для дітей придумала якусь цікаву розвагу. Прийшовши того дня на заняття, вчитель У загадав дітям писати ієрогліфи, по півтисячі знаків кожному, мовляв, поки не виконаєте завдання, щоб не сміли виходити з класу. Цінюй і собі задалегідь нагодувала Барсика; той своїм звичаєм підчистив усе. Спека того дня трохи почала спадати, тож Барсик не виявляв бажання сидіти в будці. Проте й собаки іноді бувають розумними. Навіть кажуть, що собаче серце — шматок глини, тому в них гострий слух і тонкий нюх. Вони добре чують найменше шарудіння, розрізняють понад сотню людських та тваринних запахів. Ніс, вуха та зуби для собак найважливіші органи.

Того дня Барсик вибив головою гнилу дошку в будці, де його зачинили, і виліз на подвір'я. І раптом став принохуватись, кружляти по подвір'ю, а тоді кинувся до дверей господині. Важко сказати, чи були двері на засуві. Та й Барсикові це нічого не важило: він через свою дірку нишком пробрався до кімнати. Тут він двічі гавкнув несамовито і, вчепившись у чужинця, намагався тягти його до дірки в стіні. То був учитель У. Собака так покусав його, що той невдовзі весь заюшився кров'ю. А Цінюй тим часом від страху наче закам'яніла на місці.

Несамовите собаче гарчання та розпачливі крики сполошили наймитів і поденників на передньому подвір'ї, а також старих хазяїв у великому будинку та кількох наложниць. Всі прожогом кинулися на задній двір, ніби на пожежу, і побачили на землі закривавленого вчителя У.

Барсика хутенько відігнали, і люди намагалися збагнути, що ж тут приключилося, хоч і так видно було, що випадок незвичайний. Але пан Сяо, який чимало прожив на світі і всякого набачився, одразу помітив, що від собачого лазу до кімнати Цінюй тягнеться доріжка. Він штовхнув ногою двері. Невістка сиділа на ліжку, одяг на ній був не пом'ятий, зачіска на голові не розкуйовджена; от тільки злякана дуже, дрібно тремтіла, мов у лихоманці, а на обличчі виступили великі краплини поту, завбільшки з соєві боби. Скільки її не допитувалися, вона, мов зацімліла, не прохопилася жодним словом.

Сяо миттю зорієнтувався і голосно мовив:

— Самі бачите, Цінюй дотримувється даної обітниці, одяг та прикраси на ній в цілковитому порядку. От тільки за дверима валяється та тварюка в людській подобі, конфуціанський покидьок, що, нехтуючи добропристойності, намагався спокусити юну вдовицю, ославити наш рід. Такі вчинки не можна залишати безкарними. Тоді візьміть цю худобину й віднесіть на пустир, нехай його там терзають голодні пси! А іще приготуйте свічки, поминальні гроші та фрукти для пожертви, і ми сходимо в храм. Порушено домашній звичай. Діти та внуки не шанують старших, тому всією родиною станемо на коліна перед табличками предків...

Служники Сяо віднесли вчителя У на пустельний берег річки за село, успаній круглою, твердою, холодною галькою, на якій не те що трава не росла, а й ранкова роса не затримувалась. Сюди хіба випадково забігали бездомні пси та степові зайці. Повитріщавши зеленкуваті очі, собаки деякий час кружляли довкола вчителя. А коли виявили, що він іще теплий і тихо стогне, то втратили до нього інтерес... Родичі вчителя У лише наступного пообіддя дізналися про нещастя і забрали потерпілого. Але пес так порвав його, що йому не зарадили ні цілющі трави, ні інші засоби народної китайської медицини; отож учитель У, ревний послідовник конфуціанського вчення, людина високоосвічена, віддав богові душу. І можна бути цілковито певним, що до раю він не втрапив, що йому наперед було визначено місце в пеклі.

Ця сумна звістка, звичайно, миттю облетіла Гусячу Обміль, а тоді й весь окіл біля гори Небесниці. Хтось із роду У запропонував поскаржитися до суду і в такий спосіб помститися за сюця У. Адаже те, що на садибі пана Сяо

злющий пес закусав учителя, свідчить, що там людське життя нічого не важить. І миритись із цим аж ніяк не можна...

Проте після взаємних переговорів було оголошено, що обидва роди — і Сяо, і У проживають укупі, разом виконують обряд урочистого запалювання свічок та запашних курив на спільній «Алеї чеснотливиць», то чи ж варто через якогось там бідного хутірського сюця вдаватися до кровної помсти? Та й хто достеменно скаже, як саме покусав Барсик учителя У, де це сталося і за яких обставин? Чи він на запрошення зайшов до кімнати невістки, чи вдерся туди непрохано? Тож на яких підставах скаржитися в суд? Та й учителя вже немає на світі, свідків того, що сталося, лишилося тільки двоє: злющий Барсик та добродішесна Ян Цінюй. Але Барсик, хоч і розумний безмірно, не здатен висловити усе людською мовою. Що ж до добродішесної вдови Цінюй, то відтоді їй самій як перехопило горло, так і досі не відпустило.

Розділ XVIII

У трактирі «Нічний аромат» з'явилася дивовижа: квадратний ящик, з якого линула музика й пісні. Місцеві молодики, не кажучи вже про тих модників, що мали власні транзистори, називали її магнітофоном. Село враз загомонило, і старе, і мале посунуло до трактиру. Там їх набилосся, як оселедців у бочку. А кому не вистачило місця в трактирі, ті юрмилися на порозі й під вікнами. Не обійшлося і без місцевого начальства, бо сестриця Гуйхуа особисто запросила в гостину і голову Сяо Ханьчу, і обох діячок жіночого руху.

Ящик той привіз Че Ганьцзи. Гуйхуа, стоячи поруч із ним, радісно посміхалась, а її очі перебігали то з магнітофона на Ганьцзи, то з Ганьцзи на магнітофон. Гриміла музика, лунали пісні, коли раптом знадвору хтось гучно прокричав, щоб жінорг ішла додому, бо її чоловік, секретар райкому, коли повертався додому, почув, що його дружина в трактирі слухає якусь низькопробну музику, і страшенно розгнівався. Та всі інші не розходились: партійний секретар — не Будда. Яке йому діло до того, що слухає народ.

Аж коли зсутеніло, люди почали розходитись. У трактирі нарешті лишилися самі Че Ганьцзи та сестриця Гуйхуа. Че Ганьцзи вже втретє приїхав до Гуйхуа просити згоди на одруження, але та ніяк не могла вирішити. При людях вона називала його «шановним водієм», тобто всіляко підкреслювала свою повагу до нього. Зате коли вони залишалися наодинці, вона уникала і його поглядів, і ніби його самого. Че Ганьцзи ображено червонів тоді і насуплювався. Власне кажучи, вони майже про все вже домовились іще під час другого приїзду. Але під кінець розмови Гуйхуа надало спитати в нього:

— А що ти маєш проти жінок, які виходять заміж удруге? Ти подумай гарненько, а потім мені поясниш.

Че Ганьцзи мовчав. Про це він уже колись мав розмову з головою Сяо Ханьчу. Але звідки ж вона про це дізналася?

— Не хочу і сам хвалитися, — невдоволено заговорив він, — але й не збираюся вдаватися в усілякі пояснення.

— Гаразд, як знаєш. Ти — це ти, а я — це я. Вода в криниці — не така, як у річці.

— Ти, ти...

— Пробач, але якщо жити за старими звичаями, то вдова лише три роки мусить зберігати вірність покійному чоловікові!

Че Ганьцзи скипів, вискочив із трактира, сів на машину й поїхав: тільки дим та курява знялися за ним. Він їхав і лаяв себе, присягався й носа не потикати в Гусячу Обміль, не те що в «Нічний аромат». Нічого страшного, він і все життя може прохолостякувати!

Але його вистачило ненадовго, він знову повернувся назад. Та ще й привіз із собою свій найкоштовніший скарб — японську стереорадіолоу з касетами.

— Де ж його мені сьогодні влаштуватися на ніч? — грубувато поцікавився Че Ганьцзи з радіолою в руках.

— Тобі тридцять один рік, і мені стільки ж. Влаштуйтеся, як умієш, а я, як знаю.

Гуйхуа до чоловіків підходила своєрідно: спочатку давала їм деяку поблагжу, трохи ніби попускала, а тоді й гіркого скуштувати, хильнути трохи з тієї чаші життя, що з неї слабка стать п'є постійно.

— А якщо я подамся звідси?

— Діло твоє. Під тобою ноги, а в руках кермо.

— А якщо ні?

— Теж твоє діло. Нагорі готова постіль, я тобі випишу квитанцію на ночівлю. А в своїй компанії здаси й отримаєш гроші.

— А якщо я хочу посидіти та погомоніти з тобою? — Че Ганьцзи набрався відваги, бо без солдатської рішучості перемоги не здобудеш.

— Дивлячись, як гомоніти. Ти ж і досі дечого не пояснив мені, — Гуйхуа міцно тримала оборону, не хотіла відступати й на крок.

— Чому ж? Воно й так ясно. То все вигадки феодалних часів! — зблиснув очима Че Ганьцзи, висловлюючи те, що вже давно хотів виповісти.

Гуйхуа й собі зблиснула очима, але на душі в неї відразу полегшало:

— Вигадки феодалних часів, кажеш... То про що ж ти хотів погомоніти?

— Про ресторан «Нічний аромат».

— Трактир!

— Я мрію про те, аби перетворити його на заклад, де б можна і поїсти, і помитись, і на ніч зупинитись.

— А ти все зважив?

— Спершу можна б переобладнати на музичне кафе. Для цього доведеться тільки розширити зал, стіни обклеїти шпалерами, замінити прості лампочки в люстрі на різнокольорові, в чотирьох кутках залу повісити динаміки... Закуски поповнити смажениною, пивом, мінеральною водою, фруктовими соками. І якщо я не зумію привабити в кафе відвідувачів, щоб послухали музику, потанцювали, попили пива, то сам себе поважати перестану.

Че Ганьцзи хоч і супився ще, але говорив поважно, з діловою ноткою. На обличчі Гуйхуа змайнула усмішка, але вона одразу ж пригасила її і, мов та Сіши, про яку розповідав голова Сяо, одразу ж осадила Че Ганьцзи:

— А кермо тобі вже не потрібне? Машину вже не водитимеш?

— Я ладен навіть подати заяву і на певний час залишити роботу. Позмагаємося в Гусячій Обмілі з самим головою Сяо. У нього компанія по збуту гальки, а я відкрию ресторан!

— Ха-ха... Не сміши. Відколи це трактир раптом став твоїм? Отак, ні сіло ні впало... — Гуйхуа помахала пальцем у нього перед носом.

— Ти... ти... Корчиш із себе! — Че Ганьцзи аж скипів і собі сердито замавав руками.

— Яке ти маєш право! Та якщо хоч пальцем торкнеш мене, між нами всьому кінець!

Вона стояла з гнівним обличчям і випнутими грудьми і була зараз і напрочуд гарна, і сувора, і вродлива, і ненависна.

Че Ганьцзи аж тіпало від обурення, він навіть скреготнув зубами. Ах ти ж відьомське зілля, норовиш довести мене до сказу? Та якщо я, Че Ганьцзи, поступлюся тобі, то поважати себе перестану!

— Кажеш, що між нами буде по всьому? А я і не збираюся нічого кінчати. У нас із тобою ніякого кінця не буде!

— Гаразд. Ти щойно казав, ніби хочеш звільнитися...

— А-а, пробач. Я гадав, коли відкрию кафе, звернутися до банку, взяти позику. Тисяч сорок-п'ятдесят. А тоді заготувати матеріалів, найняти робітників і поряд із трактиром звести готель із одномісними, двомісними й багатомісними номерами...

— І для кого той готель?

— Для кого? Тут така мальовнича обмілина, ліс на горі Небесниці... Та вже наприкінці цього століття, не кажучи вже про початок наступного, тут такий наплив туристів буде, аби тільки встигав приймати.

— Щось ти далеко зазираєш...

— Не зазирає лише той, хто думати не вміє. Доведеться також найняти кухаря, покоївок. Покоївки зимою та весною будуть у нас в європейських костюмах з краватками, а жаркої пори року — в червоних спідничках, волосся прикрашатимуть квіти магнолії. Точнісінько так, як я колись бачив у великому порту...

— Все «нам», «у нас». Кого це ти маєш на увазі?

Вони сиділи, позирали одне на одного і розмовляли. Тепер жоден із них не ховав очей. А надворі то тут то там у селі вже співали перші півні. Потім загавкотіли собаки. І цей перегук півнячого співу й собачого гавкоту ще більше підкреслював тишу, що панувала біля гори Небесниці.

— Гуйхуа... Наша спільна справа... — продовжував міркувати Че Ганьцзи. Співрозмовницю свою він спочатку називав «матінкою», потім перейшов на «сестрицю Гуйхуа», а тепер вирішив обійтись і без слова «сестриця», бо вже не боявся, що вона сердитиметься на нього.

— Наша справа — поки що пусті слова. Спершу ти сходиш до голови Сяо.

— Ти наполягаєш, щоб я пішов і попросив його бути сватом?

— А яке ж сватання без сватів?

— Та невже ти своїм старим казанком не розчовпаєш, що нам обом уже за тридцять?

— Можна подумати, що в тебе той казанок молодий. Тоді хоча б не розводився про якісь там перші та другі шлюби...

— Я визнав свою обмовку. Ти хочеш розписуватись у селі чи в районі?

— В селі чи в районі, яка різниця?

— Гаразд, гаразд. Сватом у нас буде сама народна влада. Але сьогоднішній вечір уже пройшов.

— Мені б хотілося, аби ти не гарячкував так.

— О небо! Мені страшенно хочеться спати, змилуйся!

— Нагорі ліжко, так що, будь ласка.

— Дверей нагору не замикатимеш?

— А це вже як мені заманеться.

Що за чортівня! Че Ганьцзи, такий дужий, такий незалежний хлопець, і раптом пасує перед нею. Вона грається з ним, наче кіт із мишею. А він насупився, надувся, спересердя махнув рукою і затупотів східцями нагору. Там роззувся, роздягнувся і впав на ліжко. А внизу ще якийсь час ходили, брязкали посудом, мили, терли. Нарешті світло погасло й запала тиша.

Че Ганьцзи підвівся, помітив, що за дверима час від часу спалахує світлом кишеньковий ліхтарик. Незважаючи на це, він почав нишком спускатися вниз з простягнутими руками вперед, навпомацки пробрався до спальні. Штовхнув двері — не зачеплено. На порозі спальні мало не перечепився. Потім намацав ліжко, руку, ногу, голе тіло. Вона навіть москітну сітку не опустила, навіть ковдрою не вкрилась. Забувши про все, він кинувся на неї, як на лютого ворога.

— Зажди, та зажди ж... Тільки без грубощів. Чуєш? Без грубощів, кажу тобі! Я... я, певно, ще незаймана...

Вона раптом оповила його руками, міцно поцілувала і схлипнула.

Розділ XIX

Під горою Небесницею в селі Гусяча Обміль не було жодного, хто б не схвалив Барсика за його вірність та неабияку хоробрість. Саме завдяки йому родина пана Сяо викрила підступного конфуціанця, щоб захистити честь і гідність молодій вдові Цінюй, захистити добре ім'я та моральні устої родини Сяо. Після цього навіть сам вигляд п'ятнадцяти біломармурових арок на «Алеї чеснотливиць» здався урочистішим, величнішим, аніж досі. Годі й казати, що слава Барсика після цього зростає незмірно. Найперше, його неабияк шанували в домі пана Сяо. Перед ним розступалися, давали дорогу, коли він бігав по коридорі й забігав до кімнат, і служниці, і покоївки. Ніхто не смів гримнути на нього чи тупнути ногою, коли він піднімав задню лапу не під кущиком, або ж прогнати геть, коли вже надто плутовався під ногами. Його шанували майже так, як самого господаря, а Сяо та його дружина особисто стежили, що йому варять, і раз на день навіть самі годували його.

Тепер за межами садиби Барсик походжав з гордовитим виглядом. Сільські пси, побачивши його, вже не кидалися на нього з лютим гарчанням; не норovali куснути його, а бігли за ним, приязно помахуючи хвостами.

Таким чином Барсик прославлявся дедалі більше. Проте не слід забувати, що радості без печалі не буває. Щастя швидкоплинне. Сталося так, що Барсик, гуляючи якомсь у садку на задньому подвір'ї, несподівано заскавулів, упав на землю і здох. Господар, як тільки почув про це, прибіг із служниками на заднє подвір'я з'ясувати причину. На Барсикові не виявили ні ран, ні побоїв. Отже, він отруївся. Щось, певно з'їв. Але де: вдома чи десь у селі? Можливе те і інше. Всі знали, що пес злющий, дужий, тож цілком імовірно, що і в роді У міг знайтися якийсь нелюд, здатний підсипати отруту. Але могли докласти рук і свої, тобто родичі Сяо. Але пан Сяо після певних прикидок і тривалих міркувань дійшов висновку, що, найімовірніше, це був хтось із домашніх. І найбільша підозра впала на Цінюй. Свекор та свекруха з третьою невісткою разів п'ять ходили на заднє подвір'я, розпитати молоду вдову, але Цінюй тільки сиділа із закам'янілим обличчям, низько понуривши голову, і мовчала.

Принагідно виявилось, що дірку, коліс пробиту поряд із дверима, аби Барсик вільно вибігав на вулицю й залазив до кімнати, закладено уламками черепиці. Проте старому довелося гамувати свій гнів. Адже ще Конфуцій сказав: «Украї важко виховувати жінок та негідників!» Іноді слід бути великодушним. Проте якою б підлою, якою б нищою вона не була, все одно з їхніх рук не вислизне, бо, поза сумнівом, ще одна нова арка примножить предківську славу і здобуде заступництво для всіх синів та внуків.

Тож і не дивно, що коли так несподівано Барсик сконав, по селу поповзли всілякі чутки та пересуди. Приємного в цьому, звісно, було мало, але пан Сяо насамперед мусив дбати про благополуччя власної родини, про честь всього роду. Тому й не хотілося йому затівати сварку. Та й єдиний син давно помер, його не повернути, а собака, зрештою, усе ж собака.

Відколи не стало Барсика, цього вірного вартівника й охоронця, на задньому подвір'ї залягла тиша. Цінюй укупі з третьою невісткою гайнувала дні вишиванням або поранням по господарству. Третя невістка, яка повернулася вже після тієї жахливої події з учителем У, спершу й сама кілька днів тремтіла від страху, боячись, як би і її не вплатили до цього діла. Проте Цінюй мовчала, не сказала про неї жодного слова і, отже, відвела від неї підозру.

Старі Сяо, безперечно, були цілком певні, що вона щось та знає, але допитуватися не стали.

Цінюй ніби доживала на білому світі останні дні. Третя невістка, аби хоч якось розрадити її, робила все, що тільки могла. Розповідала старовинні оповідки, на зразок «Історії білої змійки», класичні п'єси, говорила про пере-

вертнів та нечисту силу, про небожительок та принців, про небо й пекло. Небо, мовляв, має дев'ять кіл, там мешкають святі та праведники, а в пеклі аж вісімнадцять ярусів, і там живуть демони, і на кожному ярусі без ліку грішників, які на цьому світі чинили людям зло, вбивали їх, вигублювали тварин, зневажали освячені Небом закони, були підлими і підступними... Проте Цінюй чи й слухала її: сиділа, мов дерев'яна лялька, ні очей не підводила, ні бровою не вела, навіть не зітхала скрушно, не кажучи вже про вияв якихось почуттів. Часом третя невістка, помітивши, що та ніяк не сприймає її розповіді, починала тихо плакати. Але і сльози, здавалося, не діяли на Цінюй.

Невістка навіть почала думати, що вона, певно, хвора, бо щойно сяде в застінку, як одразу ж прикладає руку під груди і починає блювати. І не тим, що з'їла, а гіркою жовчю. Що ж таке з нею? Невже негаразд із шлунком? Третя невістка теж колись мала клопіт із шлунком. Тож спробувала її лікувати своїм способом. Проте молода вдова не те що не захотіла спожити того, що вона пропонувала, а й навіть глянути не глянула. Після цього третя невістка, вкрай стривожена, вирішила, не питаючи згоди в самої Цінюй, доповісти про всі свої побоювання панові Сяо та його дружині. Ті, щоб особисто впевнитись, прийшли на заднє подвір'я, спробували розпитати саму невістку. Але Цінюй, як і раніше, не прохоплювалася і словом. І старі мусили запросити лікаря. Той оглянув її, але ніяких ліків не виписав. Опісля попросили його приготувати відвар із цілющих трав. Та Цінюй відмовилася його пити. Коли лікар побачив, що нічого не зараджує, то показав у бік «Алеї чеснотливиць» і мовив:

— Вітаю вас, вітаю вас! Благодійний вчинок вашої невістки наближається до завершення!

Добросерда третя невістка ніяк не могла заспокоїтись, вона наполегливо переконувала Цінюй:

— Мовчиш, і слова не кажеш, а чого ти цим доб'єшся? Я розумію, що жити на цьому світі, та ще й у нашій садибі — втіхи мало. Але чого ти не хочеш ні їсти, ні ліків пити? Чого ти, зрештою, добиваєшся?

Цінюй ні пари з вуст, тільки час від часу прикладала до грудей руку і починала блювати. Її вивертало довго, виснажливо, аж і чоло, і все тіло вкривалося рясним потом.

Через кілька днів Цінюй перестала виходити на подвір'я, не вставала з ліжка. Третя невістка так само щодня приходила до неї і сиділа до самого вечора, поки Цінюй не засинала. Третя невістка добре розуміла, що на ліжку лежить висушене житейськими знегодами майже безживне тіло, лише жалюгідна подоба того, що було колись. Бідолашна дівчина, тільки й знає, що блювати, а відчує найменшу полегкість, то відразу підводиться і знову береться до шитва. Вишиває своїх качечок-мандаринок, метеликів, ластівок, гусей, і все парами, все парами, коли вони летять або плывуть крило в крило. А часом, бувало, сяде й невидющими очима дивиться крізь високе вузьке вікно на вулицю, на величну гору Небесницю, що ніби гострим мечем устромила в голубінь неба.

Якось під вечір, коли третя невістка вже лягла, небо враз потемніло, налетів шквалистий вітер і почалася страшна злива. Громові перекази та спалахи блискавиць, здавалося, хочуть розколоти Піднебесну на шматки. Третя невістка кілька разів поривалася встати з ліжка, накинути на себе щось та збігати на заднє подвір'я поглянути, як там почуває себе самотня Цінюй. Але чи то від втоми, чи то від страху так і не змогла відірватися від подушки. А тоді й непомітно заснула. Вночі їй без кінця снилися кошмарні сни.

Коли вранці третя невістка розплющила очі, то побачила сріблясто-блакитне небо; цілковита тиша аж дзвеніла. Від учорашніх громів та злив не лишилося й сліду, наче то все був моторошний сон. Але за хвилину почуття тривоги охопило її, і сон де й подівся. Так вона й лежала з розплющеними очима, поки зовсім не розвидніло. Тоді підвелася і, не вмившись і не приче-

савшись, поспішила на задне подвір'я. Постукала в двері Цінюй, але ніхто не відповів. Стривожена не на жарт, вона кинулася до хазяїна. Той гукнув служників; усі, а з ними й свекруха, підійшли до дверей, почали стукати й гукати. Зсередини не відповідали. Тоді звеліли служникам вибити двері, що ті й зробили. Коли увірвалися в кімнату, то Цінюй, випростана, вбрана, лежала на ліжку. Руки й ноги в неї вже заохололи, певно, померла вона досить давно.

Як тільки стало відомо про смерть доброчестивої вдовиці, увесь рід Сяо став готуватися до врочистого похорону. Одні подалися з цією звісткою до місцевих органів влади, інші — купувати все необхідне для похорону: свічки, запашні курива, паперові поминальні гроші, м'ясо трьох видів — яловичину, баранину та свинину, вино й продукти, а також траурні прапорці. Господар заявив, що їхня невістка з роду Янів вісім років зберігала подружню вірність покійному чоловікові і от завершила свій святобливий подвиг. Щоб мати постійне заступництво предків, необхідно широко розчачнути двері храму, а після похорону принести пожертву духам предків, чим іще більше зміцнити сімейні традиції. За всіма цими клопотами ніхто не здогадався послати когось у те селище, де жив батько Цінюй, і сповістити йому про доньчину смерть.

Але в питанні, чи просити у місцевих властей дозволу спорудити на честь небіжчиці арку, серед сільчан не виявилось одностайності. Особливо рішуче виступав проти цього рід У. Адже це їхнього вчителя покусав несамопитий Барсик, який потім сам здох з не відомої досі причини.

На жаль, невдовзі сталася Сінхайська революція²¹. Революційна армія в місті Ухані створила тимчасовий революційний уряд, який скинув воєнного губернатора Лі Юаньхуна. Мілітаристи в різних провінціях, скориставшись нагодою, почали збирати військо й піднімати повстання. Революційні події в країні бурхливо наростали. Невдовзі без особливих зусиль було скинуто й останнього імператора Маньчжурської династії Дайцін Сюаньгуна, який пробув на престолі лише три роки — з трьох до шести літ — і був зметений натиском нової епохи. Тисячолітнє панування феодальних імперій у Китаї відтоді стало історичним минулим. А шкода! Під горою Небесницею в селі Гусяча Обміль, на славнозвісній «Алеї чеснотливиць», останньої, шістнадцятої арки так і не було зведено.

Розділ XX

Небо на сході ще тільки сіріло, і Гусяча Обміль міцно спала, огорнута клубами густого туману, який невідомо звідки напливав, накочувався і невідвратно заповнював колишнє річйще, яруги, канави, ущелини, сунув далі й далі... Що ж це за нестримна сила! Вона невдовзі вкрила своєю білястою габою сільські будівлі, кущі та дерева і навіть гірські схили. І в цьому безмежному морі туману гора Небесниця стояла, немов самотній острів. А люди в тому суцільному мороці почували себе дрібними й нікчемними істотами, що їх ніби поглинала сіра каламуть або ніби занурювалися вони в молоко чи білу вовну. Здається, розтули рота — і пий, пий його, простягни руку — і греби, розгрібай її. Ступиш кілька кроків — і сам уже стаєш невиразною сірою тінню. Що ж ховається у глибинах цих молочно-білих потоків? Ніжність? Підступність? Лукавство? Хто знає, певна лише густо всипана кольоровою галькою дорога, якою йдеш. Але і її видно тільки на три сажні вперед, а далі все застилає та ж сама біляста імла.

Того туманного ранку біля трактира «Нічний аромат» юрмилося чимало темно-сірих тіней, що, наткнувшись на огорожу, звертали до воріт.

²¹ Сінхайська революція — революція 1911 року, внаслідок якої в Китаї було повалено монархію.

— Відчиняй! Відчиняй! Мерщій відчиняй! — лунали вигуки, супроводжувані несамовитими ударами по стулках воріт. Це було схоже на минулі часи, коли солдати самоохорони ловили злочинців.

— Повмирили від сну, чи що? Чи ще не набавились? Допався, як голодний тигр до свіжого м'яса! Безсоромники!

— Лягла з ним, аби грошей підробити?

— Не відчините, вікна поб'ємо! І повитягуємо все, що знайдемо.

— Огорожа за садибою невисока, підкладемо кілька каменюк і будемо на подвір'ї.

— Минулого разу садибу трохи засипали, і то трактир став хиріти.

Молочно-біла імла затягла білим покривалом усе довкола, тож ніхто й не боявся, що їх упізнають, тому й не ховався. Сірі тіні з галайканням робили все, що їм заманеться, без остраху і ляку. Юрба шаленіла, бо ж не так часто випадає нагода розважитись та погріти руки.

Несподівано рипнули двері й на порозі трактира постала дужа постать з великими обценьками в руках. Почувся грубий, густий голос, що перекрив довколишній гамір:

— Шановні земляки, любі брати й сестри! Даремно ви оце галасуєте. Ми з Гуйхуа любимо одне одного, а завтра ми йдемо до сількому брати шлюб. Так що все гаразд, все чесно...

— Розпусники! Незаконно живете!

— Звели шановного У зі світу! Чужі грошики прибрати захотілось!

— Безстидник смердючий! Документа на руках ще не має, а вже влігся спати! Тварюки!

— Це ж укотре він до неї приїхав? А вона, видно, вміє догодити!

— Бульварні пісеньки розповсюджує! Реакціонер!

— Звідки в тебе той чорний ящик? Украв чи відібрав у когось?

— То контрабанда! Я певен, що контрабанда!

У юрбі злітав регіт, лунали вигуки, свист. Дехто видовбував носакон гальку, дехто гатив каменюкою по воротах, але сміливців, які б вийшли до того, з обценьками, що стояв на порозі, не знайшлося. Первісний задум виламати двері, увірватися до трактира й захопити розпусників у постелі — зірвався. Проте войовниче вимахування руками та люті вигуки засвідчували, що юрба має палке й первісне прагнення розрядити свої почуття. Якщо простіше, то численні родичі шановного У добре збагнули, що спадщина, тобто трактир, яка залишалася по ньому, може перейти в чужі руки.

Галасували так десь із годину. Тим часом сюди збіглося чи не все село, розбуркане і напівсонне. Дехто квапився до трактира, сподіваючись чимось поживитися з добра шановного У, якщо дійде до цього. Проте до пограбунку не дійшло, тому першими стали розходитися дітлахи; їм це все надокучило значно швидше, ніж дорослим.

Небові протистоїть земля, воді протистоять береги, а протилежністю безвладдя може бути лише влада. Коли туман поволі розсіявся, до воріт трактира, де досі ще товпилися люди, прибули голова сількому Сяо Ханьчу, командир загону самооборони У Маньню та сільський жінорг. Сяо Ханьчу звернувся до юрби, щоб утихомирилась, а тоді сказав:

— Слухайте мене уважно. Питання, як я розумію, полягає ось у чому: по-перше, чи злочин те, що водій Че Ганьцзи та власниця трактира Гуйхуа минулу ніч провели під одним дахом? По-друге, чи той стереомагнітофон, якого Че Ганьцзи привіз, не контрабандний? По-третє, чи пісні, які вчора нам крутив Че Ганьцзи, низькопробні? Сам сільський комітет вирішити цих трьох питань не в змозі, тож доведеться вдатися до такого. Після сніданку давайте оберемо своїх представників, аби вони разом із командиром дружини та жіноргом поїхали на машині Че Ганьцзи в район і

докладно все з'ясували. Тоді все стане ясно! А зараз ідіть по домівках і снідайте!

Осінній туман поволі підіймався схилами до верхівки гори, звідти розтікався навсібіч, окремими клаптями спускаючись знову вниз, тож здавалося, ніби гора скидає з себе мокрий одяг або жінка виходить з води після купання.

Коли туман розвіявся, розійшлися і люди. Голова Сяо завжди брав близько до серця кожну справу, яку вирішував; йому, місцевому ватажку, нелегко було боротися з підступами як більших, так і менших недоброзичливців. Минулого разу засипали землею майже все подвір'я. Та не встигли ще розв'язатися з цим, як на тобі, нова халепа; вирішує її нехай уже вище начальство.

Він зайшов до трактира поглянути, що там діється, і на свій подив побачив, що Гуйхуа не плаче, не голосить, не метушиться, мов очманіла. А навпаки, застигла, пригорнувшись до широких грудей Че Ганьцзи, ніби ще зовсім недавно не гиркалася з ним. Не кажучи й слова, він простягнув їй аркуш паперу з червоною печаткою, потім кивнув головою, посміхнувся і вийшов.

Домовилися зібратися відразу після сніданку, але тільки опівдні в машину Че Ганьцзи набився повний кузов людей. Частину їх, певно ж, складала ті, кого очолили командир самооборони та жінорг. Проте було чимало й таких, хто вирішив скористатися нагодою, аби залаштувати в районі особисті справи, адже туди й назад кілометрів з десять, тож навіщо йти пішки, коли є можливість з'їздити. Машину, звичайно, вів сам Че Ганьцзи. У кабіні могло вміститися троє. Тож, попросивши вибачення, Че Ганьцзи насамперед посадовив Гуйхуа; поруч із нею вместилися жінорг. Дорога йшла підніжжям гори Небесниці. Че Ганьцзи кермував спокійно, впевнено. Але чи то за звичкою, чи то з іншої причини, часто сигналив. А тоді повертав голову до Гуйхуа, яка, весела й радісна, бачила лише його. Здавалося, що після вчорашньої ночі, коли вони поєдналися і тілесно, і духовно, її вже ніщо не тривожить, ніщо не лякає.

Щоразу, як машина підстрибувала на вибоїні, Гуйхуа ледь здригалася. Вона уважно придивлялася до того, як Че Ганьцзи веде машину, а в її уяві зроджувалися всілякі видива. Руки вона весь час тримала в кишенях; в одній руці і був той аркушик паперу з червоною печаткою, якого їй вручив голова Сяо. То було їхнє шлюбне свідоцтво.

— Гуйхуа, чого це ти все мовчиш? — просигналивши, обернувся до неї Ганьцзи.

— Замріялася, Ганьцзи...

— Про весілля думаєш?

— Умгу... Треба справити його весело, щоб і небу дісталося, і людям!

Ці слова прозвучали для Че Ганьцзи, мов барабанный дріб, мов поклик сурми, мов військовий клич.

— Водієві за кермом більше годилося б думати про людей, яких везе, — нецеремонно урвала їх жінорг. — І дивитися тільки на дорогу! Насамперед треба дбати про безпеку. Там, у кузові, кілька сільських керівників! От приїдемо в район, доведеться перевірити ваші знання і ставлення до роботи!

Че Ганьцзи іронічно скривився. А за ним і Гуйхуа, завжди лагідна й поблаглива до людей. Та цього разу обоє були одноставні в своєму обуренні.

До району ставало все ближче, а там уже вирішують не роди У чи Сяо, а народ, адже так? Гуйхуа значущо поглянула на Ганьцзи: може, сьогодні все ж зареєструють свідоцтво про шлюб?

— Погляньте! — почулося з кузова. — Он уже й районне управління завидніло... А то, певно, телеантена на даху? Точно, телеантена!

З китайської переклав Іван ЧИРКО

ВАН МЕН

КЛЕНОВИЙ ЛИСТОК

ОПОВІДАННЯ

Він познайомився з нею під час осінньої прогулянки на природу, коли вони навчалися в університеті. Відтоді минуло вже 50 років. Мега прогулянки була помилуватися осіннім кленовим листям і панорамою знаменитих Північних гір. Власне, вони навчалися на різних факультетах. Та всі любили співати, були учасниками хорového колективу, і їм так подобалося розкладати велике вогнище. Посидівши біля вогнища, вони ніби воскресали, заново народжувалися, і темрява витіснялася світлом. Особливо їм подобалися вірші великого поета А Фена. А Фен писав:

Осінні гори дикі чому падають?
Гнів молодих чому їм душу рве?
Мій вірш неначе свист снаряда,
Відважно він в похід на зло іде.
Так, душу рве. Так, у похід!
Так, гарматний постріл! Так, душа палає!

Їм особливо подобалося декламувати ці слова: «Чому? Чому?», вимовляючи протяжно: «Чому-у-у...» Так гнівно і дуже пристрасно. І зрештою дочекалися того, що схили гір, де вони ходили в походи, здригнулися від вибухів снарядів. І саме тоді, коли велике вогнище ось-ось мало вщент спалити старий світ, вона отримала телеграму, в якій повідомлялося, що в далекій Цзяннані помирає її мати. Вона поїхала, запевнивши, що за пару тижнів повернеться, щоб узяти разом участь у церемонії запалення священного вогню.

І під час розставання вони вперше поцілувалися, і цей перший і єдиний поцілунок запав у їхнє серце, чистий і палкий, як сон, як вірш А Фена. Відчуття цього першого поцілунку було неповторне. Хоч як би ви намагалися, але не зможете уявити всієї ніжності та чистоти цього поцілунку, багатозначності та поетичності. Тепер квіти розцвітають швидко й буйно, але квіт їхній опадає так само швидко. Листок за формою схожий на серце і, мабуть, повинен нагадувати серце дівчини.

Кленовий лист росте на Півночі,
Осінь прийшла, його запалила.
Прошу вас зірвати побільше листя,
На згадку про наше кохання.

У той день він спробував переробити вірш Ван Вея. Та цей вірш танського поета був написаний дуже добре, він не міг його удосконалити і знову брався це зробити.

Кілька десятків років після цього все лишалося без змін. Звичайно, вона туди приїздила. Спогади ранять людське серце і збуджують спротив. Розум та кохання поступаються одне одному.

Він зберігав цей кленовий листок. Зберігав навіть у ті страшні часи, коли його «Збірка поезій А Фена» була повністю знищена. Але кленовий листок залишився у схові.

А що ж великий поет А Фен? У нові часи він раз по раз оголошувався негідником, босяком, бомбою уповільненої дії, вояком у вовчій шкурі, відьмою, яка надягнула на себе личину красуні.

Коли він згадував його вірші, які можуть зворушити і небо, на душі йому ставало дуже тяжко. Але, звичайно ж, гнітили його не вірші Фена, а думки про себе, про неї, про молодість, що вже не повернеться.

І знову минали роки. Що далі, то швидше. І всі постаріли.

Він отримав від неї листа з якогось далекого краю. Вона писала, що хоче повернутися, що багато років усіма силами його розшукує, написала йому багато листів, та не могла з ним зв'язатися.

Вона писала про все, що в неї на думці.

Він зрозумів, чому йому не довіряли так багато років, чому не призначили на відповідальну посаду. Окрім любові до танської поезії, причиною, звичайно ж, були і його закордонні зв'язки. Він гірко засміявся і розповів дружині всю історію. Знову купив збірку поезій А Фена — А Фен тепер уже не був «поганою людиною», а став «людиною хорошою». Знову розшукав той темний, ламкий кленовий листок і вклав його в книжку.

Обличчя А Фена почало часто з'являтися на екрані телевізора та в газетах, і він постійно виїжджав за кордон. А Фен поїхав у Канаду, на державному прапорі якої був зображений кленовий листок, але віршів не писав. Вони не писалися. Схожі одна на одну збірки виходили в різних видавництвах. На їхніх презентаціях були присутні товариші партійні керівники.

Побачивши кленовий листочок, що був укладений до книжки А Фена, дружина сказала: «Дочекаєшся її повернення, віддаси їй цей листок».

Він зникновів і потупив голову.

Дружина засміялася, кажучи: «Не хочеш, то збережи його для себе».

Він тільки й вимовив: «Добре» — і поставив книжку з кленовим листком у шафу.

Минуло сорок років їхнього подружнього життя, він ніколи не почувався так ніяково.

Минуло ще трохи часу, він був у піднесеному настрої, радився з дружиною, як прийняти її, коли вона повернеться. Мабуть, треба буде почастувати її стравами шанхайської кухні. Адже вона любить салат з паростків трави малань зі смаженим пахучим бобовим сиром і паровими пампушками.

Та ось настало літо, і знову вона не приїхала. І перестали приходити листи.

Не приїхала, то й не приїхала. Коли пізніше все ж приїхала, то їй не сподобалися тутешні туалети. Кажуть, був випадок, що одна стара американська туристка, відвідуючи підземний палац, де виставлені скульптурні зображення людей, коней та візків, боялася зайти в туалет і терпіла нужду так довго, що від цього померла.

Йому таки випала нагода побачитися з А Феном, коли його один раз запросили на бенкет. А Фен справив на нього враження зануди — виявився

старим балакуном і завзятим курцем. Він кляв усіх молодих поетів, сказав, що зовсім не читає їхніх віршів. Не читає і не розуміє їх.

Навіть коли А Фен не палив, то в нього з рота тхнуло тютюном та ще чимось гидким.

І його дружина виявилася химерною особою. Перед початком бенкету вона сховала під стіл дві пляшки горілки і сказала: «А Фен любить випити, якщо ви не п'єте, то я залишу ці дві пляшки для нього, добре?»

А хто сказав, що не п'є? А хто давав право дружині поета робити таке? Добре, що ніхто цього не помітив. Гостей частують безкоштовно, тож виносити спиртне і їжу їм не годиться.

І знову минуло кілька років. Дні, місяці, роки летіли дедалі швидше. В листі вона писала, що обов'язково приїде цієї осені. Він зрадів. Пішов шукати збірку поезій А Фена і кленовий листок. Книжка була на місці, а листок зник.

Він перевернув усе, залазив під ліжка, обшукав усі кутки... та листка ніде не було.

Дружина клялася, що кленового листочка навіть і не торкалася. Він спочатку підозрював її, а потім усе ж таки повірив. Так, це не дружина, але хто ж тоді?

Він подумав, що це дочка. Та дочка розгнівалася. Вона плакала і казала, що батько її образив. Після цього йому вже нічого не залишилося, як тільки просити у дочки вибачення, кажучи, що він старий дурень, що вже почав від старості втрачати розум. Коли він казав, що його старече недоумство в початковій стадії, то дочка цим не вдовольнилася. Потім йому довелося визнати, що його стареча хвороба вже в останній стадії. А значить, скоро він зовсім утратить розум. Дочка і дружина сміялися. Вони були цілком задоволені. Він замислився.

Він підозрював сусідів, які по черзі приходили брати в нього платню за воду та світло, він згадав того сусіда, який напевно вкрав його пекінську капусту — було колись таке — вся їхня капуста лежить у коридорі. Додав у нього не було, але він знав це напевно. Він підозрював водопровідника з ЖЕКа, той водопровідник був глухий на одне вухо. Він підозрював вуличних активісток, які раніше приходили попереджувати мешканців, що завтра треба вивісити державні прапори, — їх називали загоном нишпорок із забинтованими ніжками. Він підозрював кожного, з ким зустрівся за цей час.

Характер у нього псувався чим далі, тим дужче. Він сказав: «Ломоносов давно відкрив закон збереження речовини, і якщо ніхто не торкався кленового листка, то яким чином і чому він міг зникнути?»

Дружина сказала: якщо речовина не зникає, то нічого і не зникало. Тому і взагалі не варто казатися через кленовий листок. Дочка додала: «Так, те, що ти робиш, називається травмувати психіку!»

Він слухав, і в серце йому щось кольнуло, і так захотілося повернутись у рідні місця.

І з травленням у нього були негаразди — один день запор, на другий день пронос. Виявилось багато симптомів раку шлунка, раку печінки. Він пішов до лікарні пройти обстеження, наковтався барію, багато показників були позитивними, і тільки коли обстеження дійшло до кінця, підозра на рак відпала.

З цього приводу він дуже зрадів, задоволений, сказав дочці, що його старече недоумство вже не в середній стадії, не в останній стадії, а в найостаннішій стадії.

Те, що він сказав, дочці не сподобалося. Якщо він визнає, що в нього немає ніякої хвороби, тоді виходить, весь цей час він «залякував людей і знущався над ними».

Він збагнув одну істину: цей «подертий листочок клена» (слова дочки) не варто шукати. Це що, якась коштовність? Ні. Пам'ятка культури? Ні. Він про

щось нагадує? Ні. Якщо його не знайде, то хіба це погано? Ні. Ні, двічі ні, тричі ні.

Речовина не зникає, а якщо і зникає, то знову з'являється, перетворившись, існує в іншій формі, це і є зникнення. Зникнення — це не зникнення, не зникнення — це зникнення, зникнення — це не повне зникнення, дивна це річ — зникнення.

А якщо ти щось утратив, то що значить — утратив? Воно не зникло, а ти його не знайшов, воно не повернулося до тебе, хтось його виніс або хтось десь забув. У будь-якому разі для декого це означає зникнення. Такі речі трапляються щодня.

Старе не йде, нове не приходить. Те, що згубив, не обов'язково шукати, а знайденому не обов'язково несамовито радіти. Це справжнє прозріння, цього не вичитаєш у «Даодецзіні» Лаоцзи, в «Трактаті про порівняння речей» Чжуанцзи, не дізнаєшся з бесід цих філософів або мислителів інших часів, не збагнеш, сидячи у позі лотоса або під деревом Боді¹, не відчуєш від дози кокаїну. Одного дня він устав рано, з'їв коржа, смаженого на олії, випив чашку кип'яченої води, сховався по нужді і одразу ж усе збагнув.

Але ж його громадські справи погіршилися теж, пізніше казали, що був такий показник, цей показник могли йому підвищити перед пенсією, але через те, що його стосунки в сім'ї та з сусідами погіршилися через отой кленовий листок, це порушувало встановлені у їхньому місті правила, вони не могли отримати звання «родини п'яти чеснот», яке утримували вже багато років. А про підвищення вже не було чого й казати.

Він зовсім не радів, уже діставшись Великого Шляху, він усе ще не міг позбутися вульгарності, і це його дуже дивувало. Після цього він пробачив того сусіда, який міг украсти його капусту. Зайшов до нього і зіграв у покер. Але, позбавившись вульгарності, він, зрештою, таки не досяг Великої Меті. Хоч як там було, відколи він зрозумів, що кленового листка можна більше не шукати, його здоров'я день за днем крапало, апетит був чудовий, сили інь і ян поповнилися, всі показники підвищилися і перевищили звичайні. День за днем він почувався вільготніше, здоров'я зміцніло, у родині запанувала злагода, стосунки з сусідами налагодилися. Подобрішавши до людей, він і фізично, і духовно все більше підвищувався.

Вони знову отримали звання «родини п'яти чеснот».

Прийшло радісне свято середини осені, коли вона тихенько приїхала. Він з дружиною запросив її в Північні гори скуштувати місцевих шанхайських страв. Були не тільки салат з паростків трави малань, смажений пахучий бобовий сир, парові пампушки, а ще й очищені хрумкі креветки, соломка з сушених овочів, смажений вугор та великі краби... Ця повнота столу свідчила, як вони тут чудово живуть. Хоч у їхньому побуті було чимало вад, але набагато більше було прекрасного. Тому, за винятком окремих випадків, більшість людей живуть дуже радісно, навіть постійно співають: «Радіємо, справді радіємо, дуже радіємо, кожен радіє!»

Коли у них зайшла мова про А Фена, він подарував їй нову збірку його поезій, вона дуже дякувала. Вони пригадали вірші А Фена, вони, як колись, дуже його поважали, дуже ним захоплювалися, аж схлипували від захоплення. Вона вважала, що А Фен заслужив Нобелівську премію з літератури і повинен її отримати.

Коли він сказав про кленовий листок, що невідомо куди подівся, вона запитала: «Справді?» Вона про нього забула. Можливо, якщо забула, то було б тактовніше цього не питати. Вона ще спитала, як міг старий листок зберегтися цілих п'ятдесят років.

Так, то як же міг?

¹ Дерево Боді — за буддистською легендою, Шак'ямуні прозрів, сидячи під цим деревом.

Дружина сказала:

— Давня дружба набагато довговічніша за кленовий листок!

Усі вони дуже раділи. Він розумів, уже минуло 50 років, а він усе той же, і вона та ж сама. Можливо, розмірковувати про той не знайдений кленовий листок набагато краще, ніж дивитися на нього і гратися ним, старим листочком, який ось-ось має розсіпатися.

Тільки тоді, коли вони прощалися, він сумно промовив:

— Як і тоді, ти обов'язково повернешся за два тижні.

Вона усміхнулася і, здається, заплакала. Він теж і усміхнувся, і заплакав.

Він написав кілька віршів у старому стилі і під псевдонімом «Людина, що живе без листка» надрукував їх у одному періодичному виданні, яке не мало передплатників.

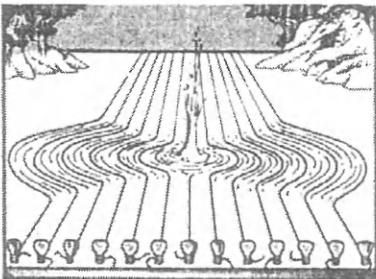
Через півроку після того, як вона поїхала, А Фен помер. І здобув трохи посмертної слави. У літературній газеті надрукували цілу сторінку фотографій А Фена. Він молодий під час навчання в Англії, він тільки-но вийшов з в'язниці в старому Китаї, перша поїздка в революційні райони, він разом з іноземним поетом, кандидатом на Нобелівську премію... Аж до останнього тижня перед смертю, де він читає резолюцію, вивчає теорію. Він дуже сумував, йому довго було соромно, що тодішнє його уявлення про поета як нудну, ненажерливу людину і завязтого курця опію було неглибоким і однобічним, і осоромився він сам, а не поет. А дружина поета теж по суті мала право залишити для поета трохи «Маотаю», горілки «У-лян-е». Хіба поет, який написав так багато гарних віршів, не може випити доброї горілки? А чи Лі Бо за часів танської династії мав дозвіл так багато пити? Хіба ми, сьогоднішні, поважаємо так музу, як люди доби Тан? Скільки добрих традицій вже пішли в небуття!

Цієї осені він знову поїхав за місто. Кленове листя теж стало товаром. Його збирали, вирівнювали під пресом, обгортали пластиковою плівкою, вставляли в рамку і робили листівки для коханої, до дня народження, з новорічними привітаннями і т. ін., їх підписували англійськими літерами і продавали на ура. Туристів було дуже багато, народ скупчувався, наче на храмове свято, і вже не було колишньої тиші.

З китайської переклав Володимир УРУСОВ

ВИПАДКОВОСТІ

ХВИЛЬКАМИ ЗВУКИ ЦИТРИ

Озеро спіить очі зеленавим блиском. Але ж чому його називають озером Лютні?

Як на нього, куди краще було б назвати його озером Цитри; воно й справді нагадує цитру, особливо якщо уважно придивитися і трохи напружити уяву. Безперервні брижі на поверхні озера — ніби її сиротливі й невгамовні звуки.

Він досить давненько живе в готелі над цим озером, готує важливу доповідь. Йому за сорок. Замолоду він мріяв стати поетом, а то й прозаїком — китайським Тургенєвим. Ще й зараз на згадку про «Дворянське гніздо» чи «Напередодні» серце його стріпується частіше.

У чернетках доповіді важко віднайти щось тургенівське: «під керівництвом...», «нам необхідно...», «будь-який відступ від... є помилкою...» і таке інше. Та він уже призвичаївся до такого літературного жанру, цілком вжився у нього. І лише досвідчений літератор із стилю доповіді та її стрункості визначив би міру обдарованості її автора.

Звісно, доповідь необхідна саме така, бо ж керівна особа в жодному разі не може почати збори з доповіді, схожої на ліричну прозу Тургенєва.

Тому й вкладав у неї свою душу і серце. Обідав у маленькій їдальні, завжди людній. Якось за його столик сіла жінка; він завважив, що вона приязно всмінулася йому. За ті три дні вони зустрічалися за столом принаймні дев'ять разів, і стільки ж разів жінка йому всмінулася. Вона носила просторе плаття, мала привітне обличчя. Вже в літах, вона, проте, справляла враження людини, яка добре збереглася; життя й досі ще обсіпало її своїми щедротами.

Потім він довідався, що вона — відома перекладачка, визнаний фахівець із зарубіжних літератур Се Лінь. Усі ті твори Тургенєва, якими він захоплювався, переклала саме вона. Тож він і раніше знав про неї, але зустрітися отак випадало вперше.

Її переклади він почав читати років з одинадцяти. А коли так, то зараз їй мало бути під шістдесят, якщо не більше. Але виглядала молодо, та й уміла себе подати, змушуючи чоловіків звертати на себе увагу. Та й взагалі вона вміла дивувати людей.

Він вирішив заговорити до неї. Бо й чому не познайомитися? Люди старшого покоління, та ще й жінки, особливо не сподіваються, що перед ними стануть запобігати. Стомлений доповіддю, він перед обідом вирішив поблукати над озером. Від зеленавого блиску ряхтіло в очах, настроїй теж був якийсь незвичний. Він вирішив, що скаже Се Лінь таке: «Мене змалку захопили ваші переклади. Для мене ви і Тургенєв — невіддільні! Сам же я працюю в муніципальному комітеті міста С, де живете й ви». «Ні, не варто про це говорити!» — похопився він і знову поринув у світ фантазій.

І треба ж статися, щоб у цю заповнену всілякими химерними думками хвилину він побачив перед собою Се Лінь, що наче вийшла з озерного мерехтіння і сутіні дерев. Елегантна, як завжди, на обличчі — це він помітив ще здаля — вигравала та ж її зичлива й лагідна посмішка.

І одразу ж зажебоніли струни цитри, чи й лютні, замерехтіли зеленаві промінчики.

— Добридень! — гукнув він їй, ідучи назустріч.

І вже хотів простягнути їй руку, як раптом збагнув свою промашку. Бо збентежено помітив, що Се Лінь зовсім не помічає його; вона бачить лише озеро і посміхається лише йому. Її посмішка — не більше ніж невід'ємна частка її зовнішності. Неабияк вражений відкриттям, він привітався знову. І цього разу посмішка не зникла, проте вона ледь нахилила голову у відповідь. Хіба що кінокамера здатна вловити той її миттєвий порух, та й то коли плівку уповільнено прокрутити кілька разів. Тільки б тоді він напевне переконався, чи вона справді кивнула йому.

Коли він ступив до неї ще на крок ближче, то завважив в очах Се Лінь досаду, якщо не неприязнь. Вона зовсім не збиралася встрявати в безцільну розмову з першим стрічним. Що їй за інтерес у ньому, людині без будь-яких чеснот, і зовні звичайнісінької, а проти Се Лінь і взагалі мало не потвори.

Він не образився на неї, тільки зняковів від того, що кепсько розуміє цих витончених інтелігентів. Посмішка Се Лінь і доброзичлива, і гордовита, вона і її окраса, і її зброя. Але ця посмішка, що то з'являється, то зникає, цей досадливий кивок... Воно й не дивно, що твори Тургенєва з-під її пера виходять такі досконалі й повнокровні.

Через рік, під час кампанії за молоді кадри, він став секретарем з питань культури в міськкомі. А невдовзі по цьому, напередодні одного із свят, від-

бувся прийом на честь відомого діяча культури. Виділили по чотири юані на гостя, приготували зелений чай, розіклали на столах фрукти, тістечка, арахіс.

На прийомі було чимало поважних осіб, яких він здавна шанував. Прийшла й Се Лінь, така ж велична і привітна. Він виголосив вітальну промову, трохи жвавішу від його досить відомих доповідей, та все ж далеких від загальновідомої прози Тургенєва. Промову зустріли схвальними оплесками.

Потім усі пили чай, розмовляли. А він намагався усіх тримати в полі свого зору: одним кивав головою, іншим тиснув руку, тому всміхався, з тим заговорював. Здавався радісним і безтурботним, хоч насправді був неабияк стомлений від внутрішньої напруги.

Наприкінці вечора він відчув, як хтось зупинився позад нього. Озирнувся — так і є, то була вона, Се Лінь, зі своєю незмінною посмішкою. Він квапливо підхопився:

— Здрастуйте, я...

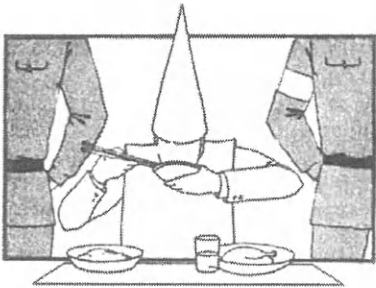
Як і минулого року, він не договорив слів, які збирався сказати ще біля озера Лютні. Бо Се Лінь, з почуттям тиснучи йому руку, сказала напрочуд скромно і водночас шанобливо й вимогливо:

— Надалі розраховуйте на мене як вважатимете за потрібне...

І вона пішла, ширячи довкола елегантність і гречність. І знову ніби тихо затремтіли струни цитри. «Вона, здається, і не впізнала мене», — подумав він з прикрістю.

Але опанував себе і далі пив чай з представниками старшого покоління за своїм столом.

КУРКА З ЗЕЛЕНИМ ПЕРЦЕМ

У березні 1967 року загін «бунтівників» вивісив на площі дацзибао, в якому його піддали нещадному тавруванню: «гадюка», «лютий звір», «продажна шкура», «сатана», «фальсифікатор», «псих», «здирник», «тварюка», «зламаємо йому хребта»... Всі ці епітети воістину розчавлювали своїм незмірним тягарем. Одного разу його навіть водили по вулиці, і «маленькі генерали» — хунвейбіни — мало не проломили йому голову.

Він витерпів усе це, а тоді втік.

Нишком купив залізничний квиток, нишком дістався Пекіна і зацаївся в далекого родича по матері, боячись виткнути носа.

Але збігло три місяці, нічого не сталося, і він потроху заспокоївся.

Того дня вони з родичем обідали в «Буйноцвітті», перейменованому тепер на «Робітничу, селянську і солдатську їдальню». Пробило вже п'яту, але відвідувачів було негусто, бо літо буяло, сонце наче застигло на своєму пружі, і дню, здавалося, немає кінця.

Увійшов широкоплечий і дужий, з великими очима хлопець. Він одразу попростував до них, хоч вільних столиків скрізь було повно.

— Дозвольте присісти біля вас? — чемно поцікавився в них.

Вони зробили вигляд, ніби страшенно раді йому, але «втікач» заціпенів. «Чи не за мною, бува?» — подумав він, бліднучи. Усе на столі — і палички для їжі, і м'ясні, рибні та овочеві страви — відразу втратили для нього свою привабу.

Хлопець витяг носовичка, витер спітніле чоло, ледь чутно зітхнув і глянув на них прозорими, чистими очима. Від того погляду обидва відчули себе пев-

ніше; «втікач» перевів дух, перестало стугоніти в скронях, він помалу заспокоювався.

Сусід по столу підвівся й подався до буфету. Там потягнув до себе курку з зеленим перцем, медуз, понад літр пива й склянку горілки.

«Ненажера якийсь!» — подумав здивований «втікач», коли почув, що той замовляє ще й тушковане м'ясо, смажену рибу — і то найбільшу, курку в горнятті й двісті грамів вареного рису. Певно, апетитом вихваляється! Бо лише для одного себе набрав більше, ніж вони на двох.

Одяг на здоровані був не дуже охайний, але новий, до того ж — шерстяний. В кутиках очей і на лобі залягли глибокі зморшки, волосся було з сивиною. На простачка не схожий. «Втікач», який ось уже три місяці переховався, давно не бачив такого спокійного, задумливого, журного і водночас впевненого погляду.

Хлопець одним духом вихилив майже все пиво, ум'яв половину курки з зеленим перцем.

— Чудова страва! — не витримав він, ще й показав на неї. — Я страшенно голодний, зранку нічого не їв.

І винувато всміхнувся. Атож, хоч за час наших історичних і небачених діянь ми й не встигли у великих містах до кінця викоренити «чотири старі забобони»¹, проте добрий апетит і становище в суспільстві таки стали несумісними поняттями.

Це були не ті часи, коли можна потеревенити з першим-ліпшим, не часи пустопорожнього базікання і тим більше не часи, коли перед тобою залюбки розчиняються серця і двері. А тут хлопець сам пішов на знайомство, що трохи здивувало його сусідів по столу, але які, проте, чемно всміхалися йому.

— Ще сонного схопили, — розповідав хлопець, задоволено відламуючи крильце курки. — Кинули в грузовик і повезли. Не знав навіть куди. Аж потім з гонгів, барабанів та вигуків здогадався, що зі мною хочуть поквитатися.

Він простодушно всміхнувся, ковтнув горілки, закусив медузою, а тоді додав:

— Хоч поквитатися зі мною можна було значно простіше. — І голосно зареготав.

«Втікач» зросився холодним потом. Він нишком роззирнувся: ніде нікого. Це добре. Значить, ніхто не цікавиться ними.

— Ще не скінчилася одна «боротьба», а за мене вже взялося інше утруповання, — не вгавав хлопець, з бульканням допиваючи пиво. — Знову кинули в джип, та ще й добряче тріснули кулаком.

Ну що ти йому такому скажеш! «Втікач» сидів як на голках.

Принесли тушковане м'ясо, і хлопець випив решту пива. Їв жадібно, аж за вухами ляцало, можна було тільки позадрити. Відколи почалася культурна революція, «втікач» ще не бачив, щоб людина їла так жадібно.

Від горілки й пива хлопець розчервонівся, очі його заблищали.

— ...і знову тягали по мітингах, кричали, що я ревізіоніст, проводжу лінію Лю Шаоці, підбиваю до зради...

Принесли рибу, і з нею хлопець розправлявся майстерно: прокушував наскрізь, ковтав м'якоть, гриз плавці, хвіст, голову, нічим не гребуючи.

— А коли мене вже не стало за віщо критикувати, почали між собою...

— Добряче виголоднів? — зважився поспівчувати «втікач».

— І не кажіть! Ще опівдні казав їм, що хочу їсти, їсти... Щоб брати участь у цих кампаніях. Бути ситим, щоб вони могли спокійно копірситися в моїй душі. Але щоб я був секретарем! Або нікчемним, скинутим зі свого коня вчителем! Так я кажу?

¹ Тобто ідеологія, культура, звичаї і традиції.

— Авжеж, їсти завжди хочеться, — підтакнув родич.

— «Маленькі генерали» виявилися непоступливими. — З чотирьох тарілок перед ним три вже спорожніли. — Допитували з дванадцятої до половини п'ятої. А потім я став дибки, мовляв, не даючи мені їсти, вони відступають від лінії культурної революції. Аж тоді вони відпустили мене на дві години. О шостій сорок я знову мушу бути на місці.

— На місці?

— Атож. — Хлопець підніс ліву руку й поглянув на годинник. — Ще встигну. Доводиться іти з «Буйноцвіття», а тут же стільки всякої смакоти! Адже зараз якщо десь і роздобудеш порцію тушкованих овочів, вважай, неабияк пощастило.

В голосі хлопця бринів щирий жаль за днями минулими і днями сьогоднішніми. Він допив горілку й квапливо став сьорбати з горщика курячий бульйон з рисом.

— Добре поїсти — то й здоров'я буде! — виголосив він і підняв утору вказівний палець, ставши схожим на керівного працівника. — Ці кампанії багато чого вас навчать, ви багато чого засвоїте. Але найголовніше — здоров'я!

Ніби підбивши підсумок, хлопець умовк.

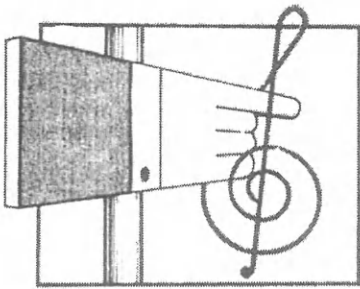
«Втікач» та його родич теж поїли, але не вставали, бо тоді їм довелося б іти із цим загадковим хлопцем. А вони й так уже наспівчувалися йому.

Хлопець запалив. Запропонував і їм по сигареті й засмутився, що ті не палять. А тоді чемно попрощався й трохи засмучено мовив:

— Я тепер звик до такої «веселої» балаканини. А колись за обідом любив розмовляти про роботу.

Вони потиснули один одному руки й розійшлися в різні боки. Але йому та зустріч із хлопцем запала у душу. Навряд чи він коли-небудь забуде її.

ЧИСТИЙ СТРУМІНЬ

Побачивши, як Лю Цзюньлі, відомий композитор і відповідальний працівник спілки музикантів, вийшов із машини з шанхайським номером, сперся на дверцята й став заклопотано озиратися довкола, вона затремтіла від радості. Навіть забула, навіщо вона прийшла сюди.

А Лю Цзюньлі замислено й доброзичливо водив поглядом, ніби шукав когось, і той погляд повільно наближався до неї. Вона завмерла, не знаючи, ховатися їй чи стояти. Ноги наче приросли до землі.

Так і є, Лю Цзюньлі помітив її. Якусь мить повагався, а тоді рішуче попростував до неї!

Вона здригнулася з переляку, в кутиках очей виступили сльози.

Він мав душу великого митця. Довершеність і сила, ритм і гармонія його музичних творів затоплювали, здавалося, все її ество. І не тільки її, а й багатьох молодих сучасників (що й зовсім дивовижно). Музика його зачаровувала, особливо її колишню, таку мрійливу. Серед музики Лю Цзюньлі вона й сама ніби ставала мелодією, що линула у чарівні, казкові світи.

Атож, вона не з талановитих, проте непогано грає і співає. Не витримала іспиту в консерваторію, зволікала зі вступом у технологічний. Хоч і нелегко, але заробляла на чашку рису, обмежуючи себе більше, ніж будь-хто.

Рік тому, неспроможна зректися музики, вона вперше побачила Лю Цзюньлі в робітничому будинку культури на чергових зборах музикантів. Поки інші, завзятіші й енергійніші, любителі музики оточували відомого ком-

позитора, і засипали його запитаннями, вона ніяковіла серед нудьгуючої публіки, яка за свої гроші вимагала розваг. Він тоді таки помітив її, підійшов і простягнув руку. То було виявом доброти чи, може, жалості? Та все одно, очі в нього ніби кришталеві, а серце — золоте.

Хто б подумав, що він і зараз підійде до неї! О небо! Як їй хотілося, щоб славетний митець запам'ятав цей потиск її руки — потиск руки тієї, яка над усе любить музику, але безталанної, бо їй до скону не судилося творити власної музики.

А тепер він підходив усе ближче. І вона всміхнулася: ступає, ніби посланець небес. Губи його ворухнулися, певно, хотів щось сказати. Раптовий порив додав їй сили, з відчуттям піднесення й щастя прийшла віра в себе, і вона перша простягла йому руку:

— Добрий день, учителю!

Її порух і привітання трохи збентежили композитора, але не здивували. Він стримано потиснув їй руку, кліпнув очима. А тоді спитав:

— Товаришко, скажіть, будь ласка, як дістатися до мікрорайону дев'ять, будинок сімдесят?

Он воно що... Тепер вона помітила, що і його водій про щось розпитує у перехожих. Її ніби обдало крижаним струменем, ясним і чистим. Вона опанувала себе.

— Звідси повернете на захід і доїдете до перехрестя з світлофором. Там звернете на південь, проїдете метрів сорок — там побачите крамничку, де торгують смаженими на маслі коржиками. Потім знову звернете на захід і побачите лінію електропередач. Біля неї і буде дев'ятий мікрорайон, а в третьому ряду — будинок сімдесят.

Вона пояснила все чітко й зрозуміло. І поки Лю Цзюньлі обдумував сказане, вона пояснила ще раз. А тоді, не чекаючи подяки, повернулася й пішла геть. Їй на мить здалося, ніби композитор вагається, хоч водій уже гукав його. Може, він пригадав, де бачив її? І хоче перемовитися з нею кількома несуттєвими словами щодо погоди чи чогось іншого? А втім, все це неістинно.

Вона зайшла в овочеву крамничку й купила цибулі. Її не полишало невиразне відчуття того, що вона підійшла до якоїсь межі.

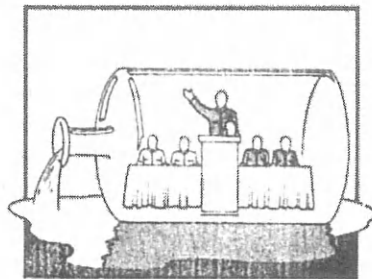
Відтепер, мабуть, вона житиме зовсім по-іншому.

РОЗГІН НАЧАЛЬНИКІВ (І ДЕЩО)

На шкіряній фабриці йшло чергове, сто шосте засідання відділу заготівлі сировини. На засіданні, яке проводив начальник відділу постачання, були присутні дванадцять його заступників і секретар. Засідання вже мало початися, коли начальник раптом завважив, що немає тринадцятого заступника, неабиякого любителя погаласувати. Мерщій підкликав секретаря і послав за ним. Через що іншим випало двадцять хвилин на підготовку до виступів.

Тринадцятий прийшов і відразу почав бурчати, що не попередили заздалегідь, що все робиться зненацька. «Це переходить всякі межі! Всякі!» — обурювався він.

Начальник відділу оголосив порядок денний: про заготівлю жаб'ячих шкірок для народних промислів і про визначення передовиків-заготівельників.

Перший заступник, крекчучи та охкаючи, ознайомив присутніх з інструкціями щодо проведення заготівлі, повідомив про засідання з приводу тих інструкцій, про законодавчі документи й про плутанину в них і в інструкціях. А також про потребу поліпшення стану справ у кустарних промислах.

Другий заступник запропонував відкласти питання про кустарні промисли, бо вкрай необхідно прийняти рішення з підготовленого й переданого на розгляд чотири місяці тому проекту рішення щодо узгодження часу сидіння в клозеті з часом гри в баскетбол і приготуванням пельменів. З цим погодилися і завізували документ усі заступники, окрім третього, який мав печатку, але не поспішав прикладати її. Таке зволікання, певно ж, впливає і на питання з клозетом, і на якість пельменів.

Третій заступник пояснив, що потрібен принаймні місяць, аби поставити печатку, а тим часом справи йдуть абияк, місячний план виконується неритмічно, створюється штучний поспіх на початку й наприкінці місяця, що відчутно відбивається на самопочутті.

Четвертий заступник перебив його, порушивши питання, щоб трьома громадськими велосипедами користувалися лише відповідальні працівники, тобто сам начальник відділу і всі його заступники, бо ситуація стає вкрай напруженою через те, що велосипедів бракує, а охочих до них надміру багато. Він запропонував: по-перше, підготувати проект доповідної записки з клопотанням збільшити кількість велосипедів у сорок разів; по-друге, скласти окремий документ, що засвідчив би офіційно нестачу велосипедів і надмір претендентів на них; по-третє, розібрати до останнього гвинтика три наявні велосипеди і вручити кожному начальнику відділу по 0,428 велосипедної частини. Зайві частини, якщо такі виявляться, зберігати в себе.

Шостий запропонував збільшити штат заступників за рахунок двох нових, сповнених енергії та завзяття, і розширити організаційний відділ за рахунок шести додаткових підвідділів: первинної і вторинної заготівлі, підсумовуючого підвідділу, підвідділу заготівлі на стороні, підвідділу претензій і підвідділу негласної заготівлі.

Сьомий запропонував розглянути питання про збільшення кошторису й ухвалити умови матеріального стимулювання кадрових працівників.

Восьмий висловив пропозицію переглянути план, для чого відрядити за кордон делегацію, яка б на місці ознайомила з найновішими досягненнями європейської та американської заготівельної науки.

Але раптом задзвонив телефон, і секретаря покликали за якимось папером.

Секретар вийшов, і всі почали міркувати, за яким же саме папером його викликали.

Та оскільки на засіданні лишилися тільки начальник відділу та його заступники, ні до чого певного не дійшли.

Нарешті секретар повернувся і зачитав отриманого листа:

«Пропонується негайно розформувати відділ, а всіх працівників направити на перепідготовку, про що й чекати розпорядження».

Начальник відділу та його заступники вражено втупилися один в одного. Поки котрийсь із них не опам'ятався перший:

— Єсть на перепідготовку!

ПОЛЕМІЧНА НЕДУГА

Про цей випадок з медичної практики мені розповів знайомий лікар, якому трапилось мати справу з хворим на полемічну недугу.

ЛІКАР. Сідайте!

ХВОРИЙ. Чому це я мушу сідати? Чому ви зазіхаєте на моє право вибору — сідати чи стояти?!

На такий поворот розмови лікар налив у склянку воду й подав пацієнтові:

— Випийте води, будь ласка!

ХВОРИЙ. Це одностороння пропозиція, тому й хибна. Ще невідомо, чи можна взагалі пити воду. Якщо, наприклад, у неї вкинули ціаністого калію, то пити її аж ніяк не можна.

ЛІКАР. Ми не тримаємо отрути. Заспокойтеся!

ХВОРИЙ. А хто каже, що це саме ви кинули отруту? Хіба я вас звинувачую в цьому! Я не кажу, що ви її кинули, це ви сказали, що я казав, нібито ви її кинули, щойно кинули, і то чи не найотруйнішу...

Тоді лікар спробував перевести розмову на інше:

— А сьогодні ніби видалася непогана погода. Як гадаєте?

ХВОРИЙ. Чистісінькі вигадки! Якщо тут непогана погода, то це зовсім не значить, що вона скрізь така. Он на Північному полюсі погода вкрай кепська, віють ураганні вітри, стоїть довга полярна ніч, того й дивися, що налетить на айсберг...

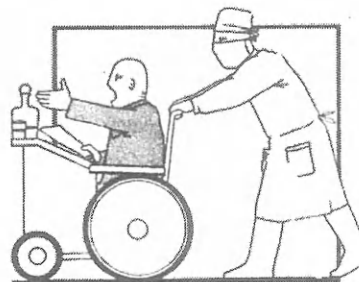
ЛІКАР. Але ж тут не Північний полюс.

ХВОРИЙ. Не можна через це вважати, що Північного полюса взагалі не існує. Гадати так — значить перекручувати реальні факти, умисне не зважати на них.

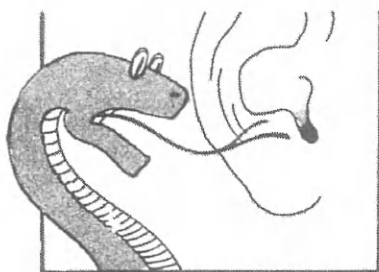
ЛІКАР. Ну гаразд, ідіть!

ХВОРИЙ. Та як ви смієте наказувати мені йти! Тут лікарня, а не відділок держбезпеки. Ви не посмієте мене заарештувати, не посмієте ув'язнити...

Після ретельного обстеження з'ясувалося, що той чоловік входить до групи, яка розраховувала міцність мостів. Там він і підчепив свою полемічну недугу.

БОРЕЦЬ ЗА ЄДНІСТЬ

Сумовито й нечутно зайшов Ай Туаньцзе в будинок шановного Вана і довірчо заговорив, понизивши голос:

— Шановний Ване, та не зважайте ви на нього! У того вельможі свої лоцмани, з ним не позмагаєшся щодо поінформованості.

Ван непорозуміло закліпав очима і квапливо почав наводити порядок, не відповідаючи гостеві.

— Насправді ж, і ти сам знав про це, ти вчасно не зорієнтувався, що робити, — кмітливості забракло.

Ван похнюплено возився з рубанком. Ай Туаньцзе нахилився до нього:

— Ти ж знаєш, що шановний Чжоу сказав, ніби в тебе рука руку мие?

Ван тільки непевно гмукнув у відповідь.

Гість підсунувся ще ближче, хихикнув коротко і палко зашепотів на вухо господареві:

— А ще Чжоу каже, що ти, як свиня своїм рилом, копирсаєшся в його смітті...

Шановний Ван повільно підвів голову.

— І все те відрите сміття, мовляв, продаєш приватникам і навіть податку не сплачуєш...

Ван спохмурнів.

А Ай Туаньцзе не вгавав:

— Не варто гніватися! Ми ж усі знаємо, що в тебе першорядний, першокласний п'ятачок, ще тієї виробки... То він і каже, мовляв, це ще треба довести, що ти нічого не знав. А ти не второпав, не розміркував як слід...

Шановний Ван ще нижче понурив голову. А тоді запитав:

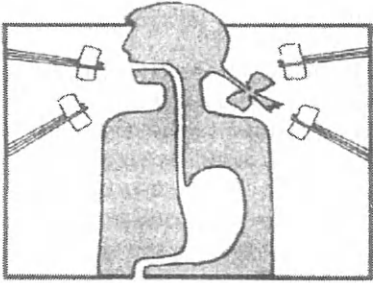
— То як же все-таки до мене ставиться шановний Чжоу?

І Ай Туаньцзе виголосив, карбуючи слова:

— Нам треба ще тісніше згуртуватися! Ще міцніше!

Вийшов з будинку шановного Вана і подався до будинку шановного Чжоу. Зміцнювати «єдність».

ДО ПИТАННЯ АПЕТИТ

Хоча дитина шановного Лі і так обідала до-несхочу, увечері її годували ще двічі.

А щойно дитина сідала за стіл, як Лі ставав біля неї і починав:

— Так-так! Отак! Їж-їж! Клади в рот, а не пхай у вухо. От-от, тепер жвавніше жуй! Бо що добре пережовується, те й добре засвоюється. А чому? Бо, по-перше, їжа роздрібнюється, перетирається на малесенькі частинки. По-друге, змочується слиною, інакше

кажучи, їжа й слина перемішуються. По-третє, рот і слизова оболонка обволікаються поживними речовинами, скажімо, виноградним цукром. От і добре, чудово, просто прекрасно! А тепер поїж ще м'яся. Ще шматочок, жуй і ковтай, ось так, молодця! Потіш свого татка! Ще трішечки тваринного білка, щоб сила була! Що, не хочеш? То й не треба!..

Шановний Лі захоплено і по-науковому розповідав дитині, як і навіщо треба їсти. А все зводилося до одного — чим більше їси, тим швидше ростеш.

Але дитина, невідомо чому, щойно її садовили за стіл, супилася, хмурніла, настрої у неї псувався, вона нічого не слухала, вередувала, міцно стискала зуби й не хотіла їсти.

Тож шановний Лі, вирішивши, що замучив дитину своїми розповідями про їжу, знайшов інший вихід: він накупить діафільмів, відеозаписів та науково-популярних кінофільмів про важливість харчування. Нехай дитина не тільки слухає, а й дивиться.

*З китайської переклали
Ядвіга ЛИСЕВИЧ та Юрій СОРОКІН*

АЙ ЦІН

ЗАКАМ'ЯНІЛА РИБА

Були живими порухи твої,
До сонця блискавкою грала.
І простору, і волі тут без меж —
Зринала й знов занурювалась в море.

Та якось вибухнув страшний вулкан,
Чи землетрусом розколело землю:
Ти вмиць свободу втратила свою,
Похована під попелом навічно.

З тих пір минули вже мільйони літ.
Прийшли геологи вивчати надра.
І у спресованій верстві знайшли тебе:
Геть, як жива, та лише нерухома.

Луска й плавці — їх час не зачепив.
Життя навкруг вирує — ти байдужа.
Сліпа — не бачиш неба і води,
Глуха — не чуєш хлюпотіння хвилі.

Дивлюсь на скам'янілість пильно я.
О нерозумний, ось мені наука:
Рухомість втрапиш —
Втрапиш і життя.

Життя — це віковічна боротьба.
У боротьбі єдиний шлях вперед.
І так до скону. Доки ти живий,
Всі сили треба боротьбі віддати.

З китайської переклала Ядвіґа ЛИСЕВИЧ

Я нарешті вирішив розповісти одну історію. Це буде історія старшого брата мого батька. Її збирано по крихтах, у ній багато білих плям, які заповнювались уявою або домислами, інакше було б важко рухатися вперед. Відомостей, що стосуються цієї історії, в мене було небагато, до того ж їхня вірогідність викликала сумніви. Деяко я знав з розповідей самого дядечка або чуток про нього, обидва ж ці джерела могли містити викривлення й вигадки; інша частина — мої власні спостереження, однак їх було мало й вони розходились одне з одним. Ще слід додати й різницю у віці між нами, тож мені бракує досвіду, щоб правильно зрозуміти й поцінувати ці відомості. Отже, ця розповідь буде дуже суб'єктивною, на відміну від моїх попередніх творів, де я реалізував своє вміння відсторонено описувати життя, а ще моя розповідь буде сповнена загальних міркувань, що також відрізняється від моїх дотеперішніх оповідань, де я надавав великого значення деталям. Я обрав саме цю історію, хоч вона й не зовсім мені до душі, й навіть може вийти невдалою, але бажання писати було надзвичайно сильним, а я більше нічого не знав. Тобто, якби не розповів цю історію, я не зміг би розповісти нічого. До того ж, був уражений відкриттям, що всі мої попередні оповіді, якби розповідати їх після цієї, набули б зовсім іншого звучання.

Одного дня поміж нас — оповідачів історій — почало поширюватись останнє дядечкове попередження. А в житті таких людей, як ми (тих, хто працює зі словом), попередження завжди має надзвичайно велике значення. Це так само, як капітал під час виробництва товарів може створити додаткову вартість, а може бути викинутий на ринок для зростання, а потім знову залучений до виробництва. Тому поширювати й приймати чиєсь попередження — це важлива складова нашої роботи. Він видав таке попередження: «Раніше я вважав, що мені пощастило уникнути в житті небезпеки, однак сьогодні я помітив, що це не так».

Саме цього дня, через кілька подій дуже особистого характеру, в мене також виникла схожа думка: «Я завжди вважав, ніби отримаю в житті все, що схочу, аж раптом зрозумів, що насправді все не так».

Ця засторога відгукнулася в моїх думках, і я відчув якийсь витончений смуток. Однак повинен оберігати свою особисту історію, не хочучи її розголосу, бо вона стосується кохання. Тому я й вирішив розповісти дядькову історію, але захотів в неї свої ідеї. Така поведінка егоїстична й схожа на злодійську, проте бажання розповісти історію таке велике! Життя таких людей, як ми, й полягає в тому, щоб із дійсного робити вигадане, а потім, утвердивши його, вже з вигаданого вдруге витворювати іншу дійсність. Тепер мою розповідь можна починати.

Ми з ним не родичі і навіть не друзі. Я назвав його старшим братом мого батька, бо він належав до того ж покоління. Такі люди, як він чи трохи старші за віком, могли би бути нашими батьками, а трохи молодші — нашими старшими братами, тому для зручності оповіді я називатиму його дядечком. Коли такі люди переживали часи принижень, мені було лише три роки, а коли я почав ходити до початкової школи, то близько половини з них уже зняли з себе принизливі «тавра правих»¹, залишилась хіба що тінь, яка тяглася за ними хвостиком. А коли й ця тінь розсіялась, хмари розійшлися, сонечко визирнуло, й ті люди в більшості випадків стали героями, я вже був сформованою молодою особистістю. Такий у нас із дядечком зв'язок у часі.

Справжні причини приниження багатьох людей того покоління стали відомі всьому Китаю, але деякі досі сприймаються як загадкове нещастя, когось тоді було звинувачено несправедливо, когось — узагалі безпідставно, але були й звинувачені заслужено. Дядечко постраждав через одну статтю, яку опублікував у шкільному журналі. В статті йшлося про віслюка, який перетворюється з егоїста, що дбає тільки про власну вигоду й ніяк не може звикнути до колективного життя, стати добродієм, який дбає про суспільне благо² й палко любить колектив. Таким способом зображувався процес трансформації селянина-індивідуаліста в члена комуні. Оскільки дядечко саме тоді читав «Байки Езопа», взяті з бібліотеки, то вдався до розповіді від першої особи й використав прийом олюднення. Однак статтю було звинувачено в ганьбленні селян, оскільки в ній вони були представлені несвідомими віслюками, з вуст яких лунали нападки на колективізацію.

Я тричі читав або слухав цю статтю в переказах дядечка за різних обставин. На той час він уже став був професіоналом у розповіданні всляких історій. Уперше це було на всекитайських зборах письменників, де дядечко на прикладі власного досвіду критикував шкідливість ультралівої лінії. Казав, що насправді він палко й щиро вихваляв колективізацію, однак інші неправильно його зрозуміли, вгледівши в його діях лихі наміри. Дядечко говорив, що ладен був тоді котити колоди з гвіздками, аби підтвердити свою щирість. Щодо спричиненого цією статтею багаторічного життя на виправних роботах, то він був сповнений бажання виправитися й прагнув розпочати нове життя, тобто сприймав те минуле як Чистилище. Його гіркий досвід притягав таку молодь, як ми, зовсім так само, як і ми, з нашим досвідом перебування у виробничих бригадах, приваблювали молодь наступного за нами покоління. Ми ж, виховані досвідом покоління попереднього, коли вирости, то взялися за зброю критики й пішли на велику зраду, як у тій китайській казці про kota й тигра³. Дядечко дуже докладно переповідав цю свою доленосну статтю, давав багато пояснень, боявся, що ми не зрозуміємо й недооцінимо

¹ «Ярлик правого» (в оригіналі — «ковпак правого») означає звинувачення в належності до групи інтелігентів, незгодних з політикою Мао Цзедуна в часи Культурної революції. (Тут і далі примітки перекладача.)

² «Суспільне благо» — це вихідне поняття конфуціанської етики.

³ У казці йдеться про те, що кіт був учителем тигра й навчив його багато дечого, однак не показав, як лазити по деревах. Тож коли тигр, вивчившись, вирішив з'їсти свого вчителя, — той урятувався, залізши на дерево.

ії. Адже безпосередність і простодушність, якими була пронизана стаття, тільки викликали в нас посмішку.

Вдруге я прослухав переказ цієї статті на зустрічі письменників, організованій одним журналом. Коли, ближче до вечора, учасники тієї зустрічі ходили вздовж пляжу й милувалися заходом сонця, дядечко дуже самокритично повідомив нам, що ця маленька стаття ледь не коштувала йому життя. Адже він іронізував із безглуздої політики тих часів, показував, як безжально розпорядилась історія долями стількох наївних молодих людей. Коли якась випадкова дія вирішує питання життя та смерті — це ж фатум! Він у двох словах завершив виклад змісту статті. Оповідь здавалась відтонченою та багатою на прихований зміст, що свідчило про літературний таланти юнака.

Втретє ця стаття з'явилась у літературній рубриці одного журналу. Цього разу то вже справді була «Езопова байка», сповнена пророчої сатири на тогочасні події. У письменницькій кар'єрі дядечка вона тепер сприймалась, ніби перша дівчина, через яку його літературне життя від самого початку було сповнене присмаку трагедії, що постійно нависала над ним.

Пізніше я чув, як дядечкову статтю згадали вчетверте. Зробив це один старий лис, який в епоху реформ і відкритості скрізь називав себе представником «правих» сил, що йому пощастило «вислизнути з тенет», тому те, що він «не носив ковпака» — це тільки щасливий випадок. Казав, що насправді це саме він щирий «правий», а дядечко — вдаваний, і в дядечковому досьє повно сліз, шмарклів, поклонів і повзання на колінах. Він, до речі, згадав і дядечкову статтю, як писанину, гіршу, ніж у третьокласника. А дядечка, мовляв, записали до «правих» тільки для того, аби заповнити звітність. Оце справді є помилково приписаний до правих! І в нього на обличчі з'явився жаль. Це був час, коли дядечко перебував на вершині слави, ставши майже нашим духовним лідером. Усі люди поділилися на два табори: тих, що його обожнювали, і тих, що ганьбили. Тому цю четверту ситуацію не розглядати-мемо.

Мені ж потрібно обрати одну з трьох ситуацій, у якій дядечко вів свою оповідь, і зробити її матеріалом моєї історії про нього; або об'єднати всі три історії — це відповідатиме принципів створення класичного героя, якого я незмінно дотримувався. Я подумав: з першої ситуації оберу ту ширю й наївну молоду людину, щоб показати дядечкову натуру; з другої ситуації візьму той потужний, але фаталістичний світогляд, щоб показати дядечкові думки; а з третьої — ту талановито написану статтю, яка стане мені рушієм сюжету. Так і буде закладено камінь долі дядечка як талановитого літератора. Отож наразі вже можна визначитися, що за людина — дядечко.

Ось як дядечко став молодим «правим». У той час він був таким юним, що навіть не встиг закохатися, тому від «правих» із інших історій відрізнявся тим, що не мав дівчини, а відтак, і не було людини, з якою б вони, узявшись за руки, зіграли сцену прощання. Він закинув за плечі простеньку ковдру й попрямував до Цінхаю¹. Дістати уявлення про дорогу до цієї провінції можна зі спогадів багатьох «правих»: усюди сніг, машина їде вночі між проваллями й бескидами, ніби біла мураха повзе через яри і вибоїни. Поруч із дядечком сидить один старий, на вигляд — професор, по-батьківськи турботливо запитує, скільки йому років, і каже, що дядечко — ровесник його третього сина. Коли інші «праві» міцно заснули, цей старий розповів йому одну російську казку. То була історія про орла, який пив свіжу кров і жив 30 років, та ворона, який їв мертвечину і жив 300 років. Після того, як орел спробував

¹ Провінція Цінхай розташована глибоко в центрі континенту, більшу частину її площі займають гори (Тибет, Ціляньшань та ін.), вона характеризується екстремальними природними умовами, в яких важко виживати. Це — своєрідний «Сибір» для китайців, куди засилали злочинців і звідки майже неможливо було втекти, навіть притому, що не було охорони.

шматочок гнилої мертвечини, він злетів у небо й сказав: «Краще пити свіжу кров і жити 30 років, ніж їсти падро й жити 300 років!» Казка старого в цій вантажівці, що їхала сніжною ночі, справила враження дива. Молодий «правий», хоча ще й не міг повністю осягнути смисл казки, був зворушений її сумною і, водночас, піднесеною атмосферою. Потім їх розподілили по різних селах, і він більше ніколи не зустрічався з тим старим. Ця ніч минула, наче сон, однак залишила юнакові дитячу казку. Відтоді ця казка залишалася в його серці. Він думав, що вона навчає людей змістовно жити, прагнути до життя здорового й відкидати все гниле. Він переніс цю думку на свої помилки й відчув, що ледь не пішов у житті хибним шляхом, тому старанно каявся — йому так хотілось переродитися! Але пізніше, в новий історичний період, він почав сумніватися: що таке гниле життя? Й що таке життя здорове? Зміркував, що цей його досвід спокути, який тривав півжиття, зовсім не є здоровим. Він подумав, що все це було тільки для того, аби довести іншим свою щирість. І на це було витрачено всю його молодість. То який же в цьому сенс? Згодом він вважав, що половина його життя не змарнована, він здобув багатий досвід, який став скарбом, безперечно важливим для великого письменника, тож дядечкова душа сповнилася орлиною гордістю.

Однак уже після знайомства з дядечком я дізнався, що коли він був «правим», його не заслали до Цінхаю, а повернули на батьківщину, у школу маленького містечка на півночі провінції Цзянсу. Перші кілька років він був звичайним робітником: сторожував у школі, дзвонив на перерву, підмітав подвір'я, прибирав у туалеті, садив город позаду школи і навіть вигодовував чийсь там свиню. Потім «позбувся ярлика» й почав учителювати. А коли став особою легендарною, то історія про Цінхай виникла й поширилась дуже природно. Чарівна ж російська казка з'явилась у ній, напевне, тому, що покоління дядечка виростало під впливом радянсько-російської літератури й «російська трійка» назавжди стала складовою їхнього естетичного сприйняття. Якби потрібно було описати один із дядечкових вечорів, то там неодмінно були б вітер, сніг і поштова станція, а якби слід було розповісти казку, то це могла би бути тільки казка про орла й вбрана.

Маленьке містечко, в якому мешкав дядечко в ті роки, географічно розташовувалось у тій же місцевості, що й село, в якому я згодом перебував у виробничих бригадах, але адміністративно вони належали до різних провінцій. Наші пшеничні поля межували з їхніми, а коли їхні діти залазили до нашого озера рвати свиням траву, ми часто насміхалися з того, як вони вимовляють окремі звуки, наприклад, замість «шльопки» казали «дітки». Якось по обіді наше село облетіла смішна історія про дівчинку, яка, загубивши свої шльопанці, кричала: «Мої дітки! Мої дітки!» А ще через земельну суперечку між нами іноді відбувалися бійки. Я тільки згодом дізнався, що маленьке містечко, в якому перебував дядечко, розташоване в сусідньому районі, і це дало мені підстави зробити певні припущення в цій історії.

Я думаю, невдовзі після того, як дядечко прибув до містечка, китайські землі охопив великий голод. У нашому селі історії про цей голод переповідали багато років, і ще, напевне, переповідатимуть. Були люди, які померли тоді від недоїдання, але були й такі, що померли від переїдання. Ці, останні, раптом здобувши їжу після тривалого голодування, переїдали й помирали. А їжу вони крали — чи то зерно зі складу, залишене на майбутній рік, чи то напівдозрілі овочі. Якщо ж сторожі їх ловили, то били і з ганьбою водили селом².

Померти від переїдання ще трагічніше, ніж від недоїдання. В них вирячувались очі, вони билися в корчах і кричали: «Пити! Пити!» Проте в такій ситуації за жодних умов не можна було давати їм пити. Спочатку про це не

² Вид покарання в китайських селах із часів феодалізму — на злочинця надягали ковпак або вішали табличку, де записували його провини, і потім водили селом, щоб показати всім.

знали й думали, що вода врятує їх; ніхто й гадки не мав, що, попивши води, вони помруть. Потім воду давати перестали, однак вони все одно помирали.

Я тоді був шестирічною міською дитиною. Пам'ятаю, як у нашому містечку переповідали страшну легенду про бандитів. Тому ми ніколи нічого не їли на вулиці, все принесли додому. Дорога додому завжди була далекою й дуже небезпечною, ми міцно трималися за руку когось із дорослих — мами чи тата — і поспіхом верталися додому. В той час я був щасливою дитиною, нічим не переймався, ще не ходив до школи. Я заздрихав півоніерам і в усьому покладався на батьків. Ще мине багато часу, аж поки моє щастя зазнає уцінки.

Коли нас відправили в село на перевиховання, ми скрізь ходили по хатах і просили старих людей згадати їхнє гірке минуле й порівняти його з теперішнім щасливим життям. Вони або просто нічого не говорили, або ж розповідали про голод 1960 року. Цей голод перервав нитку історії нашого села, залишив йому купку могил, ніби пам'ятників. Щоразу під час поминальних днів зверху на могилки підсипали мисочку нової землі, і це виходило схожим на печиво, яке продавалося в нашому місті і називалося «перемога».

Однак дядечко все-таки належав до тієї категорії населення, яке отримувало від держави талони на харчі, тож він щомісяця мав пайок. Голод — це покарання для всіх людей, але з мешканців селища ніхто від нього не помер, лишень кілька тих біженців, що опинилися тут, утікаючи від голодної смерті з інших місць. Досить довго в селищі не було ні котів, ні собак — їх поїли. Учні обдерли геть усю кору з дерев у містечку й навколишніх селах, пооббирали й усі дички. Згодом, як казав сам дядечко, життя вже не видавалося таким складним: усі переймалися політикою, до людини ставилися з повагою, якщо бачили «правого», то хіба що ставали стриманішими, але не заподіювали йому зла. Що ж до голоду, то, завдяки стійким переконанням і спокутувальному настрою, всі випробування здавалися йому втіхою. Він казав, ніби садист чи аскет, що тоді з кожною атакою голоду відчував лише те, що все більше очищується. Він — із тих щасливих «правих», які першими «зняли ярлики». Коли першого дня він піднявся на вчительську катедру й увесь клас за командою старости підвівся, — то відчув, що діти хочуть втішити його й усе вибачили. Це я прочитав в одному дядечковому романі й тимчасово запозичу, щоб доповнити свою історію.

Тоді я, напевне, ходив до початкової школи, і коли вчитель заходив, ми теж підводилися за командою старости, тому в класі стояла рипіння стільців і парт. Між учнями ходили чутки про те, що в нашій школі є один «правий», однак це — страшена таємниця, й ніхто не знає, хто він. Ми спочатку підозрювали вчителя малювання, бо в нього завжди було похмуре обличчя, він ніколи не жартував і не всміхався, на людей дививсь вороже й узагалі не був схожий на людину, віддану соціалізму. Однак пізніше ми запідозрили вахтера, бо він усім догоджав, усміхався й кланявся, ніби перед усіма вибачався. Ще пізніше ми вирішили, що це вчителька природознавства, оскільки вона безжально ставилася до учнів, робила з крейди «кульки» й запускала учням у голову. Ми постійно відчували, що за нами стежать очі невидимого злочинця, тому страшенно хвилювалися. «Праві» тепер стали найбільшими ворогами, оскільки контрреволюціонери й землевласники були знищені ще до нашого народження й траплялися лише в деяких підручниках і фільмах про шпигунів. Нарешті, хтось видав таємницю, що «правою» є вчителька музики. Вона була витончена й аристократична, завжди охайно вдягнена, гарно грала на піаніно, поводитись гордовито, в школі завжди була сама по собі, не мала друзів серед колег. Вона, радше, була чужою в школі, чужою в суспільстві, але чому вона — «ворог»? Потім я подумав: мабуть, відмовилась працювати за розподілом після закінчення університету. Адже саме тоді я довідався, що безробітні молоді люди, які замкнено жили в нашому будинку, стали вважа-

тися «правими» через те, що відмовилися працювати за розподілом. Таких згадок про «правих» я можу назбирати ще більше. І всі ці «праві» не виявляли намірів каятися чи виправлятися, принаймні ззовні здавалося, що вони й далі ведуть свою лінію. Проте в моїй історії має бути процес каяття: я не хочу, щоб моя історія стала пересічною. Тому й запозичив із роману, написаного самим дядечком, таку цитату: «Коли клас на команду старости підвівся, він відчув, що діти вибачили йому все й хочуть утішити».

Там, де я перебував у виробничій бригаді, люди ставилися до дядечка з великою повагою, адже давня приказка про те, що *виросшують батьки, а навчає вчитель*, передається досі. Отже, вчитель став так само важливим, як і батьки. Те, що учні працювали на вчителя, сприймалось цілком закономірно. Домівка учителя в таких місцях могла стати й справжнім культурним центром: вечорами вся молодь, яка прагнула знань, полюбляла збиратися в його кімнаті. Згодом, коли нас, молоду інтелігенцію, відправлять у села на перевиховання, ми й самі станемо осердям таких центрів і не раз будемо заміняти шкільних учителів. Я думаю так: дядечкова школа тоді була середньою школою комуні, і, крім дітей містечка, туди приходили навчатися з навколишніх сіл, переважно це були діти політкадрів або заможних батьків. Через те що вони не мали ні талонів на зерно, ні борошна чи рису, які могли б обмінити в їдальні на талони на харчування, то найчастіше брали з собою булочки. В них були полотняні торбинки, повні булочок з гаолянового або тарового¹ борошна. Більшості доводилося щодня долати пішки кілька десятків кілометрів дорогою до школи й назад, і тільки діти з самого містечка чи з дуже багатих родин могли залишатися при школі. Коли надходив вечір, такі учні найчастіше збирались у гуртожитку, в кімнаті вчителя. Одна дівчинка з них згодом стане дружиною дядечка.

Учениця з глухого села закохується в реабілітованого «правого» — вчителя, який приїхав із далекого міста. Можна написати багато поем, що оспівують цю подію. В них ітиметься про стосунки між простою селянською дівчиною й міським інтелігентом; або про взаємини між вільною громадянкою й засланим злочинцем, як в історії про російських декабристів та їхніх дружин; або про стосунки між мандрівником із чужих країв та родиною, що міцно прив'язана до рідних місць. Якщо поєднати всі три типи взаємин, то можна показати глибину людської природи та широту соціального тла, досягти надзвичайної реалістичності й водночас не зрадити ідеалів гуманізму. Таку історію дядечко вже писав, і не одну. Такі твори не залишають людей байдужими, дарують естетичну насолоду, й тому надзвичайно популярні. Вони сприяли сходженню дядечка на вершину слави, де йому поклонялося багато любителів літератури разом із тими, хто не дуже на ній знається.

Дядечкове одруження — найцікавіша для читачів тема, саме тому вона найдужче обросла чутками. Одні розповідали, що почуття тієї учениці були настільки сильними, що вона не могла їх стримувати, й одного разу вночі сама постукала в дядечкові двері. Проте дядечка ще переслідувала тінь «правого», тому він був змушений притлумлювати людські почуття й відмовив їй, хоча в душі йому було гірко до знемоги. Однак дівчина наполягала, не звертаючи уваги на те, що рідні встромляли їм палиці в колеса. Її щире почуття зворушило б і камінь, тож урешті щасливе одруження відбулося. Інші оповідали, нібито все зовсім навпаки. Це вчитель вимагав від учениці щодня приходити до нього в кімнату на консультації, і взимку, коли було так холодно, що вона не могла втримати ручку, він грів їй руки. За іншою версією, вчитель хотів навчати дівчину гри на скрипці ерху, допомагав їй виправити постановку пальців. Найбільш об'єктивною є така версія: дівчинка була не дядечковою ученицею, а старшою сестрою одного з учнів. Саме він навчався в

¹ Таро — вид солодкої картоплі.

дядечка гри на ерху, в них склалися добрі стосунки, тому учень вирішив просватати вчителеві свою сестру. Так було укладено шлюб. Мати цих дітей була вдовою, вони жили дуже сутужно, тож удале залучення до родини чоловіка, який отримував зарплатню, говорило про далекоглядність хлопця і вміння стратегічно мислити. В ті часи (приблизно 1963 року) не багато людей чітко розуміли, хто такі «праві», а надто, хто такі «праві, що зняли ярлика» — останні були для них звичайними людьми! Тож після одруження вчитель зажив, ніби імператор, — на всьому готовому. Ця переповідка на перший погляд об'єктивна, але містить лихий намір. У ній задумано стерти той блиск, яким світиться дядечко в цій історії, щоб він збляк і віддаливсь од описаного в його романі. Згодом, коли бурхливо обговорювалося дядечкове розлучення, в мене була нагода на власні вуха почути розповідь самого дядечка.

Какали, що найімовірніша причина дядечкового розлучення — втручання третього, але після розлучення дядечко не одружився вдруге, тож ці чутки самі собою стихли. Через те, що в дядечкових романах занадто яскраво описувалось кохання до юної «правої», всі вважали, що це неодмінно був його власний досвід. Сьогоднішні читачі просто схиблені на тому, щоб ототожнювати автора з головними героями його романів! Тому всі вирішили, що в тій справжній романтичній історії кохання дядечко повинен виконати головну чоловічу роль, і не дали змоги йому просто зняти грим та опустити завісу. Дядечко опинився перед вибором: або й далі розігрувати цю історію-кохання-в-смутні-часи для задоволення глядачів, або ж одним махом перекреслити успіх попередніх вистав і розчарувати їх. Дядечко спочатку обрав перший шлях, але не втримався на ньому, тож урешті змушений був дезертирувати, чим викликав загальне обурення. Люди відчули себе ошуканими, ніби отримали нецікавий товар, тому висловили гостре незадоволення його виробникові, який, здобувши славу, забув про відповідальність. Адже спалювати за собою мости дуже негарно.

Проте розчарування дуже швидко змінилося цікавістю. Новина про розлучення завжди дуже приваблива. Дядечкова популярність тільки зростала, й він ледве не за одну ніч став зіркою. В цей час дядечко знову брав активну участь у письменницьких зборах. Тоді таких зборів було надзвичайно багато: одні закінчувалися — інші розпочиналися, тобто збори стали частиною нашого письменницького життя. При зустрічі всі обов'язково запитували його про цю справу. Особливо виділялася група жінок, які в душі сподівались отримати роль у новій романтичній драмі дядечка, хоча б і другорядну. Це були жінки віком від вісімнадцяти до сорока п'яти років, тобто два покоління. Дядечко казав, що його шлюб — це продукт специфічних історичних умов, який несе на собі відбиток епохи. З точки зору мистецтва в ньому можна знайти естетичну насолоду, але в реальному житті він містить безліч труднощів. Дядечко казав: так, справді, дружина підбрала його, самотнього, і своїм коханням випестувала його знесилені тіло й душу. А сьогодні, коли він зміцнів і залишає родину, це, звісно, видається як невдячність і зрада. Однак чи свідоме самоприсилування не буде ще більш аморальним і негуманним?

Тоді ми запитали, а як ставиться до розлучення його дружина? (Ми звикли називати дядечкову дружину ім'ям головної героїні його роману). Дядечко відповів: вона сказала, що, коли людина в небезпеці, їй слід простягти руку допомоги, а коли в людини з'являється вища мета, потрібно цю руку відпустити. Відповідь його дружини змусила нас схилитися перед нею, на наших обличчях відбилася збентеженість. Ми вірили, що дядечко зважився на цей крок тільки після жорстокої внутрішньої боротьби, ми також вірили, що його шлюб, принаймні тоді, був прекрасним. Немає нічого вічного. Все колись закінчується. Особливо кохання. Тому я думаю, що насправді все було саме так, як описано в дядечковому романі. Проте мотив розлучення не такий-то й простий, він навіть виходить за межі дядечкового розуміння. Я про нього

довідався завдяки одній психологічній підказці. Думаю, тут була психологічна причина, яка відіграла роль сполучної ланки для всієї історії, а зараз — тільки її початок.

На другу весну дядечкового шлюбу в них народився син. Ті дні були для дядечка найбільш спокійними і щасливими, але це було затишшя перед бурєю. Дядечко посадив перед будинком петунію, а невеличкий клаптик землі позаду нього засіяв ріпаком. І коли ріпак зацвів, на нього злетілися рідкісні для цих країв білі метелики-ріпниці. Тоді ще трапилася одна невеличка подія, яка не розрослася до великої біди лишень тому, що дядечкова дружина була великодушною людиною і повністю йому довіряла. Однак та пригода підготувала ґрунт для майбутніх негараздів.

Відомості про цю подію походять із часів «культурної революції», яка стала роком пізніше: з *гацзибао*, які знеславлювали дядечка, з доносів, а також з ідейного зізнання в його досьє, яке розкопав той «правий, що вислизнув з тенет». Він скрізь розпускав чутки про «правих», так само, як людина, яка не куштувавши винограду, каже, що виноград кислий. Але завдячуючи зв'язкам по роботі, він мав доступ до правдивої інформації, тому іноді я посилаюся й на нього. Сам же дядечко про цю подію вперто мовчав, ані словом не згадавши її в романі. Можливо, все це були тільки чутки та брехні, і подія ця, як і багато інших у часи «культурної революції», не мала під собою жодного підґрунтя. Проте для моєї історії вона надзвичайно важлива. Якби не вона — то моя історія втратила б мотив розвитку. Тому я просто-таки змушений використати ці дані, хоча б вони й були висмоктані з пальця. Та мізерна подія роз'їдає велич труднощів, перенесених дядечком, тому що показує реальні й конкретні негаразди та біди, а не тільки виконує роль стилістичної прикраси. Вона забиває біль у тіло людини, ніби гвіздок, і він лишає в серці глибокий слід.

Я думаю, це сталось однієї літньої ночі. У кутку кімнати співав цвіркун. Дядечко сказав дружині: мені потрібно піти до школи. І пішов. Бо забув в учительській якусь річ. Очевидно, дуже важливу, раз мусив іти по неї вночі, не дочекавшись ранку. Однак нічого цього він не сказав дружині, мовив тільки: мені необхідно піти до школи. І пішов. Школа стояла поблизу їхнього будинку — тільки перебратися через майже пересохлу річечку і пройти трохи дорогою, обабіч якої стояли подвір'я з соняшниками. На той час соняшник саме достиг. Тривав перший чи другий тиждень літніх канікул, і на подвір'ї школи було тихо, тому пісня цвіркуна здавалася ще голоснішою. Коли дядечко перетинав спортивний майданчик у тіні тополь, атмосфера, напевне, була дуже спокійною. У повітрі витала якась сила, що зворушила дядечка і змусила його, як тільки він увійшов в учительську, зняти зі стіни скрипку-ерху й заграти сумну мелодію, замість того, щоб відразу піти шукати ту річ, заради якої він спеціально прийшов. Люди, які жили поблизу школи, почувши музику, почали говорити: послухайте, пан учитель знову заграв на скрипці. Пан учитель трохи пограв і перестав. Саме зійшов місяць, і вода в річечці заблищала. Й раптом нічний спокій було порушено, в повітрі здійнялося якесь заворушення, всі занепокоїлися й відчули: десь у містечку відбувається щось незвичайне.

Люди повиходили на подвір'я і, споглядаючи вмиту місячним сяйвом землю, чекали, доки подія, яка має відбутись або вже відбулась, наблизиться до їхніх дверей. Найнетерплячіші навіть повибігали на вулицю. Тривала атмосфера спокою в цьому селищі виховала в людях надприродну пильність, тож вони могли відчувати найменший подих незвичайного. Саме тоді з боку школи почувся пронизливий собачий гавкіт. Люди вмить напружилися, кров ударила в голови: як вони й думали, справді щось трапилося! Передчуття незвичайних подій ніколи не зраджувало мешканців містечка. Відразу ж група людей побігла в напрямку собачого гавкоту. Безладний тупіт створював таке

враження, ніби до містечка раптом почала підтягатися рота солдатів. Чоловіки побігли, а жінки, тримаючи на руках дітей, залишилися стояти у воротах і проводжали їх поглядами, ніби в далеку дорогу. Таке містечко не захопиш, тут один за всіх і всі за одного, скрізь увижаються вороги.

Тупіт поширювався в напрямку школи. Зрештою, ворота школи відчинили, і спортивний майданчик, залитий світлом місяця, вмить заповнився людьми. В центрі щільного кола стояв дядечко. Комір його сорочки був розірваний, на щоці залишився слід від ляпасу. Обидві руки міцно стисли двоє чоловіків. Ці ж двоє ще й плювали йому в обличчя. Лице ж дядечка було блідим, в очах відбилася паніка, коліна тремтіли, він хотів щось сказати, але втратив голос. Чоловіки, один великий, один маленький, затиснувши його, повели вперед. Люди розступились, утворивши два живі ланцюги, і пильно дивилися, як вони йдуть повз них. У дядечка запаморочилося в голові, він не знав, куди його ведуть. Під поглядами стількох людей почувався дуже незручно й помітно почервонів, на його обличчі з'явилася сором'язлива посмішка, що тільки розгнівало людей, і вони почали його ображати: подивіться на цього вилупка! Ще й сміється! Шляк би трафив його предків по сьоме коліно! Хтось із дітей першим кинув камінь, і решта почали за ним. Каміння градом посипалося на дядечка, й він мимоволі втягнув голову. Проте, обурений і принижений, він спромігся-таки підвести голову, і тоді один з камінців улучив йому на скроню — потекла кров. Його обличчя стало і страшним, і нещасним водночас, натовп на мить замовк. Люди розгледіли, що двоє чоловіків, які затисли дядечка, це — батько і старший брат однієї з його учениць. Ця учениця була вже дівкою на виданні, але й далі ходила до школи з власної примхи, шукаючи собі розваг. Сама учениця вже десь поділася, проте випадок, що трапився цього вечора, чітко на неї вказував, а уява мешканців містечка надзвичайна. Вчителя підвели до воріт школи, без особливої потреби зробивши коло, оскільки брат і батько учениці також трохи розгубилися й не знали, що діється. Поки вони перебували в замішанні, з натовпу раптом протиснулася людина і вліпила тому батькові два ляпаси, лаючись: ах ти ж виплодок, щоб ти здох!

Це на сцені з'явилася дружина вчителя. Відваживши ляпаси батькові учениці, вона штовхнула кулаком у груди і її брата. Обидва чоловіки мимоволі відпустили руки, і вона визволила від них учителя. Швидко відірвала смужку від його сорочки й зав'язала рану на голові. Вмить учитель перетворився на «пораненого» героя. Дружина його знову повернулася до батька учениці, гупнула ногою й почала «бомбардувати» його словами: думаєш, ти виховав днотливицю? Аж виявляється! Ще скажіть, що ви цього не знали! Потім уїдливо додала: якщо не знаєш, чому не розпитаєшся? Тут усі чоловіки знають твою донечку! Вона — товар, який сам пливе до рук! Дірявий чобіт, нікому не потрібний! Лисячий виплодок! Покидьок із борделю! Своєю лайкою дружина вчителя потрясала небо й землю. Її не обходило, що вона знеславлює бідну неодружену дівчину. Вся злоба та бруд, які тільки є на світі, виливалися потоком, і йому не було кінця. Вона говорила дзвінким голосом, і кожне речення звучало, ніби удар стукалки. Її лайка тривала три дні і три ночі. Вона приходила до воріт будинку, де мешкала та учениця, і лаяла її. Ярмаркового дня ставала на найлюднішій вулиці і лаяла ученицю. Зухвалими словами взяла гору над суперницею, повернула все на свою користь, урятувала дядечка, але й посіяла біду.

Що ж, урешті, сталося того вечора? Правду знали тільки вчитель, учениця, дружина вчителя, батько та брат учениці. Але всі вони, кожен із власної причини, мовчали про це, приховуючи правду. Згодом скандал розгориться ще раз, але вже через інших людей, які зовсім з іншими намірами повернуться до цієї справи.

Хоча люди й мали безліч припущень, проте лайка вчительової дружини зав'язала їм язика. Справу обговорювали тільки нишком і не наслідувалися розпускати чутки. Лайка вчительової дружини могла знищити будь-кого, тому ніхто не наважувався випробувати її дію на собі. Люди думали: це — родина прибульців, без коріння, без зачіпки, спроможних на все — ні предків не бояться образити, ні переродження собі зіпсувати. Тож буря тоді вляглась, однак вечір залишився в пам'яті людей нерозкритою таємницею. Обидві родини — і вчителя, й учениці — спільно оберігали цю загадкову подію, не розголошуючи ані слова. Так звана правда, що розкрилася згодом, насправді походила з самообмови, до якої змушені були вдатися дійові особи, та ще вигадок, завдяки яким сторонні люди намагалися посилити їхню провину.

Але, так чи так, дядечка того вечора було зганьблено, й він ще довго по тому не підводив голови. В його поведінці й манерах з'явилася вимушеність, а в мові — нерішучість і нечіткість. Відтоді він більше не грав на ерху, а по закінченні занять ніколи не ходив до школи. Після роботи йшов просто додому й сидів із дитиною. Люди, які проходили повз їхню хату, могли бачити, як учитель сидить біля дверей на лаві з дитиною на руках. Він також почав побоюватися своєї жінки, тож безмовно підкорявся командам її та тещі. Свою зарплатню за місяць повністю віддавав у руки цих двох жінок; він навіть кинув курити й рідко коли вживав вино. На ньому завжди був його старий одяг, взуття носив дуже рідко. Став трохи неохайним. Іноді дружина дорикала йому перед іншими, мовляв, він недбалий, ні на що не звертає уваги, не змінює одяг, хоча новий висить у шафі, однак перевадягтися йому не цікаво, цікаво тільки читати книжки.

У ті дні читання книжок було єдиним улюбленим заняттям дядечка. Молодший брат його дружини, колишній його учень, перейшов до середньої школи в центрі повіту, і, повертаючись щовихідних додому, приносив йому з бібліотеки книжки. Під час читання в дядечка на душі було спокійно й радісно. Коли він тихо читав при світлі лампи, на душі в його дружини також було спокійно й радісно. Вона — стібком за стібком — прошивала підшву капців і, спостерігаючи, як його міцна спина по-котячому вигинається над столом, втішалася до глибини душі, неначе впіймала дракона. Жінка з ніжністю думала: я буду ставитися до тебе добре, буду все життя, все життя, все життя ставитися до тебе добре! Такі ночі завжди затягувались аж до світанку. Так спокійно минув рік. Порівняно з подальшими бідами, ці дні можна назвати щасливими.

Щодо стосунків дядечка з дружиною, то я вже ступив на манівці суб'єктивних здогадів. Вони не схожі на фантазії інших людей і відрізняються від інформації, що промайнула в дядечкових романах і приватних бесідах із ним. Ніхто не може надати мені надійних відомостей, адже інтимні справи між чоловіком та дружиною відомі тільки їм, але ніхто з них не висловлювався на цю тему щиро. Тож прогалини були заповнені тільки моєю уявою. Я робив це так: між двома вже відомими подіями, які визнаються справжніми, домислював найраціональніший (і тому найпростіший) перехід, схожий на пряму лінію, що найкоротшим способом з'єднує дві точки. Найскладнішим було правильно потрактувати суть і наслідки вже відомих подій, що є важливою передумовою й основою домислювання лаконічного й логічного переходу. Проте упередження уникнути важко, особливо якщо відомості, якими я користувався, такі двозначні! Пригода, що трапилась того вечора, так чи інакше має причину — явна вона чи прихована, і її можна було б відшукати в простих і нехитрих людських стосунках у маленькому містечку; але справа відбулась досить давно, а пам'ять людей сповнена помилкових вражень, до того ж «епоха розслідувань» уже минула, тож я, сидючи за своїм столом і розповідаючи цю історію, змушений опускати певний контекст. Однак початковий відтинок я завершив, і зворотного шляху вже немає, тож мені залишається тільки дати волю своїй уяві й вести цю історію до кінця.

Отже, на певний час дядечко став «золотко» для своєї дружини. В цій родині він мав лише один обов'язок — ходити на роботу й отримувати зарплатню. Всім іншим, окрім його думок, завідувала дружина. Щодня по обіді він повертався додому, брав на руки Дабао¹ — так звали їхнього сина, — і сідав під дверима. Петунія поступово розцвітала, тож вони з Дабао мовчки сиділи в сугінках під квітами петунії. Було дуже тихо. Йому нічого було сказати синові, та й син дивився на нього, як на сторонню людину. Поки обидві жінки готували в будинку вечерю, смеркалося. Після вечері дружина прибирала на письмовому столі перед вікном і казала дядечкові: можеш читати! Дядечко сідав за стіл і читав. Так минав день за днем. Але у вервечці таких днів міг трапитись один, коли після слів дружини: можеш читати! — дядечко раптом розлютився. Він підняв руку і скинув зі столу всі книжки, ще й копнув стільця, який стояв перед столом, мовивши крізь зуби:

— Читати, читати... до біса це читання!

Глянувши на його насуплені брови й витріщені очі, можна було подумати, ніби стіл перед ним — це не стіл, а пастка. Дядечкова дружина остовпіла від здивування і злякалась, бо вона й подумати не могла, що дядечко може так сильно гніватися, й не знала, що сказати. Однак дуже швидко вона опанувала себе. Мимоволі теж скипіла, відштовхнула Дабао на ліжку, і, вставши перед дядечком, промовила:

— Якщо хочеш щось сказати, кажи просто! Не потрібно, *вказуючи на шовковицю, сварити софору*. Якщо в цій родині до тебе ставляться несправедливо, ти незадоволений — то можеш піти. Їсти тобі варять, одяг шиють, книжки тобі брат привозить, дитину тобі моя мама, хоч вже і в літах, доглядає, чим ти ще не задоволений? Маєш себе за велике цабе? Бери свої речі і йди звідси! Можеш просто зараз!

Дядечко мовчав і тільки сопів, ніби зморений віл, стиснувши кулаки так, що аж шкіра на суглобах побіліла. Дядечко — прониклива людина, тож із цих слів він неодмінно з'ясував для себе дві важливі речі: перша — що найвигідніше все-таки лишитися в цій родині, яка стала йому притулком; друга — якщо він схоче піти звідси, то зможе забрати тільки свої речі, тобто в цій родині йому ніщо не належить. Дядечко пережив у ті хвилини надзвичайно велике потрясіння, бо виявилось, що він уже давно став рабом цієї родини, а казку про орла та ворона поховав аж на денці душі. Затишок щоденного життя роз'їдав його ідеали, засмоктуючи чимраз глибше й глибше в цю тиху гавань. Тієї миті дядечко усвідомив реальний стан речей, збагнув, що насправді він залишився ні з чим, — тимчасовий мешканець під дахом чужої родини. Він стояв там і безмовно плакав. Коли такий велетень, як він, раптом починає плакати, то в людей серце кров'ю обливається. Його сльози можна порівняти хіба що з краплинами крові: якби не справді нестерпний біль у душі, він би не плакав. Його дружині від цих сліз розривалося серце, але душевний біль ще дужче розлютив її, тож вона сказала:

— Чи й не досягнення — плакати! Я теж умію плакати!

Й сльози потекли з її очей. Хлопчик заховався в куточок, не плакав і не кричав, тільки тужливо спостерігав за цією сценою. На його обличчі часто з'являвся цей тужливий вираз. Дядечко трохи поплакав, потім нахилився і почав підбирати з підлоги книжки, складаючи їх по одній на столі. А потім сів і почав читати. Дядечкова дружина також більше нічого не говорила, повернулася на своє місце край ліжка й далі працювала ниткою й голкою. Вона шила, шила, потім підвела голову й, глянувши на дядечків силует, замислилась: про що він думає? Це вперше вона переймалася тим, що відбувається в дядечковій душі, і відчувала легке занепокоєння. Саме тоді вона здогадалася,

¹ Ім'я хлопчика дослівно перекладається як «Велика коштовність». Це стандартне звертання батьків до дітей у Китаї відповідас українському «золотко мос».

яку небезпеку становлять для неї дядечкові справи. Залишок вечора дядечко мовчав, допізна не лягаючи спати. Вона не підганяла його до сну, а він не прийшов у звичний час. Його лампа ще довго світилась у цьому тихому маленькому містечку, і в найтемніший час перед світанком людям здавалося, що то — Ранкова Зоря. Це був тільки трохи відмінний день з-поміж багатьох багатьох звичайних, і він зовсім не означав, що той період подружнього життя загалом не можна вважати щасливим, як і шлюб молодого «правого», змальований у дядечковому романі.

Ще слід уявити, як склалися взаємини дядечка з сином Дабао. Це має надзвичайно велике значення для розвитку і закінчення моєї історії. Коли він народився, дядечко саме був у школі — проводив урок, — і його звідти покликали. Він відпросився з роботи й дорогою додому загадав собі: якщо зустріне на шляху дівчинку — народилася дівчинка, а якщо трапиться хлопчик — то хлопчик. Він, невідомо чому, в душі потаємно сподівався зустріти дівчинку. На цьому коротенькому шляху додому зародилася його чудова мрія, — він уявляв, які в його донечки будуть оченята, який ротик, як будуть заплетені кіски, які черевички вона носитиме. Згодом, коли західні психологічні течії потраплять у Китай і тут почнеться розбудова власної психологічної науки зі східною специфікою, хтось проаналізує таке явище й скаже, що насправді — це відображення прихованих у підсвідомості комплексів. Образ дівчинки, який він вигадав, вочевидь — це образ жінки його мрії. Тому згодом, коли він довідався, що немовля, яке прийшло у світ, — хлопчик, у нього мимоволі виникло відчуття, ніби йому відмовили, і він глибоко розчарувався. Відтоді до цього немовляти чоловічої статі він відчував байдужість і навіть ворожість, ніби якийсь чужак утрутився в його родину й повиганяв рідних. Цим можна пояснити тривалу віддаленість між ним і сином. Тоді ж, коли він ішов додому, очікуючи на появу дівчинки, назустріч йому трапився лише брудний облізлий цап, увесь у реп'яхах, від якого дуже смерділо, й обірвав його мрію. Хлопчик народився, коли зійшло сонце. Згодом дядечко згадував і обдумував значення цього моменту, не розуміючи — то була гарна прикмета, чи погана: вогняно-червоне, величезне сонце повільно падає за горизонт, і хлопчик з плачем випадає з утроби матері. У цій ситуації крився певний зміст, від якого стискалося серце. Коли дядечко згадуватиме цей час потім, йому на очі навертатимуться гарячі сльози, однак тоді він переймався лише одним питанням: хлопчик чи дівчинка? Люди, подякувавши Небу й Землі, повідомили йому радісну звістку про народження хлопчика¹, а він зі скорботою згадував дівчинку зі своєї втраченої мрії. Поки він дійшов до дому, та дівчинка встигла народитися й підрости, але так і померла в ранньому віці. Йому навіть стало трохи гірко. Дивлячись на хлопчика, який постійно плакав, він думав: який стосунок це немовля має до нього? Через те, що він із самого початку не визнав цю дитину — то потім завжди дивився на неї, як на людину сторонню. Коли дитина піросла й почала говорити, він почув, що хлопчик має акцент місцевих мешканців, яким розмовляють його дружина, теща й брат дружини, але зовсім не був властивий йому самому, і це ще більше відштовхувало. Спочатку він вигадав для дитини особливе ім'я, проте дружина і її мати постійно називали його пестливим «Дабао», тож перше ім'я хлопчика забулось. Іноді дядечко ловив себе на думці: чий це хлопчик — Дабао? Часто він не відразу розумів, хто такий Дабао.

Для Дабао короткий період після народження був найяскравішим у житті, але він швидко минув, і потім настали сутінки, прикметою чого й був, напевне, час його появи на світ, коли заходило сонце. Такого висновку дядечко

¹ У Китаї давна віддавали перевагу народженню хлопчика, як майбутньому розпоряднику культу предків, і не раділи народженню дівчаток, оскільки, виходячи заміж, вони йшли з рідного дому і вже не могли доглядати жертволик предків.

дійшов уже після того, як став відомим письменником і жив окремо від Дабао та його матері, але часто повертався в думках до часу народження сина. Й тільки коли він відчував себе в безпеці й більше не хвилювався, що Дабао втрутиться в його життя, коли над його з Дабао стосунками вже не тяжіла необхідність виконувати батьківський обов'язок, коли вони з сином розірвали договір про батьківство, — тільки тоді він, з цікавістю мислителя й художника, почав роздумувати над народженням і подальшим шляхом Дабао. Проте Дабао ще втрутиться вдруге, і це втручання серйозно зашкодить дядечковому життю.

Якби не нові перипетії, можливо, в дядечка ще могла б народитись і донька, яка пом'якшила б його напружені стосунки з Дабао. Однак подальші події не залишили шансів для її народження. Цими «подальшими подіями» була відома всім «Велика культурна революція». «Революція» змусила пробудитися маленьке містечко, яке міцно спало багато років. Кожний день тепер тут минав так, ніби це — свято: можна було безкоштовно переглядати комедії й трагедії. Негативними героями цих спектаклів були чужаки, з якими в місцевих мешканців не було нічого спільного. Найпривабливішими для публіки в цих спектаклях, звичайно ж, були події приватного життя з присмаком непристойності. Дядечко виявився тут надзвичайно вдалою кандидатурою, й невдовзі його виштовхали на сцену. Під приводом критики правого, з якого «зняли ярлик», його «взяли» за ту дивну історію дворічної давнини. Його ізоловали й допитували в школі, в комірчині, де зберігалось вугілля для розпалу. Родичам не дозволяли його відвідувати. Місцеві й повітові *цзаофані*¹ створили спільну слідчу групу й почали заново розслідувати цю справу. Вони розшукали людей, які тоді жили поблизу школи, розпитали дядечкову родину, вимагаючи від усіх будь-що пригадати ту ніч два роки тому, тож у пам'яті людей вона ставала дедалі незвичайнішою. Також слідчі, попри невелику відстань, поїхали у відрядження й розшукали ученицю, яка через рік після тих подій одружилася з військовим і виїхала до Сінцзяну. Не зважали на те, що учениця спочатку взагалі відмовлялася зустрічатись із ними, а коли й погодилась після наполегливих прохань, то все одно відмовилась відповідати. Не переймалися й тим, що її чоловік був саме при владі в місцевій військовій частині, й надто тиснути на неї було незручно. Учениця на той час уже стала матір'ю і знову була вагітна, її обличчя було в рудих плямах, вона дуже змарніла, і коли побачила людей з рідного містечка — з її очей потекли сльози, через що слідчі й самі розкисли. Випадок дворічної давнини був схожий на загадку, й хоч як люди ламали над нею голову — не могли розгадати. Вони повернулись у містечко сердиті й невдоволені, й на підставі тих крихот інформації, які спромоглися зібрати, дали волю уяві; врешті, видали таку історію.

Слідчі казали: насправді, це була змова, й спланували її дядечко та його дружина. Вони хотіли нашкодити учениці, щоб згодом вигнати її з рідних країв, оскільки дядечко свого часу справді мав із цією ученицею близькі стосунки й усі вчителі й учні школи давно про це здогадувалися. Ці близькі стосунки тривали й після його одруження, бо він ніяк не міг остаточно визначитися. Дядечкова дружина весь час пам'ятала про це. Й того вечора, коли дядечко сказав, що йому потрібно сходити до школи, вона здогадалася про його наміри, однак удала, що нічого не розуміє і ні про що не розпитувала. Коли він пішов, вона переждала певний час, а потім прийшла до тієї учениці додому, сказавши, що хоче позичити в неї якусь річ, яка знадобиться завтра рано-вранці. Мати учениці послала сина, щоб той її розшукав і покликав додому. Дядечкова дружина сказала тоді: коли знайдете її, попросіть, будь ласка, прийти до мене додому, бо в мене маленька дитинка і я не можу тут довго чекати.

¹ Дослівно перекладається «заколотники».

Сказавши це, вона повернулась і пішла. Брат учениці спочатку подумав, що вона гуляє у котроїсь зі своїх сестер, але, обійшовши кілька родин, ніде не міг її знайти. Тоді в нього з'явилися підозри, адже про його сестру й справді ходили погані чутки, батьки вже не раз замикали її вдома й давали прочухана. Тож хлопець повернувся додому й усе розповів, тоді вже вони пішли її шукати разом із батьком. І коли обшукали майже всі рівчаки й канави в містечку й нарешті дісталися школи — то стали свідками надзвичайно огидної сцени. Але ситуація суттєво змінилася після несподіваного втручання дядечкової дружини. З цього очевидно, що дядечко — «правий» негідник, якому немає пробачення за те, що скалічив життя учениці, а дядечкова дружина — його поплічниця, яка забезпечила йому алібі, тож їм слід винести спільний вирок.

Цей вирок мав стати в селищі грандіозним святом. На спортивному майданчику школи зібралось море людей, що й яблуку ніде було впасти, поприходили навіть люди з сусідніх сіл. Глядачі на майданчику чекали дуже довго, але підняття зависи все відкладалося: з першої години його перенесли на другу, потім із другої — на третю. Люди чекали терпляче, але напружено, і цей час нарешті настав. Дядечко вперше після піврічної розлуки побачився з дружиною. Їх розлучили в розпалі літа, а зараз уже була сувора зима. Обоє виштовхали з різних боків на колишню сцену для гімнастичних вправ. Кожному з них нахилили голову вниз, тому вони могли бачити тільки ноги один одного нижче коліна. Дядечко був без шкарпеток, у черевиках на босу ногу, на ногах червоніли нариви від обморожень. Коли їх зрідка смикали за волосся, аби підняти голову для відповіді на запитання, вони все одно уникали дивитись одне на одного. Їм було нестерпно соромно. Вони ніколи не думали, що життя порядної людини¹ може призвести до такого досвіду, тож питали в себе: який сенс тоді бути порядною людиною? Настав такий момент, коли на майданчику стало дуже тихо, аж можна було почути дзвінкого щебету птахів у небі.

Розгорнулась захоплива сцена, коли можна було спостерігати скандал серед білого дня у всій красі. Трохи бліде зимове сонце. Морозне повітря поступово пробирало людей. У чистому просторі над їхніми головами завис високий звук горна, і вони терпляче його слухали, подовгу стояли навшпиньках або випинали шиї, щоб побачити цю пару. Подружжя перетворилося на мурах, що дрейфували людським морем, і були впіймані на цій земляній сцені й публічно покарані. Ця картина постала з чуток, які розпускав сам дядечко. Обізнані з його минулим бачили, що після того, як дядечко став «зіркою», сам широко оприлюднив цю історію, можливо, щоб викликати до себе жаль або задрість. Почалися перешіптування та шушукання. А в процесі поширення інформації важко уникнути її викривлення, тож десь згустили фарби, десь додали пікантних подробиць, і все це сприяло подальшому поширенню, — зовсім як у тенденції до комерціалізації творів мистецтва. А через потворність, дикість та болісність цієї ситуації ніхто ніколи не наважувався довідатись правду від самого дядечка. Дядечко, якого знали люди, був авторитетною й поважною людиною, шляхетним мучеником, до якого ніяк не тулилася ця дріб'язкова й ганебна історія, в його присутності не слід було й натякати на неї. Але я навмисне відібрав і описав ці чутки, бо в них — найпереконливіша й найглибша причина майбутнього дядечкового розлучення, й ця причина така: він хотів одним махом викреслити це містечко зі своєї історії, а дружина була непрямим доказом її, тож він мусив знищити й цей доказ. Це містечко на все життя споганило його гідність. Поки воно існувало,

¹ «Бути порядною людиною» — це вихідний пункт соціальної поведінки китайців, закладений конфуціанством. Він яскраво протистойть західним настановам на боротьбу і конкуренцію для виявлення особистості.

він не міг почуватися гідною людиною, як інші. Ця історія, в якій його виставили твариною й хробаком, знівечила все його подальше життя. По ньому пробив дзвін — тож він ніяк не міг дозволити їй існувати.

Тому в момент, коли між небом і землею ніби утворилась висока напруга, коли чувся дзвінкий щербет птахів, дядечко втратив відчуття реальності. Він тільки встиг здивовано подумати: «Що це відбувається? Як я перетворився на бездумну безвольну колоду?» Він стояв там, слухав придушений шум людського моря, майже не відчуваючи на плечах удари кулаків, і навіть ледь усміхався. Якоїсь миті він відчув сильний удар під коліном і важко впав. Тієї ж хвилини почув, як хтось несамовито викрикнув його ім'я, що й повернуло його до тями. Це кричала дружина. Тільки тоді він помітив, що з його лоба стікає кров, а на сірій піщаній землі вже утворилося темно-червоне озерце. Дружина із вражаючою силою випростала свої по-чоловічому сильні руки і підповзла до нього. Дядечко звів погляд і подивився на неї, його очі в цей час були незвичайно ясними, він знову ледь-ледь усміхнувся. Думав: ну от ми й зустрілися! На самоті у «в'язниці» дядечко безліч разів уявляв собі зустріч із дружиною, згадував усе те добре, що вона зробила для нього, пригадував, яким чудовим було їхнє минуле. Але цієї миті він думав тільки про те, аби якнайшвидше розлучитися з нею. Дядечко відчував, що така зустріч тільки знеславлює їхнє подружжя, й це — нестерпно. Він відвернувся, щоб не дивитися на неї; на його обличчі досі трималася та безпричинна усмішка. Він був удячний двом здоров'ям, які відразу ж відтягли дружину з-перед його очей, тільки тоді його попустило. Плач і лайка дружини долинали ніби здалеку. Ця жінка ще більше, ніж дядечко, викликала в людей бажання зігнути її в три погібелі, тож відразу й отримала по голові. Вона так оскаженіло лаялась і виривалася з усіх сил, що в натовпі хвилиною здійнявся ажіотаж і почулося схлипування. Коли спектакль сягнув зворушливої кульмінації, зайшло сонце.

Ця подія підтвердила, що відданість дружини дядечкові поза будь-якими підозрами. Спочатку *цаофани* намагалися зробити її своєю спільницею, однак вона, нітрохи не роздумуючи, вилаяла їх, тож вони були змушені виштовхати і її на цю історичну сцену. Вона дивилась на дядечка, як на свою долю. Перед коханням до дядечка відступали і її самоповага, й сором'язливість. Тільки це кохання мало безмежну силу й життєздатність. Цим вона відрізнялася від дядечка, який своєю долею вважав славу.

Сенсаційний спектакль закінчився із заходом сонця, а за два тижні дядечка відпустили додому. Цю його роль можна вважати зіграною. Після тієї надзвичайно зворушливої вистави, всі інші здавалися безбарвними й непримітними. Тож містечко після такої вражаючої сцени теж заспокоїлося, й життя повернулось у звичайне русло.

Як же змінилися взаємини дядечка з дружиною після пережитого? Люди вважали, що їхні почуття зміцніли і вони стали справжнім «подружжям у нещасті», підтримуючи одне одного в скруті. Тому, коли згодом дядечко подав на розлучення, люди косо на нього поглядали. Дядечко став класичним зразком підступу, всі вказували, що він забув своє минуле.

Якщо продовжити нашу розповідь у такому ж ключі, то важко буде уникнути трафаретності, і з неї вийде банальне дидактичне оповідання. Але таку історію, думаю, краще залишити іншим, я ж хочу розповісти про біль або задоволення, які випали на дядечкову долю. Бо я вважаю, що найвища сфера, дарована людині, — це насолода, а задоволення все-таки нижче від неї на одну сходинку. Воно обмежується рівнем органів чуття, який, утім, досить близько підходить до вищої сфери. Насолода ж — це найвища радість, якої може зажити душа людини. Що ж відчуває душа на шляху до неї? Мудреці різних часів оспівували її, тож і біль, як протилежність насолоди, став темою, актуальною в усі часи. Оскільки біль протистоїть насолоді, він теж належить до вищої сфери.

Я, однак, не знаю, чи наше покоління, яке пропустило часи класицизму й романтизму, має право та можливість звертатися до такої високої теми, як протистояння болю й насолоди. Людська цивілізація вигадала безліч тортур, спрямованих на взаємознищення та самознищення; у видатних історичних записках доля окремої людини — тільки коротка мить, нікчемніша від билінки. Наші страждання видаються такими мізерними, такими невартисними, що їх навіть не можна назвати стражданням, а наше щастя — лише тимчасове, воно розсіюється, ніби дим, і теж навряд чи може вважатися щастям. Ми — дрібні й ниці люди, ми знищуємо самі себе й одне одного; й криваві, й безкровні конфлікти для нас — дріб'язок, тож чи гідні ми писати історії про біль і насолоду? Може, моя історія про дядечка навіть у проекті не може існувати? Для чого ж я тоді вкладаю всю душу в цю неіснуючу історію? Вона насправді розпочалась із раптового просвітління, яке різонуло мене, мов ножем по серці, й подумалося в той день: «Я завжди вважав, що отримаю в житті все, чого схочу, аж раптом зрозумів: насправді це не так». Відтоді я часто думав про задоволення, якого так важко досягти людині. Потім я запозичив у дядечка історію. Реально оцінюючи власні сили, я звернувся до простішої теми «задоволення», щоб не зазнати нищівної поразки. Це я починаю розповідати історію вдруге, а потім буде ще й третій раз.

За первісним планом моєї розповіді, після такого нещастя й шлюб, і кохання стали для дядечка нестерпними. Він відчував, що в шлюбі не тільки не розділив, як зазвичай це кажуть, приниження й нещастя, які випали на його долю, але й навпаки, пережив загострення цих принижень і нещастя, більше того, через шлюб приниження набуло конкретного втілення, зникла сама можливість його забути. Однак цю точку зору дядечко тримав у душі, оскільки його тіло потребувало-таки шлюбу, наприклад, задля відчуття безпеки, ситості, сексуального задоволення. Крім того, щоб не помічати душевної боротьби, дядечко, свідомо чи ні, перебільшував, підкреслював і розширював свої тілесні потреби, ставив їх на перше місце, ототожнював з існуванням. Це був період душевного сну, коли дядечко став справжнім ненаситним гедоністом. Він навчився пити всяке пійло, курив самосад і не давав ночами спокійно спати дружині своєю невтомністю. Навіть опанував традиційне вміння місцевих чоловіків — бити жінку. Спочатку бив її у своїй кімнаті, зачиняючи двері, щоб не було чути жінчині крики й плач. Потім увійшов в азарт, і вони почали битись у дворі. А згодом бійка перекочувала й на вулицю. Тоді люди могли бачити, як дядечко з коцюбою в руці ганяє по всій вулиці бідну жінку, ніби свиню, яка не хоче забігати в оцарок. Тоді люди визнали дядечка «своїм» і почали ставитись до нього як до справжнього мешканця містечка. Вони дозволяли собі по-панібратськи, з масними жартами обговорювати дядечка та брати його на кпину. Колишній міський інтелігент, до якого вони ставилися з повагою й острахом і якого не сприймали, тепер уже зник. Дядечко також навчився лаяти тещу, і між ними часто виникали сварки. Коли теща зловтішно називала його «правим інтелігентиком» або «шолудивим інтелігентиком», він іще зловтішніше називав її «чоловікозгубницею» і «синовбивцею». Бувало, коли вип'є, дядечко ляв усіх і вся, казав, що всі вони — і мати, й дочка, й дитина, сидять у нього на шії й уже випили з нього всю кров; говорив, що його шлюб — це просто-таки пастка або капкан, з якого ніколи не вирватись; а ще він стверджував, що жінка запроторила його до в'язниці, заради шматка хліба забрала в нього свободу. Поступово дядечко дичавів і «відпуслав гальма». Коли був удома, атмосфера ставала надзвичайно напруженою, дорослі й діти сиділи, як миші. Але бувало й так, що, коли вип'є, на нього, навпаки, находило просвітління. Тоді він бив себе по голові і в груди, ляв себе, що він нелюд, нездара й мурло, сперечається з власною долею, тільки й здатен, що образити жінку, він — гівнюк і виродок; уже не казав, що родина випила з нього всю кров, навпаки, картав себе, що це він занапастив родину, змусив жінок тер-

піти сором і муки. Жінки не витримували й починали заспокоювати його, проте він несподівано змінював маску, робився лютим і страшним, так що й відьма його злякалася б.

Таким дядечко був удома, а в школі знову перетворювався на людину. Був поступливим, скромним, говорив виховано; якщо хтось у його присутності висловлював неприємні для нього речі, вдавав, що не чує або не розуміє; йому також чудово вдавалось погоджуватися з думкою інших: хоч би що люди казали, він завжди відповідав: «так, так, так». У майбутньому, щоразу, коли здійснювалась хвиля нового руху, наприклад «зачистка класових команд»¹, або «одним ударом по трьох анти»², або «знищимо 5—16»³, дядечкову справу обговорювали знову й знову, однак це вже не могло надто сильно збурити містечкових мешканців, та й дядечка вже не дратувало. Він спокійно проходив повз *гаузибао*, яка паплюжила його, і міг навіть помилуватися зображеною на ній карикатурою. Дядечко став байдужим до всього і жив, як жилося.

У своєму романі дядечко описав самогубство молодого «правого». Він врішив отруїтися газом; трагедію виявили, коли газ почав виходити крізь шпарини у дверях і вікнах, повернувши увагу людей. Це підказує мені, що описане самогубство — вигадане. Тому що дядечко прожив багаті роки у маленькому містечку в глибині країни і не мав досвіду використання газу. Навіть у тому містечку, де він мешкав певний час до заслання, газ з'явився лише в останні кілька років. Самогубство через отруєння газом — це вже урбанізована й індустріалізована форма згуби, властива для епохи парових котлів. Я думаю, що такий досвід самогубства дядечко запозичив із староросійських романів, наприклад, у Достоевського, або з оприлюднених пізніше трагедій, що відбулись у великих містах Китаю: скажімо, один відомий поет і один відомий піаніст загинули від газу. Ці події, напевне, також були прототипом для дядечка. У таких маленьких містечках, як дядечкове, способи позбавити себе життя були простіші — стрибнути в колодязь або випити отрутохімікат на зразок «1059», що ж до таких «естетських» способів, як болісний перехід в інший світ в отруйній атмосфері, що викликало співчуття в нащадків, то вони траплялися рідко. З цього я роблю два висновки: по-перше, дядечко справді думав про самогубство; по-друге, він прагнув до самогубства вишуканого. Але тут постає питання, чи дядечко вже в ті часи думав про заповідання собі смерті, чи пізніше; якщо в ті часи, то що змусило його відмовитись од цієї думки? Гадаю, в ті важкі часи думати про смерть було цілком природно, і ми не повинні відкидати можливість того, що дядечко таки замірявся накласти на себе руки. Однак, судячи з форми позбавлення себе життя, описаної ним у романі, відчувається його відстороненість од такого вчинку. Дядечко описував його з позиції естетики, а вона не є позицією учасника. Його невимушений опис самогубства «молодого правого» викликає аж два види естетичного задоволення: по-перше, загиблій отримує можливість самовираження; по-друге, спостерігач дістає задоволення від споглядання. Людина, яка справді підійшла впритул до самогубства, навряд чи зважала б на якийсь ефект. Тому зараз ми можемо принаймні констатувати, що таке самогубство, як у романі, зовсім не походить з досвіду дядечка. Який же тоді власне дядечків досвід щодо цього?

Чуток про самогубство дядечка немає. Тому як мінімум дядечко так не вчиняв. Сам він про це нічого не розповідав. Тому я думаю, що він у той час

¹ Рух, який тривав з кінця 1967 до середини 1969 р., і полягав у «вишукуванні» в суспільстві багатіїв, контрреволюціонерів, правих, шпигунів, гомінданівців тощо та покарання їх.

² Маються на увазі три резонансні статті, об'єднані однією темою боротьби з антипартийними заходами: «Інструкції щодо атаки на антиреволюційні заходи», «Попередження про антимарнотратство», «Інструкції щодо антихабарницьких та антиспекулятивних дій».

³ 5—16 — невелика організація хунвейбінів, яка діяла в Пекіні в часи «культурної революції», але на яку в серпні 1968 р. було оголошено гоніння.

зовсім не мав гострого потягу до смерті. Такий висновок ґрунтується й ще на одному факті: тоді дядечко ще не перебував у безвихідному становищі. Він не відрізає шлях своїй чутливій, ніжній, гордовитій, легко ранимій душі, а дав їй на півдорозі випустити пару. Тіло ж людини, можна сказати, не ламається під ударами долі. Якщо ж облишити розмову про душу, то ставлення дядечка до свого тіла, правду кажучи, було відносно добрим, принаймні він був у теплі й ситості, задовольняв сексуальні бажання, навіть більше, його пригнічений настрій урешті мав вихід у бійках із дружиною та сварках із тещею. Це свідчить про те, що дядечко володів потужною здатністю до саморегуляції. Він мав чітко усвідомлену волю до життя, тому заслав себе в духовне вигнання. Без душевних пут він зберіг своє тіло, щоб згодом душі було куди повернутися й відновити свою владу. Насправді, підсвідомо дядечко ніколи не вірив, що тяжкі часи триватимуть завжди; підсвідомо він чекав, щоб усе гірке минулося й прийшло щастя. Діалектичні уявлення про постійне чергування щастя й нещастя і про те, що за чорною смугою йде біла, вкоренились у світогляді дядечка. І це було найважливішою умовою, яка тримала його в житті. Звичайно, може бути, що дядечко все-таки здійснював самогубство, але невдало, тому приховує це через неестетичність й уразу високих почуттів. З точки зору сутності естетичного сприйняття дядечка він — класичний романтик.

Ну що ж, давайте поважати факти, тобто казати, що дядечко не пробував накласти на себе руки. Він думав: варто тільки жити, і врешті надії справдяться; або: все-таки настане день, коли я врятую душу; або: погане життя краще, ніж збіса гарна смерть. Дитячу казку про орла й ворона він зовсім забув, або ж вона стала відома йому набагато пізніше — підстав стверджувати інакше в нас немає. Навпаки, очевидно, що дядечко підсвідомо уникав будь-яких казок, які могли б зруйнувати його відвагу й переконання жити далі, і завжди вдавав, нібито не чує оповідань, які могли б розбудити його гордовиту й уразливу душу. Воля до життя дуже чіпка. Він змусив себе стати нечутливим, млявим, брутальним, ніби тварина, ставив до існування найнижчі вимоги.

Усі ж чутливі, гордовиті люди, душа яких не йшла на компроміси й примирення, покінчили життя самогубством. У ті роки самогубців були тисячі й десятки тисяч. Саме в той період поширення самогубств я залишив місто, в якому виріс, і прибув до провінції, що межувала з пшеничними полями дядечкового містечка, до виробничої бригади. Вулиці міста, яке лишалося позаду, були забарвлені плямами крові. Один із моїх родичів, який мешкав у десятиповерхівці, розповідав, що дах їхнього будинку перетворився на місце оплакування самогубців. Багато людей приходили сюди з віддалених місць, щоб уникнути сумнівів, вони не сідали в ліфт, а йшли пішки на десятій поверх, і, не чекаючи, доки вирівняється дихання, стрибали вниз. Унизу вирував натовп, оскільки саме тут був розташований найвідоміший у місті універмаг. Як могло так багато людей померти в такому людному центрі міста? Я вважаю, що якби їхнє рішення про самогубство було не остаточним, вони б не змогли зробити рішучий крок. На тому місці, з якого вони стрибали, відкривалася чудова панорама безкрайнього моря дахів, люди під цими дахами займалися різними справами — прали одяг, варили їжу, поливали квіти, випускали голубів... Про що могли думати самогубці, коли голубина пісня витала над хмарою дахів? Як вони долали свою нерішучість? Чи переживали вони нерішучість? Змусивши себе зайти в глухий кут, вони не залишали собі ніякого зворотного шляху? Так чи інакше, але в період, коли багато людей покінчили життя самогубством, дядечко залишився жити.

Отже, дядечко дожив до завершення «Великої культурної революції». «Негідники» були реабілітовані, «праві» теж. Дядечко почав писати оповідання й романи, які спочатку друкувались у районній пресі, потім потрапили

до літературних видань провінційного рівня, а згодом вийшли й у пекинських виданнях. Роман про молодого «правого» викликав найбільший резонанс. Були часописи, які його передруковували, інші — вміщували критичні статті про нього. А нотаток про його створення дядечко написав стільки, що за кількістю ієрогліфів вони набагато перевищили сам роман. Після цього роману дядечко написав ще багато інших творів. Редактори багатьох видань почали приїздити до глухого містечка, щоб замовити в дядечка те чи те, хоча раніше це селище відвідували лише повітові чиновники. Поштовий зв'язок тут почав процвітати, оскільки листи з Пекіна йшли безперервним потоком. Також дядечко все частіше почав виїжджати на різні збори. Вперше це відбулося наприкінці 1980 року, взимку, — тоді дядечко поїхав на збори до Пекіна. Він закинув за плечі торбинку на довгому ремені, сів на міжміський автобус і приїхав до центру повіту на залізничний вокзал, там пересів на потяг і прибув до центру провінції, де приєднався до провінційної делегації. Це вперше дядечко потрапив у зовнішній світ. Він так довго прожив у цьому містечку, ніби в ув'язненні, що тепер наче вперше відкривав для себе світ зовнішній. На цих зборах дядечко став зіркою. Багато захоплених колег, редакторів і журналістів у вільний від засідань час приходили до його кімнати поговорити, і ці розмови затягались аж до ранку. Згодом відчули, що вільного від засідань часу не вистачає, тоді стали залишатися в кімнаті й під час засідань. Серед відвідувачів було кілька молодих дівчат, яких він дуже приваблював. Переважно це були ще невинні створіння з неглибоким життєвим досвідом. Тому описане в романі було для них ніби казка з «Тисячі й однієї ночі». Але вони мали меткий розум, були кмітливі, все розуміли з півслова, їхня мова була дуже дотепною й оригінальною, що викликало в дядечка натхнення. П'ять днів зборів промайнули миттєво, й дядечко змушений був разом із провінційною делегацією повертатися до своєї провінції, потім — до повітового містечка, а вже звідти пішки самотньо попрямував додому. На шляху йому важко було уникнути сумного настрою. Однак для зосередження на романній творчості, це — найбільш відповідний настрій.

Відтоді дядечкове життя розділилося на дві взаємодоповнювальні частини: перша — робота й письменницька творчість у маленькому містечку — частина тиші й усамітнення; друга — виїзди на збори, завжди людні й галасливі, сповнені блиску й слави — частина зародження ідей і розширення горизонтів, а також компенсації за відлюдне життя в містечку. Справді, працю на самоті найліпше доповнював галас зборів. Дядечко дуже швидко віднайшов баланс у ритмі цих двох способів життя й знайшов своє місце. В той період дядечко писав і багато, і гарно. Майже кожна його річ викликала суспільний резонанс. Гіркий досвід дядечка, його змарнована молодість, розтрачений ентузіазм стали тепер темою романів. Завдяки написанню романів жодна краплина його життя не була змарнована, кожна деталь і кожна дрібничка знайшли собі застосування. Що таке, зрештою, роман? — іноді думав дядечко. Як добре, що він є! Він відкрив для нього новий світ, у якому можна було заново створити власне життя; в цьому світі час і простір залежали від волі людини, будь-який досвід під силу виправити, прекрасне й високе зберегти, а потворне й низьке докорінно винищити. І все, що не збулося, могло отримати нове життя. Цей світ обнадіював дядечка, давав йому можливість стати новою людиною. Дядечко презирливо відвертався од себе старого, оскільки він-старий був ніби притиснутий горою¹ так, що не міг і дихати; він-старий був також наче в тумані, крізь який не видно світла. Він мусив заново переписати свою історію. У романі нездійснені мрії дядечка ставали можли-

¹ Тут виникає асоціація з відомим персонажем «Подорожі на Захід» — королем мавп Сунем Укуном, який на знак покарання за зневагу до Будди був притиснутий на 500 років горою.

вими, що також могло бути справжньою причиною вміщення в роман самогубства молодого «правого».

Усім відомо, що в романі, після опису смерті молодого «правого» в зеленому чаду, є відомий уривок про душу: «Душа злетіла вгору, ніби птах, і, дивлячись на землю, подумала: «Який же брудний цей світ людей!» Подумавши так, вона заспівала пісню й відлетіла. Це була радісна пісня, якої молодий «правий» ніколи не співав і ніколи не чув за життя». Я думаю, що цими рядками дядечко виніс собі вирок — його нове життя починалося зі смерті молодого «правого».

Я зростав в одну з дядечком історичну епоху, але пишу романи вже в іншу. Відмінність між нами полягає в тому, що, коли на його долю випали перипетії, його віра, ідеали й світогляд уже були сформовані, а в моєму житті грандіозні зміни сталися ще до того, як мої віра, ідеали й світогляд остаточно сформувалися. Тому-то дядечко мав віру, ідеали й світогляд, а я — ні. Оскільки ж у дядечка все це було, то, коли воно зруйнувалося, на його місці, за законом збереження речовини, мусило утворитися щось нове, як і в природі, — коли минулорічна трава засихає й гниє, щоб підживити буйне зростання трави вже в наступному році. А ми як від початку нічого не мали, так і тепер нічого не маємо, і в майбутньому нічого не матимемо. Саме тому, що дядечко мав свою світоглядну позицію, коли він стикнувся з іншою, не схожою позицією, він фактично опинився перед вибором: прийняти її чи відкинути. Він повинен був знайти теоретичне й практичне підґрунтя для цього вибору, і цей вибір відбувався в умовах розщеплення розуму й почуттів. Сумніви щодо правильності вибору тривалий час ранили його мозок, піддажували переконання. Вибір за таких умов часто містить прикре бажання позбутися його. Дядечкові тяжко було уникнути постійного незадоволення тим, що є; він боявся, що зробив помилковий вибір і обране насправді йому не підходить, а відкинуте — втрачене назавжди. Оберігати те, що є, чи прагнути вперед стало темою його гірких дум. А ми? Все сприймали тільки на основі почуттів, не збиралися нести ніякої відповідальності за власний вибір, обирали чи відкидали — все експромтом. Ми виростили в епоху здичавіння культури, а потім звідусіль налетіли вітри. Ідеї останніх ста років — від кінця ХІХ і все ХХ сторіччя — як найкращі плоди, так і об'їдки, — одночасно завирували навколо нас. Удаість нашого вибору часто залежала і від нашого таланту, і від талану. Однак на поверхні ми виявляли постійну мінливість і майже завжди йшли в авангарді найновіших течій епохи. Це змушувало людей з дядечкового покоління відчувати власну відсталість, і вони часто прикривали це відчуття поведінкою наставника, зовсім як і ми, прапором модернізму завжди прикривали свою внутрішню пустоту. Ми, представники цих двох поколінь, в очі вихваляли одне одного, а позаочі виказували зневагу одне до одного, і це позбавляло нас обміну думками і взаємодопомоги. Вони, визнаючи наші успіхи, іноді могли сказати, що нам пощастило народитись у сприятливий час, і в їхніх словах відчувався натяк на те, що їм так не поталанило, тож наші успіхи зумовлюються тільки відповідними обставинами, а не нашими власними зусиллями. Ми ж, користуючись перевагою у віці, іноді виявляли щодо них великодушність, робили компліменти їхньому досвіду, але в наших словах бринів натяк на те, що, крім досвіду, всього іншого в них не більше, ніж у нас. У душі ми насправді не визнавали за ними духовного лідерства, ми вважали, що дух — це спільна справа, в якій ніхто не є лідером. Ми вважали, що їхні твори занадто заідеологізовані, ніби роман — це якась посудина. Вони завжди були переобтяжені ідеями, занадто серйозно сприймали безліч безглузких речей. Ми вважали: все, що у світі вже відбулось, обов'язково має причину і наслідок, тому кожна подія має своє значення, і не слід витрачати так багато зусиль на її класифікацію. Вважати, що всі речі мають сенс, було одним із наших крайніх поглядів. Але був інший, протилежний до цього по-

гляд — ніщо не має сенсу саме по собі, він міститься в спостерігачеві, і все, що насправді існує, — це тільки носій нашої індивідуальної свідомості або сховище для неї. Такими були два погляди на світ, у яких виявлялися лінощі, небажання думати й працювати. А такі, як дядечко, були посередині між цими двома поглядами. Вони насамперед визнавали об'єктивний смисл речей, а потім прагнули до його суб'єктивного відкриття людиною. Вони самі собі створили труднощі, обравши концепцію, яка забирає так багато часу і сил і за нав'язування якої їх критикуватиме наступне покоління. Вони перебували в рабстві в ідей. Ми суб'єктивно вважали, що їхні страждання частково зумовлені помилкою у виборі способу мислення, тому їхнє життя було вимушеним. Тоді ми ще не усвідомлювали, наскільки важко людині протистояти обмеженням, і сказати, що людина обрала спосіб мислення, можливо, не настільки слушно, як сказати, що спосіб мислення обрав людину. Ми вважали, що можна робити все, що заманеться, і навіть у грі можна не дотримуватися правил. Те, що пропонував нам романний світ, було ілюзією, і ми вважали, що реальність така ж, як і роман, і можна розуміти її як собі хочеш; ми вважали, що реальність, як і роман, є високоінтелектуальною грою. Роман однаково зачаровував і нас, і дядечка, він змусив нас довіритись йому, і ми вважали, що живемо в історії, яку самі написали. Цей уявний світ ошукав обидва наші покоління і ще ошукає багатьох наших нащадків.

Дядечкова історія після «культурної революції» розгортається на цій основі. Хоча я вдався до послідовного опису подій, однак суть цієї історії розкривалася мені навпаки. Я почав збирати відомості для оповідання, складати їх, розробляти психологічні мотиви поведінки дядечка вже після того, як з'ясував розв'язку історії. Тому зараз я вже можу визначитися з характером історії про дядечка після «культурної революції». Тоді ми ще нічого не розуміли, і вона здавалася нам зовсім іншою історією. Коли закінчилася «культурна революція», дядечкові було 40 років. Чоловік у ці роки вже зрілий, але ще в розквіті молодості. Дядечко відпустив бороду, в куточках його очей і на чолі з'явилися, ніби вирізані ножом, зморшки, тому двадцяти- й тридцятирічні чоловіки перед ним здавалися дітьми. Згодом борода надовго увійшла в моду (не знаю, чи не спричинився до цього й дядечко, крім, звичайно, повторного показу американських вестернів 30-х років?). Дядечко говорив глибоким голосом, у його інтонації відчувалося трохи ніжності, він умів співати російською мовою російських народних пісень, що викликало в усіх уявлення про широку Сибірську рівнину, хоча ніхто й не бував у Сибіру. Дядечкові вигляд і голос виказували в ньому людину, яка пережила багато страждань, і в цьому була його справжня чарівність, тому всі юнаки у світлі променів цієї чарівності здавалися легковажними й неглибокими, наче маленький коржик на один зуб. Дядечко був дуже кремезний, ніби людина, що багато працює фізично, однак його голову обтяжували думи.

Згодом дядечко перебрався з маленького містечка до центру провінції, де почав працювати письменником, а поки рідні не переїхали до нього, жив сам у невеличкій кімнатці. Багато жінок із різних віддалених місць на потягах або пароплавах прибували до цієї кімнатки, щоб поспілкуватися з ним, тож дядечко змушений був наклеїти на дверях правила для відвідувачів, але навіть це не зменшило безперервного потоку людей.

Тепер ми все більше наближуємося до опису особистих справ дядечка. Й цього важко уникнути, оскільки вони надзвичайно важливі для оповіди про нього. А розповісти його історію чітко, цілісно й логічно стало єдиною метою мого життя в цей період. Мені здається, що немає іншої такої історії, яка могла б, як ця, передати мій теперішній душевний стан, я довго вибирав з-поміж багатьох історій, і саме ця переважила решту.

Я гадаю, що жінок, які мали з дядечком близькі стосунки, було двоє. Одна, молодша від дядечка на рік, була редактором якогось видання. Люди іноді на-

зивали її Старшою Сестрою. Вона, крім того, що редагувала романи, ще й трохи писала прозу досить непоганим стилем. Вона була худорлява й бліда, мала хворобливий вигляд, що робило її дуже привабливою. Мешкала вона в місті, де був дуже високий процент розлучень, тож і сама нещодавно розлучилася та й жила собі незалежно. Вони спілкувалися переважно листами, але двічі-тричі на рік дядечко до неї їздив. Зійшовши з потяга, він спочатку поселявся в якомусь готельчику поблизу її будинку, потім телефонував їй, і вони домовлялися про місце зустрічі. Кожна така зустріч надовго залишалася в пам'яті обох, тому, крім листів, вони спілкувалися подумки.

Стосунки між дядечком і Старшою Сестрою були чистими і прекрасними, адже ще від початку їхніх зустрічей, за мовчазною згодою, вони прагнули в жодному разі не опоганити їх. Тож між ними ніколи не було статевого контакту, але в думках і почуттях взаємопроникнення виникло надзвичайно глибоке. Вони також ніколи не намагалися взаємно з'ясувати ці стосунки і в розмовах ніколи не торкалися питань про сім'ю та шлюб одне одного, ця тема була для них забороненою, бо найменший натяк міг привнести до їхніх стосунків дух вульгарності.

Одного разу, коли дядечко трохи випив і розговорився, то сказав нам, які саме тоді сиділи перед ним, що має два ставлення до жінки — може кохати її і може вподобати її; з жінкою, яку кохає, він не має потреби в сексі; а з жінкою, яку подобає, навпаки. Однак згодом він додав ще одну фразу: жінки не достойні кохання. Я думаю, що Старша Сестра належала до тих небагатьох жінок у світі, яких він кохав.

Уподобаних же дядечком жінок було надзвичайно багато, і серед них дівчина на ім'я Маленька Мі¹, з якою дядечко підтримував незвично близькі стосунки. Вона була друкаркою в Асоціації письменників, і коли Асоціація проводила з'їзди, вона виконувала деяку адміністративну роботу. Мала тільки 19 років, була милою і зворушливо наївною дівчинкою. Вона змусила дядечка пригадати народжену в його уяві багато років тому доньку, яка, ніби здійснення бажання, аж тепер з'явилася в його житті. Варто було дядечкові тільки зателефонувати до канцелярії, як того ж вечора вона приходила в його маленьку кімнатку. Тоді був у дядечка гарний настрій чи, навпаки, поганий, йому не писалося чи, навпаки, писалось, але він стомлювався, тому так чи інакше він просив її прийти в основному заради *того самого*. Після *того* в дядечка так боліла душа, що він безперервно схлипував, притискав дівчину до грудей, тішив її, співав для неї пісні, розповідав їй історії, і так відлітав думками в далеч, ніби співав і розповідав якійсь іншій людині, що була десь далеко. Але бувало й так, що в гарному настрої чи, навпаки, в поганому, йому не писалося чи, навпаки, писалось, але він стомлювався, дядечко проганяв Маленьку Мі, хоч би як тій хотілося побути з ним разом. Але яким би байдужим і жорстоким не був дядечко в такі часи, коли він наступного разу просив її прийти, вона все одно приходила й ніколи не ображалася.

Старша Сестра жодного разу не запитувала в дядечка про Маленьку Мі, хоча вона не могла не знати про неї, оскільки історія про дядечка й Маленьку Мі була всім добре відома. А Маленька Мі, натомість, часто запитувала в дядечка, навіщо йому в певний час їхати до того міста? Там у нього є жінка? Маленька Мі поклялася, що не буде ревнувати, і вимагала в дядечка розповіді про цю жінку. Дядечко тільки всміхався і мовчав, а потім, ніби хижий вовк, кидався на Маленьку Мі, хапав її за груди і не давав більше говорити. Дядечко ніколи нічого не купував Старшій Сестрі, однак часто купував щось Маленькій Мі. Якщо Маленька Мі вподобала десь собі одяг чи взуття, вона бігла до дядечка і «доповідала», що там є одяг такий і такий або є взуття таке

¹ Ім'я дівчини перекладається як «рис», що є символом матеріальної забезпеченості, тим самим задається і тілесність майбутніх стосунків.

і таке. Дядечко запитував, скільки воно коштує, і давав їй гроші, а вона миттю бігла купувати. Повернувшись із придбаним, приміряла його, щоб дядечко подивився й оцінив — гарно чи погано. Коли наступного разу Маленька Мі знову «доповідала» ситуацію з одягом чи взуттям, він знову давав їй гроші.

Старша Сестра в дядечкових очах була святаю, й він не міг позбутися відчуття, що дивиться на неї знизу вгору, її почуття до себе вважав дорогоцінністю, яка підвищувала його самооцінку. Коли він не бачив Старшої Сестри, то часто сумував за нею, проте коли з'являвся перед нею, то дуже хвилювався й почувався нерівним. Кожна його дія і кожний рух були дуже обережними, він боявся, що якась помилка розчарує Старшу Сестру, а її почуттями він не міг легковажити й не хотів завдавати їм шкоди. Коли він розлучався з цією жінкою, то мимоволі зітхав із полегшенням. Якщо цього разу, наприклад, зустріч із Старшою Сестрою проходила вдало, він теж виглядав досить упевнено і міг у піднесеному настрої прожити період розлуки з нею; за інших же обставин, він ходив похнюпившись, ніби воїн, що програв битву.

Однак перед Маленькою Мі він міг повною мірою насолоджуватися своїм успіхом. Залежність Маленької Мі від нього, чи то тілесна, чи то матеріальна, викликала в нього захоплення. Беззаперечна покора Маленької Мі, яка приходила, тільки поклич, і йшла, тільки прожени, давала йому можливість усвідомлювати свою чоловічу вартість. З Маленькою Мі він на повну силу міг виявити свою чоловічу спроможність, чарівність і волю до життя, тоді як із Старшою Сестрою виявляв свої думки й мудрість. Це також є глибинною причиною, чому дядечко підтримував з ними обома тісні стосунки. Якщо б цих двох жінок не було, то не було б і матеріального втілення його особистої вартости. З такої точки зору дядечко-після-«культурної-революції» був створений спільно Старшою Сестрою й Маленькою Мі. Й це спільне творіння було набагато успішнішим, ніж дядечко-з-маленького-містечка. Саме в цей період дядечко розлучився.

Дядечкове розлучення стало тоді майже непристойною новиною. До цього люди нишком обговорювали взаємини між дядечком і Старшою Сестрою та Маленькою Мі, а тепер усе раптом вийшло на поверхню. Люди почали обговорювати цю подію на вулицях і гадати, з ким після розлучення одружиться дядечко — зі Старшою Сестрою чи з Маленькою Мі? Раніше дядечко вважав, що його стосунки з цими жінками, особливо зі Старшою Сестрою, дуже добре приховані, він і подумати не міг, що люди про все знають. Коли почув, що люди говорять про нього і Старшу Сестру, його серце стисло від болю. Він відчув, що коштовність, яку він і вона всім серцем охороняли, брутално понівечена. Він ніби вгледів у темряві очі Старшої Сестри, які обурено вдивляються в нього, а потім безслідно зникають. А в Маленької Мі з'явилася надія одружитися з дядечком, тож вона запитала його: ти розлучаєшся заради мене? Дядечко хотів їй сказати щось серйозне, але потім подумав, що вона не обов'язково зрозуміє, тому гірко посміхаючись, сказав: це не одне й те саме, Маленька Мі; це — дві різні справи, Маленька Мі. Він пригорнув її до грудей і легенько колисав, ніби кохану дитинку. У цей час дядечко почувався самотнім, він думав: хто б йому самому це роз'яснив? Заради чого він розлучається?

Для того щоб остаточно розібратися з питанням власного розлучення, він мав ще раз переглянути своє життя за останні 40 років. Тієї ночі він довго не міг заснути, згадуючи минуле, наче то було інше, попереднє життя. Сцена за сценою перед його очима розігрувалися події його колишнього життя, ніби історія сторонньої людини. Невже то я? — запитував він себе постійно. На сторінках, при згадці про які серце калатало від страху, дядечко хотів одвернутись і не переглядати їх, але не виходило. Ці спомини вичерпали всі душевні сили дядечка й додали йому сивини. Відтоді він більше ніколи не влаштував таких переглядів. Він хотів повністю поховати минуле й додати в це

поховання ще й дружину як поховальний предмет. Усе більше він переконувався, що розлучення — єдиний шлях до цього. Однак біда в тому, що він не міг усе це розповісти іншим, навіть Старшій Сестрі. Й не тому, що сумнівався в її здатності зрозуміти його, а тому, що не хотів, аби вона познайомилась із тим дядечком, який прожив попередні 40 років. Він не хотів, аби будь-хто знайомився з тим дядечком, він хотів знищити будь-кого, хто був із тим дядечком знайомий, навіть і себе самого, ніби злодій, що хоче позбутися свідків. Але знищити себе так важко! Коли він глибокої ночі самотужки ковтав, крапля за краплею, спогади про себе за минулі 40 років, ніхто не міг допомогти йому в цій таємній роботі.

Дружина сказала, що насправді вона давно вже передбачала такий день, оскільки було помітно, що він тут почуватється, ніби не у своїй шкурі. Вона хотіла упокорити справжнього тигра, а який сенс возитися з котом? Сказавши це, вона гордовито посміхнулася. Ці слова мимоволі змусили дядечка по-іншому подивитись на дружину: він відчув, що за десять років спільного життя не зрозумів цю жінку так, як за одну цю мить. Дружина докинула: тому я не затримую тебе. А потім сказала ті слова, які згодом дядечко передасть нам: коли людина в небезпеці, слід простягти їй руку допомоги, а коли в людини з'являється вища мета, слід цю руку відпустити. Але з однією умовою — тут дядечко, випереджаючи її, повідомив, що він давно приготував для неї й Дабао певну суму, і хоча вчинок видається дещо ницим з його боку, ніби він хоче відкупитись, однак нині це єдине, що він може зробити для неї та сина. Почувши таке, дружина розсміялася й сказала, що вона збиралася говорити зовсім про інші речі, про гроші можна поговорити й потім. Вона ж хотіла поговорити про справу, яку він теж може зробити при бажанні. Дядечко запитав, що ж це за справа? Дружина відповіла: тоді все збурилося через твій учинок. І, помовчавши трохи, додала: авжеж змінилося! Добре, хоч за останні роки трохи вляглося, аж тепер — це розлучення. А люди давно вже чекають якогось видовища, аж очі продивилися! Тож цього разу знову слід чекати на нове збурення. Тому він повинен забрати її та сина до центру провінції. Коли виїдуть подалі від тутешніх плетух, вона відразу ж із ним розлучиться, якщо ж він не вірить, вона може просто зараз написати розписку й поставити власноручний підпис. Він мусить зробити це заради Дабао, який, отримавши прописку в центрі провінції, не буде скніти в цьому болоті. Почувши це, дядечко заціпенів. Дружина говорила обґрунтовано, йому ніяк було заперечити, однак у душі він боявся цього. Вже минуло три роки відтоді, як він переїхав до центру провінції, і хоча за цей час можливостей забрати до себе родину було небагато, вони все ж були, однак він постійно відкладав переїзд. За ці три роки він навіть жодного разу не дозволив дружині й сину відвідати місто. Тепер потроху заспокоївся й, уявивши собі життя в одному місті з дружиною — свідком колишніх днів, зрозумів, що на цю вимогу будь-що не слід погоджуватися, краще вже не отримати розлучення. І він рішуче проказав: боюся, що це буде складно зробити, бо про розлучення вже всім відомо, і начальство, звичайно ж, уже не зможе прописати родичів, крім того, така прописка передбачається щороку тільки для певної кількості людей, і перевищити її не можна. Дружина, ледь усміхаючись, запропонувала: ну тоді скажи, що ми не будемо розлучатися. Ти ж такий майстер слова! Своїм пером із мертвого робиш живе, а з живого мертве! То ж якщо тепер заговориш по-іншому, тобі все одно повірять. Дядечко замовк. Коли він зібрався йти, дружина додала: це все — заради твого сина, ти можеш піти від дружини, але чи можеш піти від сина? Тоді спересердя дядечко не до кінця зрозумів ці слова, вважаючи їх тиском на себе. Лише за кілька років йому з болем відкриється їхня гірка правда.

Тоді ж дядечко зібрав свої речі і пішов сердитий. Того разу переговори щодо розлучення не завершилися успіхом. Потім були ще три місяці напо-

лягань. Протягом цих трьох місяців дядечко подумував навіть подати до суду, однак самої думки про те, що доведеться стати перед судом, було достатньо, аби відкинути цю ідею. Йому залишалося тільки терпляче чекати. Проте в нього не було настрою писати, він проводив усі дні з Маленькою Мі, й на той момент йому не було діла до зовнішнього світу й громадської думки. Коли наблизився встановлений час їхати на зустріч із Старшою Сестрою, він довго вагався й спочатку вирішив не їхати, однак, зрештою, все ж таки купив повернутий кимось квиток і сів у потяг. Поки потяг поступово наближався до міста, де мешкала Старша Сестра, його рішучість також поступово розхитувалася. Зійшовши з потяга, він довго кружляв перед гуртожитком, що був недалеко від будинку Старшої Сестри і в якому він зазвичай зупинявся. Врешті вирішив не замовляти номера, а поїхати цього ж вечора, тому скориставшись телефоном адміністратора, він призначив зустріч Старшій Сестрі в одному приватному ресторанчику. Вони повечеряли й на тому розійшлися. Ніхто з них не згадував про дядечкове розлучення, говорили про якісь дурниці. Коли вона сказала йому лише два слова «бережи себе», — він зрозумів, що це їхня остання вечеря. Щирі стосунки задушила громадська думка. Вона зробила святі почуття пустими й приземленими, закреслила їхню особливу сутність, перетворила все на банальність, що саме процвітала тоді в літературних колах. Старша Сестра найбільше не могла терпіти вульгарності, тож цього слід було уникати будь-що.

Після трьох місяців наполягань він ще раз повернувся додому. Цього разу дружина пішла на поступку, сказала, що вона може залишитися й за старою пропискою в містечку, все одно люди їй уже перемили кісточки на все життя вперед, тож і нема про що говорити, однак хлопчика він мусить прописати в місті. Формально вважатиметься, що син живе з ним, але насправді йому не потрібно буде виділяти жодного мідяка на його утримання. Насамкінець вона знову сказала: ти можеш покинути жінку, але чи зможеш покинути сина? Гірку правду цих слів дядечко осягне тільки згодом.

Поки ж дядечко наполегливо займався розлученням і майже нічого не писав. Оскільки ж це тривало досить довго, то люди помітили його мовчання. І в них зародилися радісні передчуття нового твору, передбачалося, що він, імовірно, буде пов'язаний із розлученням. Однак першим твором, який дядечко написав після півторарічного мовчання, стали мандрівні нотатки про відвідини однієї з країн Західної Європи. Нотатки були трохи нудними, не містили ніяких пригод чи відкриттів. У них лише поверхово описувалися деякі туристичні об'єкти, окремі церемонії зустрічей чи прощань та ще певні відомі в тих місцях особистості. Не було там ні колишніх глибоких ідей дядечка, ні яскравих, переконливих образів. Насправді ж у жанрі мандрівних нотаток побачене й почуте в чужих краях стає екзотичною обгорткою для обміркованого й передуманого у звичайному житті. Але який відгук могли викликати всі ці речі в дядечка, якщо вони тільки на мить потрапляли в поле його зору й не мали жодного стосунку до його життя? Розлучення поглинало майже весь час і душевні сили, а виїзд за кордон, крім того, що трохи підігрівав цікавість і марносластво, не міг відкрити дядечкові жодного цінного досвіду й не міг зрівнятися в цьому хоча б із однією мандрівкою вглиб країни. З дядечкових мандрівних нотаток мені очевидно, що ця далека подорож ніяк не вписалася в його життєвий досвід, а все побачене й почуте проходило перед його очима, ніби в калейдоскопі, не викликаючи ніяких почуттів. Я думаю, це тому, що, по-перше, дядечко не розумів іноземних мов і не міг безпосередньо спілкуватися з людьми, а через переклад міг отримати лише деякі офіційні формулювання й фрази з туристичного гайду; по-друге, дядечко тривалий час мешкав у закритому містечку закритої країни, тому не був ні емоційно, ні інтелектуально готовий до зустрічі з країною Західної Європи, та й вона не викликала в ньому відгуку; по-третє, дядечко виїздив у складі де-

легації, тому не міг чинити за власною волею. Отож дядечко написав ці нотатки ніби тільки для того, щоб повідомити людей, що він відвідав одну з країн Західної Європи, а ще для того, аби повідомити, що написав ці нотатки. Однак головний досвід дядечка на той час — розлучення — не був згаданий. Тому моя розповідь про це спирається на фінал реальної історії й подається у зворотному порядку.

Той час дядечко проводив якщо не з членами делегації, то з Маленькою Мі. Маленька Мі переконувала його: нехай уже син приїде до міста, якщо так треба! Дядечко відповідав: ти не розумієш, Маленька Мі; як же тобі пояснити, Маленька Мі? Врешті, дядечко та його дружина погодилися на тому, що сина пропишуть у місті, проте він ще рік мешкатиме в містечку, поки закінчить школу, а потім вступатиме до університету. Якщо він здібний, то вступить до університету в центрі провінції, а якщо не вступить, то перш, ніж знайде роботу, житиме вдома з матір'ю. Дядечко сказав, що він не може піклуватися про дитину. Так, нарешті, дядечко розлучився. Після того він не одружився ні з Маленькою Мі, ні з кимось іншим, саме тому його розлучення набуло таємничого психологічного забарвлення.

Коли дядечко востаннє повернувся з маленького містечка після завершення довгоочікуваної події, він, на подив, почувався розчарованим. Важкий тягар, який він довго носив на плечах, нарешті впав, але від цього з'явилось відчуття втрати чогось важливого. Хоча загалом дядечко відчував полегшення. Він знайшов час, щоб навести лад у виділеній йому чотирикімнатній квартирі, на стінах свого кабінету розвісив сувеніри, привезені з різних місць, наприклад, воловий ріг із півдня Ганьсу, шаблю з Монголії, полотно тигра з півночі Шеньсі, батиковий килимок з Гуйчжоу, й квартира почала скидатися на етнографічний музей.

Тоді серед письменників молодшого покоління саме здійснювалася хвиля інтересу до власного коріння й робилися спроби відшукати в народному мистецтві нові форми вираження для китайської літератури. Мабуть, так вплинули на нас латиноамериканська література та література Півдня США. Ми, пішки або на велосипеді, вирушали в найвіддаленіші села й збирали народні байки, пісні, легенди, слухали, як старенькі, яким уже за сімдесят, розповідали історію своїх сіл. Ми дошукувалися первозданного обличчя китайської культури; дошукувалися її первісного вигляду, затертого за тисячоліття китайськими чиновниками; дошукувалися джерела життєвих сил китайської культури, замуленого за тисячоліття політиками й можновладцями. Ці пошуки були наслідком «енергетичної кризи», спричиненої стрімким розвитком *нової літератури*¹: адже її ідеї, сюжети, мова вичерпалися дуже швидко, і ми просто змушені були опанувати нове. Однак цей серйозний літературний рух дуже швидко опростився, через що й фольклор перетворився на моду. Дядечко в цьому русі завжди займав активну позицію. Оскільки його суспільний досвід завжди був багатший від нашого, він часто в дискусіях перетягував увагу на себе. Він умів слухати і вмів міркувати, тому завжди переконував інших, однак по завершенні ми помічали, що дискусія непомітно переводилася дядечком у зовсім інший напрямок, далекий від попереднього. Бо, по суті, дядечко був малообізнаний із цим рухом. Політичне життя Китаю кількох останніх десятиліть залишило глибокий відбиток на його особистій долі, тому в його світогляді важливе місце належало свідомій політичній позиції. Увесь світ був зведений до держави і влади, які стали тлом усієї людської діяльності, а соціальне життя представлялося в моделях поведінки людей. Дядечко вважав культурну свідомість абстракцією, а мистецтво, на його думку, виконувало реальну політичну функцію. Рух задля по-

¹ Нова література — етап розвитку китайської літератури, який розпочався в 1917 р. із виходом журналу «Нова молодь».

шуків власного коріння цікавив його лише через можливість знайти в культурі глибше пояснення політики. А дядечко мусив діставати пояснення будь-якої події, він просто не визнавав тих подій, яких не міг чітко пояснити. Вважав, що світ можна пізнати, а думку про непізнаваність відкидав. Пошуки власного коріння він розглядав як новий спосіб пояснення світу, тоді як ми шукали первісний образ світу. Таким було дядечкове покоління, таким був і сам дядечко. Коли ми почали «дозрівати», між нами й дядечком з'явилася відстань і виникли відмінності. Й саме в цей час він відчув наближення кризи.

Це відчуття виникло в нього на тлі трьох подій: перша — відвідини в складі письменницької делегації однієї з європейських країн, унаслідок чого соціальний статус і авторитет дядечка підвищилися; друга — завершення, нарешті, процесу розлучення й повний розрив із минулим, що давало можливість вільно починати нове життя; третя — посилення в літературних колах руху на пошуки власного коріння, який розпочало покоління молодших письменників. У народі кажуть — *повний місяць стає щербатим*. Дядечко відчував, що для нього настав саме цей момент. Відчуття кризи виявлялося в тому, що під час обговорення проблеми пошуку власного коріння він аж надто поспішав заволодіти ініціативою, прагнув висловитися й виявляв велику заангажованість. У той період дядечкова творчість «сіла на міліну». Перебуваючи в своєму робочому кабінеті, дуже схожому на етнографічний музей, він уже зранку починав думати: я маю щось написати; однак нічого не писалося. Він трохи соромився свого світогляду, почувався відсталим. Але змінити цей світогляд було б грандіозною справою. А дядечко був не з тих людей, які легко змінюють себе, та й узагалі, для будь-кого формування світогляду — це основоположна справа, тож не кожний за неї візьметься. Наприклад, нам було однаково, чи світ такий, як він існує сам по собі, чи такий, яким бачимо його ми; ми зробили з цих протилежних ідей двосторонню ширму, за якою сховалися від праці, лукаво не бажаючи висловити жодного конкретного судження й залишаючи на майбутнє шлях для відступу й перебіжництва. А дядечко не мав шляху для відступу. Крім цього, виявлялася й ще одна ознака відчуття кризи в дядечка — він почав цупити наших дівчат.

Тепер розповідати історію про дядечка стає набагато зручніше. Адже дядечко вже став відомою всім особистістю, й більша частина його життя розкривалася громадськості, так що майже неможливо було зберігати приватність, згадки чи не про кожен рух і кожную його дію можна було знайти чи то в ранковій, чи то в вечірній газеті. Тож уже не можна пожалітися, як раніше, на брак відомостей чи необхідність спиратися на недостовірні чутки. Проте виникає нова проблема — чи справжній (і наскільки справжній) цей дядечков-центрі-уваги-всіх. Тому ми повинні спершу проаналізувати всі ці готові матеріали, висловити різні припущення й здогади.

Отже, дядечко почав цупити наших дівчат. Поміж нас були юнаки, які мали позашлюбні тісні стосунки з дівчатами. Здебільшого ці стосунки можна було схарактеризувати як ставлення старшого брата до сестри (так співається в одній пісні про кохання), однак нерідко дозволялося й більше. Проте ми в жодному разі не допускали, щоб ці стосунки загрожували нашому шлюбу й сім'ї. Такі чисті, не вкриті життєвим брудом, стосунки підігрівали нашу уяву, тілесно й духовно заспокоювали нас, стомлених від суспільних обов'язків. Що ж стосується сексу, то ми категорично наголошували, що такий крок має бути добровільним і свідомим і здійснюватися тільки за умови обопільного жадання, якщо ж хоч одна зі сторін буде думати про користь, то задоволення не сягне найвищої межі. Ми завжди легко розлучалися, й щосили уникали бути при цьому сумними чи похнюпленими. Ми відкрили для себе, що жоден процес не може стати вічним, як і життя. Однак у цьому процесі ми мали змогу пережити справжні відчуття і ніколи не дозволяли собі нічого мерзенного чи несерйозного. Такі взаємини найчастіше виникали і

зміцнювалися на письменницьких зборах у видавництвах, тому ниточки цих стосунків тяглися за межі провінцій і районів.

Письменницькі збори — це рідкісна можливість поведарювати; в такі часи ми відкладали всі справи на потім, звільнялися від своїх суспільних зв'язків і тимчасово утворювали своє маленьке товариство, в якому наново зав'язували стосунки. Життя на письменницьких зборах завжди дещо театралізоване й олітературне, воно спантеличує людину розмитістю межі між ілюзією й реальністю. Уявний світ тут стає реальним, а реальний — віртуалізується, що загалом було характерною ознакою нашого життя в ті роки. Тоді письменницькі збори проводились дуже часто. Оскільки діяльність із написання й видання романів бурхливо розвивалася, то видавництва часто влаштували письменницькі збори як винагороду за письменницьку працю. Щоб одного дня, коли ми втомлювалися від писання, можна було вийняти з конверта запрошення і сказати домашнім: я йду на письменницькі збори. Письменницькі збори робили наше життя змістовнішим і яскравішим, додавали свята. У такі періоди ми забували про те, що у світі ще існують голод і насилля. Але я думаю, що дядечко не мав би забути, він мусив би нагадати нам про наш обов'язок. Однак у такі періоди люди справді були надзвичайно веселі, їхні бажання здійснювалися повністю, і від того ще більше посилювалися, тому про міру іноді забували. А дядечко не тільки не виконував свій обов'язок старшого брата застерігати нас, але й почав цупити наших дівчат.

Поміж нас був один юнак, який закохався в дівчину. Не красуню, але надзвичайно привабливу. Цей юнак закохався по самі вуха, але ніяк не зважувався діяти, що абсолютно не відповідало його сміливій і агресивній натурі; кохання до цієї дівчини ніби перетворило його на іншу людину. І коли він майже наблизився до мети й перемога була близько, ця дівчина раптом потрапила в дядечкові обійми.

Усі знали, що в дядечка була Маленька Мі, з якою він прожив, не одружуючись, уже кілька років, і їх пов'язував міцний душевний зв'язок. Однак це не завадило дядечкові застосувати щодо нашої дівчини тактику «швидкого захоплення». Якось, коли поряд нікого не було, дядечко раптом міцно обійняв її ззаду за плечі й занурився підборіддям у її волосся. Згодом, коли дівчина повернулась до юнака, вона сказала, що така неочікувана поведінка з боку дядечка свідчить про його глибоку й міцну закоханість у неї, якій він не може протистояти, і це зворушує її, а також тішить марнославство. Слід знати, що коли дівчина хоче, щоб її кохали, то вона прагне, щоб це було до нестями. Тоді юнак сказав: але ж я так тебе кохаю! Дівчина сумно подивилась на нього й відповіла: бути коханою дорослого чоловіка — це унікальний досвід, а її приваблює унікальність. Одного разу так сталося, що в будинку дядечка не працював ліфт, і вона, полохливе зайча, навіть відважилася піти пішки на дванадцятий поверх темними сходами, щоб побачитися з дядечком, але з'ясувалось, що його немає вдома. Згодом дівчина дізналася, що в дядечка є багато таких дівчат, яких він захоплював одним і тим самим способом: користуючись їхньою непередготовленістю, міцно обіймав ззаду за плечі, тож досвід цієї дівчини насправді виявився цілком пересічним. Вона перебільшила значення цих рвучких обіймів іззаду, за які дядечко не відчував ніякої відповідальності. На той час дядечко вже став майстром підкорення дівочих сердець. Історії про його «бойові успіхи» серед дівчат ставали дедалі популярнішими. У його присутності нас мимоволі охоплювало відчуття поразки. Він переміг нас досвідом і чарівністю дорослого чоловіка. Він був ніби сучасний Прометей: шляхетні страждання стали його найдорожчим скарбом, він використовував їх, щоб писати непересічні романи і «брати в полон» дівчат. Кожна дівчина, уявляючи себе в ролі легендарної героїні, співчуває чоловікові, який зазнав у житті страждань. Але минав час, і що більше розігрувалося таких історій із викраденням, то більше ми відчували, що інтерес дя-

дечка тут полягає зовсім не в дівчатах, а в нас, юнаках. Він ніби суперничав із нами, але в чому?

Одного дня я зрозумів, у чому полягає це суперництво. Це було випадкове відкриття. Воно сталося влітку, коли нас запросили до невеличкого приморського містечка на письменицькі збори, і ми щодня ходили плавати в морі. Не знаю, чому я не помітив цього під час першого ж плавання, а тільки згодом, в останній день зборів, коли ми входили в море на заході сонця. Можливо, свою роль зіграло вечірне проміння або так уплинула вечірня атмосфера. Тієї миті, коли ми заходили в море, дядечко йшов попереду мене; ми нагадували дітей, що, тримаючись одне одного, йдуть до глибшого місця. Відчувалося, як ступні занурюються в узбережний пісок, і морська вода, піднімаючись вище й вище, лоскоче ноги. На човнах, що боролися з припливом, хтось раптом заспівав пісню, і її підхопили інші. Ця хвилина справді була дещо зворушлива, мимоволі ми синхронізували кроки і, з усіх сил долаючи опір вируючої води, пішли далі в море. Саме в цей час я й помітив, що дядечко постарів. Я побачив ослаблені м'язи на його руках, кругленьке черевце, вгледів, що на шії в нього відкладається жирок, а шкіра вже втратила свій блиск. Тієї миті мені стало шкода дядечка. Я раптом знайшов відповідь на питання, в чому ж він суперничає з нами.

Дядечко нарешті зажив новим життям, але помітив, що в нього лишилося обмаль часу, і в душі запанікував. Він відчув, що вже обмаль часу, щоб розпочати нове життя, обмаль часу, щоб створити іншого себе, і йому залишається тільки прискорити кроки, аби за один день наздогнати двадцять років! Не знаю, чи був у нього досвід програшу комусь із нас, молодих, але думаю, що якби був хоч раз, то це б спонукало його до ста контрударів. А ще я замислився, чи був у нього досвід сексуальної невдачі? Я пригадав усі легенди про дядечка і знайшов підстави стверджувати, що такий досвід, хоча б раз, у нього мав бути. Адже, переживши бодай одну таку поразку, він мусив прагнути до ста перемог, щоб узяти реванш, мав довести свою потужну боєздатність, підтвердити імідж переможця. Та й за теорією ймовірності можна припустити, що дядечко хоча б раз мав такий досвід, адже рідко коли трапляється, щоб у кожному бою отримували перемогу. Я гадаю, поразка могла статися або між ним і Старшою Сестрою, або між ним і Маленькою Мі, оскільки лише з ними він мав настільки близькі стосунки, що випадок не набув розголосу.

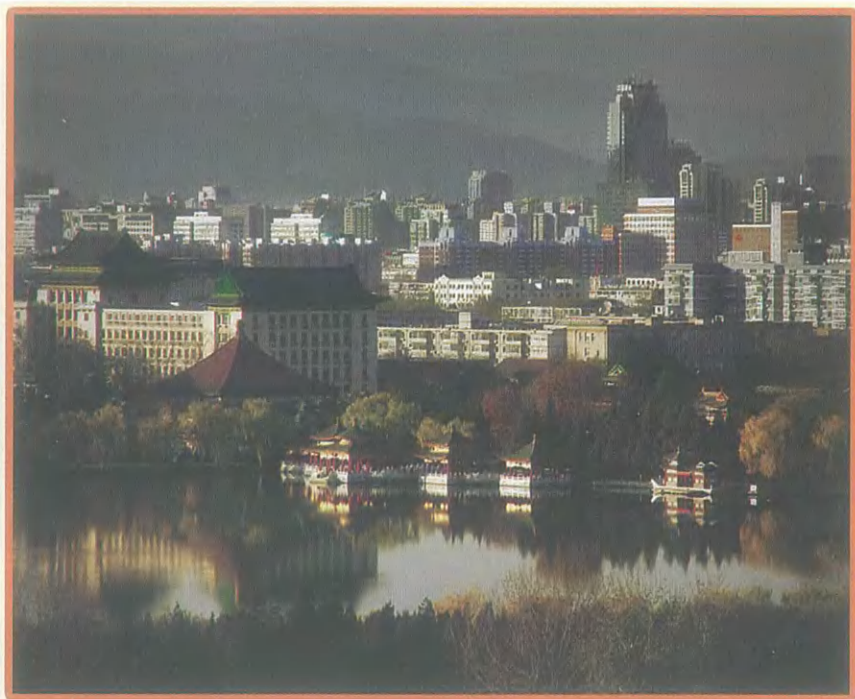
Я вважаю, що коли дядечко востаннє їздив до Старшої Сестри, то події розгорталися зовсім не так, як ми вважали раніше, і він не поїхав додому того ж вечора. Вочевидь, залишився на ніч у Старшої Сестри, і це була перша й остання ніч, яку він провів із нею. Тільки згодом, пригадуючи ту ніч, дядечко зрозумів, що насправді він стояв тоді на перехресті у вирішальний для своєї долі момент. Якби події відбулись інакше, подальше життя дядечка, можливо б, теж склалося по-іншому.

Отже, того дня вони вечеряли в невеличкому приватному ресторанчику. Спочатку говорили про те, про се. Дядечко справді планував не згадувати при Старшій Сестрі про своє розлучення, до того ж готувалася й вона. Проте подія не була такою простою, як вони думали, а взаємини між ними не були такими віддаленими, як їм хотілося б. Вони сиділи одне навпроти одного; на спеціальній конфорці в центрі столу в горщику кипів суп *хоуго*¹, і язички полум'я відбивалися на блідому обличчі Старшої Сестри. У ресторанчику не було інших відвідувачів, оскільки того вечора пішов сніг і всі люди вечеряли вдома. Дядечко раптом відчув біль, від якого стислося серце. Йому заболіла згадка про дні «культурної революції». Він відчув власну недосконалість, до-

¹ Суп, який готує сам замовник — у горщик із окропом, який на маленькому вогні кипить просто на столику, кидаються сирі інгредієнти, замовлені за бажанням (це можуть бути овочі, м'ясо, морепродукти тощо).

шкули та образи тих днів піднялися в душі, тож подумав, невже й зараз не можна розповісти про самотність і пригніченість тих днів? Якщо він не висловить їх, то просто не переживе цей вечір. Але він не знав, звідки й почати, щоб усе висловити. Все було таким складним, таким заплутаним, таким дріб'язковим і мізерним, що в нього раптом залоскотало в носі й потекли сльози. Завдяки цим сльозам Старша Сестра ніби все зрозуміла. Вона нічого не казала, тільки дивилась, як сльозинки одна за одною падали в келих з вином. Тоді сльози в нього потекли ще нестримніше. Дядечко знав, що Старша Сестра може його зрозуміти, тому він і вподобав її. Але оскільки Старша Сестра найдужче припала йому до душі, він не міг у її присутності розповідати все. Він змушений був носити маску перед людиною, яка найбільше йому подобалася. Старша Сестра була для нього найчистішою, тому він не міг показати їй брудну частину себе; Старша Сестра була для нього найсвятішою, тому він не міг показати їй жалюгідну частину себе; Старша Сестра була для нього найвищою, тому він не міг показати їй мерзенну частину себе. У присутності Старшої Сестри він змушений був ховатися за привабливу маску, щоб наблизитись до неї, кохати її та бути коханим.

Отож він мав намір наблизитися до Старшої Сестри, але результат виявився цілком протилежним — він віддалявся од неї, і жінка, яка найкраще могла його зрозуміти, ставала найбільш чужою. У душі йому було гірко до знемоги, однак і цього він не міг висловити. А Старша Сестра думала так: дядечко сприймає її як богиню; невже він не розуміє, що вона жива жінка, з плоті й крові? Що йому відомо про довгі самотні ночі, сповнені гірких дум? Він тут із нею насолоджується духовною близькістю, а там з Маленькою Мі — Старша Сестра часто думала про Маленьку Мі — а там з Маленькою Мі насолоджується тілесною близькістю і не підозрює, що для жінки, особливо для такої, як Старша Сестра, ці дві речі мають бути нероздільними. А оскільки почуття дядечка до неї такі високі, то виходить, що він, людина, яка найдужче її кохає, насправді не може її кохати. Цього вечора скидалося на те, що вони взаємно дізналися про потаємні думки одне одного, тому, коли вода в горщику википіла й засичала на дні, вони одночасно підвелися. Старша Сестра йшла попереду, дядечко — за нею, і так вони вдвох прийшли до неї додому. Стіни в її квартирі були чисто білими, простирадла на її ліжку — чисто білими, квіти у вазах були чисто білими; дядечко почувався тут дуже брудним, він стояв у цій чисто білій кімнаті, ніби у сніговій печері, й не знав, що робити. Згодом вони виконали всі необхідні «формальності» — помилися, змінили одяг і нарешті лягли в ліжку. Дядечкове серце било в груди, ніби в барабан, усе його тіло тремтіло. Він став незграбним і необережним, розірвав чисто білу сорочку Старшої Сестри. Він був надзвичайно збуджений, але й сповнений тривоги, ніби злочинець. Однак, коли підійшов кульмінаційний момент, збудження раптом пройшло. Він намарно робив якісь рухи, однак нічого не виходило. Він почув, як Старша Сестра під ним схлипує, й просто не знав, куди подітись. Його кидало то в холодний, то в гарячий піт, він швидко знесилів; але в душі, сповнений відчуття провини, подумав: я забруднив простирадло Старшої Сестри. Дядечко вийшов з її квартири в найтемнішу годину перед світанком і крадькома спустився темними сходами. Його гордість і самоповага десь зникли, серце боліло від самозневаги; він думав, що навіть чоловіком уже не може бути. Якби того вечора дядечко досяг успіху, він, мабуть, узяв би Старшу Сестру за дружину. Вона була єдиною жінкою, яка могла б стати йому дружиною. Але того вечора трапилась поразка, яка й вирішила подальшу долю їхніх стосунків — вони розлучилися назавжди.

Відтоді дядечко почав скрізь випробовувати свою чоловічу спроможність, причому отримати одного підтвердження йому було недостатньо, десяти — теж недостатньо, та й ста — недостатньо. Скільки ж йому потрібно було підтверджень, щоб подолати досвід тієї ночі зі Старшою Сестрою? Але він му-

сив подолати це самоприниження, яке стало плямою в його історії, адже як можна було йти до нового життя з такою брудною плямою? З цього погляду він заздрив нам, оскільки ми, навпаки, мали менше плям у наших історіях. До того ж дехто з нас був легковажним і зарозумілим, що, без сумніву, тільки підігрівало дядечка, й він почав викрадати наших дівчат.

Проте, можливо, на останній зустрічі зі Старшою Сестрою зовсім нічого такого не відбулось, а все сталося, як ми й розповідали раніше, — вони просто розлучились. А подія, про яку йдеться, сталася між дядечком і Маленькою Мі. У тривалому процесі розлучення Маленька Мі була для нього єдиною опорою і втіхою, вони майже всі ночі проводили разом. У співжитті з дядечком Маленька Мі з дівчинки перетворилася на жінку, її постава зміцніла, душа розквітла, розкрилися чутливість і безмежна чарівність, від якої дядечко втрачав розум і контроль над собою. Іноді дядечко, дивлячись на Маленьку Мі, міг, сумно зітхаючи, сказати: Маленька Мі, ти чимдалі молодшаєш, а я чимдалі старішаю, як же нам бути? Хоча дядечко так казав, однак у душі він не визнавав своєї старости. Сила його здавалася невичерпною, рухи мав швидкі й ні в чому не поступався Маленькій Мі. Однак урешті настала така ніч, коли дядечко програв бій. Маленька Мі сказала: нічого страшного, це через те, що часто. Але ці слова не могли розрадити дядечка. Маленька Мі повторила: нічого страшного, це часто трапляється, але й цим також не могла розрадити дядечка. Дядечко відтоді більше не казав, що чимдалі старішає. Був навіть певний період, коли він мучив Маленьку Мі. Він ненавидів її, вважаючи причиною своєї поразки. Думав: надалі вже між нами не нічия, а пішов рахунок на перемоги й поразки. Він ніби навмисне завдавав болю Маленькій Мі, тоді як до інших дівчат виявляв лагідність, причому спеціально відшукував дуже молоденьких.

Дядечко рідко зустрічав відмову, адже молоденькі дівчата сповнені авантюризму й мріють жити розкуто. Вони повністю усвідомлюють, що життя коротке, а молодість — іще коротша, тому слід жити вільно й невимушено. А стосунки з дядечком могли додати молодості смаку. Це був короткий період свободи, коли переступалися норми, ми не зважали ні на закони, ні на релігію, а брали до уваги тільки застереження у вигляді гіркого досвіду попереднього покоління, яке змушувало нас прагнути винятково задоволення. Отак і вийшло, що наші дівчата стали партнерами дядечка в задоволеннях. Коли він був разом із ними, в нього іноді виникали ілюзії про те, що насправді він такий же юний, як і вони, і має той самий привід для задоволення. Вони разом ходили на дискотеки, в караоке, розважались так, як це робить молодь. Поступово дядечко прив'язався до наших дівчат, йому потрібні були ці молоді й веселі компаньйонки по духу, як колоскам потрібна роса.

Поміж них були й дівчата, ще не дуже вправні в мистецтві жити задоволеннями, то ж поступово в них прокидалися справжні почуття. Вони нерозумно вимагали від дядечка обіцянок, хотіли стати йому за мудрих дружин. А це вже ставало для дядечка проблемою. Він не міг бачити їхніх страждань, бо вони змушували його пригадувати свою уявну донечку, а немає у світі батька, який би витримав страждання доньки, яких сам же й завдав. Їхні вимоги справді були для нього не під силу. Шлюб він уважав священною подією, важким питанням життя людини, яке абсолютно не пасувало до атмосфери задоволення, що панувала в їхніх розвагах. Одна з дівчат, не ставши рідною, вирішила стати ворогом, обливаючись слізьми і краючи серце, вона написала десятки скарг і розіслала їх до дядечка на роботу й до видавництва, які часто друкували дядечкові твори. У скаргах ішлося про те, що дядечко назавжди закрив для неї шлях до задоволення. Дівчата, які хоч певний час були близькі з дядечком, не знаходили йому рівних, і в майбутньому їм важко було створити щасливий шлюб. Коротке співжиття з дядечком підсилювало його чарівність у їхніх очах, ніби місяць затьмарює блиск зірок. Дядечко вияв-

лявся водночас і сильним, і витонченим, і диким, і ніжним, і глибоким, й іронічним. Тому багато самотніх жінок були справою дядечкових рук, вони безплідно проживали життя, оберігаючи в душі ідеал чоловіка.

Переживши спад, дядечкова творчість зазнала ще одного піднесення. Свідчення цього ми можемо знайти в літературних енциклопедіях та біографіях відомих людей, написаних ще за їхнього життя. У письменницькій техніці дядечка сталися значні зміни, які відобразили строкате культурне тло нашої епохи. Майже сторіччя західної культури за одне десятиліття ринуло в Китай через малограмотні переклади й неприскіпливий вибір. Багато незнайомих слів і понять дошкуляли нашим перекладачам, вони сушили голову над створенням нових слів у китайській мові. Перекладацька діяльність, у якій домінувала англійська мова, стала звичайною професією нашого часу¹. Люди, ледь обізнані з іноземною мовою, обкладалися горою словників і намагалися прорвати перегородки між двома культурами, проте результатом цього були тільки численні помилки. Критика реалізму ще не стала реальністю для цих людей, але його вже було відкинуто в закутки історії та заміщено різними новими -ізмами. Саме в таких історичних умовах романи дядечка набули нового вигляду. В них уже не розповідалося про минуле, а тільки про теперішнє. З чорним гумором він описував складний і заплутаний світ, де люди, старанно й цілком серйозно, на малесеньких сценах грають кожний свою трагікомедію. Загалом це виглядало надзвичайно смішно. Цей «погляд збоку» був новим для дядечка, здавалося, що він уже не зациклений на власній долі, а піднявся над нею і, ніби космополіт або інопланетянин, спостерігає за цим світом, дрібним і безглуздим. У творах з'явилося передчуття катастрофізму межі століть. Читачі з оплесками зустріли новий вихід дядечка. Він занадто довго мовчав, аж люди стомилися чекати, проте його новий образ став для них сюрпризом. Саме тоді дядечко повністю виявив свій письменницький таланти. Він писав вільно й виразно, не напружуючись, змальовував багатолике життя в усіх його подробицях, ніби дотиком руки перетворював каміння на перлі. Почавши одного дня, дядечко вже не міг зупинитися, твори на різну тематику просто посипалися з нього, як з рога достатку. Він, ніби завойовник, привласнював собі ще не відкриті землі.

У світогляді дядечка відбувся переворот, і завершилося його формування. Цей переворот і формування були дещо несхожими на попередні, здавалося, що вони зумовлені вже дядечковими романами. Коли дядечко сідав за свій стіл, його думки ще не були оформлені, але під час написання роману його погляд на світ прозорішав і впорядковувався. Наприкінці дядечко із задоволенням помічав, що його погляд на світ, виявляється, такий новий і високий. Він думав: це і є справжній інтелектуальний розвиток письменника; формування світогляду пов'язане не лише з життєвим досвідом людини, а й з естетичним розвитком та вибором. Мистецька діяльність стала способом життя! Дядечкові подобалося так думати. Він — не лише художник, створений життєвим досвідом, а й людина, здатна художню творчість перетворити на життєвий досвід. Дядечко відчував, що він нарешті став новою людиною, митцем. Минулі страждання були тільки підготовкою до цієї художньої мети, ніби своєрідне тренування навичок. Відтоді реальне життя перестало бути справжнім, а сприймалося лише як «сировина» для написання роману. Справжнім життям було лише мистецтво. Дядечко зануривсь у світ своїх романів і звідти споглядав світ реальний, ніби Господь Бог споглядає цей тлінний світ.

¹ Слід зауважити, що протягом тисячолітнього розвитку китайської культури потреба перекладати інформацію з інших мов виникала нечасто. Перший сплеск перекладної діяльності був пов'язаний із приходом буддизму з Індії, а другий розпочався наприкінці XIX ст. заради знайомства з досягненнями Європи. У XX ст. в Китаї перекладали багато, але з певними перервами.

Отже, дядечко надзвичайно успішно завершив підміну світів: спочатку роман був вигаданим світом, у якому дядечко міг знайти задоволення своїх певних душевних потреб; а тепер — реальність перетворилась на уявний світ, який правив за основу й заготовку для реальності романної. Дядечко знайшов собі захист у романній реальності й почувався там дуже безпечно, дійсність уже ніяк не могла зашкодити йому, тому будь-яке вторгнення дійсності в його життя сприймалося ним, як сировина, що збагатить його романний світ. Завдяки такому безпечному місцю він міг дозволити собі об'єктивний погляд на реальний світ. У будь-якій безглуздій події він знаходив раціональні чинники; будь-яку сумну подію він перетворював на невартисну; жорстокі події розглядав як рушій історичного прогресу; а про прекрасні речі говорив, що їхня оболонка обсіплеться й оголить гідку сутність. У всьому він відкривав зворотний бік і з цього висноував логіку розвитку. Дядечко ставав усе незворушнішим, будь-яке явище достежував до його коренів і досягнув уже тієї сходинки, коли збагнув сенс існування. Його дух нарешті розірвав усі зв'язки з буденністю, й дядечко більше не турбувався про те, що повсякденне життя може йому зашкодити, тому в його поведінці навіть з'явилася зворотна тенденція до спрощення, й він більше не уникав розмов про звичайні людські недоліки, властиві йому. Іноді він міг разом із нами говорити про жінок, не уникаючи при цьому присмаку непристойності. Він також досить чітко виказував інтерес до грошей, повідомляючи нам свої ніщі думки, які носив у глибині душі. Дехто через це вважав дядечка щирим і сміливим, а дехто казав, що він справжнісінький безсоромник. Однак, хоч щирість, хоч безсоромність, — усе потребує духовних сил, а в дядечка їх було достатньо, щоб не зважати на закони буденного світу.

Старша Сестра відійшла в минуле. Вона виїхала до Америки. Її перший коханець, у якого вдало склалася кар'єра бізнесмена, як виявилось, не втратив колишніх почуттів. Люди казали, що вона виїхала з країни заради майбутнього своєї доньки. Того дня, коли надійшла новина про виїзд Старшої Сестри, дядечко цілий вечір здавався пригніченим. Я здогадувався, що це була перша новина про неї відтоді, як вони розлучились, але вона ж стала й останньою. Відтоді Старша Сестра назавжди зникла з дядечкового життя, але він не міг не жалкувати за нею, адже це означало, що не стало єдиної людини, яка його розуміла; та й сподівань, що хтось ще зрозуміє дядечка, майже не стало. Тож він мусив чекати нагоди для порозуміння з кимось, але ж коли ще така нагода трапиться? Тому події, які залишили в дядечковій долі глибокий слід, були повністю поховані, а всі, хто його добре знав, зійшли зі сцени.

Маленька Мі теж пішла в минуле: вона одружилась, але період її віддалення від дядечка розпочався ще до одруження. Вона не могла терпіти, що дядечко має близькі стосунки з такою кількістю дівчат. Хоча й раніше знала про Старшу Сестру, однак їй здавалося, що з нею вона може співіснувати. Старшій Сестрі належала та частина дядечка, якою вона, Маленька Мі, не могла володіти, тож добре це розуміла, проте мирилася з цим, бо їй, натомисть, належала та частина дядечка, якою не могла володіти Старша Сестра (або ж не принижувалася до цього). Тому вони не зазіхали на територію одна одної. Старшу Сестру Маленька Мі в душі поважала. Однак інші дівчата — це інша річ. Коли Маленька Мі звинувачувала дядечка в зраді, він казав: це ж — інакше, Маленька Мі; це ж зовсім інша річ, Маленька Мі. Він уже не боявся, що вона не зрозуміє, тому казав про глибокі речі: та його частина, яка стосується Маленької Мі, — найособливіша і найприватніша, недосяжна для будь-кого, а щодо інших людей — то він використовує свою найбільш звичайну, найбільш соціалізовану, найбільш універсалізовану частину.

Не можна сказати, що Маленька Мі зовсім не розуміла його слів чи не вірила їм, але для неї нестерпним було уявляти сцени кохання дядечка з ін-

шими дівчатами, такі образи гнітили її. Коли Маленька Мі нарешті пішла від нього остаточно, дядечко відчув самотність. Одного дня його навіть помітили в маленькому ресторанчику п'яним. Це був якийсь невідомий ресторанчик, де він ніколи не бував раніше, і який був далеко від його будинку. Чому ж дядечко пішов туди сам? Єдине пояснення — він не хотів, щоб його помітили. Люди також зауважили, що після тієї самотньої п'ятики дядечко досить довго не мав стосунків із дівчатами. Він провадив аскетичне життя і ночі або в розмовах із нами, або ж на самоті. Ми здогадувалися, що всі дівчата були для нього копіями Маленької Мі, і коли не стало оригіналу, вони втратили сенс. Маленька Мі була для дядечка єдиною незламною звичкою. А людині завжди потрібно перебувати поряд із чимось звичним, тоді виникає відчуття безпеки й стабільності. Тому зараз, коли Маленька Мі — ця остання звичка — зникла з його життя, в ньому більше не залишилося звичних речей. Бувало так, що, розплющивши очі вранці, дядечко навіть не відразу розумів, де він перебуває.

Однак депресія після розлуки з Маленькою Мі швидко минула. Дядечко навмисне знайшов іншу дівчину, яка могла би замінити Маленьку Мі. Проте він дуже швидко помітив, що часи, коли він шукав дівчат, схожих на Маленьку Мі, вже минулися. Зазвичай, він дуже легко заприязнювався з дівчиною, однак так само швидко й втрачав до неї інтерес і починав шукати іншу, по-новому переживаючи процес від виникнення почуттів до розчарування. Причому цей процес ставав дедалі коротшим, відтак і знайти таку ж дівчину, як Маленька Мі, ставало дедалі важче. Дядечко згадував сцени тих часів, коли вони з Маленькою Мі тільки зійшлися: тоді він був ще одружений, далеко не такий відомий, як зараз, і вони з Маленькою Мі змушені були все ретельно приховувати, що створювало додаткові труднощі. Крім того, він був тоді провінціалом, який щойно потрапив до міста, і знайомих місць у нього було тут набагато менше, ніж зараз, і вибір був маленький, але він усе ж зустрів Маленьку Мі, і вони відразу ж знайшли спільну мову, і стосунки їхні протривали так довго. А тепер дядечко — вільна людина, можливості для вибору в нього значно зросли, однак стосунки з іншими людьми стали неглибокими й поверховими, на їхнє поглиблення потрібно було витратити час, а це закривало певні можливості для вибору. Дядечко хотів би й виправити таке своє ставлення, і згадував стосунки з Маленькою Мі, проте, на жаль, час не можна повернути.

Спогади про Старшу Сестру й Маленьку Мі були в дядечковому житті слідами епохи класичного романтизму. Години задоволення, проведені разом із ними, зігривали й хвилювали у спогадах дядечкове серце. Однак розлука з кожною з них, і ситуації, що він пережив до і після цієї розлуки, все ще викликали в нього болісні відчуття. Але сьогоднішній дядечко вже не був здатний відчувати хвилювання чи біль, горе стало лише літературною категорією. Це було ознакою того, що дядечко досяг рівня ідеального письменника. У романах він випробовував і створював людське життя, тоді як на сцені його реального життя вже не розігрувалися ні драми, ні комедії. Це був короткий період свободи, який викликав у людей враження, ніби всі бажання реалізуються. Тільки коли цей період закінчиться, дядечко, певно, зрозуміє, що його буття як ідеального письменника, виявляється, було ілюзією, довгим сном наяву. Тоді він, можливо, подумає: виявляється, я хотів утекти від реальності!

У той період людей, які прагнули втекти від реальності, насправді було багато, і багато людей не вважали це втечею, а, навпаки, атакою. Така переможна втеча насправді створювала хибне уявлення атаки, що й спантелювало таких, як я. Відчуття успіху від упорядкування писемних знаків давало нам підстави вважати, що ми можемо досягти успіху в усьому, що б не робили. Авторську свободу ми переносили на реальне людське життя. Ми роз-

глядали цей світ як шахівницю, заставлену фігурками з писемних знаків, утворену для того, щоб ми із задоволенням пограли ними. Навіть кохання й політику — ці дві серйозні справи, що стосуються долі людини, — ми теж сприймали як гру. Оскільки ж життя людини перетворилося на гру, то ми відчули пустку, бо не розуміли, для чого ж тоді людське життя. Однак таке нерозуміння виникало не часто й тривало не довго. Оскільки ми самі були молодими й сповненими надій, а в житті було ще багато конкретних цілей, яких слід було досягти, скажімо, житло, кар'єра, подолання труднощів економічного характеру, непорозумінь із батьками, коли кожне покоління наполягало на своїй правоті, нарешті, втручання дівчини в наші ще не загартовані почуття, то ми лише небезпечно ходили краєчком безодні, що зветься нігілізмом. Нігілізм притягував наше почуття прекрасного через свою незвіданість, але, маючи насправді дуже реалістичні погляди, ніхто з нас не хотів звідати цю безодню на власному досвіді. Наше покоління остаточно викоринило романтизм, однак і не змогло повністю прийняти практицизм — рятівні ліки від нашої загибелі. Поміж нас були такі особистості, які могли лягти на рейки перед приходом потяга і саме так — ціною власного життя — написати останній рядок вірша¹. Як казали, серед причин такого вчинку були й боргові зобов'язання. Ми розпочинали або приєднувалися до цієї гри тільки тому, що безпеку нам було гарантовано. Ми пояснювали суперечності в нашій поведінці боротьбою, яка в масштабах макросвіту здавалася грою, а мікросвіту — жорстокістю, причому слова в нас дуже добре поєднувалися з діями. Оскільки ми від початку не мали віри, то в дорослому житті зіткнулися з проблемою жорстокості існування; метою наших учинків стала реальна вигода, яка не потребувала жодних теоретичних указівок. Ми — покоління (або півпокоління), яке розпочало виявляти схильність до гри. Однак для дядечка така гра була небезпечною, оскільки він починав вірити в неї. Дядечко не міг жити без віри, якщо її не було — то втрачався й сенс життя. Коли він утрачав одну віру, то змушений був шукати іншу; коли приймав якийсь принцип поведінки, то робив з нього ідола й захищав його до останнього. Ігровий стиль, зрозуміло ж, не може стати вірою, він — просто щит, за яким люди уникають обов'язку. Дядечко — цей гравець, який пройшов уже півшляху до релігії, однак пропустив найкращий для досягнення час, — насправді зазирнув у вічі чорній безодні нігілізму. Дядечко грав не так, як ми: із застереженнями, коли на кін ставилися лише неважливі речі або ж чужі інтереси. Він не розрізняв своє та чуже, вартісне й неважливе. На наш погляд, його манера гри була занадто серйозною й занадто активною. В нас уже тоді виникло передчуття, що він багато чим пожертвував задля власної гри. Однак гра від початку не має нічого спільного з таким високим поняттям, як жертва, вона має стосунок лише до задоволення.

Отож, прокидаючись уранці, дядечко спочатку думав: де це я? Справжній гравець ніколи не ставить собі таких запитань. Потім він думав: що я маю сьогодні зробити? Це було два запитання, які постійно мучили його й викликали здивування, проте це тривало недовго, дух гри дуже швидко приходив на порятунок і визволяв зі складного становища. Тоді він думав: до біса — де! До біса — що! Вже не було жодного обов'язку, який би регулював розпорядок дядечка, його недбалість чи переживання не могли ні на кого вплинути. Тільки в романах він міг вибудовувати міжособистісні стосунки, які визначали життя та смерть. Але для самого дядечка такі взаємини стали тільки поняттям літератури. На той час його романи були вже перекладені багатьма мовами і видані в багатьох відомих і невідомих видавництвах. Іноземні наукові чи мистецькі товариства й видавництва постійно запрошували дядечка

¹ Йдеться про молодого поета на ім'я Чжа Хайшен (1964—1989), який писав під псевдонімом Хай-цзи. 26 березня 1989 року він здійснив самогубство згаданим тут способом.

відвідати певні заходи або виступити з промовою. Виїзд за кордон став для нього буденною подією. Він, одягнутий у піджак і кросівки, з рюкзаком за плечима, переходив з одного міжнародного аеропорту в інший. Хоча не знав іноземних мов, однак почувався там вільно завдяки досвідові мандрівок. У цей час дядечко вже став «людиною світу» й почав з міжнародної позиції розглядати китайські питання, навіть більше, він почав розглядати міжнародні проблеми з позиції всесвіту. Всі ці зовнішні й внутрішні питання з висоти його погляду ставали тлом для людства в його романах. Це тло утворювалося з досвіду й знань, здобутих у його мандрівках, і не стосувалося звичайного життєвого досвіду. А мандрівки не могли стати життєвим досвідом дядечка. В іншій країні він був лише туристом, там перед ним не стояло завдання вижити, достатньо було лише пройти поряд з чужим життям. В університетських аудиторіях, у залах книгарень, у приватних вітальнях він розповідав про проблеми Китаю, відповідав на різноманітні запитання всіх, хто цікавився Китаєм, ніби спеціаліст із китайських проблем. Оскільки він не мав досвіду життя в тих країнах, які відвідував, у нього не виникало ніяких запитань про них. Коли люди казали: Ви теж можете поставити нам запитання, він розгублювався й ухилявся від цього. Дні, проведені за кордоном, ставали дедалі більше схожими на проведені в Китаї, оскільки були наповнені китайським змістом. Він знайомився з життям інших країн лише поверхово і з чуток, цих відомостей було, вочевидь, не достатньо, щоб утворити те міжнародне тло, про яке він думав, тому дядечко поповнював свої знання з книжок та бесід із китайськими студентами, які навчалися за кордоном. Насправді, ці мандрівки світом тільки змарнували час, який міг би піти на здобуття досвіду, й утворили в дядечковому житті білі плями. І ці білі плями, яких ставало дедалі більше, розділяли його життя, робили його переривчастим, роздрібненим. Через них частину свого життя дядечко був стороннім глядачем, причому саме цій частині він приділяв велику увагу, пов'язуючи з нею певні очікування, а інші частини, навпаки, ігнорував. Як ми сказали б, дядечко активно й старанно жив віртуальним життям. Але хоча ми й критикували ці дядечкові подорожі за кордон, це не заважало нам теж активно вимагати однієї або й кількох поїздок для себе, оскільки мандрівка — це радісна подія в житті, особливо закордонна державним коштом.

Чи траплялись із дядечком у цих закордонних мандрівках історії кохання, було питанням, яке ми часто обговорювали. У статтях, які дядечко написав про свої подорожі, згадувалися кілька жінок, щодо яких висловлювалися теплі почуття. Одна з них була письменницею з Тайваню, інша — письменницею з Гонконгу, а ще дві — сходознавиці з Німеччини та Англії. Всі вони чудово володіли китайською мовою, й це змушує нас припустити, що, аби не проблема з мовою, дядечко мав би ще більше можливостей для кохання. Проблеми ж із мовою звузили межі. Дядечко описав цих жінок із властивою йому щирістю, змалював приязні стосунки з ними, взаємозв'язки, тривалість почуттів. Однак чи в цій відкритій для всіх приязні було хоча б одне «міжнародне» кохання, яке глибоко запало в душу? Ми запитували про це в дядечка. Але він не сказав ані «так», ані «ні». Тримався якимось двозначно. Потім розповів нам історії згаданих жінок, чим дав зрозуміти, що приязнь між ними насправді була глибокою. Але ці взаємини все ж створювали відчуття випадкового знайомства. І, я думаю, що саме це відчуття має стати основою оповідання про «міжнародне» кохання дядечка.

Зараз я розповім вигадану історію, і буде вона про складні стосунки між дядечком та іноземкою. Я вигадую цю історію якомога правдоподібніше, на підставі тих відомостей, які в мене вже є, і зроблю її якомога ближчою до теми. Коли розповідь про дядечка дісталась аж цього моменту, мені конче потрібна ця вигадана оповідка, без неї моя основна історія не буде завершеною, а для нас, людей, які займаються складанням розповідей, це, без

сумніву, велика прикрість і непрофесіоналізм. Я вирішив, що моєю героїнею стане німецька дівчина, оскільки цією історією я хочу підкреслити роз'єднаність і самотність народів у світі, а німці набагато краще підходять для такого завдання, ніж переселенці на американський континент. Я уявляю цю дівчину чистокривою німкенєю: білошкіра білявка з блакитними очима і серйозним виразом обличчя. Вона була аспіранткою одного з університетів, саме працювала над докторською дисертацією, тема якої стосувалася когось із давньокитайських філософів — Чжу Сі або Лю Цзунюаня. Хоча її спеціальністю була філософія давнього Китаю, вона виявляла великий інтерес і до літератури Китаю сучасного, навіть переклала кілька літературних творів.

Коли дядечко прибув до Німеччини, саме тривали канікули, тому вона могла супроводжувати його й допомагати з перекладом. Її суто німецька обачність і ретельність у роботі завоювали дядечкову симпатію. А його проникливість, гумор і дотепність, які він демонстрував на симпозіумах і конференціях, викликали захоплення в дівчини, були чудовим «живим» доповненням до її образу сумирного й добродушного китайця, відомого з книжок. Дядечкова мова розвивала її кмітливність, змушувала ледь не по-новому переосмислювати дотепність, гумор і проникливість слів рідної мови. Вона дуже швидко перекладала мову дядечка на свою і відчувала в цей час причетність до прекрасної сфери творчості. Дядечко, хоча й не розумів німецької, однак, судячи з гарячого відгуку слухачів, здогадувався, що переклад дівчини був дуже вдалим. Ці конференції викликали в нього захоплення, тож спілкування щоразу тривало й після їх закінчення. Щоразу на конференцію дядечко вдягав чорний піджак, а дівчина — білу блузку, і коли вони стояли поряд за трибуною, то справляли дуже приємне враження. Вони пасували один одному, кожне могло вільно й повною мірою виявити себе, тож їхня співпраця була успішною. Крім роботи, вони також могли обговорювати деякі приватні справи. Дядечко розповів дівчині про гірку долю людей у часи «культурної революції» в Китаї, а також свої сьгоднішні думки й спостереження. Дівчина слухала дуже уважно, серйозний вираз її обличчя ні на мить не змінювався ні легковажним здивуванням, ні поверховим жалем, на ньому читалися лише розуміння й повага до страждань, перенесених іншим народом. Потім вона сказала, що її батьківщина, Німеччина, також пережила схожі дикі часи, коли панував Гітлер. І хоча це було ще до її народження, її батьки, однак, пережили це на власному досвіді. Вона сказала, що ніколи не чула, аби батьки розповідали про життя під час Другої світової війни, це — їхній біль, вони лікували його 40 років, але так остаточно й не позбавились його. Слова дівчини глибоко зворушили дядечка, він подумав: німці пережили набагато жорстокіший біль, ніж пережив його народ, але багато китайців вважають свої шрами великою славою, що ж це за така національна звичка? Він висловив цю думку, однак дівчина зауважила, що її народ недостатньо сміливий.

Вони ще довго обговорювали цю тему, заперечуючи одне одному, але поступово досягли згоди. Тож дядечко й дівчина були дуже зворушені, вони відчували, що торкнулися дуже глибокого питання й досягли в ньому порозуміння. Тоді ще не усвідомлювали, що насправді в них просто були невисокі вимоги до взаємного розуміння: те, що вони, носії різних мов, могли спілкуватися, вже було великою приємністю. Вони не розуміли, що кожен із них для того, щоб співрозмовник зрозумів його слова, вдавався до простої «дитячої» мови і спрощував до її рівня різні складні думки. Однак їхнє зворушення було справжнім. Вони непомітно підносили таке розуміння на дуже високий щабель. Відчували, що це — не тільки їхня розмова як двох особистостей, але й розмова представників двох народів, які пережили багато страждань. Така розмова, безперечно, поглиблювала дружбу між ними. Ман-

друючи з міста до міста зі своїми лекціями, вони стали добрими друзями. Брали за плечі рюкзаки, в руки — запаковані костюми і йшли на потяг. Дядечко в душі почувався так, ніби виходив на міжнародну арену. Він думав, що його життя стало космополітичним, і радів з того, що вільно почувався в такому житті! Коли він дивився на свою німецьку супутницю, то переживав особливу гордість. Відчував, що дружба й розуміння цієї німецької дівчини — ніби міст, який наводить зв'язок між ним і народами світу. Він уже об'єднався з людством і більше не був самотнім китайцем, який тривалий час жив замкнено й ізольовано. Проте дядечко дуже добре розумів ту істину, що загальнолюдське й окремонаціональне завжди складають собою єдність протилежностей, тому він, навіть більше, ніж раніше, наполягав на певних своїх особливостях як китайця, наприклад: пив тільки чай, вживав тільки китайську їжу, виявляв захоплення китайською поезією, звеличував філософію Лао-цзи і Чжуан-цзи, носив із собою касети із записом китайських народних пісень, і коли автобус виїжджав на шосе, вмикав одну з них, і вже за хвилину китайська народна пісня звучала над землею чужої країни.

Того дня вони поїхали з Гамбурга до Любека, а з Любека до приморського містечка Травемюнде, оскільки дядечко хотів побувати в місцях, де жив Томас Манн. Були похмурі сутінки, і туристи розійшлися по домівках. Чувся лишень свист вітру, море здавалося ворожим. Вони вирішили заночувати в Травемюнде й повертатися до Гамбурга вже наступного ранку, тож знайшли готель і замовили два одномісні номери. Цей готель був, власне, триповерховим приватним будинком, на нижньому розташовувалася вітальня. Оскільки було холодно, в каміні розпалили вогонь, і його відблиски вигравали на перському килимі. Їм було ліньки йти вечеряти в ресторан, тому вони попросили господаря зварити їм трохи супу, ще поїли смаженої картоплі з хлібом, після чого вместилися на перському килимі перед каміном погрітися. Тутешні сутінки тривають особливо довго, і небо після заходу сонця так само довго залишається світлим. Інші мешканці пішли до гральної кімнати розважатися, господаря теж не було, тож у вітальні залишилися тільки вони вдвох. За вікном чувся шум вітру й хвиль, але в кімнаті було затишно. Дядечко раптом подумав: де це я?! Мав таке враження, ніби це сон, а ще, ніби це — картина. Вони завели якусь розмову, але обоє були трохи стомлені, тому часто виникали паузи. Вогонь відбивався на щоках дівчини, від чого її обличчя видавалося набагато ніжнішим. На ній був рожевий светр і панчохи в білу смужку, вона сиділа на килимі, підібгавши ноги й спираючись на м'яку підстилку. Дядечко дивився-дивився на неї, і йому схотілося її поцілувати. Ще раніше, до того, як у дядечка виникла ця думка про поцілунок, між ними було щось, схоже на обійми, тому в дядечка й могло з'явитись таке бажання. Однак тоді дядечко думав тільки про поцілунок, а не про подальший розвиток подій, адже поцілунок завжди має певні наслідки, що, ймовірно, й сам дядечко не дуже усвідомлював. Більше того, він сам не міг зрозуміти, чи походило це бажання поцілунку з пориву пристрасти, який важко було втримати, чи було усвідомленим вибором поведінки. Так чи інакше, тоді в дядечка справді виникла думка про поцілунок, і він зовсім не знав, які наслідки матиме для нього ця думка. Він захвилювався й виявив певне нетерпіння. Спочатку сидів навпроти дівчини, з другого боку каміна, але тепер вирішив переміститися ближче до неї. Після того, як уместився, він однією рукою обійняв дівчину за плечі, так, як іноді робив це й раніше. Дівчина не поворушилася й далі пильно вдивлялась у вогонь, думаючи про щось своє. Дядечко дивився на її мочку вуха, з якої звисала сережка з червоним камінчиком, ніби підсилюючи його пристрасть, а також дивився на її золоті кучерики, що переплутано приклеїлися до щоки. Потім дядечко тією рукою, що обіймала її за плечі, погладив її по щоці, і вона повернула до нього обличчя. В очах дівчини промайнули тривога й замішання, й вона в ту ж мить різко відкинула руку

дядечка, намагаючись підвестися. Насправді, дядечко міг би поплескати її по плечі й відпустити. У цьому не було нічого надзвичайного, лише випадкова гра, нічим не обтяжена. Однак через її відмову дядечкові стало ніяково, він не знав, куди подітися від сорому. У цю мить навіть пожалкував про свій крок і думав, який же він необережний йолоп! Водночас, його охопила впевненість, він думав: все одно я вже осоромився, тому з усієї сили схопив дівчину. Через те, що хвилювався, його рухи були неметкі й жорсткі, він зайшов аж занадто далеко, що змусило дівчину відчутти себе в небезпеці, тож вона щосили намагалася відсунутись, але це їй не вдавалося.

Вона перелякалась, до того ж була гордовитою, тож почала голосно кричати. У критичній ситуації вона кричала німецькою, тому дядечко не розумів жодного слова. Навіть і в цей момент, насправді, ще був шлях до відступу, дядечко міг би жартома, ніби дорослий дитину, чмокнути дівчину в щічку й відпустити. На тому б усе й скінчилося, й інцидент вичерпався б. Однак у душі дядечко відчув розчарування, він розумів, що все скінчено, тож, ніби справжній відчаюга, вже ні на що не зважав. В одну мить його пронизала зненависть до цієї дівчини. Оскільки вона не поступалася, дядечко, не роздумуючи, дав їй ляпаса і відразу отримав такого ж сам. Що говорила дівчина німецькою, він не розумів. Побачив, що вона раптом перетворилася на чужинку, на далеку, гордовиту й холодну іноземку, й між ними не лишилося ні краплі порозуміння. Дядечко, не приховуючи розгубленості, думав: як вони могли опинитися в одному місці? Дівчина скористалася цим моментом, випросталася й відстрибнула вбік, пильно дивлячись на дядечка. Дядечко подивився їй у вічі й побачив, що там уже немає страху, а повно відрази й презирства. Дядечко раптом вибухнув лайкою, мимоволі він лаявся тими брутальними словами, яких навчився колись у маленькому містечку та й які дівчина ніколи не вчила, тому теж нічого не розуміла. Вона підозріло дивилася на дядечка, відчуваючи, що він також перетворився на чужинця, на незнайомого, вульгарного й потворного китаїця. Дядечко лаявся найбрутальнішою лайкою, яку тільки можна вжити до жінки, аж поки йому стало легше. Дівчина повернулася й побігла сходами нагору, з гуркотом зачинивши двері своєї кімнати. Дядечко ж не міг зупинитися, він давно вже так не лаявся, а дні, коли лаявся, давно минули, ніби те було в зовсім іншому житті. Цієї миті в дядечка виникло відчуття, що час рушив у зворотному напрямку, в нього було таке враження, ніби він повернувся в далеке минуле й знову перетворився на того містечкового невдаха-дядечка, який махнув на себе рукою. Він лаявся довго, аж доки не стомивсь, потім підвівся й через вітальню пішов на кухню, намацав у холодильнику бляшанку пива й повернувся з нею до вітальні. Йшов похитуючись, ніби вже п'яний, за щось перечепився й упав. Йому це сподобалося, тому він розлігся на підлозі, підмостив під голову підстилку і розставив ноги прописною літерою «л». Він пив пиво ковток за ковтком і дуже швидко випорожнив усю бляшанку, в голові в нього трохи помутніло. Потім він, зовсім уже по-варварськи, ввімкнув телевізор пальцем ноги, і тієї ж миті тиху кімнату заповонив гомін, він не розумів жодного слова, однак чомусь голосно сміявся. Наче вдавав божевільного, проте в душі чудово розумів, що вже ніщо його не врятує, в нього більше не залишилось надії, вона луснула, адже надія — це мильна бульбашка, яка лусне, варто лишень торкнутися; надія — це ж паперовий тигр, який не витримує жодного удару. Це був незвичайно чорний вечір над Балтійським морем, коли розбилася міжнародна прибалтійська історія кохання і розсіявся дядечків сон.

Згодом він захропив просто на килимі, коли ж прокинувся, вже стемніло, у вітальні не вмикали світла, телевізор вимкнули, а на софі в куточку сиділа сива, але шляхетна бабуся. Вона сиділа незворушно, тому дядечко подумав: вона що, програла гроші в казино? А потім знову заснув. Він був надзвичайно стомлений, ніби не спав сотню років. А коли знову прокинувся, то відчув за-

пах кави, який долинав із їдальні. Тільки тепер він підвівся й пішов нагору. Його валізи стояли посеред кімнати так, як він їх покинув після приїзду. Крізь вікно проникали сонячні промені, й він побачив на піщаному березі різнобарвні порожні намети. Біля моря нікого не було, туристи ще були в до-розі! У нього так боліла голова, ніби збиралася розколотись, і він не міг згадати, що ж сталося вчора ввечері.

Це був жахливий вечір, і цей жахливий вечір був потрібен для того, щоб розбудити дядечка, повідомити йому: насправді він не щасливчик! Але цей вечір швидко минув, не виконавши свого завдання. Проте принаймні це була прелюдія, або, можна сказати, пролог. У недалекому майбутньому дядечко нарешті побачить справжнє обличчя своєї долі. Час, коли дядечко побачить справжнє обличчя своєї долі, вже недалеко, вже на порозі. Однак щось я ніяк не підступлюся до головного, так можна й терпіння втратити! Тож скажу, що цей час нарешті настав! Цю очікувану кульмінацію також принесла з собою молода людина, проте китаєць — хлопець на ім'я Дабао. Тільки тепер я помітив, що ми майже забули про нього. Досі він з'являвся в оповіданні лише кілька разів: уперше — під час його народження, яке не віталось дядечком; удруге — під час розлучення дядечка, коли він став вимушеною компенсацією. Коли ж з'являється втретє, він уже — молода людина.

Дабао не вступив до університету. Дядечко через знайомих знайшов йому тимчасову роботу на копальнях і домовився, що, коли він буде старанно працювати, його переведуть на постійну роботу. Копальні лежали на відстані години їзди потягом від міста, там був свій гуртожиток. Розпорядившись таким чином, дядечко і виконував свій обов'язок перед Дабао, й не дозволяв йому втручатися надалі в його життя. Дабао був слухняною дитиною, тож, почувши, що батько й мати влаштували його в гуртожиток, він ні слова не сказав проти. Переїхавши на копальні, він жодного разу не зв'язувався з батьком. На вихідні також ніколи не їздив до міста, а повертався до рідного містечка провідати матір. Скидалось на те, наче він навмисне уникає батька: навіть, щоб сісти на потяг, їхав міжміським автобусом до сусіднього міста. Дядечко теж ніби навмисне уникав Дабао, спершу він ще інколи приїздив на копальні, тому що був радником одного з тамтешніх мистецьких журналів, однак згодом перестав їздити. Поступово батько й син утратили контакт. Дядечко не знав, яку саме роботу виконує Дабао на копальнях, як він її виконує, чи є надія, що його переведуть на постійну роботу, та й не дуже хотів це знати. Ну, знатиме він це все — й що? Знатиме, що все добре — то й добре, якщо не все добре, то, знову ж таки, чим він зможе зарадити? То ж чи не краще просто нічого не знати? Ще він не дуже часто згадував при людях про сина. Після того, як процес дядечкового розлучення завершився, більша половина людей навіть і не пригадувала, що в нього є син на ім'я Дабао, вони вважали дядечка безтурботним парубком. Тоді бути безтурботним парубком стало модно, поміж нас були чоловіки, які задля цього не одружувалися, не заводили сім'ю, навіть не працювали, а тільки писали романи. Вони не бажали брати на себе в реальному житті жодного обов'язку, обов'язок тиснув на них і створював загрозу втратити свободу. А роман давав їм змогу в уяві насолодитися перипетіями людського життя, в яких не потрібно було брати на себе жодної відповідальності й можна було уникнути жорстоких мук. Однак такий безтурботний парубок, як дядечко, мав від них суттєву відмінність. Він не був таким безвідповідальним, як вони, якраз навпаки, він мав надзвичайно сильне почуття відповідальності, він ставився до неї дуже серйозно, брав на себе багато й своїх, і чужих обов'язків, тому був абсолютно розчавлений ними. Проте коли звільнявся від якогось обов'язку, в нього виникало відчуття втрати, тож йому було потрібно, принаймні уявно, виконувати якийсь обов'язок. Таку можливість і надавав йому роман. Тому в безтурботності дядечка ховався досвід жорстокої поразки, а наші чоловіки такого не мали.

Однак ні дядечко, ні ми не усвідомлювали повністю цю різницю, вважали себе бойовими товаришами з одного окопу, які розуміли один одного. Тому в душі дядечкові подобалося, що люди вважають його безтурботним парубком. Через це він тим більше не згадував про сина Дабао, і тим більше не думав про сина Дабао. Дабао ще раз зник із його життя, гарантуючи йому свободу. Поступово дядечко й справді забув про Дабао, він майже не міг пригадати, що в нього є син. Він жив собі вільним життям, писав романи, в яких відступав од індивідуального досвіду й відсторонено споглядав життя мас. Було багато дівчат, чисте кохання яких супроводжувало дядечка й не давало йому відчуття повної самотності. В середньому один із сезонів щороку він проводив за кордоном, і на тлі цього галасливого та безладного життя його письменницька самотність значно розчинялася. Але саме в той момент, коли в дядечка вже сформувався новий спосіб життя, в якому він віднайшов відповідний ритм і вважав, що все відбувається по-задуманому, тож він у цілковитій безпеці, сталася одна подія.

Дабао захворів на гепатит, і на копальнях розірвали з ним контракт на тимчасову роботу. Він нічого не сказав батькові, зібрав свої речі й повернувся до матері. Дядечко дізнався про це з листа матері Дабао. Отримавши цього листа, він надіслав певну суму грошей, які призначалися для лікування Дабао. Оскільки після того більше не було листів, дядечко подумав, що все минулося й немає інших проблем. Його нітрохи не цікавило, що відбувалося після того, як Дабао одужав, чи, навпаки, не одужав. А приблизно за півроку Дабао раптом з'явився в нього на порозі. Коли дядечко побачив цього втомленого, худого й змарнілого на обличчі хлопця, то не відразу й упізнав його. Він подумав: що це за молодий літератор? Адже за останні роки дядечко мав справу лише з однією категорією молодих людей — з літераторами. Представники цієї категорії з'являлися в дядечковому житті як студенти й читачі, а також прихильники, змушуючи дядечка думати, що всі молоді люди його обожають. Тож побачивши хлопця в себе на порозі, він спочатку хотів запитати, звідки він, аж хлопець вручив йому листа. Тут він упізнав почерк брата своєї колишньої дружини, тобто почерк свого колишнього учня, яким були написані й усі попередні листи від колишньої дружини, і тільки тепер упізнав Дабао.

У голові в нього все переплуталось, йому здалося, ніби це сон. Однак тоді в нього виникло відчуття, яке буде супроводжувати його і в подальшому, це — відчуття нещастя, передчуття біди. Й хоча це відчуття здавалося безпідставним, воно повідомляло йому: його гарне життя скінчилося. Він узяв листа, безперервно повторюючи: «Проходь, проходь, проходь». Дабао увійшов не одразу, підозріло роззираючись. Дядечко знову заметушився: «Сідай, сідай, сідай». Дабао, знову ж таки, не відразу примостився на краєчок стільця, після чого, повільно повертаючи голову, почав роздивлятися батькове помешкання. У батька вдома він був уперше, й ця домівка видавалася дещо дивною, майже половина речей тут — сувеніри, які батько привіз із-за кордону — були йому незрозумілі. Наприклад, що це за японська дерев'яна лялька, схожа на великий вальок; або настінний годинник, на якому не розмічені години? Ковдра на батьковому ліжку невідомо чому була рожевого кольору, а краями пошивки й простирадла йшла широка квітчаста лиштва, і все строкате, наче ліжко нареченої. Дабао дуже довго дивився на це ліжко. Подальша його ненависть до батька насправді виникла в цю мить і була викликана цим ліжком. Цього року Дабао вже минало 21. Коли він працював на копальнях, то чув різні сороміцькі оповідки про сердечні справи між чоловіками й жінками. Тож тепер він подумав собі: що це робить батько на такому ліжку?

Тим часом дядечко дочитав листа. Він прочитав його від початку до кінця двічі, і тільки тоді повністю зрозумів його зміст. А зміст був такий: хворобу

Дабао вилікували наполовину і для подальшого лікування його направляли до батька, водночас просили знайти йому неважку роботу, оскільки після такої хвороби хлопець уже не міг працювати чорноробом. Дядечко відклав листа на стіл. Відчув, що дуже болить голова. Було ще дві години до того часу, коли він зазвичай прокидався. Він почав масажувати скроні двома великими пальцями й робив це досить довго. Коли опустив руки, то побачив, як Дабао швидко відвів погляд. Це його засмутило, він відчув, що Дабао спостерігає за ним. Він також помітив у Дабао певну вимушеність. І знову подумав, як і тоді, коли Дабао народився: який стосунок ця дитина має до мене? Потім сказав Дабао: ти відпочинь, а я помиюся, й підемо снідати. Коли Дабао почув з ванної кімнати шум води, цей звук, невідомо чому, викликав у нього неприспорожену асоціацію, він подумав: навіщо митися вранці?

Ці подробиці зустрічі дядечка й Дабао вигадані мною на основі подальших подій. Бо вони відкривають широкий простір для уяви, достатній для того, щоб багато людей понавигадували багато історій. А моя вже впритул наблизилась до найважливішого, тобто, кульмінаційного, моменту, і всі попередні приготування за планом уже закінчені. Ця кульмінація, на перший погляд, не пасує до історії про дядечка, а схожа на заздалегідь сплановану мною пастку, проте ця пастка — справжня дядечкова доля. Хоч як намагався він утекти, врешті, усе одно вскочив у халепу, влаштовану долею. Він доклав так багато зусиль, щоб уникнути тіні злого фатуму! Усі люди, та й він сам, уважали, що йому вдалось уникнути небезпеки. Однак доля навмисне допустила непорозуміння, щоб приспати пильність дядечка, й нещадно дарувала йому так багато безпечних років. Вона зробила так ніби зумисне, щоб завдати смертельного удару тоді, коли дядечко буде найменш готовий до нього, найменш очікуватиме неприємностей і насолоджуватиметься миром та безпекою. Так багато років благоденства виявилися скороминущим епізодом. Але цей епізод був таким зворушливим, так надихав, так п'янив! Сучасна філософія змушує нас вірити в значення миті, повідомляє нам, що історія складається з миттєвостей. Кожна мить є справжньою, і ми повинні всіма почуттями насолоджуватися внутрішнім наповненням і радістю цієї миті. Проте дядечкове покоління зв'язувало миті між собою в причинно-наслідковий ланцюг, а роботу по розриву цього ланцюга змушене було виконувати наступне покоління. Дядечко не міг сприймати мить відокремлено, і його нещасливі миті мали величезну протяжність, вони покривали собою всі щасливі миті. Бо нещасливі хвилини були долею, жеребом, зумовленістю; а — фортецями з піску, міражем, прекрасним логічним парадоксом. Дядечко врешті сказав: раніше я вважав, що мені пощастило уникнути в житті небезпеки, однак сьогодні я помітив, що це не так. І ми вже впритул наблизилися до дня, коли він помітить, що це не так, але ми повинні набратись терпіння й ознайомитися з певними деталями, уявними чи домисленими, які цьому передували. Для нас, людей, які складають історії, це — час найбільшого хвилювання. А я завжди вважав, що отримаю в житті все, що схочу, однак раптом зрозумів, що це не так. День, коли я це зрозумів, так і стоїть у мене перед очима, змушуючи мене знову й знову переживати події, що сталися тоді й закарбувалися в серці. Біль цих спогадів дав мені відчуття на власному досвіді дядечків біль, тож оповідь про нього поступово вийшла з моєї власної історії, додала змісту моїй особистій нецікавій історії, а це й доводиться найчастіше робити нам, оповідачам історій.

Отже, межі вибору матеріалів для моєї історії дедалі вужчають, багато можливостей довелось відкинути. До цього моменту оповідання вже набуло власних рушіїв розвитку, які не залишають жодних сумнівів чи двозначностей. Для нього виявляється лише один можливий вибір, і не важливо, правильний він чи ні, іншого вибору просто немає.

Отож Дабао й дядечко сиділи в новому ресторані й пили ранковий чай. Дядечко постійно припрошував Дабао, аж тому стало незручно, і він тільки торкався кожної страви паличками, але не їв. Дядечко згадав, що його хвороба печінки ще не вилікувана повністю, тому й не змушував його. Під кінець сніданку дядечко запитав Дабао про його плани на майбутнє. Дабао трохи помовчав, опустивши голову, і аж потім сказав: слід робити, як мати написала в листі. Дядечко знову запитав: а сам Дабао чим би хотів займатися? Дабао спочатку мовчав, але після дядечкових наполягань, відповів: було б дуже добре, якби він міг потрапити до установи батька на якусь канцелярську роботу. І хоча цього разу він не згадав матір, дядечко відразу вловив у цих словах тон матеріної настанови. Він сказав: до цієї установи навіть випускникам університету важко потрапити! Несподівано Дабао парирував йому: що значить той університет? Людині з таким статусом, як у батька, варто тільки рот розтулити, й ніхто їй не відмовить. Дабао такими словами налякав дядечка, той і подумати не міг, що вайлуватий, на перший погляд, син може так кмітливо й влучно відповісти. Ще несподіванішим виявилось те, що син, хоча й не відвідував його багато років, однак, видно, що не випускав з поля зору. Дядечкові ніби встромили в серце скабку, так незручно він себе почував. Він після короткої паузи проказав: справді так, але тому він і не може безвідповідально роззявляти рота, щоб поставити інших у незручне становище. Цього разу Дабао нічого не сказав, але на його обличчі дядечко прочитав недовіру. Потім він покликав офіціантку, щоб розплатитися, й мовив: ходімо. Коли вони вийшли з ресторану, він віддав ключі синові й сказав, що має йти на роботу, на збори, тому просить Дабао самостійно повертатися додому й відпочивати. Батько й син попрощалися на вулиці й пішли кожен у своєму напрямку.

Коли цього дня дядечко прийшов на роботу, інші працівники тільки починали сходитись. Побачивши його, вони по черзі почали запитувати, чи нічого не сталося, оскільки він дуже рідко приходив до установи, іноді навіть пропускав дні видачі зарплати, а забирав її тільки через місяць. Для його кореспонденції на прохідній зробили окрему скриньку, і коли вона заповнювалася, зв'язували все нейлоною мотузкою і просили когось відвезти велосипедом йому додому. Тому, коли дядечко раптом з'явився на робочому місці, всі сприйняли це як новину. Дядечко трохи там посидів, поплескав язиком і сказав, що має йти. Про сина він нікому нічого не повідомив. Забрав свої листи й вийшов. Спочатку прямував вулицею дуже самовпевнено, але невдовзі знітивсь, оскільки не міг вигадати, куди ж йому слід іти. У якусь мить сердито подумав: син виганяє його з власної квартири! Так і на волоцюгу недовго перетворитися! Потім він пішов додому до одного з наших приятелів. Слід сказати, що коли цей приятель побачив дядечка, який несподівано з'явився на порозі його квартири, він дуже здивувався. Бо, зазвичай, це ми приходили до дядечка, якщо ж хтось збирався відвідати нас, то мав обов'язково заздалегідь про це попередити. Тому його перше запитання було: щось сталося? Тим самим він поставив дядечка в дещо незручне становище, однак той швидко опанував себе і, посміхаючись, мовив: а що, як нічого не сталося, то не можна й прийти?

Той наш приятель щойно виліз із-під ковдри, тому був ще заспаний і не в настрої. Вікна в кімнаті були зачинені, й дуже смерділо від сигарет та поту чоловічих ніг. Дядечкові довелося сісти на продавленого стільця, який стояв посеред купи недопалків, і чекати, доки цей наш приятель піде в туалетну, вмийється й причепуриться. Коли він сидів сам-один у цій неприбраній кімнаті, в душі переживав образу. Він думав: тільки прокинувся, і вже перетворився на волоцюгу. Дочекавшись, доки той хлопець вийде з туалету, дядечко сказав: ходімо до того-то й того-то. Це теж був один із наших друзів. Тож дядечко всівся на багажник велосипеда, й вони поїхали до іншого приятеля.

Отак до обіду вони назбирали у свою компанію п'ятьох чоловіків і жінок. Дядечко запропонував піти в ресторан, де готують *хоуго*. Люди такої професії, як у нас, звикали до халявшини, тому, коли хтось пригощає, інші приймають запрошення з радістю. У ресторани дядечко сказав усім: ви замовляйте, а я піду до туалету. Але насправді він пішов не до туалету, а зателефонувати нішкому Дабао, щоб повідомити, що його збори, моваля, ніяк не можуть закінчитися й триватимуть ще й по обіді, тому він не повернеться додому обідати; а він, Дабао, може спуститися вниз на вулицю й попоїсти в найближчій їдальні або ж приготувати сам, у холодильнику є яйця й хліб. У слухавці почулося тільки «угу», і її повісили.

Цей наш обід тривав аж до третьої пополудні, основною темою, яку ми обговорювали, було питання форм мистецтва. Наша розмова перетинала відразу 5—6 століть — від епохи Відродження до наших днів. Тоді ніхто з нас не помітив, щоб вираз обличчя дядечка в чомусь змінився. Він їв і пив, як завжди, і, як завжди, висловлював свої узагальнюючі судження. Й коли нам схотілося вже йти, то, як і завжди, хтось сказав «хорошого по трохи», після чого всі підвелися з-за столу. Дорогою з ресторану дядечко ще запропонував піти до когось пити каву. Коли згодом ми згадували цей день, то лише тоді помітили, що дядечко й справді мав вигляд людини, якій нема куди піти. Він не був схожий на себе звичайного, коли раніше хтось і хотів його залишити в себе, то це ніколи нікому не вдавалося.

Того ж дня ми таки прийшли до одного з наших друзів, який мав досить просторе помешкання, зварили каву, ще пішли й купили смажену курку й ковбасу і так просиділи аж до одинадцятої вечора. Це був дуже веселий день, згодом уже ніхто не міг пригадати, як усе починалося, й нам довелось ретельно згадувати й розпитувати одне одного, аж поки ми віднайшли початок. Десь після четвертої по обіді, дядечко приліг на диван і заснув, навіть смачно захропів. Господар накинув на нього плед, і ми продовжували голосно розмовляти про своє, однак це не розбудило дядечка. Він проспав аж до шостої години, коли стемніло (оскільки це було взимку, то темніло рано). Коли дядечко, лежачи на чужому продавленому дивані, розплющив очі й побачив темно-синє небо за вікном, він на певний час відчув спокій. У кімнаті клубочився дим, перемішаний із нашими подихами, й точилися суперечки. Дядечко тихо дивився на нас, відчуваючи мир і спокій цієї хвилини.

Об одинадцятій годині ночі він самотньо повертався додому. День його блукань скінчився, й нарешті він повинен був повернутися додому. У цей час він згадав про Дабао, згадав про те, що Дабао чекає на нього! Як же вони спатимуть цієї ночі? Невже їм, батькові й сину, доведеться спати в одному ліжку? Ні! Дядечко категорично відкинув таку ідею, він за жодних обставин не може спати з Дабао в одному ліжку! Тут подумки додав іще одне речення — про те, що він, звичайно ж, ні з ким за жодних обставин не може спати в одному ліжку. Тільки тепер почав по-справжньому ретельно обмірковувати, як же влаштувати Дабао. Думка про те, що слід знайти йому роботу в місті, драгувала його, він вирішив усе-таки знову зв'язатися з копальнями й порадитись із тамтешніми керівниками про можливість надати Дабао неважку роботу.

Коли він повернувся додому, Дабао ще не спав і відчинив йому двері, прошигнувши після цього вбік. Дядечко сказав:

— Дабао, ти будеш спати на дивані у вітальні.

Той нічого не відповів, тому дядечко виніс для нього подушку й ковдру. Він також додав:

— Дабао, йди митися.

Дабао ж відповів:

— Спочатку ти йди.

Більше він не церемонився й після ванни відразу ж пішов у ліжко. У дверях спальні дядечко ненадовго замислився, чи потрібно йому замкнути їх. Він подумав, що не зможе заснути, якщо не замкне дверей, однак, з іншого боку, відчував, що вчинити так — означатиме виказати відчуженість, тому він не замкнув дверей. Коли ж уместився під ковдрою, нарешті помітив, що цей день минув важко й напружено, у нього аж усе тіло боліло. Він також відчував, що ця ніч надзвичайно цінна для нього, оскільки протягом неї він може залишатися сам-один і не думати про Дабао. Він тільки побоювався, що вже скоро настане ранок, і переживав, що нічного часу залишилося зовсім не так багато. Коли він подумав про це, то знову відчув напруження й роздратування. Дядечко почув, як Дабао ввійшов до ванної кімнати й увімкнув там воду. Дабао досить довго не виходив. Вранці наступного дня, коли дядечко піде до туалету, він відчує там запах міцних сигарет. Цей же вечір вони, батько й син, мирно провели під одним дахом.

Вранці дядечко повідомив Дабао результат своїх учорашніх міркувань. Основна ідея полягала в тому, щоб повернути його на копальні, звичайно ж, підшукавши цього разу неважке заняття. Несподівано Дабао дуже вперто відповів: він не поїде на копальні. Дядечко мимоволі остовпів, трохи помовчав і сказав:

— Копальні — це велике підприємство, до того ж державне, тож у майбутньому там буде багато можливостей перейти на постійну роботу.

Однак Дабао наполягав: він не поїде на копальні. Дядечко навіть трохи розсердився й запитав, чому це він не поїде. Дабао відповів: *гарний кінь не повертається на старе пасовище*. На таку відповідь дядечко не втримався й розсміявся: теж мені — причина! Однак Дабао вперто стояв на своєму. Дядечко був уражений тим, що цей юнак, виявляється, має власну волю, нехай вона трохи й дика та виказує тупість і селянську короткозорість. Але це змусило дядечка зрозуміти, що всі його аргументи будуть безсилі. Він дещо розгубився й, грюкнувши з розмаху дверима, пішов пройтися вулицями.

Насправді, спочатку дядечко не так-то й категорично вимагав од Дабао повернутися на копальні, до того ж, іще було невідомо, чи погодилися б там повернути Дабао. Це була тільки перша спроба з багатьох можливих, і дядечкові не було потреби так наполягати саме на цьому варіанті. Однак, зіткнувшись із такою настирною відмовою з боку Дабао, він раптом вирішив, що той будь-що повинен поїхати на копальні; дядечко вирішив, якщо Дабао не поїде на копальні, то іншого виходу для нього просто не буде; а якщо іншого виходу для Дабао не буде, то йому, дядечкові, доведеться тинятися вулицями, отже, і для нього виходу теж не буде. В одну мить копальні стали порятунком відразу для двох поколінь — і для дядечка, і для Дабао. Якщо Дабао не поїде на копальні, то життя цих двох поколінь просто зруйнується. Він серdito ходив вулицями, водночас думаючи, куди б йому піти. Думав-думав і прийшов ще до одного з наших приятелів. Згодом ми будуватимемо припущення, що було б, якби той приятель у цей день був удома: можливо, дядечко залишився б у нього і провів би цей день аж до вечора, так само радісно, як і попередній, можливо; його гнів би влігся, думки б змінились, і все б відбулося по-іншому. Однак, як на зло, цей наш приятель, з самого рання пішов із дому. І це притому, що раніше він прокидався й починав своє щоденне життя тільки надвечір! Але цього дня він, наче навмисне, з самого ранку пішов з дому, та ще й заради якоїсь дріб'язкової справи — купити собі футболку! Чого він надумався йти купувати футболку — взагалі не зрозуміло, адже саме був зовсім не сезон для того, щоб одягати футболку. Поцілувавши замок, дядечко змушений був повертатися на вулицю. Він дуже розчарувався й вирішив, що Дабао просто перевернув його життя; подумав: це саме через приїзд Дабао він опинився в такому скрутному становищі і вимушений блукати вулицями. Він раптом розвернувся й пішов додому. Тільки-но переступивши

поріг, відразу ж звернувся до Дабао: ти все-таки мусиш їхати на копальні. Але Дабао й далі наполягав, що не поїде. Дядечко знову не очікував, що хлопця так важко буде позбутися, його переповнило відчуття поразки, тим гірше, що завдав йому цієї поразки супротивник, якого він раніше мав за нізашчо. Від цього ще більше розсердився. Дядечко сказав Дабао: він зовсім не просить його, оскільки для нього, Дабао, вже й так зробили виняток, тому він, Дабао, не може ставити зависокі вимоги; він — не заборгував йому, це він сам винний, що не вступив до університету, тому на нього й посипались усі ці проблеми; він же свій обов'язок перед ним уже достатньо виконав, тому Дабао не повинен більше йому заважати; а син зараз дуже йому заважає, бо він, дядечко, не може вдома писати; держава виділила йому цю квартиру не лише для того, щоб він у ній жив, а й для того, щоб у ній працював; проте він зараз не може працювати.

Дядечко раптом став надзвичайно прискіпливим, надзвичайно балакучим, наче базарна баба. Він белькотав усе це без упину дуже довго, аж поки Дабао встав і вийшов. Цей день Дабао провів на вулиці. Але це не повернуло дядечкові рівноваги, навпаки, ще більше розсердило. Саме як він увійшов у раж, супротивник раптом утік, і його гнів не було на кого вихлюпнути. Дядечко стромив руки в кишені штанів і ходив туди-сюди трьома кімнатами, ніби звір у клітці, й думав: ну що ж, Дабао, ти пішов, але подивимось, чи зможеш ти не повернутися? Він думав: Дабао, якби ти міг піти й не повернутися, було б дуже добре. Він також думав: Дабао, якщо ти не повернешся, будемо вважати, що я тебе переконав. Цей день він просидів удома, не написавши жодного ієрогліфа, в жахливому настрої. По обіді до нього прийшла дівчина — його теперішня вподобанка, проте його настроїв був такий, що в них нічого не вийшло. Після того, як дівчина пішла, дядечко подумав: що він, узагалі, після цього зможе зробити? Тільки тепер помітив, що Дабао збирається підважити основи його життя, й замислився: Дабао — такий молодий, звідки в нього так багато руйнівних сил? Він думав: справу Дабао слід негайно вирішити, не можна чекати ні секунди. Отож він почав чекати, коли Дабао повернеться, щоб провести з ним ще один раунд суперечок. Але Дабао не поспішав повертатись. Очікування все більше й більше дратувало дядечка. Він думав: Дабао, ти вирішив протистояти мені тим, що уникаєш двобою?

Проте Дабао повернувся тільки після дванадцятої ночі, коли дядечко вже заснув. Він побачив залишену дядечком цибулку, в якій було написано таке: Дабао, ти повинен їхати на копальні, це — єдине, що я можу для тебе зробити. Або ж повертайся до своєї матері. Дабао зібгав записку, після чого теж заснув. Цю ніч вони, батько й син, знову відносно спокійно провели під одним дахом.

На третій день ні дядечко, ні Дабао не снідали, тому що проспали аж до обіду. І коли дядечко саме напружено обмірковував, як знову заговорити з Дабао, той несподівано заговорив першим: він попросив у дядечка кілька юанів. У його вимозі дядечкові вчувався очевидний присмак виклику, тому він холодно сказав: навіщо тобі гроші? Купувати сигарети? Дабао змовчав, і дядечко так і не дав йому ні фєня. Вони вдвох просиділи кожен в окремій кімнаті, поки смеркло, й аж потім знову зустрілися на кухні. Дабао знову сказав, що йому потрібно лише кілька юанів. Дядечко зауважив упертість хлопця, і його власна впертість також прокинулася: він сказав, що не має грошей. Вони вдвох зготовили щось нашвидкуруч і знову розійшлись по своїх кімнатах, після чого більше ні про що не говорили. Так минув третій день.

Спробуймо тепер, уже після того, як усе сталося, відновити настрої Дабао. Можливо, він був таким, як розповідав згодом сам Дабао: він ніколи не хотів приїжджати до батька, вони з ним були зовсім чужими, а батько, до того ж, іще й був «знаменитістю» — це слова самого Дабао; однак мати дуже хотіла, щоб він неодмінно поїхав до міста, більше того, боячись, що він повер-

неться, вона вдалася до засобу, який відрізав для нього шляхи до відступу: не дала йому грошей, а сказала, щоб він ішов просити в батька. Вона дуже добре знала, що Дабао — безвільна людина. Якби це було не так, можливо, Дабао втік би вже на другий день. Тож він прийшов до батька, оскільки йому нікуди було відступати. Перш ніж підняти руку, щоб постукати в двері батькової оселі, він просидів три години на вокзалі. Потяг прибув уночі, і він подумав, що серед ночі стукати в двері батька дуже незручно, тому сидів і чекав ранку. Коли надворі розвиднилося, в його душі все ще панувало сум'яття, він зовсім не уявляв своїх теперішніх перспектив. Ніяк не міг уявити, як батько його зустріне, він взагалі не міг уявити, як це — мати батька, адже якби в нього не було батька, мати б не вирядила його з дому. Він гадав, що мати так зробила саме через те, що в нього є батько. Ну а він звик підкорятися матері. Знав, що на цьому світі є лише одна людина, яка його жаліє — це матір. А батько? Що він є, що його немає — однаково. Тому він не міг суперечити матері, й тому, ще не бачивши батька, вже був налаштований проти нього.

Після того, як розвиднилось, він підвівся й повільно пішов вулицями, відтягуючи час зустрічі з батьком. Він думав, що це місто надто велике — аж до непрактичності, і який стосунок воно має до нього? Він змушений був приїхати у це велике, жахливе місто тільки тому, щоб знайти батька. Дабао враз відчув себе глибоко самотнім, ніби якийсь безхатченко, в якого немає родини. Тому він просто мусив знайти свого батька. В мить зустрічі з батьком він почувався ніяково й напружено. У той день після сніданку батько наказав йому самому повертатися додому, хоча він уже й забув, де цей дім, адреси ж при собі не виявилось, він залишив її вдома. Через хвилювання майже забув дорогу, якою вони сюди йшли, однак не сказав цього батькові, пішов наосліп, покладаючись на дуже приблизні спогади. Батькова квартира була розташована в стандартній багатоповерхівці, яких тут стояло кілька десятків у кілька рядів. Він не один раз помилково намагався відчинити чужі двері своїм ключем, наражаючись на небезпеку бути ввійманим як злодій. Але нарешті він знайшов-таки батькове помешкання, проте, увійшовши до квартири, почувався, ніби вичавлений лимон. Він сам-один просидів цілісінький день у батьковій квартирі, не ївши й не пивши. Хоча батько в обід зателефонував сказати, щоб він вийшов кудись пообідати, або ж приготував сам, але кудись іти — в нього не було грошей, зварити вдома він теж не міг, бо не вмів користуватися газом, а також не знав, де шукати яку миску чи каструлю, а самовільно торкатися батькових речей не наважувався. До того ж він зовсім не почувався голодним, а тільки хотілося курити. Сигарета була єдиною супутницею Дабао. Він уже навіть не пам'ятав, відколи заприятелював з нею. Але коли вона була, то в душі ніби з'являлися спокій, опора і впевненість. Поки жив удома, мати не дозволяла курити, тому він робив це крадькома. Потім, коли переїхав на копальні, ніхто вже його не контролював, більше того, на копальнях не було жодної людини, яка б не курила, тому він курил собі стільки, скільки хотів, і його пристрасть до куріння тільки збільшувалася. Так що, повертаючись зрідка додому, він уже не міг її приховувати. Проте відкрито все одно не курил, а чекав нагоди, поки мати не бачитиме. А мати, помітивши восково-жовті сліди тютюну на його пальцях, зрозуміла, що він уже не кине курити, тому й дивилась крізь пальці на його звичку. Поступово склалося так, що він міг би обійтися без їжі, але не міг без сигарет. Цей день він прожив тільки завдяки сигаретам. Уночі, коли лежав на батьковому тапчані, він майже не спав, думав, що це минув тільки один день, а що ж буде далі? Як же батько, врешті, планує влаштувати його? Куди направить? Він також згадав про свою хворобу і подумав, що коли в молодому віці дістається така хвороба, добре, якщо її можна вилікувати, а якщо вилікувати не вдасться? Таке життя, як у батька, ледь витримуєш, де вже тут до лікування? Що далі він так думав, то більше втрачав надію. Він лежав на вузесенькім тапчанчику, боя-

чись поворухнутися, щоб не зарипіло, і не заснув аж до ранку. Це була вже друга ніч, коли він не міг нормально виспатися. На другий день зранку батько завів розмову про те, щоб він повертався на копальні, однак повернення туди суперечило життєвим принципам Дабао. Адже, хоча він і прожив свої двадцять років непримітно, як билинка при дорозі, однак усе ж мав свої принципи, й ними не можна було легковажити. Коли батько вибіг, а потім повернувся й знову почав наполягати на тих копальнях, він аж обурився в душі, і йому стало гірко. Думав, що в нього просто-таки немає ніякого виходу, оскільки мати змусила їхати шукати цього далеко-не-бажаного батька; а той змушує його їхати на далеко-не-бажані копальні. Потім він вийшов на вулицю і, походивши там без толку, знову прийшов на вокзал. Дуже хотілося повернутись до матері, однак у нього не було грошей, сигарети також закінчились. У голові в нього туманилось, мозок відмовлявся працювати, до того ж і шлунок вимагав свого. В душі почав ненавидіти батька, його дратувало те, що батько сам-один живе в трикімнатній квартирі, спить на такому ліжку, як у нареченої, користується всіма зручностями, що аж навіть звернутися до нього страшно. Коли Дабао подумав, що батькові так добре живеться, а він змушений сидіти тут, на вокзалі, він не зміг стримати сліз. Так Дабао провів на вокзалі свій другий, голодний, день. На третій уже не витримував, його душа й тіло були повністю виснажені. Йому конче були потрібні сигарети, щоб хоч якось підтримувати самовладання. Й малодушний з дитинства Дабао раптом звернувся до батька по гроші. У нього в душі ховалася ще малодушніша думка: якщо батько дасть грошей, то він, можливо, піде на компроміс і погодиться повернутися на копальні. Він потихеньку в душі уклав угоду між сигаретами й принципами. Однак батько вже з перших слів зруйнував цю обладку, не залишивши жодного місця для подальших переговорів, і тоді Дабао справді втратив надію. Таким був третій день, проведений ним у батька.

На четвертий день, коли вони щойно закінчили снідати, хтось постукав у двері. Дабао розумів, що прийшли не до нього, тому спочатку й не пішов одчиняти. Але дядечко саме був у туалеті, а в двері постукали знову, тому Дабао змушений був піти й відчинити. На порозі побачив дівчину: струнку, зі світлим обличчям¹ і чорними очами. Дабао схилив голову, не наважуючись глянути на неї. Вона ж із цікавістю розглядала його, потім увійшла, як своя, і, проходячи повз Дабао, своїм плечем злегка зачепила його груди. Потім дівчина, знову ж, ніби своя, забігла до кімнати дядечка й почала розглядати себе з усіх боків у дзеркало. Дабао сидів у вітальні, просто навпроти, і крізь прочинені двері спостерігав за нею. Трохи згодом дядечко вийшов із туалету, зайшов до спальні й зачинив двері, тож Дабао більше нічого не бачив. Двері до дядечкової кімнати пробули зачинені цілісінький ранок, а зсередини зрідка долинали уривки розмови й сміх. Дабао ж сидів у вітальні, і присидів так увесь ранок.

Я думаю так: прихід цієї дівчини, яка так подобалась дядечкові, саме в цей час, відіграв свою роль щодо подальших подій. Ці відвідини певною мірою спровокували Дабао, він починав шаленіти. Адже був дорослим і наслухався на копальнях сороміцьких історій про чоловіків і жінок, тож, безперечно, здогадувався, що відбувається в спальні. Однак ці здогади породжували й багато запитань. Він думав: батько зачинився в кімнаті з дівчиною приблизно мого віку, й робить з нею це; з якої родини ця дівчина? Слідом за цим хлопець міг подумати й таке: а він, Дабао, до сьогодні ще й не наближався до дівчини! Тож їхнє життя, двох поколінь — батька й сина, відрізняється, як небо й земля! У полудень двері дядечкової спальні нарешті відчинилися, дівчина вийшла і, проходячи повз вітальню, кинула погляд на Дабао. У цьому погляді

¹ За китайськими канонами краси, чим світліша шкіра, тим дівчина красивіша.

він прочитав приховану зневагу до себе й знітився. Другу половину дня він провів у такому зніченому настрої. Взагалі, все в батька змушувало його соромитися себе, він почувався, як обідранець: сидиш тут день за днем і ніч за нічю, й навіть не маєш грошей купити сигарет. У душі Дабао зароджувався протест, але дядечко цього не помічав.

Дядечко вирішив удатися до тактики «холодної війни», щоб підкорити Дабао. Думав, що варто йому поступитися хоч на один крок, як виникне й другий крок, і так, крок за кроком, він буде поступатися, а Дабао — наступати. Дядечко вже повернув собі самовладання, набрався терпіння й вирішив розпочати «затяжну війну». Вирішив жити в цій квартирі так, як і раніше, ніби Дабао тут і немає. Якщо по-старому читатиме, писатиме, прийматиме дівчат, то тільки так зможе виграти цю «війну». Щоразу, коли він виходив із своєї кімнати і бачив у вітальні Дабао, він думав, що це не Дабао, а своєрідний символ — зброя, якою його колишня дружина взяла його за горло. Вона раптом замислила перекрити йому повітря, нагадавши про минуле, але він у жодному разі не може дозволити їй досягти свого. Тому зробився ще більш розкутим, ходив туди-сюди, іноді, навіть, насвистуючи. Він анітрохи не помічав, що небезпека вже підкрадається, що вона вже оточила його звідусюди, а він нічого не усвідомлює, походжаючи собі сюди-туди.

Дабао розкусив цю дядечкову тактику заморити його своїм холодним ставленням. Схвильовано думав: чому він не розмовляє зі мною? Коли він почне розмовляти зі мною? Хлопець чекав, що батько заговорить із ним, і це чекання викликало сум'яття в душі, його руки й ноги охололи і ледь-ледь тремтіли. Він скидався на звіра, що потрапив у пастку, і не було нікого, хто б міг його врятувати. Раз чи двічі дядечко, заходячи до своєї кімнати, нещільно причиняв двері, й син бачив у щілину, як той, спираючись на своє рожеве, заквітчане по крайку лотосами, ліжко нареченої, спокійно й невимушено читає книжку. Дабао ще більше скаженів, відчуваючи, що цей батько — зовсім не батько, а якийсь злий фатум для нього. І цей злий фатум просто-таки знущається з нього! Він, Дабао, терпів знуцання все своє двадцятирічне життя, й досі не отримав за це жодної компенсації! Небезпека була вже тут. Дабао справді передчував її, але, на жаль, його розум не міг належно розшифрувати ці відчуття. Руки й ноги в нього тремтіли, але на обличчі раптом з'явилась дивна посмішка.

Якби тут була присутня мати, вона могла б зауважити ту особливість, що й у батька, і в сина в момент розчарування з'являється посмішка. Це — просто дивовижна спадковість, значення якої людині невідоме, але саме в такий час обличчя батька й сина ставали дивовижно схожими.

Тоді ніхто з них не усвідомлював прихід небезпеки. Вони навіть знову пообідали й повечеряли разом. Потім смеркло. Дядечко ввімкнув телевізор, і вони, батько й син, дивились передачу, сидючи по різних кутках. Телевізійні програми змінювали одна одну, а Дабао знервовано думав: коли ж він збирається поговорити зі мною про роботу? Відчував, що не витримає до завтра, адже завтра відділене від сьогодні довгою-довгою нічю, яку він просто не витримає. Сам же не міг заговорити першим, відчував, що в деяких випадках не може відбирати в батька його першости, тож йому залишається тільки чекати. Коли остання програма завершилася й на екрані з'явився напис «на все добре!», дядечко ліниво підвівся, вимкнув телевізор і пішов до своєї кімнати. Дабао безнадійно подумав: він більше не говоритиме зі мною про роботу. Хлопець дійшов висновку, що його чекання вже не матиме результату, й останній шанс зник. Останньою краплею, яка збурила ненависть Дабао до батька, став звук, який долинав з ванної кімнати, куди він пішов чистити зуби. Нав'язливий звук ковзання щітки в бульбашках тривав надзвичайно довго. Дабао підвівся, пішов на кухню, увімкнув світло, й довго стояв, роззираючись на всі боки й не розуміючи, що він шукає. Й тільки коли погляд ви-

падково ковзнув по тій речі, яку шукав, Дабао все збагнув. Він стис у руці ту річ, яку шукав, і, заховавши руку під одягом, повернувся до вітальні на тапчан, на якому страждав останні дні й ночі, потім вимкнув світло.

Дабао лежав у темряві, чекаючи, поки батько засне. Йому здавалося, що вже минуло багато часу, що, поки він чекав, уже минула половина ночі й ось-ось прийде світанок, йому здавалося, що саме настав час мертвої тиші, коли всі люди поринули в глибокий сон. Дабао обережно підвівся, міцно стискаючи ту річ. Вона вже стала гарячою від його тіла. Йому раптом зробилося дуже легко, навіть трохи весело, як буває, коли довгі очікування нарешті мають збутися. Хлопець тихенько прокрався коридором і підійшов до дверей дядечкової спальні. Зупинився і трохи постояв, потім зняв черевики, аби ступати легесенько, як кішка. Він прочинив двері, і відразу ж був засліплений світлом, що вдарило зсередини. Хлопець не очікував, що в цей час у кімнаті ще горітиме світло, а батько саме стоятиме перед ліжком, збиваючи перед сном подушку. Коли той озирнувся, аж зіпнувши рота від здивування, в повітрі поширився свіжий запах зубної пасти. Дабао підняв ту річ, яку тримав у руці, — то був ніж, від поіржавленого леза якого чистим променем відбилося електричне світло. Дядечко сердито крикнув: ах ти ж негіднику! Після цього крику в голові Дабао майже відразу проясніло й він в одну мить зрозумів, що джерелом усіх бід, яких він зазнав із дитинства, насправді є цей чоловік. Це тільки через нього він такий нещасливий, такий пригнічений, у такому безвихідному становищі. Цьому чоловікові зараз добре, а він досі страждає, йому так гірко! Все сталося через цю людину: й те, що він не має роботи, й те, що не має майбутнього, не має грошей на сигарети, не має здоров'я! Він замахнувся ножем, але батько відхилився і вхопив його рукою за зап'ясток.

Коли дядечко вхопив Дабао за зап'ясток, у нього виникла така думка: виявляється, ця дитина хоче його вбити. Дядечко побачив очі цієї дитини, налиті кров'ю від ненависти, й подумав: так багато юнаків шанують його, для них побачитися з ним — уже велика честь, а цей хоче його вбити! Дядечко побачив худе обличчя цієї дитини, перекошені від нервового посмикування очі, дві великі роздуті від напруження ніздрі, гнилий і смердючий віддих з рота, й не без жалю подумав: і це його син! Який же потворний у нього син! Але якою ж знайомою була йому ця потворність! Як глибоко закарбувалася йому в серце! Він наче вгледів за цим потворним обличчям власну тінь. Побачити це потворне обличчя було все одно, ніби побачити себе самого. Дядечко не витримав і відвів погляд. Щоб зосередити всі свої сили на зап'ястку, зціпив зуби.

Дабао, щоб випростатися, зігнувся, а його рука звивалась у батьковій, ніби змія, і широкий ніж, призначений для розрізання кавунів, ходором ходив у руці, відблискуючи світлом. Вони боролися досить довго, аж поки обидва втратили терпіння й сили. Відчуття втоми тільки ще більше роздратувало Дабао, він оскаженіло пручався, і в якусь мить, коли дядечко не встиг завадити, вирвав у нього свою руку, після чого, забувши про все на світі, замахав ножем на всі боки, аж поки один удар зачепив дядечкову руку, з якої потекла кров, і на килимі вмить утворилася брунатна пляма, ніби від томатного соусу.

Тієї миті, коли капнула кров, дядечко раптом згадав час народження Дабао: тоді сонце вогняно-червоним колесом котилося вниз, розливаючи скрізь кривавий колір, а хлопчик з плачем випадав з утроби матері. Кров ударила дядечкові в голову, він скипів. Уже не думаючи про себе, замахнувся на Дабао і вдарив його. Після кількох досить важких ударів по голові і в обличчя, в Дабао носом пішла кров. Дядечко дедалі сильніше тиснув, а от лютє Дабао, знайшовши вихід, поступово вгамувалася, він розм'як, ніж випав йому з рук, і він, закусивши губу, заплакав. Кров, що йшла носом, потрапила йому в рот. Дядечко, ніби великий герой, відірвав од піжами рукав і перев'язав свою

рану. Плач Дабао викликав у нього відразу й жалість. Дядечко з пораненою рукою скидався на еталон лицаря, проте в одну мить зрозумів: він переміг власного сина. Тож і його запал почав згасати. На що може сподіватися батько, перемігши власного сина? — запитав себе дядечко. Невже це його син? — знову запитував себе. Дабао скулився на підлозі, шмарклі, кров і слюзи змішалися на килимі. Дядечко раптом побачив себе колишнього, картини минулого життя замиготіли перед очима, й він подумав: усі поневіряння, зневага, мізерність, образи його життя втілилися в цьому Дабао і дивляться зараз на нього, і йому нікуди втекти, нікуди сховатися.

За цю ніч дядечко раптом сильно постарів, у нього додалось сивого волосся. Він провів цю ніч у минулому, яке було страшно згадувати, тож спогади виснажили його. У голові постійно крутилась думка: він більше ніколи не буде недбалим. Якщо раніше хоч трохи жив собачим життям, то не зможе так жити далі, не втрачаючи людської гідності. Він подумав, що це життя тварини чи хробака не можна знищити, це життя перетворилося на живу істоту, яка зараз скулилася в кутку його кімнати. Світанок наближався дуже повільно, дядечко думав, чи не є він аж занадто серйозним, чи не слід піддатися трохи духові гри, однак хто складе йому компанію в такій грі?

Цієї ночі ми всі спали по своїх домівках, спали солодко, і змінювались у сні. Кожен із нас мав свою особисту проблему. В когось вона стосувалася написання історій, у когось — кохання, словом, кожен зустрів якусь перешкоду. Ми зустрічали перешкоди вдень, а вночі спали. Ми навіть розмивали кордони між перешкодами й успіхами, робили їх прийнятними. Ми перетасували ці взаємно протилежні поняття — для того, щоб спокійно спати вночі. Ми робили так не тому, що нас навчив досвід, а тому, що були ліниві. Проте дядечко не міг просто так пережити цю ніч, хоч би як намагався. Адже він був останнім справжнім інтелігентом у цьому світі, і завдання рятувати дітей лягало на його плечі¹.

Дядечко посивів за ніч. Він думав, що вже ніколи не зможе відчути задоволення від життя, адже задоволення — це справа кількох поколінь, навіть, кількох десятків поколінь, а він утратив надію. Розтоптана душа не зможе бути щасливою, надто ж, що його понівечена доля перейшла й на сина. Трагічна сцена взаємовбивства між батьком і сином назавжди залишиться перед дядечковими очима. Чи зможеш ти бути щасливим, якщо дитина не дозволить тобі цього? Дядечко казав собі: якщо дитина не погоджується, щоб ти був щасливим, то в тебе немає права на щастя! І ще: дитина плаче! Події його життя за останні десятиліття проходили перед внутрішнім поглядом під звук плачу дитини, й він ненавидів дітей! Але діти житимуть довше, ніж він.

Ми дізналися про цю подію тільки згодом, через багато часу після тієї ночі, і то дуже непевно. Дядечко мовчав, як риба, однак народна мудрість каже: у світі немає такої стіни, крізь яку не проник би вітер, тож поступово ми довідалися. Ми взялися разом відновити в уяві цю сцену, по реченню від кожного — і в нас вийшла велична картина в стилі Гамлета, ми казали, що це — жахлива трагедія. Ми вже звикли естетизувати й людину, й світ, уважали, що вони існують для нашого почуття прекрасного, щоб надати нам матеріал для складання історій. Життя було тільки досвідом, тож ми всі проблеми розв'язували одним махом, і ніщо не могло ускладнити нам життя. Ми робили щось тільки з цікавості, й людське життя сприймали як своєрідне причастя. Наше ж власне життя було досить схожим на репетицію, коли сцена вкрита штучним димом, а ти кидаєшся в атаку на ворога, кричиш і вимахуєш знаменом, перебуваючи при цьому в абсолютній безпеці. Така штучна бо-

¹ «Врятуйте дітей!» — це останнє речення твору Лу Сюня «Нотатки божевільного». Ван Аньї тут прозора натякає на актуальність проблематики, піднятої ще Лу Сюнем, і, отже, створює інтертекст.

ротьба давала нам змогу повною мірою насолодитися почуттям жертвовності й слави, збагачувала наш досвід. Але ми зовсім не розуміли, що наші «боездатність», швидкість реакції, здоровий глузд поступово виснажуються в цій штучній боротьбі. Тож коли наближалася справжня небезпека, ми її не бачили. Ми уявляли цей світ відповідно до наших бажань, а вони найчастіше походили з наших естетичних потреб. Ми дуже довго не розуміли тієї реальної ночі, яку пережив дядечко, вона була далекою для нас. Однак нове дядечкове попередження про те, що він побачив справжнє обличчя долі, поширилось поміж нас. Й одного дня в моєму житті стався випадок, який змінив моє уявлення про власну долю, і я пережив такий самий душевний стан, що й дядечко. Й хоча цей випадок був незначний, він виходив за межі мого симулятивного досвіду, ставав складовою пережитого насправді, змушуючи мене відчувати, що попереднє життя було несправжнім.

Чому ж цей випадок спромігся звести нанівець звичний мені дух гри і викликати в душі справжній відгук? Можливо, тому, що він мав безпосередній стосунок особисто до мене, а попередні випадки стосувалися тільки інших? Ми — надзвичайно егоїстичне покоління, думаємо тільки про себе. Наш дух гри насправді тримається на індивідуалізмі, тому ні порятунок дітей, ні порятунок дорослих не здатен викликати в нас ні почуття відповідальності, ні серйозного ставлення. Й тільки коли з нами особисто трапляється якийсь справжній випадок, нехай і мізерний, це зворушує нас, але в цей час ми стаємо дуже вразливими, нездатними витримати жодного удару, а наша витривалість, якій бракує загартованості на практиці, атрофується. В цьому світі так мало випадків, які стосуються безпосередньо нас: хтось нас кохає, а ми його — ні; хтось нас ненавидить, а ми його — ні. Але мені, на щастя чи нещастя, зустрівся саме такий випадок. І в той момент дядечкова історія привернула мою увагу, я відчув, що мій особистий випадок дає мені психологічні підстави для її роз'яснення. Крім того, оскільки його історія має набагато глибший і ширший смисл, ніж мій випадок, то вона надає йому високого історичного символізму, тому в мене може виникнути й почуття гордості: приймаючи власний випадок як реальність, я можу потішити своє марнославство тим, що зіграв у класичній трагедії. Ми, люди, які розповідають історії, цими історіями й живемо. Нам ніколи не вдасться не піддаватися на привабливість цього уявного світу, він завжди вабитиме нас до себе. Ми завжди прагнутимемо глибини й глибоко зневажатимемо поверховість, але в нас немає сміливості глибоко зануритися в життя, для нас це занадто серйозно й обтяжливо, ми такого не витримаємо. Однак ми можемо складати глибокі історії, змагаючись у тому, чия історія глибша. Це можна висловити приказкою: хто бачив море — зневажатиме річку, тобто після того, як «глибока» історія вже з'явилася, нам важко задовольнитися історією поверховою. Тому я й обрав дядечкову історію.

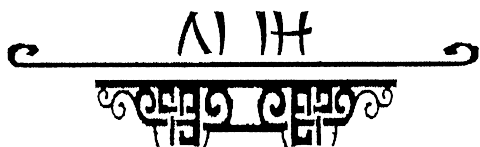
Закінчення дядечкової історії таке: він уже ніколи не стане щасливим.

Після того, як я закінчив розповідати історію про дядечка, я вже ніколи не зможу розказати радісної історії.

1990 рік

З китайської переклала Нагія КІРНОСОВА

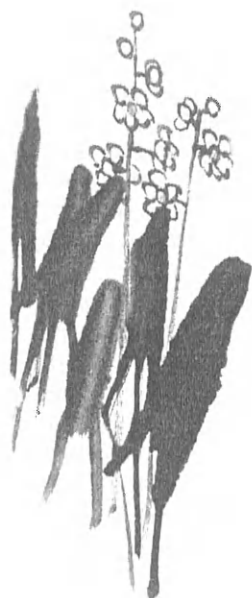

НА ПЕРЕПРАВІ ЧЕРЕЗ ХУАНХЕ

У пелені дощу — самотній мандрівник —
до переправи давньої прямою.

О Хуанхе,
якби до ніг моїх ти хвилю підігнула,
щоб перебрався я на берег той...

Я знаю дев'ять закрутів твоїх
і брижі вісімнадцяти затонів.
Тисячоліття місяць сяйво ле
на плеса їхні срібною водою.
Бамбукова жердина блискотить.
О, скільки смутку звідала й тривоги!

З туману вигулькнув вусатий рульовий,
і завмирає шум від руху джонки.
Можливо, стілий парус десь лежить
на мілководді — спомин про минуле,
події видатні з прадавнини
у пам'яті його закарбувались...
І ось в туманній мжичці човен мчить,
і чути вільну пісню над рікою.
Човняр стоїть з жердиною в руках.
Ой! Дівчина в човні за стернового!

Горить червона квітка у косі,
на сотні лі у водяній гладіні
відсвічує, і сяє, і мигтить...
Співзвучна пісні дівчини душа,
а усмішка освітлює обличчя.
Милуюсь рухами граційними її.

О древня Хуанхе! Багато літ
незмінно жовті води колихаєш.
Та з кожним роком втілення нове
твоя краса, я бачу, набуває.
Я слухаю крізь пелену дощу —
ріка шумить, кипить біля загати.
Дивлюся — зеленіють край води
тополі й верби молоденьким листям!

З китайської переклала Ягвіра ЛИСЕВИЧ

ЛІТО

-1-

Якби не та теніска, може, нічого й не сталося б. Мені таки не пощастило в той останній місяць літніх канікул, коли довелося грати в баскетбольній команді нашого філологічного факультету проти «фізиків». З бібліотеки я помчав на баскетбольний майданчик, де вже зібралося чимало люду, похапцем зняв теніску, розім'явся, зігріваючи м'язи, і вискочив на майданчик. Мені здалося, що з кишені теніски щось випало, чи навіть не талони на харчування, але з'ясувати було ніколи.

Деякі затяті уболівальники з фізичного факультету баскетбольний м'яч знають краще за глобус. Але ми відразу повели в рахунок, та ще й з відчутним розривом. Скажу не вихваляючись, я на одному диханні чотири рази підряд «вложив» м'яча в кошик, кілька разів вдало відпасував, все йшло просто чудово. Звичайно під час такої гри глядачі не шкодують долонь, та цього разу вони були напрочуд байдужі, чогось нахилилися одне до одного, перешіптувалися, дехто навіть усміхався. Ми закинули ще два м'ячі, і кремезний капітан «фізиків» взяв тайм-аут. Саме тоді я помітив у дівчат своєї групи фотокартку; дівчата збуджено перемовлялися, а інші витягували шиї до них, на їхніх обличчях відбивався подив.

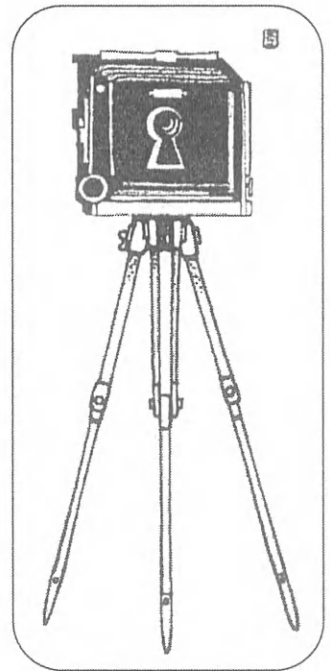
«Невже щось про мене? — подумав я, і серце загупало в грудях. — Кепські справи!» — мовив я собі; насправді та фотокартка випала, коли я вклав її у студентський квиток.

Я застиг з виглядом, певно, розгубленим і дурнувуватим; я ніби дивився на себе в дзеркало: обличчя біле-біле, як м'ячик від пінг-понга. І подумалось, будь-що треба забрати фотокартку. Але саме пролунав суддівський свисток.

Наче в тумані я кинувся на баскетбольний майданчик і, розгублений, кілька разів посилав м'яч не туди, куди слід. Раз кинув по кошику, але м'яч, крутнувшись на кільці, скотився вбік; глядачі, звісно, зустріли такий кидок сміхом. Я крадькома позирав на глядачів, але фотокартка знову опинилася в моїх однокурсників; всі, хто хотів, уже ніби намиливалися нею... Сумніву не було, уболівальників більше цікавила та фотокартка, аніж змагання.

Я спіткнувся і впав, збив коліно і відразу підняв руку, прохаючи заміни. Під поглядами глядачів я рушив до деревця, на яке вішав кляту теніску. Мабуть, краще б вона лишалася там, ніхто б і не взнав, що то моя теніска. Ось та мить, коли я позбувся дечого ціннішого, ніж фотокартка, — репутації активіста і хорошого студента.

Я змішався з юрбою уболівальників, знічев'я розглядаючи їх і роздумуючи, як запопасти фотокартку. Але якщо й заберу, то хіба мало таких, що вже її бачили? Ех, ця ще мені триклята теніска і ці дурноверхі змагання! Атож, дивно й те, що...

— Лян Ібо! — покликав мене хтось, і я озирнувся — то була Чан Люйхун, наша партгрупорг. Вона кивнула мені головою, мовляв, є термінова справа. От і довідаюсь зараз...

— Це твій студентський квиток? — червона книжечка майнула перед моїми очима.

— Мій, — сказав я.

— І фотокартка теж твоя? — вона показала мені невеличку, зім'яту і потріскану фотокарточку.

Я зиркнув на фотокартку. Мої збентеження і тривога де й ділися, на серці стало легко й радісно, я відчув аж якийсь піднесення.

На знімку — безмежне море. Вдалині білі вітрила (чи, може, чайки), пінясті хвилі накочуються на берег. А на камені сидить дівчина в купальнику, краплини води на ній світяться і переливаються. Їй років чотирнадцять, дві кіски, обличчя підняте — вона замріяно дивиться в морську далечінь...

Я люблю море, хоч ніколи не бував на ньому: від моїх місць до нього надто далеко.

— Це Ченьлань? — всміхнулася Люйхун, але в її посмішці був і подив.

— Так, — я хотів забрати фотокартку, але вона відвела руку.

— На ній купальник? — Люйхун уже не всміхалася.

Радість моя розтала, я вже хотів іти, гарячково міркуючи: невже справа в купальнику?

— Стривай! — вона ступила ближче, обличчя її було суворе. Вклала фотокартку в свій студентський квиток, квиток встромила в жовту сумку через плече. Потім стривожено запитала:

— А ти знаєш, що фотокартка всіх переполошила? — я ствердно кивнув.

— Це вона подарувала?

.....

— І як вона подарувала її тобі? — Люйхун насупилася. Я мовчав, тож вона спитала знову: — Ти знав її раніше?

Мені не сподобався її допит. Якби допитувався хтось інший, я б не звернув уваги. Але Люйхун була заступником старости нашої групи. Серйозна і сумлінна в повсякденних справах, вона мала неабиякий авторитет у студентів. Я мало спілкувався з нею, але теж поважав її. З коротким волоссям, справедлива й порядна, вона ніби й не мала ніяких вад. Її погляд був щирий і скромний, глянеш на неї і зразу видно: це дівчина обов'язку. Кажали, що до університету вона була в сільській агітбригаді, в неї чималий партійний стаж, в університет збиралася давно, але в селі не відпускали до 1977 року. Екзамени складала кілька разів. Тож годі було думати, що вона безсердечна, що в неї погані наміри.

— Фотокартка ця опинилася в мене просто, — мовив я. — Сьогодні зайшов у жіночий гуртожиток, взяти книгу; там була тільки Ченьлань. На її тумбочці побачив у рамці під склом цю фотокартку і здивувався майстерності фотографа. Я спитав, хто це так гарно зняв море і її на тлі хвиль, так вдало вибрав кадр і витримку. Ченьлань сказала, що то давно хтось із дорослих сфотографував її на літніх канікулах. Я вже йшов, а Ченьлань, побачивши, що я не можу відірвати погляд від фотокартки, засміялася, вийняла фотокартку з рамки й простягла мені:

— Якщо вона тобі так подобається — бери, я сфотографуюся ще.

Тепер я бачу, що вийшло трохи не так, як слід, але хто міг гадати, що фотокартка викличе такий переполох. Та й невже в цьому знімку є щось непристойне?

Люйхун, мені здалося, споважніла, і, вислухавши мене, чогось зітхнула, ніби в неї на душі лежав якийсь тягар, а тоді всміхнулася. Вона нечасто всміхалася, але посмішка робить її привабливішою.

— Ти все докладно розповів,— сказала вона. — Тож якщо хтось поцікавиться, спробую пояснити...

Я був зворушений.

— Тут, в університеті, треба бути обачним, бо любителів попаякати вистачає... — Вона приязно глянула на мене і заспішила геть. Мені й на думку не спало, що вона така чуйна та уважна, але серце стислося від недоброго передчуття.

— Люйхун, а фотокартка? — гукнув я їй.

— Нехай буде в мене, а то знову загубиш! — вона частіше зацокотіла підборами своїх черевичків.

Позаду, на посипаній жорствою стежці, почувся дзвінкий сміх. Я озирнувся і злякано відскочив убік: Ченьлань та її подруги, жартуючи і сміючись, наближалися і не помічали мене. Я зачався серед коричневих дерев, поки вони пройдуть. На Ченьлань була спідничка в дрібні квіточки, світло-сіра кофтинка, на ногах туфлі з пластику,— все це я встиг роздивитися. Її голос був найдзвінкіший. «Навіщо я сховався?» — раптом подумав я.

У розмові з Люйхун я вмисне упустив суттєву деталь, що коли я побачив фотокартку Ченьлань, то мене вразила глибока задума на її обличчі. Не знаю, чи привабило мене іще щось в тій фотокартці. Відтоді сама Ченьлань, звісно, змінилася, тільки очі її лишилися такі ж чисті й прозорі.

Вечірня заграва позолотила тополі в університетському парку. Силует Ченьлань танув там, де був захід, де квітували лотоси, і я довго дивився їй услід. Чи ж не могло бути, що серед усіх небесних світил мені припали до душі дві кришталевосяйні зірки?

-2-

Все ніби відійшло в минуле, забулося. Наступного літа, після нищівного розгрому «банди чотирьох», провчившись понад півроку, я за рекомендацією свого викладача увійшов до складу учбового сектору. Студентське життя входило в звичну колію. На перше заняття з політнавчання викладач виніс питання: «Яка з суперечностей зараз найважливіша?» Більшість студентів вважала, що найважливіша суперечність між соціалізмом і капіталізмом, між пролетаріатом і буржуазією, проте для нас найважливіша — суперечність між ідеологією і спеціальністю, між політикою і професією. Тих, хто вважав саме так, очолювала Люйхун; вона вміла блискавично наводити аргументи і докази, вміла наполягти на своєму, мислила чітко й логічно, тож усім здавалося — інакше й бути не може. Коли Люйхун сіла, довго ніхто не наважувався взяти слово. Хоч і не зовсім згодний з Люйхун, я не наважився «співати не в унісон», бо все ж трохи побоювався Люйхун. Викладач оглянув нас і вдоволено мовив:

— Сьогоднішнє обговорення нам цілком вдалося. Ось так, обмінюючись думками, ми й доходимо істини...

— Можна мені? — пролунав раптом дзвінкий дівочий голос, з ледь відчутним південним акцентом. — Я прошу слова!

Всі озирнулися: то була Ченьлань. Обличчя її трохи розшарілося, певно, тому, що вирішила виступити. На ній була світло-зелена сукня, поверх комірця на шії два разки білого, у вигляді квіточок, штучного намиста. Викладач спохмурнів. Ченьлань, не бентежачись, чистими і прозорими очима впевнено дивилася на нього.

— Перед університетами, опорою чотирьох модернізацій, стоїть особливе завдання: виховувати висококваліфікованих фахівців. Ми прийшли сюди, палко прагнучи знань, тож, як на мене, головна наша суперечність між прагненням до знань і недостатністю їх...

Ці слова були наче суміш селітри, сірки і деревного вугілля, які творили щось вибухове. Весь курс вражено завмер. Сьогодні, можливо, нікого б і не

здивувала її чітка й проста відповідь на складне запитання. Але тоді Ченьлань зарано «підпалила ракету».

— Прошу тиші! — Люйхун встала і постукала по столу. — Гадаю, що сказане Ченьлань вимагає ретельного обговорення. Зокрема те, чи існує зв'язок між суперечностями в університетах і суперечностями в суспільстві? Чи сміємо ми тут, в благополуччі та спокої, обговорювати складні й гострі питання класової боротьби? Чи можемо ми ухилитися від неї і виховувати кваліфікованих фахівців, коли ще не розвіявся отруйний туман «банди чотирьох»?

Люйхун, певно, задалегідь обдумала все, вона була спокійна і некваплива, а голос її лунав упевнено.

В аудиторії запала тиша, всі дивилися на Ченьлань, чекаючи, певно, що вона розгубиться. Але та, ніби нічого й не сталося, незворушно підстругувала олівця. І раптом глузливо кинула Люйхун:

— По-твоєму, нам лишається їсти пампушки й коржики та вибирати собі сукню. У цьому вся твоя класова боротьба?

Я не стримався від сміху, а Люйхун сердито зиркнула на мене. На щастя, саме пролунав дзвінок і на цьому суперечка скінчилася. Спохмурніла Люйхун кинулася за викладачем, який прямував у деканат.

Мені подобалась мужність Ченьлань, її проста і зрозуміла манера висловлюватись. Щойно вона починала говорити м'яким голосом з південним акцентом, як незрозуміле ставало зрозумілим. Я обережно розпитав про неї в інших і, взнав, що вона самотужки готувалася в університет, коли повернулася з села, як і багато хто з тодішньої молоді. Кажали, що вона пише вірші, але друком вони не з'являлися. Дехто казав, що вона не дуже налягає на навчання: зранку бігає, надвечір гуляє, лягає пізно, на позанавчальні заходи її не затягнеш, вечорами іноді грає на акордеоні. Проте кожен, хто про неї говорив, не розумів її вдачі, тож від двох людей можна було почути дві протилежні думки про неї. То вона з подружками гаряче бралася за якусь справу, то уникала всіх, блукала невідомо де самотою...

Перед літніми канікулами відбувся іспит з політнавчання. Ченьлань одержала «незадовільно», і це мене здивувало. Увечері, після самопідготовки, коли роздавав твори, я заглянув у її роботу і сторопів. І було від чого: в питанні про основну суперечність вона не лише дотримувалася своєї думки, а й пояснила її, додавши таке: «...якщо соціалізм покінчив з експлуатацією, а система управління суспільством перебудована, то чому ж головною лишається суперечність між тими, хто йде соціалістичним і капіталістичним шляхом? Я не певна, що це головна суперечність...»

За це вона й одержала «незадовільно».

В аудиторії сиділа лише Ченьлань, яка дивилася на свою роботу і про щось розмірковувала.

— Ченьлань, — нерішуче озвався я, — деякі свої думки краще тримати при собі. Навіщо про них писати в екзаменаційній роботі й одержувати погану оцінку.

Вона дивилася на невеличке погруддя Пушкіна край столу, ніби Пушкін розумів її краще, ніж я.

— Написане в роботі насправді не має ніякого значення, — раптом мовила вона. — Зовсім ніякого.

Взяла роботу і, не глянувши на мене, пішла.

Це «незадовільно» не довго їй дошкуляло. Днів зо два ходила невесела, а на третій вже грала в гуртожитку на акордеоні. Ченьлань грала таки непогано, зворушливо і чисто підспівуючи дзвінком голоском. Мелодія, що линула з жіночого гуртожитку, була ніби сама молодість і життя, сліпучими квітами, що всипали рівнину між скелями і проваллями; бурхливим і радісним потоком на широких земних просторах...

Але її пісні та мелодії стосувалися мене, оскільки я відповідав за навчальний сектор. Одержала «незадовільно» й анітрохи не переживає і не боїться!

Літо на півночі — найкраща пора року. Земля радіє життю, безкрає блакитне небо не таке, як зимою — в незліченних букетах хмарок. Згадка про Ченьлань — це й згадка про те літо.

На початку другого семестру ми всім курсом зібралися в похід на Сонячні острови. Нам особливо подобався один з островів, зарослий лісом. Кожен із нас підготував «свій номер», Ченьлань акомпанувала на акордеоні. Дійшла черга і до нашого старости, попросили його заспівати. Він трохи поогинався, а тоді сказав, що співає «Стоїть рядами молодий бамбук». Але Ченьлань, коли почула, запротестувала: «Та по твоєму бамбуку вже шовкопряди повзають, я не буду грати!»

Той знічено чухав потилицю, не знаючи, як бути.

— Давай «Уральську рябінушку», я чула, як ти її наспівував, — порадила Ченьлань. Певно, то була її улюблена пісня, вона взяла кілька акордів, очі її зблищали.

— Що за «Рябінушка»? — спитала Люйхун. — Чия це пісня?

— Радянська!

— Скажи спочатку, про що вона? — наполягала Люйхун.

— Співати — не читати, одним пострілом двох зайців уб'ємо, — засміялася Ченьлань і без зайвих зволікань заграла. Староста попросив у разі чого допомогти йому, і всі пожвавішали. Він трохи повагався, а потім заспівав. Ченьлань акомпанувала, промовисто дивлячись на Люйхун. На третьому куплеті співець забув слова, але пісню підхопила Ченьлань, і вони доспівали її вже разом. Чудова задушевна мелодія линула над лісом, піднімаючись в небо і ваблячи до себе:

...Літні зорі мовчазно дивляться, сумні,
І не скажуть, яснії, хто миліш мені...

Після походу дехто закидав, що Ченьлань перейшла всі межі, коли виспівувала цю пісню з однокурсником, що вона не інакше, як упадає за ним; дехто, щоб досадити Ченьлань, казав, що вона «підспівує» чоловічій половині факультету. А з початку осені розмов про неї ще побільшало. Я слухав їх і дедалі більше розумів, що таїлося за цими прозорими, чистими очима.

Хто скаже, якої саме миті я помітив цю дівчину?

—3—

Не пройшло й кількох днів після історії з фотографією, як знову наді мною згустилися хмари. В ідальні я був у центрі загальної уваги. Біля головного корпусу крутилися студенти з інших курсів, які підморгували мені, допитливо на мене дивилися, ніби я скоїв щось надзвичайне; от уже справді як не щастить, то не щастить! Хтось співчутливо повідав мені, звичайно, ненавмисне, що Ченьлань комусь подарувала свою фотокартку, а я так розлютився, що ледь не відлупцював його. Щоправда, дехто ставав на мій захист, але той захист зводився до зайвих теревенів... Добре, що того дня не було змагань, а то б на мене прибігли дивитися, як на мавпу в зоопарку.

Я почав уникати Ченьлань. На заняттях намагався її не помічати, увечері одразу біг у гуртожиток і брався за читво; все це я робив заради Ченьлань, думка про яку була не зовсім схвальна. Але ж чому я почуваю себе злочинцем?

Якось після занять я останнім вийшов з бібліотеки і ще зі сходів помітив дівчину, яка гуляла по стежці. Серце моє закалатало, і майже одразу я почув:

— Лян Ібо, а я чекаю тебе!

Дівчина підбігла до мене. Ченьлань?! Я похнюплено зупинився, носком черевика розкочував камінець на стежці.

— Я хочу поговорити, — озвалася вона.

— Ну що ж, давай поговоримо...

— Так зразу й не розкажеш усе. Після вечері чекатиму біля головного входу. Домовились?

Я розгублено підвів голову і, як на те, зустрівся з нею поглядом. Очі в неї прозорі, довірливі, їм не можна відмовити, вони надіялись... Хоч непевно, та все ж я ствердно кивнув головою.

Вона пташкою полинула геть. А я одразу пожалкував, що згодився. Увечері, біля головного входу — та це ж побачення! На очах у стількох людей! Як вона наважилась? І що за така пильна справа? Певно, вимагатиме назад фотокартку, а вона в Льюхун.

Замість вечеряти я кинувся шукати Льюхун, але не знайшов. Час зустрічі наближався, парком розповзався, застилаючи призахідне сонце, вечірній туман. Від нього, легкого, але тьмяного, ставало важко й тоскно на душі...

Із сумкою на спині, ніби збирався готуватися до занять, я рушив до головного входу. Та невдовзі повернув назад, бо відчув, як обважніли ноги. Мабуть, краще не піти. Але ж вона чекатиме! Ні-ні, Ченьлань висміє мене. Після відчайдушної боротьби з собою я все ж рушив до місця зустрічі. Але біля головного входу її не було. Я став озиратися, коли з-за старого в'язя позад мене раптом хтось виринув.

— Таки прийшов! Я все ж тебе витягнула, га?

Я сумно всміхнувся. «Кепські справи», — подумалося мені.

— Ходімо, — сказала Ченьлань.

А я собі міркував: якщо запитає про фотокартку, скажу, забув, принесу завтра.

Звісно, я хотів лише заспокоїти її. Вона не повинна знати, що фотокартка у Льюхун.

Ченьлань спокійно йшла стежкою, ніби й не збираючись говорити. Ступала нечутно літніми туфлями з пластику по стежці, яка ще дихала денною спекою. Я нишком глянув на неї і помітив посмішку в кутиках вуст; вона тамувала її, мовби бачила щось смішне.

— Ти помічаєш, що коїться в університеті? — запитала вона, коли ми звернули за ріг.

— Не розумію, — кинув я. — Чого ти мене питаєш? Хіба сама не бачиш?

— Я от усе думаю, як цьому покласти край. Хоча б цим розмовам...

— Покласти край? Вистачить і того, що ти в центрі уваги, ні слова більше про фотокартку!

Від подиву Ченьлань аж приплющила очі, а тоді розсміялася, від душі, щиро; брови її вигнулися, зуби заблищали.

— Ти... ти справді не боїшся...

— Що тут смішного? — розсердився я.

Вона урвала сміх, підступила ближче і неголосно мовила:

— Останні місяці на нашому курсі щось стало нудно, і я подумала, чи не створити літературну студію, де і думками можна обмінятися, і обговорити учбові справи. В багатьох університетах такі об'єднання є... І холодно ж на цьому північному сході! Літо називається!

Я не сподівався, що вона так поверне справу, і розгубився.

Кілька студенток я вже знайшла. Ще б кілька студентів, і можна зібратися й подумати про стінну газету. Її можна б назвати «П'ять ароматів».

П'ять ароматів?

Так, п'ятьма ароматами лікують від душевної скорботи і кволості, а їх у людей зараз надто багато, як і полохливості, душевного хитрування, нечесності... Адаже ж так?

Я раптом збагнув, навіщо вона мене шукала. Щиро кажучи, про літоб'єднання я думав і сам. Розмови про нього почалися ще раніше, але потім ущухли. Хоч мене і ввели в учбовий сектор, я не вважав усі схвалені й затверджені посібники єдиним джерелом знань, а вважав, що окрім дискусій в аудиторії необхідна й позалекційна підготовка. Тож думка про літоб'єднання на курсі здавалася мені вартою уваги.

Ми заговорили про літературу. Ніби якимись чарами вона затягувала нас в зовсім інший світ, що я навіть забув, де я і що я. Розповів Ченьлань, як мріяв стати драматургом, мало не Бернардом Шоу, як мріяв побачити першу свою виставу. Як мріяв стати критиком, майже Віссаріоном Белінським, що вказує шляхи нашій великій літературі. Що ж до Пушкіна, то я сказав, що, як на мене, він надто імпульсивний... Саме через Пушкіна ми й засперечалися. Ченьлань розчервонілася, доводячи, що це не так, і не помічала, що на нас здивовано озираються перехожі.

— Поет, якого боявся царський уряд, справжній поет! Тільки Пушкін міг віддати перевагу боротьбі й смерті над ганьбою.

Я не заперечував, нехай захоплюється Пушкіним. А тим часом інші зовсім не в захопленні від неї. Проте розмовляти з нею цікаво. Ми з нею трохи несхожі: вона бачить усе ширше, знає хоч і не так багато, але про все має власну думку. І завзято відстоює свою думку, не раз може загнати на слизьке.

Сонце скочувалось у туман, перед нами виникла схожа на пагоду скульптура, останні промені сонця чітко окреслили контури мускулястого робітника, біля ніг якого розсипався на бризки фонтан. Краєчок темного берега мелькнув між мармурових колон на широкій площі.

— Сунгарі! — радісно гукнула Ченьлань і кинулася до берега. Висипали зірки: одна, друга, третя... Наче вони випливали з річки. Вечірня Сунгарі ніби срібний ланцюг у квітах, які подзвонювали, звисаючи з грудей просторого, безлюдного берега. Вечірній туман піднімав хвилі, вони лагідно дзвеніли, ніби хтось струшував тим срібним ланцюгом. На березі було тепло і затишно, як у матері на руках. Ближче до води чисте, прохолодне повітря трохи тхнуло гнилизною. Та щойно глянеш в темно-синє небо, як тебе охоплюють чарівні мрії.

— Увечері Сунгарі напрочуд гарна, — порушив я мовчанку; я сумнівався, чи дісталися ми до межі казкового царства.

Ченьлань прилягла на березі неподалік від мене, в темряві біліла її спідничка. Вона ледь чутно зітхнула і сумно — аж якось незвично для неї — сказала мені:

— Темрява все приховує, тому й така прекрасна. А розвидніє — зразу помічаєш вади... Щоб бачити в темряві, треба мати гострий зір, адже світло від місяця та зірок таке слабке...

— Сунгарі гарна і вдень, вона блищить на сонці, наче золотий ланцюжок, — заперечив я.

— Мені здається, порівняння не зовсім вдале, — перебила мене Ченьлань. — Хіба навколо нас бракує всіляких палаців та ланцюгів? Пам'ятаєш, ти казав про чотири модернізації? Я гадаю, що мета їх — побудувати нове життя, звільнитися від старої ідеології і хибних поглядів. А отже, створити умови для всебічного розвитку особистості, створити суспільство, в центрі якого була б людина. Марксистська філософія проти перетворення людини в машину, проти втрати особистості, до якої призвів розвиток промисловості на Заході...

Досі зі мною ніхто не говорив так про чотири модернізації, раніше жодна дівчина не дивувала мене так. Вона замовкла, а в моїй голові зароїлися думки, яких, проте, я не наважився висловити.

— Лян Ібо, — раптом окликнула вона, і голос в неї дивно забринів. Вона підсунулася ближче і сіла. — Мені ти дуже нагадуєш одну людину.

— Кого ж?

— Вгадай.

— Не знаю.

— Ну гаразд. У тебе є сестра?

— Є, молодша. Ми з нею весь час гиркаємось. Вона ще носить розкльошені брюки.

— Он як? Але хіба варто з-за цього сваритися? Розкльошені брюки непогано виглядають.

— І ще вона любить танці...

— А я не вмю танцювати. Якби трохи більше часу, то навчилася б.

Я невпевнено розсміявся: якби Люйхун почула ці слова? І знову спитав:

— То кого ж я тобі нагадую?

— Мого старшого брата.

— Брата? А де він?

— Помер на лісопосадці, в Нінся. Віз перекинувся і просто на нього.

— То він, він... — я не знав, що казати.

— Він любив читати, ми багато розмовляли про книги... Якби він жив, то неодмінно підказав, як жити по-новому... Обличчя, чоло у нього, як твої; сьогодні я раптом згадала його, і мені так захотілося поговорити з кимось щиро... Шкода, я не бачу твого обличчя...

Прикре почуття охопило мене. То ось чому вона така уважна до мене! Не тому, що я партієць, один з ватажків студентської спілки, а тому, що я схожий на її старшого брата! Чому раніше мене не осяяв такий сумний і простий здогад? Добре, що вона не бачила мого обличчя, бо я почервонів і посмутнів одразу...

Поверталися ми невеселі й мовчазні. Потім я раптом подумав: а чому вона не питає про фотокартку? Що б це значило?

— Ченьлань! — я твердо вирішив нагадати їй про неї. — Твою фотографію я тобі віддам, неодмінно. Тож не турбуйся...

— Фотографію? — ніби здивувалася вона. — А навіщо мені вона?

— Щоб не було зайвих розмов...

— Я їх не боюся, — Ченьлань аж притупнула ногою. — Я не вірю, що Люйхун показує її де хоче і кому хоче, що ти просив Люйхун зберігати її. Але якщо вона їм така цікава, то нехай дивляться...

— Це Люйхун тобі говорила? — я похолов, перед очима сяйнула сліпуча блискавка, розітнула ніч, і я побачив чорні обриси лісу.

— Всі так кажуть, але, може, й неправда! — мовила Ченьлань і заквапилася до головного корпусу.

А мене опосіли підозри. Люйхун? Нічого не розумію...

— 4 —

Вранці мене розбудив якийсь шум. На півночі влітку розвиднює швидко. А вночі мені погано спалося... Бо я дивувався своєму верхоглядству й дурості, а то невеселе заняття. Та якщо навіть листя дерев черпає з нечистого повітря свою чистоту, то невже я не перетворю своє убозтво в багатство, а недомство в розум?

Я так і не заснув, устав з постелі і подався на спортмайданчик. Проте ранкове повітря було не чисте, як я сподівався, бо звідусюди з димарів вгору тягнувся дим...

— Де це ти був учора? — суворо запитав мене хтось позаду. Я відразу впізнав, хто це. Люйхун.

— Ніде я не був! — відрубав я. І звідки в мене це почуття провини перед нею?

— В учбовому корпусі тебе не було, в гуртожитку і бібліотеці теж; де ж ти тоді був? Треба проводити збори, а тут розшукуй тебе. О дев'ятій сорок п'ять ти був біля головного входу, і не один? Так я кажу?

Завжди є люди, які люблять стромляти свого носа в чужі справи. А інакше б життя і художня література виявились би надто пісними.

— Був, де треба, — огризнувся я, дивлячись на бігову доріжку, що оперізувала спортмайданчик.

— Не хотів іти... не хотів... Лян Ібо, як ти міг так вчинити! — у неї був явно зіпсутий настрій.

— Що я таке, зрештою, скоїв? Чого ти так переймаєшся! — спитав я трохи пригнічено.

— Невже ти настільки нетямущий і не бачиш, яка вона?

— Вона? Хто вона? — певно ж, Люйхун мала на увазі Ченьлань.

— Раніше вона оцпадила час навіть на сні, поверталася в гуртожиток пізно, так?

Я згадав, що хтось із студентів говорив, ніби Ченьлань допізна засиджується в аудиторії за книгами.

— Листується вона більше, ніж уся група, в неї безліч знайомств, бозна-хто пише їй. Хіба це годиться?

«Виходить, краще нікого не знати і нікому не писати», — подумав я.

— Тобі це відомо?

— Відомо.

— Тоді мусиш зрозуміти, що наше завдання — допомогти їй учитися. А ти...

— А хто ж допоможе нам? — понуро спитав я. Вона трохи зблідла й прикусила губу.

— Не слід би говорити, але все-таки скажу тобі дещо цікаве, — вона заклала руки за спину, зробила кілька кроків по майданчику. — Коли я ще жила в селі, один юнак — він був на керівній посаді — написав мені листа, в якому висловлював трохи не ті думки. Я відразу ж передала того листа в нашу партгрупу.

Мене пересмикнуло.

— А вона... Вона не писала тобі? — раптом спитала Люйхун.

Я заперечливо похитав головою. А й справді, чому вона не написала мені жодного листа?

Люйхун втупилась у мене, ніби прагнучи відгадати по очах, чи я сказав правду. Схоже, вона щиро розраджувала мене і ділилась своїми та чужими таємницями. Вона вся ніби говорила: я — людина відверта і ні в чому не помиляюсь.

Якби хтось побачив її зараз, то відразу ж впевнився б, що вона ладна викласти на тарілочці і власну душу. Невчасно і трохи раніше, ніж звичайно, пролунав дзвінок на самопідготовку.

— Поверни мені фотографію, — мовив я наостанок.

— Ні, нехай ще полежить у мене. Подумай про наслідки, Лян Ібо, ще є час. Ти — партієць, керівник, тобі слід дбати про свій престиж... — вона різко повернулася. — Звичайно, і в партгрупі дехто за дружбу між юнаками і дівчатами — зараз інші часи. Але все ж пильнуйся і ще раз пильнуйся, не відступи від високих ідеалів...

Знову продзвенів дзвінок, і «промивати» мені душу вона мусила перестати. Я йшов у аудиторію і згадував її слова про високі ідеали. Ідеали у кожної людини свої. Але як же вона позбувається їх? Ми — перша група студентів після того, як у нашій багатостраждальній країні розвіялися «отруйні» тумани украй лівих «ліній», ми дорожимо славою нашого університету, нам не байдуже майбутнє батьківщини та чотирьох модернізацій. Ось над цим слід по-справжньому замислитись. Майбутнє — це трави, що пахнуть місячними ночами, але сил і соків вони набираються вдень...

Північне літо — це час буяння життя. Як і завжди, під сонячними променями заблищали, розпустилися вночі срібні трубки повійок. Через кілька днів я, Ченьлань і ще семеро наших однодумців організували літоб'єднання

«Середина літа» їй випустили перший номер літературно-художньої газети. Наслідки цього були втішні: ми кинули в наше застоєне життя кілька камінців, і по його поверхні пішли кола. Це тішило нас. Часом я нишком зупинявся біля газети і повільно, слово по слову, читав вірші Ченьлань; в ці хвилини і вона поставала переді мною — чоло підняте, брови вигнуті — і ніби казала: «Нехай і вони погодяться, що це — непогано!»

Якось я зіткнувся з Люйхун, вона не сказала мені й слова, тільки глянула і ледь усміхнулася. Потім я довідався, що вона змусила переписати деякі матеріали з «Середини літа». Слава небесам, ніхто й не думав звертати на нас увагу! Тільки Люйхун була з тих, хто ревніше турбується про інших, аніж про себе.

В ставку університетського парку розквітло латаття, нагадуючи, як і минулого року, про близькі канікули. А перед ними треба було визначити трьох кращих студентів року.

Минуло кілька днів, і обстановка на курсі стала напруженою. Після лекцій однокурсники збиралися по двоє — по троє і жваво щось обговорювали: певно, майбутні вибори.

Ченьлань закінчила сесію просто чудово. Певне, вона постаралася — з сучасної політики вона мала хороші оцінки, з усіх інших — відмінні; група вважала її однією з трьох кращих. Я чув, як вона казала в аудиторії: «Неймовірно! Це просто якийсь випадок! Ніколи не думала, що гарні оцінки так і посиплюються на мене!»

Дехто підходив до мене і питав, чи буде Ченьлань серед кращих. Я відмовчувався, хоч, щиро кажучи, ніщо цьому не перешкоджало. Та я передчував, що буде інакше. Троє кращих — то завжди рамка з трьох кутами, а у Ченьлань тих гострих кутів було значно більше...

Напередодні виборів сталися дві події, пов'язані з Ченьлань. По-перше, провінційна газета опублікувала її вірші про Сунгарі, а по-друге, «Женьмін-жібао» переслала в університет надісланого нею в редакцію листа. Обидві події здалися надзвичайними, ожила факультетська громадська думка, в якій вистачало і хорошого, і поганого. Люйхун обома руками схопила газету, обличчя в неї стало розгублене. Минулого року, коли хтось з університету опублікував в «Гуанмінжібао» свої вірші, вираз у неї був точнісінько такий же. Заздрила вона чи злилася, те знала тільки вона.

Наступного дня, опівдні, відбувалося таємне голосування по списках, які подала кожна група. Люйхун рушила до трибуни, щоб повідомити, чиї кандидатури висунуті; я почув своє ім'я, серце в мене застукотіло. Останньою вона назвала, звичайно, Ченьлань, і серце в мене ще дужче застукотіло в грудях.

— Та перш ніж проголосувати за них, партгрупа і бюро курсу закликають усіх бути однастайними в своїх оцінках, — сказала Люйхун. Потім додала: — Перш за все слід уточнити, з яких трьох критеріїв виходять, коли вибирають кращих студентів.

А далі вона виголосила таке:

— Є у нас, скажімо, студентка, з якою ніби все гаразд, проте насправді з нею неблагополучно. Неодноразово порушувала учбовий розпорядок, примхлива. Хто не знає, чиє погруддя стоїть у неї на столі? Хіба це не красномовне свідчення? Або таке: щойно з друкованого органу партії нам переслали її листа, в якому вона обстоює свої хибні погляди, стверджує, ніби в соціалістичному суспільстві не буде суперечностей між пролетаріатом і капіталістами! Чи не свідчить це про її недостатню підготовку?

— Я не стверджую, що суперечності зникнуть, — спокійно докинула з місця Ченьлань. — Я гадаю, що вони не будуть найважливішими.

— Або ще приклад, — вела далі Люйхун, не звертаючи уваги на її закид. — В кого вона мітить своїми віршами в газеті? Ось послухайте кілька рядків з її плутаних віршів:

Сунгарі, тягар важкої пам'яті ти маєш,
Тому й несеш неквапно свої хвилі,
Коли ж розчистимо твої ми береги,
То будеш і весела, і привільна.

Тож питається: що це за така тяжка пам'ять у Сунгарі? Що значить «розчистимо береги»? На що вона натякає?

— Це метафора, — Ченьлань ледь стримувала сміх.

— Дурниці! — суворо глянув на неї староста курсу.

— А з її віршиками в «Середині літа» всі знайомі. Тому я більше не наводитиму прикладів. Важливо те, що вона ще й співає сумнівних пісень...

— Я згоден з Люйхун, що треба вживати заходів! — високим голосом вигукнув член комітету, який відповідав за спортивну роботу. — Її внесли до списку трьох кращих студентів, а чи заслуговує вона на таке?

Наче в якомусь тумані я дивився на Люйхун: вона й фізорг торжествували перемогу. І раптом до мене дійшло: останні дні вони уникали мене через ці збори...

— Але найгірше, що Ченьлань допізна немає в гуртожитку, десь розгулює, теревенить про кохання з хлопцями, пропускає заняття, не утруднює себе навчанням. Всім відомий випадок з фотографією — зайвий доказ. Та навіть після цього відмовляється від допомоги, вона себелюбна, словом, не нашого поля ягода.

— Неправда! — від обурення у Ченьлань аж змінився голос. — Пліткарка ти!

— Не знаю, хто пліткарка! — не відступалась Люйхун. — Це тобі не минулорічні зимові канікули, тож схаменися...

— Сама схаменися, — відповіла Ченьлань. В її прозорих очах були біль, гнів і хвилювання, але не покора. — Зараз уже не травень, давно вже літо, середина літа, ти це розумієш?

— Ти хочеш сказати, що ти свята? — запекло напосідалася Люйхун.

Ченьлань обвела поглядом присутніх, затримала погляд на мені, а тоді відвела його.

— Ми можемо довести! — почувлися з задніх рядів дівочі голоси.

— Не треба, — я підвівся і попростував до трибуни. — Десь на початку січня я і Ченьлань зустрілися, пішли до ріки, посиділи там трохи, розмовляючи про літоб'єднання. Це можуть підтвердити всі, хто живе в гуртожитку. Я вважаю, немає підстав говорити, що Ченьлань не наша людина...

— Ти... — тільки й сказала Ченьлань, а тоді вибігла з аудиторії.

І одразу все завирувало, наче кипляча вода в казані. Здійнявся несусвітний лемент, ніби розігрували квитки на кінофільм. Люйхун стукала по столу, але даремно. Я нишком вислизнув з аудиторії. Вибори трьох кращих студентів не вдалися.

Надворі я побачив, як Ченьлань швидко простувала до трамвайної зупинки, в руках нейлонова торбинка, певно, з купальником. Я поспішив за нею, але вона вже вскочила в трамвай. Поза сумнівом, вона їхала на Сунгарі.

Розлогі, широкі й золотисті береги Сунгарі. Вітер здіймав маленькі хвилячки, невтомно гнав їх у далечінь. Завзяті плавці походжають біля води, і сліди їхні, чіткі й глибокі, творять запутане плетиво. Люди лежать, сидять, стоять, виходять з води, падають на гарячий пісок, обсипаються ним...

Я шукав Ченьлань, хоч це все одно, що шукати голку в скирті сіна. Літом береги Сунгарі, як справжнє морське узбережжя, людей — не протовпишся. І все ж я любив Сунгарі, від неї на душі і радісно, і привільно. Вона входила в тебе, і ти відчував її вічну неосяжність, безмежність. Я виріс на Сунгарі, і про що мені тільки не мріялось на її золотавих берегах. Дивно, але зараз, хоч як я намагався, не міг нічого пригадати з того минулого. Перед очима стояв

лише той чудовий вечір на березі і її, ніби зорі, очі... Навіщо я шукаю її? Невже мало, що в моїй душі, як тавро, закарбовано спогад про неї, ту, що сидить на камені біля моря? Берег, хвилі, дівчина... Що вабить мене до неї? Може, спогад, а може те, що вона — особлива, несхожа на інших?

Хмарки позлітали в небі, ніби пташки, з берега повіяло свіжим вітерцем, влітку дощі зриваються швидко. Знялася курява, люди кинулися врозтіч, і невдовзі берег спорожнів.

Я зупинився. Перші великі краплі закапали на голову — дощ почався. Я ступив кілька кроків і озирнувся на ріку. В невиразній імлі, що огорнула Сунгарі, я раптом помітив червону цятку: вона то з'являлася, то зникала. Її зносило по ріці, і я подумав, що хтось тоне. Миттю скинув черевики, стягнув штани і кинувся у воду, сильними змахами поплив до червоної цятки. Дощ та хвилі хльостали по очах. Та все ж я розтинав хвилі і підпливав ближче. Огледівся, простягнув руку і намацав купальну шапочку.

— Що ти робиш? — почувся раптом знайомий голос. Шапочка вислизнула з моєї руки, і з води з'явилася голова. То була Ченьлань.

Голосний і веселий сміх розсипався над рікою. Забувши про все, ми бризкалися, ганялися одне за одним. Невимовно радіючи, ми зовсім забули, що ми серед Сунгарі.

— А знаєш, у дощ страшенно приємно купатися, — Ченьлань перевела подих і додала:

— Ти пірни... і послухай, як дзвенить. Немає кращої музики...

— А я думав, не знайду тебе, — признався я.

Дощ перестав. На обрії знову купчилися апельсиново-жовті букети хмаринок, і сонячне світло сипнуло з-під них. Ріка стала золотистою, ніби зливаючись з піщаними берегами...

Ми пліч-о-пліч попливли до берега. Білі руки Ченьлань мірно рухалися у воді, річка скипала водяними квітами, ніби рвався її атлас, розсипався срібний ланцюг.

Ми вийшли на берег, вода скочувалася з нас, і нам було радісно. Я раптом помітив павільйон: вівіска закликала сфотографуватись на природі.

— Ченьлань! — гукнув я, а тоді звернувся до літнього фотографа, що вийшов до нас з фотоапаратом через плече:

— То як, знімете?

Ченьлань завагалася, оглянула себе, а потім весело позирнула на мене:

— Що, знову в купальнику?

— Авжеж! — відповів я.

Підійшов до неї і обійняв за плечі. А вона граційним порухом зняла купальну шапочку: її вологе волосся розсипалось. Тоді глянула в об'єктив і всміхнулася. Фотоапарат клацнув.

«Треба буде збільшити фотокартку й послати Люйхун», — подумалось раптом.

З китайської переклала Ягвіра ЛИСЕВИЧ та Юрій СОРОКІН

КОХАННЯМ ЗАБУТИЙ КУТОЧОК

-1-

Хоча сімдесяті роки добігали кінця, для молоді народної комуні під гучною назвою «Рай» кохання залишалося чимось незнайомим, загадковим і ганебним. Тож коли на зборах, спрямованих проти шлюбів з розрахунку, новий секретар комсомольського бюро вголос вимовив слово «кохання», це всіх ошелешило. Хлопці почали значущо презиратися, пересміюватися, а дівчата почервоніли, опустили голови, хихочучи й соромливо переглядаючись і собі.

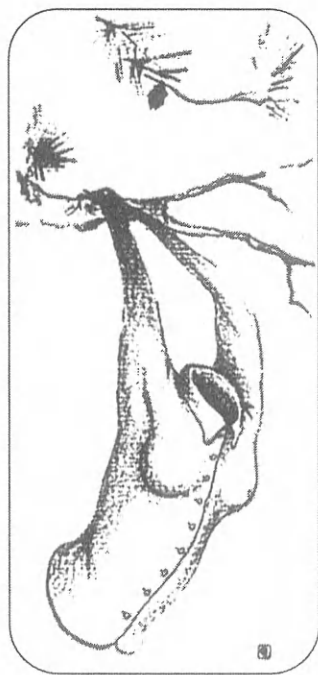
Тільки вродлива дівчина, комсорг дев'ятої бригади Шень Хуанмей, нишком сиділа в кутку і не сміялася. Її сумні очі на блідому обличчі дивилися кудись за вікно. Вона ніби й не слухала, але її вїї раптом стріпнулися, немов зганяли сльози в кутиках очей. Слово, яке вона досі не розуміла, вривалося в самісіньке серце. Їй було соромно, гірко і страшно. Згадувала старшу сестру Цуньні, котру і ненавиділа, і любила зараз. Без отого Сяо Баоцзи не сталося б лиха, і так було б добре! Сестра сиділа б поруч із нею, весело сміялася б, як сміються хлопці, а після зборів вони, обійнявшись, подалися б у сільпо купити лучки для вишивання.

Серед п'яти сестер Цуньні пощастило найбільше. Вона народилася врожайного 1955 року. Коли їй сповнився місяць, в домі влаштували справжній бенкет. Молодий батько, тримаючи на руках свій скарб у ковдрі в дрібні квіточки, збуджено розповідав:

— Відвіз я Лінхуа в пологовий будинок та й гадаю собі: а чи не забігти і в ощадкасу, гроші покласти?.. Повертаюся звідти, а мені кажуть: у вас дівчинка! Так швидко й легко народилася, що ніхто й не сподівався! Навіть порадили назвати її Шуньні — Легенька, але я подумав: ми, бідняки, вперше в житті поклали в ощадкасу гроші. Небо, можна сказати, розверзлося, земля тріснула. Якщо вже дівчинка під таку пору народилася, то краще назвати Цуньні — Збережена! Щоб виросла і щаслива була!

Його радість передавалася кожному, хто приходив у гості. Тоді він був заступником голови кооперативу «Гірське село» — діяльний, веселий, вщерть повний снаги та сили. Прищеплені ним дикі груші на гірському схилі першого ж року чудово вродили; після поставок пшениця та кукурудза навіть лишилися. І все невеличке село в двадцять дворів раділо з ним і повнилося вірою в ще краще майбутнє.

Та через п'ять років після народження Хуанмей становище змінилося на гірше. Кооператив «Гірське село» став дев'ятою бригадою комуні «Рай»: таку пишну назву комуні дав сам секретар повіткому, запозичивши з лозунга: «Комунізм — це рай, а народні комуні — міст до нього». Тоді всі, се-

ред них і бригадир Шень Шаньван, були певні, що комунізм зовсім близько, що для цього досить без жалю спалити всі груші, гінкго й каштани на гірських схилах чи перед будинками і вкинути в сталеливарні печі комуни. А коли ці дивовижні вогнедишні печі дадуть першу сталь, селяни легко перейдуть «міст» і опиняться в комунізмі. Але десятки тисяч в'язанок дров, які тягали на коромислах, обернулися в потворні залізни нариви і нічим не зарядили, хіба що тільки захарастили сільські землі. А тут нагрянула посуха, тож пшениці і кукурудзи не зібрали навіть на насіння. Батат — солодка картопля, посаджений на схилах замість порубаних груш, вродив крихітний, як пальчики Цуньні. Її мати перед самими родами подалася в жебри, а коли повернулася, то Шень Шаньвана вже зняли з бригадирства за «протидію широко-масштабній виплавці сталі». Незабаром він побачив охлялу доньку, що кричала, і його бліде, опухле від недоїдання обличчя гірко скривилося:

— І навіщо ти народилася в такий голодний рік? Бути тобі Хуанмей, Голодною!..

Цуньні, яка не знала цих нестатків, досхочу пила материнське молоко, швидко росла, навіть коли їла листя і пила саму воду. У шістнадцять років вона виглядала дорослою дівчиною і допомагала батькові по господарству замість хворобливої матері, яка за останні роки народила ще трьох дочок. У найтяжчій роботі — носінні хвої з гірського лісгоспу — вона стала серед жінок третьою по трудоднях. Щодня вставала досвіту, а поверталася з першими зорями, з'їдала миску батату чи кукурудзяної юшки і зразу ж лягала спати. І хоч у кінці року, коли підраховують зароблене, ніяких прибутків не виявлялося, а борги росли, вона не сумувала, навіть не знала, що таке сум. Іноді розчулено обіймала слабеньку сестричку Хуанмей, пригортала до пругких грудей і тихенько наспівувала гірських пісень — тих самих, що колись співала мати.

У житті трапляється дивне і несподіване, хоч насправді закономірне. І дивуватися цьому нерозважливо. Навіть жахлива потворність має природне джерело, хоч люди воліють не помічати його. Так вийшло з Цуньні та Сяо Баоцзи.

Сяо Баоцзи — здоровий юнак, одноліток Цуньні — був єдиним сином Цзя Гуя зі східного кутка села. Його ім'я означало Золотко, Коштовність; і справді, він працював так, аж моторошно дивитись. Якось, коли він з матір'ю переягував з гір хвою, пішов дощ. Тітка Цзя Гуй оступилася, ще й зламала коромисло. Не довго думаючи, він звалив обидві ноші на своє коромисло і, підтримуючи матір, добувся до села. Хвою зважили: виявилось — триста п'ять фунтів! Всі обімліли, і відтоді ієрогліф Бао в його імені стали вимовляти трохи по-іншому, шанобливіше¹. Так він із Золотка перетворився на Барса.

Якось весною сімдесят четвертого року кадрові робітники бригади вдо-світа подалися в комуну критикувати Конфуція², а просту робочу силу ки-нули на будівництво водосховища. Цуньні залишили дідусю Сяну, сторожу комори, допомагати в'язти насінне зерно. Старий казав, що треба робити, не перестаючи бурчати:

— Ці кадрові походять, тицьнуть рукою, тут, мовляв, от і надривалися ці-лий рік, каміння тягали. А потім вода рине з гір і знесе все до дідька! Знову прийдуть ці кадрові, знову тицьнуть і знову без ніякого поняття... Ні в землі, ні у воді, ні у вітрі ні біса не тямлять!

— А як же Юйгун, що пересунув гори?³ — несамохіть вихопилося в Цуньні.

¹ Китайська мова знає чотири тони, які впливають на значення слова.

² Ця кампанія провадилася у 1973—74 рр. і парадоксальним чином поєднувалася з критикою маршала Лінь Бяо, якого незадовго перед тим оголосили спадкоємцем Мао Цзедуна.

³ Стародавня легенда про старця Юйгуна; з досади на гори, що заступали шлях, він вирішив із сином та онуками зрити їх. Вражений їхньою наполегливістю, Небесний володар пересунув гори. У сорокових — сімдесятих роках у Китаї широко рекламувалася стаття Мао Цзедуна «Юйгун пересунув гори».

— Коли ситий, то й гори пересунеш!.. Йди-но сюди, ось цю купу провій, тільки обережно, не розкидай. Ця кукурудза росла на коріннях диких груш, бачиш, яка квола? Ще невідомо, чи зійде вона! — не вгавав старий.

— А як же з виробництвом зернових? — знову підохотила його дівчина. Звісно, зі старим працювати легко, але краще носити з ровесниками землю на будівництві, бо там цікавіше.

У цю мить на порозі з'явилася могутня постать:

— Дідусю Сяне, дай і мені якусь роботу!

— Сяо Баоцзи! — згукнула Цуньні. — Ти ж учора підвернув ногу, коли носив каміння!

— Відпочивав би вдома! — порадив і старий.

— Та не вмію я сидіти, — простодушно всміхнувся Сяо Баоцзи. — Важко носити мені не виходить, а легке якраз по мені.

Він узяв дерев'яну лопату і став провіювати зерно.

Дідусь Сян полегшено зітхнув, присів навпочіпки й закурив. Потім згадав, що треба гукнути теслю лагодити плуги, тож дав деякі вказівки й пішов. Провіювати зерно для молодих і працюючих хлопця й дівчини справді неважко. Невдовзі вони вже засипали насіння в мішки, ще й розкидали перед коморою стебла солодкої картоплі сушитися.

— Можна й відпочити! — Сяо Баоцзи кинув свою ватянку на мішки й ліг.

Цуньні втерла з чола піт, потім і собі зняла ватянку й присіла навпроти; вона лишилася тільки в зеленій плетеній кофті, посаг матері. Хоча кофту без ліку прали й латали, вона щільно облягала тіло, через що й досі викликала заздрощі в багатьох дівчат.

Сяо Баоцзи дивився на розпашіле, особливо гарне зараз обличчя Цуньні, освітлене сонцем, на її повні груди, і в душі зроджувалося незвідане раніше, солодке почуття, що збуджувало і лякало; аби щось казати, він озвався:

— Днями в Учжуані показували кіно. Ти ходила?

— Мало приємного ходити в такий світ! — мовила Цуньні і нахилилася, ніби відкусити нитку на рукаві, а насправді, щоб сховатися від палкого погляду Сяо Баоцзи.

Учжуан — сусіднє село, відділене двома горами. Навіть Сяо Баоцзи витрачав на дорогу туди понад годину. Тамтешня бригада не вважалася заможною: минулого року за десять трудоднів там платили лише по тридцять вісім фенів⁴, але для селян з «Раю» і то була розкіш. Молодь особливо вабило туди, бо неподалік проходило шосе, за тридцять лі по якому була залізнична станція. На минулорічне свято весні⁵ Сяо Баоцзи з кількома приятелями ходив туди дивитися на поїзд. Півдня пішло на дорогу, ще дві години чекали на станції, зате побачили, як вихором промчав зелений пасажирський експрес, що їх неабияк втішило. Ніхто з їхньої бригади ще не бачив такого, а на поїзді їздив лише рахівник Сюй, якого всі чомусь називали Сліпим.

— І мені нецікаво туди ходити! Крутять тільки старі фільми про війну: «Підземна війна», «Мінна війна», «Південний і Північний походи»... Я їх сто разів бачив, майже напам'ять вивчив! — Сяо Баоцзи потягнувся і зітхнув: — А чим ще займатися, як не кіно дивитися? Карти подерлися; я замовив одному, він у сільмазі обіцяв дістати, але й досі купити не може!

Таки-так, крім кіно й карт молоді нічим зайнятися на дозвіллі. Правда, в бригаді передплачували місцеву газету, але і її читав лише рахівник Сюй — уголос, на зборах. І читав так, що замість «Конфуцій прорік» чулося «Конфуцій пророк», і ніхто не міг поправити цього єдиного на село грамотія. Раніше селяни ще розважалися гірськими, тобто любовними піснями, але тепер їх оголосили непристойними і заборонили співати.

⁴ Дрібна монета.

⁵ Китайський Новий рік.

Раптом Сяо Баоцзи пожвавішав і сів:

— А знаєш, рахівник Сюй розповідав, що колись бачив страшенно цікавий фільм... Оце так-так!—він прицмокнув язиком і пирснув від сміху:— Там...

— Що там? — поцікавилась Цуньні, дивлячись на його вдоволене обличчя.

— Ха-ха-ха! Ні, не скажу! — почервонів раптом Сяо Баоцзи, проте і далі сміявся.

— Та кажи ж, що там?

— Гаразд, скажу, тільки не сердься!

— Та говори вже!

— Там... — він знову пирснув, а Цуньні, відчуваючи, що зараз він щось ляпне, взяла з підлоги жменю землі. І справді Сяо Баоцзи набрався духу і оголосив:

— Там чоловік і жінка цілувалися! От!

— Тьху, яка гидота! — густо почервоніла Цуньні і жбурнула в нього землею.

Сяо Баоцзи ухилився:

— Ні, правда, сам Сюй так казав!

— І не соромно тобі! — Цуньні знову жбурнула жменею землі, вже вдаліше. Хлопець відповів тим же, і одна грудочка потрапила дівчині за пазуху. Вона розсердилася:

— А щоб тобі добра не було!

Ніяково всміхаючись, Сяо Баоцзи стягнув з себе сорочку, оголивши міцні, ніби залізні м'язи. Цуньні теж скинула кофту, щоб витрусити її. І хлопця наче пронизало струмом, кров шугнула в голову, забило подих. Бо коли Цуньні знімала кофту, її майка трохи задерлася, і на мить відкрилися білі й тугі дівочі груди.

Сяо Баоцзи кинувся до неї, як барс із гірського потоку, і нестямно стис дівчину в обіймах. Та не на жарт злякалася, стала відбиватися, але гарячі губи хлопця вже знайшли її вологі напіврозтулені уста. Світ поплив у неї перед очима, очі заплющилися, а руки безсило повисли. Первісна сила захопила цих бідних, але дужих молодих людей. Традиційна мораль, голос розуму, страх покари в одну мить перетворились на попіл...

-2-

Кволе насіння кукурудзи дало кволі сходи. Чотирнадцятирічна Хуанмей сапала і раптом зрозуміла, що старша сестра змінилася: вже не сміялась безтурботно, і часто, хоч і розмовляла з нею, проте ніби не чула. Іноді сиділа бліда, похнюплена й витирала сльози, а часом навпаки, червоніла і чогось всміхалася... Найдивовижніше сталося вночі, коли дівчинка прокинулася і побачила, що сестрина постіль порожня. Вранці вона спитала її про це, і сестра, мінячись на обличчі, сказала, що Хуанмей, певно, те приснилось.

Тоді саме їхня мати захворіла на нирки. Батько мерщій позичив грошей у свого дядька з сусіднього села й викликав лікаря. В сім'ї панувало сум'яття, страх, і ніхто не помічав, що діялося з Цуньні. Тільки Хуанмей маленьким сердечком відчувала, що над сестрою нависає страшна небезпека.

І лихо прийшло, звалилося, навіть страшніше, ніж могла уявити дівчинка.

Це сталося, коли кукурудза вже виросла в половину людського зросту. Селяни, натомлені за день, зібралися після вечері в конторі і слухали, як рахівник Сюй при гасовій лампі читає про Конфуція. Хуанмей, не дочекавшись кінця зборів, утекла додому вкласти молодших сестер. І заснула сама. Але незабаром прокинулася від лементу, криків, презирливого сміху, лайки, уда-

рів, плачу і прокльонів. Все те мішалось з валуванням собак, з гірською луною, — вона ще не чула такого. Дівчинка злякано запалила лампу; моторошні звуки наближалися, дійшли до їхніх воріт, і раптом у двері влетіла сестра — розхристана, розкуйовджена — і з риданнями впала на постіль. Потім народні ополченці вштовхнули Сяо Баоцзи — голого до пояса, руки зв'язані за спиною. Під сліпучим світлом кишенькових ліхтариків Хуанмей побачила на його тілі довгасті криваві смуги — його шмагали пруттям. Він стояв на колінах прямо, але з пригніченим, винуватим виглядом, — і батько, аж чорний від люті, хльоскав його по щоках, а мати сиділа на лаві й ридала, уткнувшись обличчям у долоні. За дверима гомоніла юрба: дорослі, діти, майже всеньке село. Люди кричали, обурювалися, ганили, знущалися... Трусячись від страху, Хуанмей нарешті збагнула, що сестра вчинила найганебніше і найогидніше, що тільки може бути. І гірко заплакала. Її зболена душа відчувала безмірний сором, приниження, образу, ненависть. Її улюблена сестра зганьбила всю родину, а отже, і її. Хуанмей ще тільки росла, тож була особливо вразлива. Рясні сльози образи котилися з очей, ніби ріка прорвала греблю, і вона аж стогнала: «Безсоромна! Сім'ю зганьбила, село! Безсоромна! Безсоромна!..»

Потім вона забулася і ніби вві сні чула, як люди розходяться, як батьки Сяо Баоцзи благали прощення у її батьків, як дідусь Сян говорив:

— Нізачо не винуватьте дочку! І наглядайте за нею...

Материні докори змінилися тихим умовлянням. Хуанмей заснула на мокрій від сліз подушці, час від часу прокидаючись від кошмарів. І раптом здалеку донісся розпачливий крик:

— Рятуйте! Рятуйте!

Вона підхопилася: тільки займалося на світ, але поряд ні сестри, ні матері не було. Хуанмей в одній сорочці, боса, вискочила на вулицю: всі бігли до загати на околиці села. Але пізно, сестра, яку насилу вилунали з води, була вже нежива!

Мати, обхопивши її, невітно голосила. Люди відтягували її від доньки, але марно. А батько застиг, ніби сухе дерево, невидючим поглядом втупившись у воду.

Вранішня зоря освітила мокре, бліде обличчя Цуньні, і воно ніби порожевіло. Сестра лежала спокійно, без виразу муки, протесту чи кривди. За свій нерозважливий вчинок вона сплатила найвищу ціну і змила з себе ганьбу. Звісно, смерть її безглузда, а з іншого боку, чого кращого вона могла сподіватись? Перед смертю вона зняла з себе зелену кофтину й повісила її на дерево. Немов залишила сестричці свій найбільший скарб, який ще зберігав тепло і запашну її молодість...

Але цим не скінчилося. Тижнів за два в оселі дядечка Цзя Гуя знову почувся плач — двоє співробітників громадської безпеки прийшли забирати Сяо Баоцзи. Село знову розтривожилось. Люди бігли з полів, ставали вздовж шляху, злякано й мовчки дивилися на небачений блискучий предмет у хлопця на руках. Батьки його йшли позаду і голосили.

Шень Шаньван, кинувши сапу, теж кинувся слідом. У п'ятдесяті роки він бригадирував, взагалі багато бачив, але доччина смерть доконала його: він одразу постарів років на десять, збайдужів до всього. Проте зараз відчув, що не може мовчати. І він крикнув конвоїрам:

— Товариші, товариші! Ми ж не скаржилися на нього!

Один з конвоїрів озирнувся і суворо кинув:

— Йди, йди собі!.. Він згвалтував дівчину, ще й довів її до смерті! До чого тут скаржились чи не скаржились?..

Сяо Баоцзи поведив себе тихо. Потім підвів голову, глянув довкола і раптом кинувся бігти до пагорба неподалік.

— Стій! Куди?! — загукали конвоїри, біжучи слідом.

Але Сяо Баоцзи не зважав на їхні крики: він біг через зарості й колючки, а тоді впав на свіжу могилу Цуньні і заплакав, судомно стискаючи пальцями вологу, жовту землю. Аж коли підбігли конвоїри, він став навколішки й тричі вклонився могилі.

З пам'ятних зборів, де вперше прозвучало слово «кохання», Хуанмей вийшла з тяжким серцем. Комуна «Рай» містилася в найглухішому закутні повіту, а дев'ята бригада — в найглухішому кутку цього закутня.

Надвечірне сонце вже низько висіло над сосновим бором, і дівчина злякалася, що не встигне додому завидна; тому передумала заходити в сільпо, а заквапилася стежкою через пшеничне поле.

— Стривай, Хуанмей! Підемо разом! — долинув позаду голос Сюй Жуншу, секретаря комсомольського бюро. Він був з восьмої бригади, яку відділяла від дев'ятої лише та нещаслива загата. Хуанмей, звісно, не хотілося одній, та ще й у вечірню пору, йти безлюдною гірською дорогою; але не хотілося і йти з хлопцем, та ще й з Сюй Жуншу. Тож після миттєвого вагання вона прискорила ходу, а коли край пшеничного лану Жуншу таки наздогнав її, намагалася триматися на відстані.

Сестра залишила їй не тільки зелену кофту, а й коромисло з шовковиці; тепер вона несла нелегкий тягар господарських турбот, а zarazом сором і страх, ще тяжчий. Юнаків вона боялася й уникала їх, ніколи не розмовляла з ними. Вона зневажала дівчат, які не боялися хлопців, росла відлюдкуватою і похмурою.

Але розквітла і вона, цьому годі опиратися. Доти землисте обличчя Хуанмей порожевіло, стало м'яким і гладеньким, брови розпрямилися, сухі очі заясніли й зволожились. Вона відчувала, як набухають груди, кругліють плечі, і навіть сестрина кофта вже тіснувата. В душі здійснювалася свіжа, невиразна радість. Вона дивилася, як розпускаються квіти, розуміла, що вони прекрасні, і несамохит'ю устромляла квітку у волосся, заслухалася пташиним співом.

Тепер їй все чарувало і хвилювало: і листя дерев, і посіви, і польові трави, і роса на травинках. Часто нишком дивилася в щербате материнє люстерко, і навіть коли брала воду біля загати, вдоволено посміхалася, дивлячись на своє відображення. З'явилися подруги, з якими на свята ходила в сільпо, розмовляла, сміялася. До хлопців вона і зараз ставилась насторожено, але відчувала, що вони не такі й бридкі... Саме тоді на її шляху і з'явився Сюй Жуншу.

Вона знала його змалку, з першого класу школи, яка містилася на території восьмої бригади. Якось хлопчачи оточили її і почали ображати, та раптом з'явився трохи старший хлопчина й захистив Хуанмей, ще й утер їй рукавом сльози. Потім народилася найменша сестричка і Хуанмей мусила кинути школу ще в другому класі. Іноді з сестричкою за плечима вона ходила до загати по траву для поросят. Якщо Жуншу бачив це, то залишав своїх приятелів, брав у неї серп, миттю нажинав оберемок трави і тікав. А пізніше з восьмої бригади заgrimіли гонги та барабани. Хуанмей з сестрами пішла туди й побачила Сюй Жуншу в новенькій військовій формі, з червоною квіткою в петлиці — він ішов у армію.

А потім вона зустріла його лише минулого року, на комсомольських зборах через кілька днів після його демобілізації. Він увійшов у зал, ніяково оглянув усіх і вмовився в кутку, зовсім як Хуанмей та інші дівчата, яких щойно прийняли в комсомол. Кілька активістів оточили його й попросили розповісти про службу, але він почервонів і відмовився:

— Я служив у мирний час, не воював, тож розповідати особливо нема чого!..

Це було трохи не схоже на поведінку бравих солдатів революції, як це уявляла молодь, але Хуанмей таке навіть сподобалось, і коли Сюй Жуншу висунули в комсомольське бюро, дівчина одразу підняла за нього руку.

Раніше діяльність комсомольської організації комуни зводилася до проведення зборів та роботи на полях. Якщо треба було зробити щось важке, скажімо, зібрати добрива або переносити каміння, то скликали збори, а потім безкоштовно працювали до глибокої ночі. Але Сюй Жуншу порушив цей звичай.

— У молоді є свої інтереси! — заявив він. — Пропоную після зборів подивитися кінофільм!

Всі обімліли, а коли отямилися, дружно заплескали в долоні. А він неадаремно запропонував таке: заздалегідь замовив квитки у клубі невеличкого заводу неподалік, де працював його друг по армії, і після зборів повів комсомольців туди. Хлопці й дівчата йшли групками, розмовляючи і весело сміючись, як на свято; дехто навіть завів горянських пісень. Хуанмей тоді вперше дивилася кіно, зручно вмовившись у справжньому кріслі зі спинкою і підлокітниками. А вночі в її сон уперше прийшов мужчина, схожий на героя з кінофільму, що вів молодь на будівництво водосховища; аж дивно, як він нагадував їй їхнього комсомольського ватажка. Він заразливо сміявся, щось казав їй і стояв так близько біля неї! Дівчина прокинулася зі сну і побачила, що край її постелі залило місячне сяйво. Серце Хуанмей затопило солодке почуття, але вона схаменулася, навіть аж розсердилася на себе:

«Що це зі мною?! Як добре, що це лише сон!..»

Та коли вона стала комсоргом бригади, Жуншу вже офіційно міг частіше навідуватися до неї. Вона трималася з ним суворо і відчужено: в дім не запрошувала, розмовляла тільки на порозі, оддалік. І говорила про справи: коли збори, кого повідомити, питання — відповідь і все. А коли він ішов з двору, то вдавала вкрай заклопотану, хоч насправді крадькома дивилася йому вслід. Їй хотілося запросити його в гості, посидіти з ним, погомоніти, і водночас вона боялася цього. Чим частіше вони зустрічалися, тим більше сум'яття оселялося в її душі. Якось вона пізно повернулася додому, і сестричка повідомила:

— Жуншу приходив!

Мати, яка теж щойно повернулася, насторожилася:

— А що він хотів?

— Він до мене приходив, — озвався батько. — Розпитував, як я прищеплюю гірські груші, через скільки років плодоносять, скільки можна взяти їх з одного му¹. Я його питаю: «А це не буржуазний підхід?» А він відказує: «Вже не буржуазний, в газетах писали!» От хлопець!

Батько ніби скрушно хитав головою, але Хуанмей відчувала, що Сюй Жуншу йому подобається, і нишком раділа. Але мати насупилася:

— Не може вжитися з людьми!..

Після вечері мати довго розмовляла з батьком в сусідній кімнаті. Крізь щілину в дверях дівчина розчула її слова:

— Вже п'ятякати почали! Якби часом не пішла стежкою Цуньні!..

Хуанмей аж знетямилася. Впала на постіль і вдарилася в сльози, обурена, що мати її не розуміє, що сестра навіки згнєбила їх; та найбільше її обурювало те, що хлопець таки подобався їй. Як це безглуздо, ганебно! «Безсовісна! Закохалася! Безсоромна!» — картала вона себе, уткнувшись у ковдру, щоб не чути її схлипувань.

Вона вирішила зовсім не помічати Жуншу. Свої справи нехай вирішує з її заступником. Його це неприємно вразить? І нехай! Ніхто його не силував родитися хлопцем...

Недовзі вона й справді зненавиділа Жуншу. Якось Сліпий Сюй сказав у правлінні бригади:

— Цей Жуншу ладен замахнутися на саме небо! Вже погиркався з заступником секретаря партбюро!

¹ Земельна міра.

— Чого б це? — запитав хтось.

— Уявіть собі, добивався, щоб Сяо Баоцзи виправдали!

— Що?! — вихопилося в дівчини. Адже Сяо Баоцзи засудили справедливо, він одержав по заслугі, його злочин доведено, так вважають усі. Тим паче Хуанмей не могла думати інакше, вона ненавиділа Сяо Баоцзи, що винен у смерті її сестри. Як же тоді Жуншу — комуніст, комсомольський секретар, якого поважала, — може заступатися за цього мерзотника? Невже він співчуває тому злочинцю? Чи задобрили його батьки?.. Обурена, вона вирішила спитати самого Жуншу. Та коли біля загати побачила, як він з лагідною посмішкою йде їй назустріч, хоробрість її де й поділася. Як спитати? Вона вдала, ніби не помітила його, і повернулася додому, зробивши чималий гак. Потім вона, певна річ, жалкувала, що не висловила йому всього, що збиралася.

Хуанмей лютилася на Жуншу, ненавиділа його, боялася і водночас думала про нього. Якщо назвати це коханням, то юнаки й дівчата в інших місцях, в інших умовах і не зрозуміють нас. Але Хуанмей жила в дев'ятій бригаді комуні «Рай», у нетрях з нетрів. Тутешні дівчата в її віці могли кохати лише по-тай, страждаючи й переживаючи, як і вона. Та згодом переживання миналися, бо приходив якийсь родич або знайомий, приносив зелену чи рожеву кофту, торгувався трохи і все влаштувалось. Потім той же родич або знайомий приводив уже хлопця; заручені, не сміючи глянути одне на одного, виходили в Учжан чи ще кудись фотографуватися, і у визначений день наречена залишала батьківську оселю...

Так звикли тут, і це вважалося нормальним. Та на сьогоднішніх зборах Сюй Жуншу назвав це «шлюбом з розрахунку». Більш того, він заговорив про кохання. Невже у сестри з Сяо Баоцзи було кохання? Ні, ні, то щось ганебне, протизаконне! Де ж правда? Хуанмей розгубилася, але не переставала думати про Жуншу. Вони мовчки ішли, хоч і не скажеш, щоб поруч. Подруги Хуанмей подалися в сільпо, тож на тихій гірській стежці вони були лише вдвох. Дівчина відчувала, як несамовито калатає її серце.

Раптом Жуншу зупинився, глянув довкола і голосно заспівав:

— Я люблю це блакитне море!..

Дівчина мимоволі озирнулася і схвально всміхнулася.

— От дивлюся на сосновий бір і згадую море! Згадую дні, коли служив на кораблі... — мовив Жуншу, ніби сам до себе. — Коли дивишся на море, душа так і рветься на простір... От якби наші земляки хоч раз його побачили!

Дівчина слухала, і настороженість її розтавала.

— А ти була на базарі? Там уже торгують яйцями, овочами, і ніхто людей не проганяє! Розумієш! Сільська політика міняється... В нашому гірському районі мають зменшитися поля, а на схилах знову саджати груші. Тепер вміння твого батька знадобиться, тож нехай задалегідь готує саджанці! — Жуншу говорив дещо плутано, але палко. — А мати може і вдома кошики з лози плести — все ж якийсь приробіток. Та й старша з твоїх сестер наступного року вийде на роботу. Дві молодші можуть овець пасти... Мій товариш по армії в правлінні комуні працює, то він казав, що з центру має надійти указ, який дозволяє селянам багатіти! Не віриш?

Очі в нього збуджено блищали, голос дзвенів, як гірський струмок, та Хуанмей не дуже вірила йому. Вона ніколи навіть не мріяла багатіти. Відколи вона себе пам'ятала, багатство пов'язувалося з капіталізмом і нещадно критикувалось. Але її зворушило, що Жуншу знав її сім'ю, турбувався про неї. Ось як він відповів на її настороженість, навіть ненависть. Дівчина відчула, як її обличчя спалахнуло від сорому...

— Авжеж, якщо все життя скіти в злиднях, нічого хорошого не вийде! — переконано говорив Жуншу. — От хоча б Сяо Баоцзи. Хіба можна огульно звинувачувати його? Тут винні і бідність, і відсталість, і дурість, і все... І от

через ці феодалні пережитки чесний хлопець потрапив за ґрати! А твоя сестра ще більше постраждала...

Довше Хуанмей не могла стерпіти. Вона люто скрикнула:

— Не смій про це говорити! Не чіпай моєї сестри!..

І ледве стримала сльози, от-от ладні бризнути з очей. Квапливо закрокувала геть, а вражений Сюй Жуншу лишився позаду.

Коли Хуанмей прийшла додому, вже спочіло. Вона вже трохи заспокоїлась, та й сестрички кинулися їй назустріч. За ними вийшла мати, теж радісна. Це здивувало дівчину: ту аж завчасу зістарили злидні, непосильна праця і недуги. Після смерті старшої дочки її обличчя знало тільки скорботний, відсутній вираз. Що ж їй так втішило?

— Ти тільки поглянь на свою постіль! — щасливо всміхнулася мати.

На її постелі лежала новенька небесно-блакитна кофта, що при тьмяному світлі газової лампи здавалася особливо яскравою і святковою.

— Чия це?

— Твоя! — радісна мати зачерпнула їй з казанка гарячої кукурудзяної каші. — Твоя двоюрідна тітка прислала...

— Двоюрідна тітка?! — сторопіла Хуанмей, а потім знесилено опустилася на краєчок ліжка. Справді, тітка недавно приходила, довго шепотілася з матір'ю і все позирала на Хуанмей. Дівчині ще тоді це здалося дивним. І от тепер ця кофта!

Мати сіла поряд і лагідно заговорила:

— Ти пригадуєш, вона живе в Учжуані, в третій бригаді. Молодший її син лише на три роки старший за тебе, а старший працює на залізничній станції, заробляє понад п'ятдесят юанів на місяць.

— Я не хочу! — вигукнула вона й кинула кофту матері. — Не хочу!

Мати лагідно обійняла її:

— Та ж не зараз виходити заміж! На літнє свято будуть оглядини, принесуть одягу... і чимало! А на заручини обіцяли п'ятсот юанів...

— Ні-ні! — аж задихнулася дівчина. Розпачливі сльози ринули з очей. Вона відкинула материну руку й вибігла з кімнати.

— Та що ти, донечко? — вибігла за нею мати. — Ти ж розумна дівчина і повинна розуміти, в якому становищі сім'я. Я недужа, три твої сестрички просять їсти. Поросят годувати нема чим: більше півроку годували, а навіть витрат не окупили. Яєць трохи збереш, понесеш на базар, а тебе там женуть, як злочинницю. Минулого року, коли мали одержувати на трудовні, у нас знову перевитрата, нічого не отримали. Навіть панчіх тобі купити не можемо!

Мати й собі заголосила.

— Якщо вже ти, старшенька, не допоможеш, то на кого ж нам сподіватися? Дах давно треба перекрити, бо дрявий. В борги залізем, то чим віддавати? А тітка сказала, що відразу на руках п'ятсот юанів матимемо...

— Все гроші, гроші, гроші! — гнівно вигукнула дівчина. — Ви ж продаєте свою дочку!

Мати, хапаючись за загорожу, повільно сповзла на землю: доччині слова вразили її в самісіньке серце, їх вона вже чула колись. Але хто ж це кидав такі слова своїй матері? Господи, та вона ж і казала, сама!

Лінхуа пригадала, як тієї зими, коли до них в Учжуан прибула бригада провадити земельну реформу, вона дивилася фільм «Сива дівчина». І там познайомилася зі щирим і гарним наймитом Шень Шаньваном. Відтоді вона і зрозуміла, що значить коханий, про якого так часто згадують горянські пісні. І дев'ятнадцятирічна Лінхуа сміливо стала зустрічатися з коханим на кукурудзяному полі. Та батьки вже засватали її за молодого крамаря. Коли той побачив, що може позбутися нареченої, то виклав їй батькам півтисячі юанів, аби швидше відгуляти весілля. Лінхуа плакала, сварилася, а тоді заявила, що в неї є юнак з гірського села, і вона ладна з ним на будь-які злигодні і не хоче

знати своєї жорстокої сім'ї. Батько й мати спершу сторопили, а потім зачинили її, вмовляли, били, давали їй гроші, але вона жбурнула їх і обурено вигукнула: «Ви ж продаєте свою дочку!»

Готова рішуче розірвати феодальні пута, Лінхуа написала на білій стіні сільського правління: «Вони хочуть продати мене!» Товариші, що проводили земельну реформу, посміялися і видали їй з Шаньваном свідоцтво про одруження, прикрашене зображенням Мао...

Тож чи могла вона думати, що через тридцять років дочка кине їй в обличчя її ж слова! «Як же це? Невже старе повернулося?» — приголомшено думала вона, втупившись у вечірне небо. Холодні мерехтливі зірки наче насмішкувато підморгнули їй, і вона здригнулася, ніби побачила знамення.

— Це кара! Це кара мені!

Тепер уже Хуанмей мусила втішати матір:

— Не плачте! Кажуть, що з базару вже не женуть, якщо продаєш яйця або овочі. Ти ж можеш плести кошики, а сестри — пасти вівці. На схилах он знову хочуть саджати груші, так що й батькове вміння згодиться! І взагалі селяни скоро заживуть краще, вже й указ має бути, Жуншу казав...

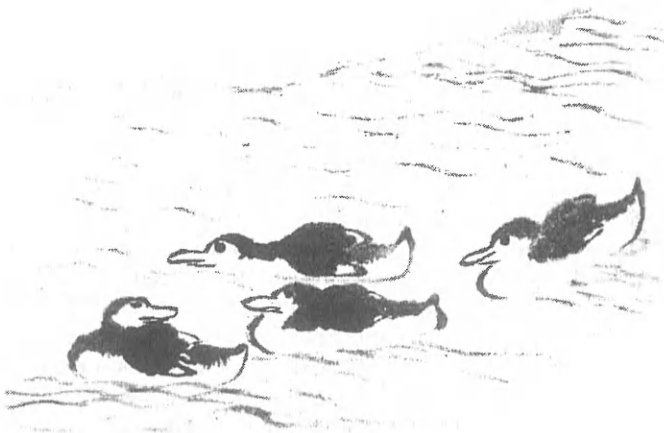
— Указ, указ! Багато ми вже їх бачили! Сьогодні один, завтра інший, а народ усе в злиднях... Хуанмей, я не хочу, щоб ти все життя страждала, як я! — мати втерла сльози, потроху заспокоюючись. — Донечко, ти ж у мене розумна... Бачу, ти подобаєшся Жуншу, та й він тобі. Але ж подумай: навіщо це, якщо живеш надголодь! І я не мусила тоді... А зараз караюсь!

— Іди в хату, мамо, — тихо мовила Хуанмей, а сама дивилася на село, вірніше, на одну з його осель. — І мені ще треба дещо зробити.

Вона рішуче попростувала до загати, за околицю. Після всього пережитого вона наче раптом прозріла. Те, що досі викликало в неї відразу, неприязнь, особливо виправдання Сяо Баоцзи, тепер здавалося їй розумним. Вона вірила, що Жуншу доб'ється свого, адже він стільки знає, навіть море бачив! І якщо він певен щодо указу, який дозволяє селянам достаток, то чому вона повинна сумніватися? Жуншу неодмінно підкаже їй, що робити, знайде вихід!

Над гладінню загати війнуло лагідним, теплим вітерцем. То був перший провісник весни, що знову поверталася. Він нечутно голубив суху траву на березі, непомітно сушив сльози дівчини, яка квалливо ішла. Невже він долинув і до цього, забутого коханням куточка?

З китайської переклала Яввіга ЛИСЕВИЧ

ЖИТИ ДОБРЕ ЗА БУДЬ-ЯКОЇ ПОГОДИ

Було приблизно чотири години пополудні. Роздягнений до пояса чоловік, що їхав на розбитому велосипеді, зупинився на розі вулиці перед дверима крамниці «Сяочукай». Не злізаючи з велосипеда, упершись ногою в землю, дістав купюру, що наскрізь промокла від поту і, зім'явши її в грудочку, влучно жбурнув на прилавок крамниці.

— Ей, Маоцзи, дай термометр.

Маоцзи весело відгукнувся і пішов за термометром. Ханьчжень, яка перераховувала в цей час гроші, запитала: «А хто там?»

— Поняття не маю, — відповів Маоцзи.

— А як же тоді людина, яку ти не знаєш, назвала тебе Маоцзи?

— На вулиці Цзянхань усі знають, що мене кличуть Маоцзи.

— Ой-ой, так ти, виявляється, знаменитість!

— Так і є.

Ханьчжень відкрила рота, щоб відповісти, але, так і не придумавши, що сказати, знову його закрила. Вона повернула вентилятор так, щоб той дув їй в обличчя, і через тремтіння від потоку повітря її дивилася на вулицю. Маоцзи вийшов на вулицю, щоб вручити покупцеві термометр. Обоє вони, перебуваючи під палючим сонцем, стікали потом. Раптом вони відстрибнули в різні сторони, а потім розсміялися: «От зараза!» Маоцзи сховався за іншим термометром і віддав його покупцеві.

— Що сталося? — запитала Ханьчжень, коли Маоцзи повернувся в крамницю. Однак той лише лукаво посміхався і підкидав гроші, виручені за термометр.

— Що сталося? — повторила Ханьчжень.

— А ти угадай?

— Ти хочеш мене змусити угадувати в таку жару!

— Зате так цікавіше. Умреш, але не вгадаєш!

— Добре, тоді я умовляю Яньхуа не виходити за тебе заміж, тому що ти не чоловік.

— Чому це я не чоловік?! Добре, чорт із тобою, скажу. Градусник лопнув, а ртуть вибігла!

— Не може бути! — Ханьчжень широко розкрила очі від подиву.

— Не віриш? От так це було — БАХ!!! — і Маоцзи дуже реалістично зобразив вибух.

— Світ такий дивний! — сказала Ханьчжень.

Маоцзи глянув скося на Ханьчжень і, імітуючи інтонацію ведучої телепередачі «Чженьдаіцзун» сказав: «Світ такий дивний!» Обоє розреготалися, схопившись за животи.

Час, що залишився до кінця робочого дня, пролетів дуже швидко. Вони не дрімали, а з інтересом обговорювали всілякі цікаві теми. Після роботи Маоцзи спочатку зібрався відправитися додому, але потім передумав і вирішив зайти до Яньхуа. Сьогодні нестерпна жара, треба б їй допомогти. Раз уже в них любов, то йому варто виявляти свою турботу про неї. Вийшовши з крамниці, Маоцзи покрокував уздовж по вулиці. Будинок Яньхуа був у трьох хвилинах ходьби. Це був старий будинок минулого покоління, на вигляд маленький, а усередині здається величезним, схожим на катакомби. Невідомо, скільки там жило родин. Одразу за вхідними дверима починалися вузькі де-

рев'яні сходи. Родина Яньхуа жила на другому поверсі. Вони займали дві кімнати: в одній жила Яньхуа, в іншій — її батьки. У цілому це було 15 квадратних метрів. А жити на уханській вулиці Цзянхань у таких умовах вважалося дуже навіть непогано. Тому Яньхуа була приваблива і своїм приданим. Маоцзи думав: «Хто ж може бути привабливішим за Яньхуа? І на зовнішність миловидна, і будинок є, і майстриня на всі руки, і гроші маються — адже, як не-як, єдина дочка. Хто ж може бути привабливішим?» Інакше кажучи, Маоцзи вирішив усім цим скористатися.

Бабуся Ван, що жила на першому поверсі, сиділа біля сходів на маленькій табуретці і чистила соєві боби. Бабуся Ван, як годинник, рівно о 6 вечора сідала на це місце перебирати які-небудь овочі.

— Бабусю, спекотно сьогодні, — сказав Маоцзи.

— Спекотно, Маоцзи, — відповіла бабуся.

— Коли буде зовсім погано, випийте ці таблетки, — сказав Маоцзи, протягаючи їй пігулки.

— Та навіщо мені таблетки, у такому віці жити — тільки людям заважати, одне бажання — вмерти.

— Дивіться, такі слова ні до чого хорошого не призведуть.

Бабуся Ван узяла кілька сріблястих пігулок, поклала їх на язик й відчужено помітила: «Маоцзи, сьогодні Яньхуа працювала в ранкову зміну, так що ти дивися, обережніше».

У бабусі не було потреби попереджати Маоцзи, він прекрасно знав, що на нього чекає. Яньхуа працювала водієм автобуса. Ранкова зміна починалася о четвертій годині ранку. Це був найгірший рейс, до початку зміни ніяк не вдавалося виспатися. І щоразу, коли Яньхуа працювала в цю зміну, усю свою злість вона зривала на Маоцзи. От чому сьогодні він спершу і збирався піти до себе додому.

Яньхуа на кухні мила овочі. Вона була одягнена в майку чоловічого фасону і штани з квітчастою тканини. Її одяг на спині, включаючи пояс штанів, був наскрізь мокрий від поту і прилип до тіла. Кухня була в спільному користуванні кількох родин, і там господарювало ще декілька жінок, які готували їжу. Усі вони, звичайно ж, спітніли нітрохи не менше, ніж Яньхуа.

«Прямо не кухня, а плавальний басейн», — подумав Маоцзи.

— Що, сестриці, жарко?! — співчутливо вимовив він.

— Спасибі на доброму слові, — відповіли жінки.

— Яньхуа! — звернувся Маоцзи.

Але та продовжувала хлюпатися у воді, миючи овочі, і не звертала на нього ніякої уваги. Маоцзи жестом попросив жінок про допомогу, і ті відразу втруtilися: «От уперте дівчисько, у неї таке щастя, а вона не цінує!»

— Так-так! — підтвердив Маоцзи.

Яньхуа змахнула рукою з обличчя крапельки поту: «А ти, взагалі, у якій справі прийшов? Казав же, що в тебе мати хворіє. Що ж вона так швидко видужала?»

— Просто сьогодні дещо відбулося, і я спеціально прийшов, щоб тобі розповісти.

— А що відбулося? Що трапилося? — зашебетали жінки.

— Я сьогодні продав один термометр, виніс його на вулицю, щоб віддати покупцеві. І як тільки сонце на нього засвітило, так відразу — БАХ! — термометр вибухнув, і ртуть вибігла.

— Ти дивися, яка жара в Ухані! — заголосили жінки. — Чортова жара! Скільки ж це градусів було?!

— Так ти просто хвастаєшся! — сказала Яньхуа.

— Це я хвастаю? Це я хвалько?

— А ти хочеш сказати, що не хвалько? Та з десяти чоловіків, дев'ять — хвальки.

— Раз так, то нехай сестриці скажуть по справедливості.

— Ніякий Маоцзи не хвалько! — заступилися жінки. — А ти, Яньхуа, не кривдь його дарма!

— Накинулися на мене, як об'єднана Армія восьми держав на Китай! — не стримавши посмішки, сказала Яньхуа і вибігла з кухні. Маоцзи зняв футболку і взявся мити очі, потім різати, потім смажити. Робота кипить, піт котиться градом.

— Ну що, Маоцзи, боїшся своєї майбутньої дружини? — запитали жінки.

— А як не боятися! У сучасному суспільстві тенденція така — дружин своїх боятися. А якщо серйозно, то я її жалю. Дуже вже важко працювати в ранкову зміну.

— До чого ж гарний хлопець Маоцзи, — захоплюються жінки, — і турботливий, і працьовитий; на гроші не грає, по публічних будинках не ходить.

— А чому це ви вирішили, що я по публічних будинках не ходжу?

— От щеня! — розреготалися жінки і Маоцзи разом з ними. Коли обід був готовий, повернувся батько Яньхуа. Це була літня людина із сивим волоссям і бровами, і своїм видом був схожий на божество довголіття. Він працював у міському ресторані майстром з приготування доупі. Після виходу на пенсію, не відпочивши жодного дня, знову повернувся на роботу з високим окладом. Кажуть, що він свого часу був одним із кухарів, які готували доупі для самого Мао Цзедуна. І не було такого сусіда, який би ним не захоплювався.

— Пан Сюй, ви повернулися! — хором вітали його всі, хто був на кухні.

— Повернувся-повернувся! Ох, і спекотно сьогодні!

— Дуже жарко.

— Маоцзи, ти упарився до смерті. Скоріше йди в кімнату, там вентилятор включений.

— Яка різниця, вентилятор ганяє те ж саме гаряче повітря.

Яньхуа принесла прохолодну воду для умивання. На ній була одягнена чорна майка і коротка біла спідниця. Яньхуа мала чудовий вигляд. Маоцзи кинув у її сторону схвальний вигук. Вона повернулася і зібралася піти, але пан Сюй зупинив її: «Яньхуа! Допоможи Маоцзи з вечерею». У цей час сонце, не поспішаючи, сідало за дахи будинків на західній стороні вулиці. Останні яскраво-червоні відблиски сонця усе ще яскраво світили в очі. Поливальні машини проїхали по вулицях, і одразу над дорогою піднявся білий туман. Ще не наступили сутінки, а вітерець, що дув удень, вже стих. От вона — ніч в Ухані!

Яньхуа винесла два цебра води і вилила їх на дорогу перед будинком. Від вологи дорога стала чорного кольору. Яньхуа, випрямивши спину, побачила, що багато хто вже витяг на вулицю бамбукові ліжка і крикнула: «Маоцзи!» Із другого поверху донеслося: «Йду!» Але Маоцзи все не з'являвся. І повна обурення Яньхуа закричала ще голосніше: «Маоцзи!» Маоцзи, спускаючись, тяг бамбукове ліжко.

— Чому так довго! Усі місця вже зайняли! — обурилася Яньхуа.

— А ти можеш не кричати? — відповів Маоцзи. — Все одно в кожній родині є своє місце для ліжок. Усім треба спати! Потіснимся трошки — і помістимося.

Не заспокоївшись, але все-таки понизивши тон, Яньхуа сказала: «Все ти знаєш, все ти вмєєш, інтереси сусідів враховуєш. Теж мені, мораліст!»

— Що є, то є! — відповів Маоцзи.

Розмови Маоцзи і Яньхуа не заважали їм займатися справою. Вони розклали бамбукове ліжко і два шезлонги. З одного боку ліжка установили вентилятор, а з іншого боку — телевізор. Кілька засмаглих підлітків, бігаючи туди-сюди, чіплялися за електропровід, що розгойдувався від цього в різні боки. Яньхуа прикрикнула на них.

— Це ж просто діти, — заступився Маоцзи.

У цей час спустився пан Сюй, обмахуючись віялом. Він уже викупався і вийшов з будинку одягнений у великі сині труси з тонкої тканини. Сівши в шезлонг, він став спостерігати за Маоцзи і Яньхуа, що було досить цікаво. Посередині бамбукового ліжка поставили вечерю, яка складалася з чотирьох страв і супу. Меню сусідів не дуже відрізнялося, тому що це були найулюбленіші уханьцями страви, характерні для цієї пори року. Перша страва — це холодна закуска з червоного перцю і білого кореневища лотоса. Друга складалася з нежирного дрібно нарізаного м'яса, обсмаженого з зеленим бальзамним яблуком. Третя — це гостробрюшка, спочатку обсмажена з двох боків до золотисто-жовтого кольору, а потім тушкована в соєвому соусі з цибулею та імбиром. Четвертою стравою були дрібно нарізані свинячі вуха, варені в сої. Суп був рідким. Це бульйон з люффа і яєць з меленим кунжуттом і кунжутною олією.

Яньхуа налила батькові й Маоцзи вина. Аромат вина і їжі наповнив усю вулицю. З усіх боків доносилися голоси сусідів: «Ну що, смачно, пане Сюй?»

— Приєднуйтеся, спробуйте, — відповідав він, показуючи паличками для їжі на свої страви.

— Ви такі люб'язні! — говорили сусіди. Яньхуа з холодною посмішкою міркувала вголос: «Прямо нудно від них».

На протилежному боці вулиці теж стояли ліжка. Дехто кричав відтіля на все горло: «Смачного, пане Сюй!».

— Смачного, — відповідав той.

Яньхуа увімкнула телевізор, саме звучав національний гімн. Усі люди, що розташувалися по обидва боки вулиці, взялися до їжі. Куди не глянь, скрізь можна побачити лише обличчя, які жували.

Пан Сюй і Маоцзи їли з апетитом. Накинувши мокрі рушники на плечі, вони ретельно жували, ледь встигаючи витирати крапельки поту, що котилися. Яньхуа поклала собі маленьку чашку квасолевої каші, але не їла, а лише товкла її паличками, не виявляючи ніякого інтересу до їжі.

— Яньхуа, ну хіба не добру я приготував сьогодні вечерю? — запитав Маоцзи.

— Ти і сам знаєш, що добру.

— А ви що скажете, дядечку Сюй?

— Дуже смачно! Молодець, Маоцзи.

— А в мене немає апетиту, — сказала Яньхуа. — Як взагалі в таку спеку можна що-небудь їсти?

— Це тому, що ти не виспалась, — сказав Маоцзи. — Дуже важко працювати в першу зміну. Тому я й не пішов сьогодні додому, а прийшов приготувати тобі вечерю.

Пан Сюй весело посміхнувся. А Яньхуа заперечила: «Що ти хитриш?! Говорив же, що прийшов про градусник розповісти».

Маоцзи вдарив себе по стегну. Як це він забув розповісти про сьогоднішню новину майбутньому тестю!

— Дядечку Сюй, сьогодні відбулося дещо дивне. На вулиці вибухнув термометр, і зі скляної трубочки вибігла ртуть.

Пан Сюй, нахиливши голову, надовго задумався, а потім раптово вимовив:

— Маоцзи, а на скільки градусів розрахований термометр?

— Найвища позначка — 42 градуси за Цельсієм.

— От чорт! Яка спека!

— Смертельна спека, не можу їсти, — сказала Яньхуа, відсуваючи чашку.

— Дуже жарко, але їсти все одно треба, — заперечив Маоцзи.

— Не хочу.

— Не повечеряєш, увечері будеш голодна.

— Тут від голоду ще ніхто не вмер. Уночі по всій вулиці продають закуски.

— Добре, тоді годині о 12-й сходимо перекусити.

— А з ким ти збираєшся піти? Я з тобою не піду. Я вже з іншими домовилася.

— З ким це ти домовилася?!

— А ти що, поліцейський? Що ти за мною стежиш?

— Маоцзи, не звертай на неї уваги, — втрутився пан Сюй. — Вона немов перцю об'їлася, фиркає на всіх. Зовсім не така, якою повинна бути дівчина.

— І якою ж повинна бути дівчина? — поцікавилася Яньхуа.

— Дівчина повинна бути ніжною, м'якою, спокійною й лагідною.

— Це так було в старому суспільстві, а зараз інші часи.

— Дядечку Сюй, і як же у вашій родині з нею справляються? — запитав Маоцзи.

— А на неї просто ніхто не зважає.

Двоє чоловіків підійшли дивитися телевизор. Яньхуа, щось фиркнувши собі під ніс, повернулася і сіла обличчям до вулиці. У її очах відбивалися різні, безупинно мінливі почуття.

Перехожих стало небагато менше, але це зовсім не означає, що вони зникли. У міських районах Уханя на кожен квадратний кілометр припадає біля чотирьох тисяч людей, а вулиця Цзянхань — це місце, де ведеться найбільш жвава торгівля, тому на вулиці зазвичай було велике скупчення машин і пішоходів. Щодня з настанням сутінок уздовж вулиць з'являлися ліжка з бамбука, і транспорту доводилося тіснитися посередині між ними. В Ухані це аж ніяк не вважається незвичайним. Автобуси і велосипеди їдуть посередині вулиці, по обидва боки заставленої ліжками. Людей, які прибули з інших місць, вражає таке видовище. Довгі вулиці, заповнені тілами людей. От такий пейзаж в Ухані!

По телевизору почалися міжнародні новини. Маоцзи голосно крикнув: «Новини! Передають міжнародні новини». Після того як Ірак вторгся в Кувейт, Маоцзи добровільно взяв на себе відповідальність регулярно нагадувати всій вулиці дивитися міжнародні новини. Кілька чоловіків, прихопивши із собою тарілки з їжею, підійшли до телевизора. Ірак уже прибрав до рук Кувейт і тепер хоче захопити Саудівську Аравію. Маоцзи обурился: «От чортів Ірак! Усе йому мало!» Інші, важко зітхнувши, погодилися з Маоцзи. Хтось сказав: «Вони вносять розлад між нами, азіатськими країнами. Якщо зараз нічого не зробити, то потім може бути пізно». Пан Сюй відзначив: «Голова Мао говорив, що агресори в будь-якому разі погано скінчать. А ви в це вірите?»

— Я вірю, — сказав Маоцзи. — Країни, у яких є гроші, обов'язково виступлять проти Іраку, і це треба зробити якомога швидше!

— Якщо ми виставимо свої війська, — висунули пропозицію чоловіки, — то й іноземну валюту заробимо, і населення зменшиться, і справедливість відстоїмо. Уб'ємо відразу двох зайців. Цікаво, чи думав про це секретар Цзян?

— Як ви, сучасна молодь, можете так говорити?! — обурился пан Сюй.

— Дядечку Сюй, а як же нам ще говорити? Адже ми не так добре, як ви, озброєні ідеями Мао Цзедуна.

Пан Сюй знав, що це жарт, і добродушно посміхнувся.

Чортів Ірак! Чортова нестерпна уханьська жара! Потім почалася реклама. Чортова реклама! Після реклами люди поступово почали розходитися. Маоцзи відставив тарілку, а пан Сюй сказав:

— Яньхуа, забери посуд.

— Я чекаю Ханьчжень.

— Ханьчжень? — здивувався Маоцзи. — Ви, виявляється, здружилися, а мені нічого не говорите.

— А що ти за важлива персона така, що я повинна тобі усе говорити?

— Забери посуд! — повторив пан Сюй.

— Я сам заберу, — сказав Маоцзи.

— Ні, Маоцзи, так не піде, — зупинив його пан Сюй. — У моїй родині ще є порядок. Я сказав Яньхуа забрати посуд!

Яньхуа неохоче встала, збрала посуд і палички. Маоцзи пішов разом з нею. Побачивши, що Маоцзи з Яньхуа пішли в будинок, бабуся Ван та інші жінки звернулися до пана Сюй: «Ви правильно робите. У Яньхуа дратівливий і запальний характер. А Маоцзи дуже хороший. З будь-яким іншим Яньхуа б важко довелось».

— Та отож! — відповів Сюй. — Іншого такого, як Маоцзи, зараз ніде і не знайти. Якщо Яньхуа розстанеться з Маоцзи, я її так випорю!

Яньхуа розраховувала, що Маоцзи допоможе їй вимити посуд, але він поставив каструлю і одразу зібрався йти.

— Маоцзи! — затримала його Яньхуа.

— Що тобі?

— Ну добре! Я ж тебе наскрізь бачу!

— Мені не подобається вираз твого обличчя.

— А так? — сказала Яньхуа і посміхнулася.

— От це зовсім інша справа, — Маоцзи міцно її обійняв.

— Занадто спекотно! — сказала Яньхуа.

І справді, у кімнаті було жарко, як у парильні: стіни, підлога, меблі, до чого не торкнися — усе було розпечено. На той час, коли вони вийшли з будинку, в обох був легкий тепловий удар. Ханьчжень прийшла о пів на дев'яту. Яньхуа переодяглася і пішла разом з Ханьчжень, хіхікаючи, крикнучи Маоцзи «бай-бай!».

До цього часу всі будинки цілком спорожніли. Чоловіки, жінки, старі й діти укладалися спати на вулиці, яка була заставлена бамбуковими ліжками, і не видно було ні кінця, ні краю ліжкам. У цей же час почали збиратися компанії для різних розваг. Пан Сюй дістав мацзян. Прийшов його новий знайомий Ван Чуши. Ван Чуши був уханьцем, але 30 років працював на трансокеанському судні, недавно вийшов на пенсію і повернувся додому. З ним пан Сюй обговорював уханьську кухню, до якої ставився дуже тремтливо. У них був ще один вірний співрозмовник — бабуся Ван. З нею пан Сюй часто і подовгу обговорював уханьські страви. Одна з жінок запросила Маоцзи пограти в мацзян.

— Маоцзи, сходи пограй, — сказав пан Сюй.

— Я не граю в мацзян.

— А чим ти займаєшся? — запитала жінка. — Адже треба чимось займатися.

— Я побалакаю зі старими.

— Про що ж можна тріпатися? Ти що бовдур? Не чув, як люди говорять: з мільярда ста мільйонів китайців — 800 мільйонів грають в азартні ігри, ще 200 мільйонів — танцюють, а інші — бовдури.

— Бовдур, так бовдур. Зараз люди не бояться навішувати ярлики.

У цей час маленький синок цієї жінки, намагаючись залізти на ліжко, шльопнувся на землю і заплакав. Чоловік жінки крикнув:

— Ти що оглухла? Дитина впала!

— От сучий син, як же ти впав?! — вилаялася жінка, піднімаючи дитину.

— Якщо твоя дитина сучий син, то хто ж тоді ти? — запитав її Маоцзи.

— Це вираз нічого не значить, так усі лаються, — відповіла, посміхнувшись, жінка. — А ти не придурюйся, немов сам не уханець, — додала вона і шльопнула Маоцзи.

Маоцзи взяв маля і посадив на ліжко. Батько дитини простягнув Маоцзи сигарету.

— Пан Ван, я розповім новину, що вас, напевно, здивує, — згадав Маоцзи.

— Що за новина? — поцікавився чоловік.

— Це трапилося сьогодні о 4 годині дня. Один термометр із нашого магазину пробув на сонці лише дві хвилини і вибухнув.

— Що, серйозно?! — підняв брови чоловік.

Маоцзи був задоволений. Він з гордістю видихнув кільця диму.

— Оце спека! — сказав чоловік. — Чи варто взагалі жити при такій жарі?!

— А ми і не живемо! — посміхнувся Маоцзи.

Попереду почувся голос: «Маоцзи, йди сюди!» Маоцзи пішов уперед, там стовпилися люди, вони розмовляли і дивилися телевизор. Маоцзи підійшов, виключив телевизор і з усією своєю емоційністю розповів сьогоднішню подію з термометром. Усіх ця новина схвилювала. Хтось радив написати про це статтю у вечірній випуск Уханьської газети. Хтось пропонував по прямій телефонній лінії подзвонити мерові й обуритися, що він змушує народ ходити на роботу в таку спеку. Хтось припустив, що метеорологічна обсерваторія хитрить і спеціально не надає телерадіостанціям правдиву інформацію про погодні умови, щоб не хвилювати людей. Дехто одразу заперечив, сказавши, що спостерігати за метеорологічними умовами — це не на дорогу дивитися і у вчених до цього дуже серйозний науковий підхід, тому люди, які займаються наукою, брехати не можуть. Маоцзи теж включився в суперечку. Хлопець, з яким сперечався Маоцзи, заявив, що, можливо, справа зовсім не в температурі, а проблема криється в низькій якості термометрів. Маоцзи обурився до глибини душі, адже він сам робив закупівлю товарів, усі термометри були вищої якості.

У цей час пан Сюй теж став центральною фігурою розмови. Крім бабусі Ван поруч з ним сидів ще один старий з голеною наголо головою. Пан Сюй сіяв від радості. Він розповідав про те, як один раз голова Мао, після того, як доїв доупі, пішов на кухню, потис кухареві руку, потім поплескав його по плечу і сказав: «У вашого доупі прекрасний смак!» Старі раділи, немов діти. Бабуся Ван попросила: «А розкажіть про те, як кореець їв сицзимей». І пан Сюй вкотре взявся розповідати історію про те, як одного разу корейський вождь Кім Ір Сен приїхав в Ухань. Тут його нагодували паровими пиріжками з бульйоном — стравою під назвою сицзимей. Після цього він поїхав у Пекін. Через пару тижнів Кім Ір Сен повертався в Корею. Перед тим як сісти в потяг, він звернувся до начальника, який його проводжав: «Є одне маленьке питання, що я ніяк не можу зрозуміти. Та страва в Ухані, я ніяк не зрозумію, як суп потрапляє в пиріжок?» Старі веселилися, пили чай і були задоволені.

Ван Чуши сказав: «Скільки я океанів і морів не бачив, у яких тільки містах і країнах не бував, а таких смачних ютяо, як у нас в Ухані, ніколи не їв». «І не кажіть, от, наприклад, у Шанхай, європеїзоване місто, їдять рідку рисову кашу — по суті ж це недоїдені залишки рису, вони їх заливають водою, варять вдруге, а потім їдять! Ось тобі і Шанхай! А в Пекіні, у нашій столиці — їдять смажену локшину. Локшину смажать! А в Гуанчжоу їдять мишей і всяких черв'яків. Як їх не нудить таку гидоту їсти! Ні, ніяке місто не може зрівнятися з Уханем. І не порахувати, скільки в нас усього смачного...». Бабуся Ван одразу почала перелічувати: «Апетитний доупі, пельмені, локшина з рисового борошна, суміш з напівжирного бобового сиру, яловичина, смажена з бобами, і ці маленькі галушки з рисового борошна в їдальнях народного харчування, а ще галушки з начинкою з кунжуту, і ароматні сливи, тушковані в густій олії, солодка народна горілка Тайчжи, святкова страва з яловичини з рисовою локшиною...». Бабуся Ван говорила без утаву, намагаючись нічого не упустити, і від хвилювання в неї потекла сліна. Вона засоромилася і зразу прикрила рот рукою.

— От так знеславилася, — сказала бабуся. — Від таких розмов про їжу аж слінка потекла!

— Та що тут соромитися, — сказав Ван Чуши, — я теж люблю поїсти. Мені найбільше подобаються кукурудзяні пампушки і коржі з роздрібненого рису, пельмені із сиром, коржі з зерен латаття, смажені в олії, а ще клейкий рис з куркою — смакота!

— У всьому Китаї, у цілому світі жодне місто не зрівняється з Уханем, — сказав пан Сюй, — і це не хвастощі, а чиста правда!..

— Так, так! — згордістю підтвердили старі.

Поступово на місто опускалася ніч. Автобуси вже не так сильно шуміли, як удень. Тепер вони ходили рідше і лише наполовину були заповнені пасажирами. Все чіткіше чувся стукіт мацзяна. Люди, які лежали на бамбукових ліжках, постійно переверталися з боку на бік, не в змозі заснути від спеки. Золоті прикраси на жіночих зап'ястях, шиях і вухах поблискували у світлі вуличного ліхтаря. Можна було помітити, як бамбук, з якого зроблені ліжка, просочуючись людським потом, набував червонуватого кольору. У цей час Яньхуа поверталася додому. Вони з Ханьчжень по дорозі зустріли двох однокласниць. Усі четверо були модно одягнені, яскраво нафарбовані і носили сучасні чубчики, що прикривають чоло. Вони йшли по дорозі котячою ходю, немов моделі по подіуму, і привертала загальну увагу. Вони сьогодні не ходили ні на танці, ні в кіно, а просто прогулювалися. Пройшлися від вулиці Цзянхань до моста Людуцзяо, а потім назад. Їли морозиво і напівжирний бобовий сир. Один раз одна пригощала, другий раз — інша. Дівчата розмовляли про зірок кіно й естради, обговорювали ціни і фасони золотих прикрас, теревенили про своїх хлопців, журилися, що розбійники убили Цзюаньлань і Лянлань, і зітхали з цього приводу.

— А якби ви зустріли розбійників, як би ви поводитися? — запитала Ханьчжень.

— Я б грабіжника не злякалася, — сказала Яньхуа, — я б його послала самого гроші заробляти. Мені мої гроші не легко даються, я цілодобово працюю. Крім того, чим більше боїшся розбійника, тим більше імовірності, що він тебе уб'є.

— Кажуть, що якщо будеш боятися, то тебе точно уб'ють, — погодилися дівчата.

Так вони йшли, теревенили і, зрештою, розсталися. Яньхуа купила дещо з закусок і пішла додому. Пан Сюй відпочивав на шезлонгу.

— Тату, де Маоцзи? — запитала Яньхуа.

— Десь попереду, — відповів Сюй.

Яньхуа встала на носочки і подивилася вперед, вона оглянула ліжко за ліжком, але так і не побачила Маоцзи.

Узагалі ж Маоцзи в цей час був у її полі зору, він лежав на ліжку Си, а його ліжко було не схоже на всі інші — у нього були дуже низькі ніжки, і тому його практично не було видно.

Си був холостяком середнього віку. Люди говорили, що він письменник, хоча сам Си з цього приводу не давав певної відповіді. Си — це його дитяче ім'я. Багатом Си був не до душі, але Маоцзи він подобався, тому що з ним можна було говорити про усяку всячину.

— Послухай, Си, — сказав Маоцзи, — я можу тобі надати життєвий матеріал для творчості.

— Ну, давай, — відповів Си.

— Сьогодні вибухнув термометр із нашого магазину. Ну, як? Зможеш про це що-небудь написати?

— Подивимося.

— Си, ти, коли пишеш свої твори, який псевдонім використовуєш?

Замість відповіді Си заспівав: «Не запитуйте мене, відкіля я прибув, моя батьківщина далеко звідси, не запитуйте, навіщо я мандрую, мандрую по да-

леких місцях...». Потім він закинув голову і, загадково подивившись на небо, запитав:

- Маоцзи — це твоє справжнє ім'я?
- Моє ім'я Чжен Чжихен, — відповів Маоцзи.
- Ні, — заперечив Си, — твоє ім'я те, як називають тебе люди.
- Звичайно, — погодився Маоцзи.

Потім Си почав розповідати Маоцзи про свої помисли, і коли він розповів лише половину того, що хотів, Маоцзи заснув. Але Си, перейшовши на шепіт, усе-таки розповів усе до кінця.

Яньхуа прийняла душ, одягла майку і шорти, вийшла на вулицю і тихенько покликкала Маоцзи. Си почув її, але не відповів, він вважав, що у чоловіків повинно бути більше волі. Уже була перша година ночі. Яньхуа повернулася на своє ліжко і зібралася спати.

- Маоцзи такий гарний хлопець! — сказала їй на вухо бабуся Ван.
- Я знаю, — відповіла Яньхуа.
- Чоловіки бояться зробити помилку, а жінки бояться знайти недоліки у чоловіка... — продовжувала бабуся
- Я знаю, знаю, — перебила її Яньхуа.

Бабуся Ван глибоко зітхнула і більше нічого не стала говорити. Яньхуа лежала в напівдрімоті, то засипаючи, то просинаючись через жару. А о пів на четверту вже треба було йти на роботу.

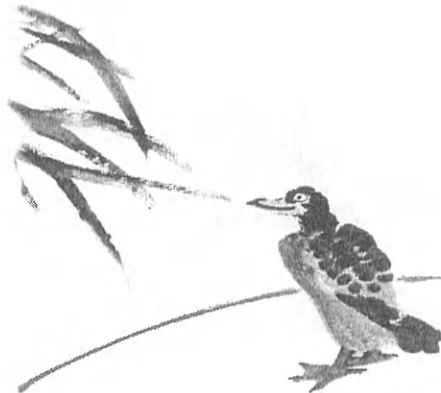
О 4-й годині Яньхуа вже сиділа за кермом свого автобуса. Контролером як завжди була Сяоне. Коли автобус проїжджав по вулиці Цзянхань, вони знайшли Маоцзи. Він спав на ліжку Си, безцеремонно розвалившись на ній у вигляді ієрогліфа «尗».

- От пройдисвіт! Знайшов де спати! — обурилася Яньхуа. Вона терпіти не могла Си.
- Дивись, як Маоцзи розвалився, — сказала Сяоне.
- Босяк! — продовжувала злитися Яньхуа.
- На всю вулицю «намет розкинув». А мені що тепер, очі виколоти?
- Сучий син, — вилаялася Яньхуа.
- Ти б краще за нього заміж вийшла. Щоб не знеславитися, — сказала Сяоне і розреготалася від душі.

— Не шуми. Усе місто ще спить, — сказала їй Яньхуа.

Сяоне прикрила рот, але ніяк не могла перестати сміятися. Яньхуа обережно вела свій автобус, потихеньку їхала по коридорі з ліжок. Вона всіляко намагалася не давити на газ, щоб її автобус рухався по дорозі так безшумно, як люди.

З китайської переклала Нагія КОТЕЛЬНИКОВА

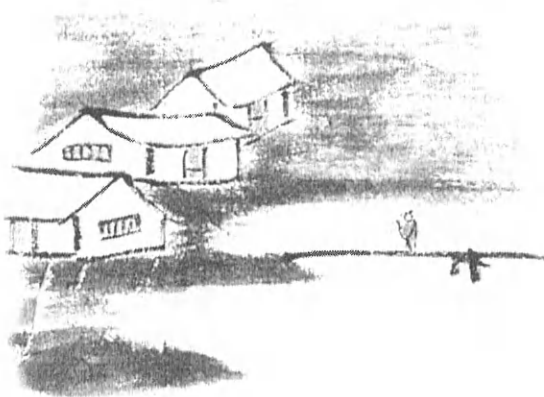
БЕІ ДАО

ЖИТТЯ ХУДОЖНИКА

Купи хоч морквинку — сказала мати
Обережним будь на дорозі —
міліціонер нагадав
Море — яке ти диво —
вигукнув п'яний
Чому на вулиці всі ліхтарі погасли
— спитав я себе
Сліпий підняв ціпок мов антену —
І в ту ж мить швидка допомога
тут як тут
Я опинився в лікарні —
слухняний хворий
Заплющую очі і думаю
коли ж обід подадуть
І якій мурашці я віддам свою кров

Для розпачу нема ні хвилини
І врешті-решт
Я також лікарем став
Тримаю в руках найдовші голки
Без упину бігаю коридором
Щоб швидше ніч промайнула.

З китайської переклав Микола СИНГАЇВСЬКИЙ

ШУ ТІН

ОСІННІ РОЗДУМИ

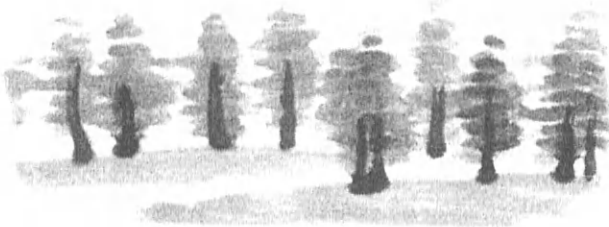
На деревах осінь
минає швидко
І година і дві опадають мов листя
Час забирає і нас безжально
І на поминки нікого кликати

І не спинити вже тліну
Позаду вузенька стежка
стала холодна
І мов нитка що рветься

Зрозуміло що втраченого не повернеш
Хоч очі шукають чогось ще й досі
І погляд зміїно в'ється
Тільки квітка кеніоло
проросла з мого серця

Праворуч іди чи ліворуч
Все одно ми зможем зустрітись
Осінь така
Що ми також дозрієм
І розсишлемось мов квасоля.

З китайської переклав Микола СИНГАЇВСЬКИЙ

ГЕНІЙ

Коли Цзян Дачжі був маленьким, старші люди в селі й учителі в школі вважали його найрозумнішою дитиною. Він народився з круглою головою, з блискучими синьо-чорними очима, так що дивлячись на нього, відразу можна було сказати — геній. Тоді як учителі хвалили його й однокласникам він подобався, ми — його однокласники — завжди терпіти його не могли, страшенно ненавиділи. Тепер ми розуміємо, що це нездорове почуття — заздрість. Учитель часто сварив нас і казав, що наші голови, як нарив на всохлому в'язі, сокирою стинай, все одно і рубця не зробиш, що, мовляв, нам треба вчитися у Цзян Дачжі. Наш однокласник, на прізвисько Барвистий кнур, заперечував учителю:

— Голова Цзян Дачжі відрізняється від наших, як же нам вчитися? Невже наші батьки повинні другий раз саджати нас у піч?

Слова Барвистого кнура смішили вчителя на прізвисько Вовк. Вовк знову глянув на голову Цзян Дачжі, на голову, що виділяється своїми здібностями, і, зітхаючи, сказав:

— Справді, як можна вчитися, знову повернутися в піч вам теж не доведеться — цегла, що вийшла із випалювальної печі, вже сформована.

Ми поверталися додому і переказували слова Вовка домашнім, а вони також тільки зітхали.

Відтоді Вовк велику частину своїх сил віддавав Цзян Дачжі, а нас, таких дурнів, віддавав самим собі. Цзян Дачжі, у свою чергу, виправдав надії Вовка, спочатку він зайняв перше місце у змаганні серед учнів початкових шкіл району з написання творів, потім написав науково-фантастичний твір під назвою «Земля — великий кавун», яке надрукували в «Науково-технічній газеті учнів початкової школи». Ця подія стала великою сенсацією і перетворилася в основну тему розмови для жителів села, і її вистачило на півмісяця. Батька Цзян Дачжі на ім'я Цзян Ситін до такої міри переповнювало захоплення, що кого б він не зустрів, не промовивши і три слова, тут же заводив розмову про сина. Пізніше, коли люди зустрічали його, прямо-таки відверто казали:

— Старий Цзян, як це тобі вдалося народити такого сина? Поділися секретом, і ми також народимо собі генія.

Старий Цзян, не помічаючи в мові людей насмішки, навпаки, дуже відверто відповідав:

— Та який там секрет? Так само як сім'я батька і кров матері, точно так само, як і качатися¹ від східної сторони кана² до західної сторони кана, що ще можна сказати, ось так і народилася ця дитина з відкритими очима.

Старий Цзян також сказав, якщо він ще буде і їсти краще, тоді Цзян Дачжі ще більше порозумнішає.

Люди, які чули його слова, сказали:

— Старий Цзян, ти не дозволяй своєму сину більше розумніти, якщо він ще порозумнішає, то наші діти повинні будуть померти.

А в мене, після того як я зрозумів, що Цзян Дачжі був розумним завдяки своїй великій голові, одразу ж стали назривати підступні задуми. Барвистий кнур був головним призвідником. Наша мета була така — розбити голову

¹ Качатися — мається на увазі займатися коханням.

² Кан — лежанка.

Цзян Дачжі, але тільки так, щоб про це не дізнався Вовк. Дехто пропонував пізно ввечері виманити його на вулицю і палицею нанести удар по потилиці; дехто — після занять заховатися в провулку і кинути в нього цеглину. Усі ці способи були знехтувані Барвистим кнуром, він сказав, що це не підійде, так можна наробити багато шуму й лиха. І Барвистий кнур вигадав такий спосіб: потягнути Цзян Дачжі пограти в баскетбол і під час гри ударити його м'ячем по потилиці. По-перше, так не пошкодиться шкіра і не піде кров, і Вовк не піймає; по-друге, коли що, це можна пояснити як помилку при передачі м'яча. Цей спосіб був нами одностайно схвалений. Ми сказали:

— Барвистий кнур, ось ти справжній геній, а Цзян Дачжі тільки і зміг, як написати пару дурних творів, що це за геній?

І ось одного разу, на уроці фізкультури Вовк, як і звичайно, дав нам баскетбольний м'яч, щоб ми пішли погратися на баскетбольному майданчику. На майданчику було безліч ямок і всюди була розкидана бита цегла й колота черепиця, на краю майданчика також росло дерево — японська софора, до стовбура якої було прив'язане залізне кільце, що служило баскетбольним кошиком. Дівчата стрибали через скакалку, грали в класики, карбування, а всі хлопці з галасом ганяли баскетбольного м'яча. Барвистий кнур підморгнув, і ми всі зрозуміли й навмисне стали штовхати Цзян Дачжі, спочатку в нього запаморочилась голова, а потім не знаю хто раптом підняв дві жмені землі, і закричав:

— Міна вибухнула.

Земля запорошила очі багатьом, але найбільше, звичайно, дісталось Цзян Дачжі. Я побачив як баскетбольний м'яч попав у руки Барвистого кнура, він обхопив його обома руками, заніс над головою Цзян Дачжі і з усієї сили вдарив по потилиці. Бах! М'яч відскочив кулею, і Цзян Дачжі закрутився на місці. Ми з криком кинулися за м'ячем. А Цзян Дачжі залишився стояти один і плакав.

Після того, що трапилось, всі хвилювалися, що Цзян Дачжі доповість про це Вовку. Барвистий кнур з деким із наших, хто був кістяком, уклав оборонно-наступальний союз. Ми чекали покарання Вовка, щодня під час уроку всі до смерті цього боялися. Однак так нічого й не сталося. Ми всі так само дурнішали, а Цзян Дачжі все розумнішав.

Через кілька років ми закінчили школу і, певна річ, повернулися додому, зайнялися вирощуванням хліба, стали селянами, і тільки один Цзян Дачжі склав іспити в повіті й продовжив навчання. Тепер, коли Цзян Дачжі був далеко від нас, то незбагненне почуття ненависті до нього непомітно зникло. Іноді, на світанку, ми знаходили момент і ходили до ріки, поки вода чиста і прозора, щоб набрати і віднести її додому, й завжди зустрічали Цзян Дачжі, який з ранцем на спині та пайком поспішав до школи. Ми з повагою вітали його, і він ввічливо відповідав на наше привітання. Я пам'ятаю, що тоді в нього було дуже бліде обличчя, і сам він був сумним, по дорозі не йшов, а плив, немов під ногами у нього і землі не було.

І ось минуло ще кілька років, пішли чутки, що він склав іспити і вступив до університету, до того ж до дуже престижного університету. Дізнавшись про цю новину, ми анітрохи не були здивовані. Ми розуміли, що так і мало статися, адже у Цзян Дачжі така велика кругла голова і, якби не вступив він вчитися в університет, тоді хто ще в цьому світі так підходив би для навчання в університеті?

Якось одного літа, коли безперервно йшли дощі, я, Барвистий кнур та інші чергували на річковій дамбі. Ріка була повноводою, так що аж міст затопило, але небезпеки прориву річкової дамби не було, тому ми сиділи на ній і грали в шахи. Нас знайшов батько Цзян Дачжі і сказав, що Цзян Дачжі по ріці з іншого берега повертається додому на літні канікули і що він щойно дзвонив у

місцеве управління, просив нас зв'язати разом кілька гарбузів і допомогти переправити його. Ми з великою радістю погодилися.

Після того, як ми переправили його через ріку, він став на річкову дамбу, на ньому були тільки штани, він тремтів, шкіра на його тілі була жовто-земляного кольору, худий, а голова здавалася ще більшою. Ми всі мимовільно пригадали, як тоді на баскетбольному майданчику зговорилися проти нього, і нам стало соромно.

Барвистий кнур сказав:

— Братіку, тоді я ударив тебе м'ячем, тому що хотів розбити твій талант. А він усміхаючись відповів:

— Насправді тобі треба подякувати за той м'яч, саме той м'яч і зробив мене генієм.

Барвистий кнур спитав:

— Як таке може бути?

Він сказав:

— Почекайте і побачите.

— Я спитав:

— Брат, а що ти вивчаєш в університеті?

Він відповів:

— В університеті нічого не вивчиш, я маю намір кинути навчання!

Я сказав:

— Не може бути. Ти, братіку, в нашому селі за всі ці роки перший студент університету, ми всі сподіваємося, що ти багато чого доб'єшся. А коли ти цього доб'єшся, то і ми всі, твої однокласники, погірємося в променях твоєї слави:

Він лише хитнув головою, неначе з нього дух вийшов.

Коли ми взнали новину про те, що Цзян Дачжі кинув вчитися і повернувся додому, нас усіх охопив жах. Скільки людей хочуть вступити до університету, але не можуть! Після пережитого почуття жаху нас охопило почуття жалю, через те, що ми такі пустоголові свині й тупі осли, тільки і можемо, що на селянському дворі перевертати землю і засипати в неї гній, як тільки ми народилися і кісточки обросли м'ясом — наша доля стала приречена. Адже ти, Цзян Дачжі, ти виріс з такою головою, невже і тобі на селянському дворі неминуче доведеться змішуватися з брудом? Я знайшов декого з однокласників Цзян Дачжі, які тоді також були причетні до підступів проти нього, вирішили разом йти переконувати його. Ми подумали, як багато тих, які вчаться, але іноді і вони дурнішають, але звідки йому знати, який мерзотний селянський двір? Ось якби насправді існувало вісімнадцятиповерхове пекло, то, напевно, його вісімнадцятим поверхом і була б земля цього селянського двору! Собаки можновладців, і ті живуть краще за нас.

Ми відчинили хвіртку перед його будинком, назустріч нам, виляючи хвостом, вибіг рудий собака із загостреними вухами. Його черепичний будинок з чотирьох кімнат ще можна вважати просторим і світлим, обидва двори дивляться на сонце і виглядають пожвавленими. Тільки ми зібралися кричати, як вийшов його батько. Він тихим голосом спитав:

— Ви у якій справі?

Барвистий кнур відповів:

— Ми взнали, що братик Цзян Дачжі кинув університет, ми прийшли переконати його, нехай він не робить дурниць.

Його батько хитнув головою і сказав:

— Я і його мама вже всі зуби проіли! У цієї дитини змалку була власна думка, якщо виникла ідея, то і десять старих биків його з місця не зможуть зрушити.

Я сказав:

— Нам нестерпно дивитися на те, як він втоптує своє майбутнє в бруд, будемо переконувати, може, таки й переконаємо.

Його батько сказав:

— Дорогі племінники, не варто турбуватися і страждати через нього.

Барвистий кнур сказав:

— Не піде, ми не можемо дивитися на те, як він робить собі погано. У нашому бідному селі з цілих п'яти поколінь він один став студентом університету.

Коли ми кричали, з будинку вийшов Цзян Дачжі. Він зігнувся в поясі, його обличчя було блідо-жовтого кольору, немов його тіло скувала серйозна хвороба. Він зняв окуляри і потер їх полою одягу, потім надів і звернувся до нас:

— Дорогі однокласники, я чув усе, що ви говорили.

Тільки ми хотіли сказати, як він висунув руку, підняв її і вмить сказав:

— Шановні однокласники, чи знаєте ви про сильний землетрус у місті Таншань?¹

Барвистий кнур сказав:

— Як же не знати! У той момент, коли був землетрус, балка в моєму будинку скрипіла і стрибала.

Він спитав:

— А ви знаєте, скільки людей загинуло в місті Таншань?

Ми не знали. І він сказав:

— Під час землетрусу в місті Таншань загинуло 240 000 тисяч людей. Це ще, можна вважати, і мало, а ось у 1556 році в провінції Шеньсі під час землетрусу загинуло 830 000 тисяч людей. Також був сильний землетрус і в Японії, і сильний землетрус в Чилі, загинуло більше 100 000 людей.

Ми сказали:

— Ми прийшли, щоб сказати тобі, що ти повинен йти і вчитися, а ти розкажеш нам про землетруси.

Він сказав:

— Дорогі однокласники, ви не знаєте, що наша місцевість розташована на активній зоні землетрусів, і, можливо, в будь-який час може статися землетрус.

Барвистий кнур сказав:

— Тоді тобі тим більше не треба було повертатися. Справді, нехай буде землетрус, щоб такий як я загинув, тоді країна хоч зерно зекономить, поменшає населення, помре один — стане одним менше, а ось якщо помреш ти, то це погано, адже ти корисна людина, тобі не можна вмирати.

Він сказав:

— Однокласнику, якщо на батьківщині загинуть усі люди, а я стану державним головою, то який же в цьому сенс? Я кинув навчання і повернувся для того, щоб досліджувати і прогнозувати землетруси.

Я сказав:

— Хіба цим у країні не займаються?

Він похитав головою і сказав:

— Я ходив і спостерігав за їхньою діяльністю, усе — абсолютно неефективне. Звичайно, що є найвідсталішим, то це їхні ідеї. Їх великі прогнози з теорії про землетруси цілком помилкові, тому чим прогресивніші способи їхнього дослідження, тим вони все далі від істини. І «перебування в повній суперечності з поставленою метою» — це одна істина.

Ми сумно подивилися на нього. А він із жалем сказав:

— Я бачу, що все те, про що я кажу, ви в це не тільки не вірите, але і не розумієте, — і вказуючи на свою голову, додав, — ви не вірите мені, але саме головне — повинні повірити їй!

¹ Таншань — місто у північній частині Китаю, провінція Хебей, 1,5 млн жителів. Центр вугільної, хімічної та важкої промисловості Китаю. В 1976 році дуже постраждало від землетрусу.

Весь його одяг просочився червоно-синім чорнилом, на голові ніби виступила пелена білої пари, і якщо то була не душа небожителя, тоді що ж? У душі в нас з'явилося почуття поваги, і ми, бурмочучи, сказали:

— Брате, ми віримо тобі, ти досліджуй і, якщо у тебе буде яка-небудь справа, ти дай нам знати. Ми посаджували і пішли з його будинку.

На піску біля берега ріки було посаджено, на перший погляд, безкрайне поле яскраво-зелених кавунів. Це слова пана Лу Сюна, ми прочитали їх у підручнику з мови, ще коли вчилися в молодшій школі. Поле належало сім'ї Чжан Сан, сім'ї Лі Си — так майже у кожній сім'ї був свій клаптик землі. Адже наша земля якраз хороша для вирощування кавунів. І в наших кавунів тонка шкірка, розсипчастий м'якуш, тільки доторкнися пальцем, так одразу й лопне. На кавуновому полі у кожній сім'ї стоїть навіс для відпочинку, і якщо подивитися здалеку, то він схожий на блокгауз. Після того, як Цзян Дачжі кинув учитися, він весь час сидів вдома, так і всю зиму просидів, ми більше не насмілювалися заважати йому, і тільки коли побачили його батька, спитали про нього, він сказав, що той і вдень і вночі пише і малює. Ми спитали його:

— Що він пише? Що малює? Його батько відповів:

— Він пише якісь звивисті іноземні букви і малює наукові малюнки незвичайної форми. Для цього хлопчика, — гордо сказав його батько, — немає нездійснених справ, цей малий неодмінно знесе золоте яйце.

З приходом весни ми половину свого часу проводили на кавуновому полі, спостерігали за тим, як плетуться кавунові вуса, розпускаються квіти і зав'язуються плоди. Коли маленькі кавунчики підросли і стали розміром з кулак, покрившись пухнастими ворсинками, на кавунове поле свого батька вийшов і Цзян Дачжі. Ми не бачили його більше півроку, його обличчя ще більше побіліло, очі стали більшими, він схуднув, немов взяв на себе те, що не під силу його голові. Спершу ми вирішили, що він вийшов помилуватися пейзажем, але не думали, що він прийшов зайнятися дослідженням.

Він на полі свого батька, стоячи навколішки і тримаючи в руці збільшувальне скло, розглянувши паростки кавунів, розглядав і самі кавуни, так він розглядав їх багато разів до самого обіду. Вода в ріці була така світла, як і його голова. А ми собі думали, що ж він все-таки досліджує — землетрус чи кавуни? Зміна теми уроку, що вивчається, обрадувала нас, якщо він досліджує новий сорт кавунів і відкриє нові технології їх вирощування, то для нас це буде дуже корисно. Ми не наважувалися відкрито поставити це запитання йому, а спитали його батька, батько сказав, що також нічого не знає. Тоді його батько все ж таки був щасливий, в той час стояла засуха, що було дуже до речі для зростання кавунів. У ситуації, яка склалася на прекрасному кавуновому полі, на додаток до всього, ріс також і син, який у майбутньому повинен приголомшити світ, тож як старому не бути щасливим.

Мати іноді приносила йому на поле обід. Старенька, бачачи, що голова її сина покрита блискучими крапельками поту, а все тіло — пилом, не стримувалася і казала:

— Синку, відпочинь трошки, нехай і твоя голівонька відпочине трошки.

Люди були зворушені його стійким духом, а ми завдяки йому зрозуміли: стати вченим важче, ніж стати селянином, щоб стати селянином, потрібна лише богатирська сила, щоб проливати піт, але, закінчивши роботу, можна бігти до ріки, стрибати у воду і купатися, лежати на протязі під навісом для спочинку і спати, адже це і є людське щастя. Однак коли ми на прохолодному вітерці спимо під навісом, вчений у глибоких роздумах продовжує стояти навколішки на кавуновому полі. Так день за днем скучно минав час, кавуни також підростали з кожним днем, а ми помічали, як він худнув. Його тіло дуже

соро перетворилося в кавуновий паросток, голова також непомітно схудла і стала, як кавун. Ми переконували його батька:

— Дядьку, нехай братик Дачжі відпочине, його коліна там ще не пустили коріння? Якщо так і далі триватиме, твій син сам перетвориться на кавуна.

Зозула прилітала і відлітала. Японська софора розцвітала і скидала цвіт, поспіла пшениця. Кавуни вирости і стали більші, ніж голова Цзян Дачжі. Дні стояли спекотні. Одного разу заблискало і прогримів грім, це була перша гроза. Разом з краплями дощу падав град величиною із земляний горіх. Ми всі сховалися під навіс для спочинку. А вчений, як і раніше, стояв навколішки на кавуновому полі, підпираючи голову, він витріщав очі й глибоко роздумував над якимсь дуже важливим питанням. Вітер обдував листя кавунів, загинаючи їх на сіру ворсисту зворотню сторону листка, катав по брудній землі і великі круглі кавуни. Рідкий град пронизував листя кавунів і навіть на самих кавунах залишав шрами, нам було їх шкода. Але ще більше шкода нам було голову вченого, яку обдував вітер, мочив дощ і бив град. Його рідке волосся намокло і щільно прилипло до шкіри голови, що зробило її ще більше схожою на кавун, град продовжував падати, і білосніжні блискучі кульки відскакували і падали поруч. Мій навіс для спочинку стояв ближче від усіх до навісу його батька, і я голосно крикнув:

— Дядьку Цзян, невже тобі не потрібен син?

Його батько, незважаючи ні на вітер, ні на дощ, перебіг під мій навіс, все його тіло тремтіло, і він кризь сльози, які лилися з очей струмком, сказав:

— Що ж робити? Що ж робити? Він сказав, що нехай на небі хоч і війна почнеться, все одно, щоб ми не заважали йому, вже прийшов час вирішити те питання, над яким він роздумує, сьогодні і є той самий час, коли воно буде вирішене.

Я сказав:

— Адже не можна ж дивитися на те, як він вмирає під дощем.

Ми взяли конусоподібний солом'яний капелюх, накидку з трави і накинули на вченого і, здається, почули в його голові гуркіт, це працювала велика розумова машина. Я спробував вказівним пальцем доторкнутися до його плеча і відчув холод і окостенілість.

— Погано, дядьку, твій син уже задубів.

Ми влили йому в рот відвар імбиру і підігрітим вином розтерли все його тіло. І тоді його посіріле тіло стало поступово рожевіти, а застигли намистинки очей повільно прийшли в рух.

Він спробував встати, але, ясна річ, сил у нього не було. Перед його очима по всьому небу пурхали птахи, можливо, це і було натхнення, і він тремтятьми губами сказав:

— Хлопці, вважаю, що я все зрозумів!

Сказавши цю фразу, вчений звалився. Рукою ми торкнулися його лоба, о господи, він горів, немов вугілля. Відірвавши від навісу дверну стулку, кілька чоловік підняли на неї вченого, перенесли через ріку і бігом подалися в сільську лікарню.

Коли збирали перший урожай кавунів, учений вийшов у двір, ми зібралися під навісом його батька, чекаючи, коли ж він оголосить нам результати своїх роздумів.

Він обома руками взяв великий кавун, важко зітхнув і сказав:

— Братики, чоловіки, однокласники, я знаю, що це питання дуже складне і глибоке, в двох словах його не розкриєш, я в межах можливого спрощу його, зроблю образним, щоб ви зрозуміли, завдяки дослідженню я виявив, що процес зростання і розвитку кавуна і процес зростання і розвитку землі збігаються, кавун — це зменшена земля, інакше кажучи, зараз у мене в руках зменшена у безліч разів земля ... Тому, вивчаючи кавуни, я вивчав землю, розрізуючи кавуни, я розрізував землю, і тепер я зрозумів

причину виникнення землетрусів і зараз можу точно передбачити землетрус...

Він поклав кавуна на дошку, дістав з-під лавки блискучого ножа для різання кавунів, чик, і розрізав кавуна на дві частини, вказуючи на його червоний м'якуш, насіння і прожилки, звернувся до нас:

— Дивіться, це — земна кора, це — мантія, це — ядро, це — розжарена магма, це — рухливі затверділі пласти...

Ми нерухомо дивилися на нього. Він поблажливо посміхнувся і порізав кавуна на безліч маленьких шматочків, роздав нам і сказав:

— Ви зараз, напевно, думаєте, цей парубок, чи не хворий він невропатією? Я не звинувачую вас. Їжте кавуна, спробуйте новий плід труда мого батька.

Ми тримали шматочки кавуна і відчули великий тягар, адже це частина землі, можливо, на цьому кавуні є частина Китаю, а тут вгорі є великі міста, великі риштування, великі пустелі, великі моря й океани, величезні сніжні гори ...

Ми зі страхом відкусили червоний м'якуш, а він сказав, що це — магма, і ми відчули, що в цьому році у землі прекрасний смак, кількості ж прохолодної рідини магми було з надлишком, вона була і розсипчастою, і солодкою, тільки покладеш у рот, так одразу і танула...

Він сказав:

— Чому ви не заперечуєте? Ви повинні ставити мені запитання, наприклад: Цзян Дачжі, я хочу спитати тебе, якщо кавун являє собою землю, тоді моря, які є на землі, де вони на кавуні? Де Янцзи? Де Хуанхе? Де Гімалаї? Де Пекін і де Вашингтон? Кавун зростає на пагоні, а земля? Невже також в'яжеться на пагоні? Сонячна система — це частина кавуна чи цілий кавун? Чи заповнений космос чотиригранними повзучими лозами кавунів? Чи зав'язується на цих гілках сонце? А на яких гілках зав'язується місяць? ... Чому ви цього не питаєте?

Ми тримали в руках ще більше затверділу кору землі, і кожний відчув, як розпухає голова, така кількість небесних тіл у наших головах, немов кавуни стикалися один з одним, клетотали, голова боліла так, що, здавалося, лопне, а мозок перетворився в розжарену магму...

Він сумно подивився на нас, потім відкусив магму, виплюнув шматок мантії, викинув відкушену земну кору і сказав:

— Я знаю, вам не потрібні мої відповіді. Все одно, братики, чоловіки, люди, я люблю вас...

Після цього ми вже не відчували себе спокійно, особливо, коли вночі, сидючи під навісом, дивилися на кавуни, підіймали голову і бачили обсіпане зірками небо, опускали голову і всюди бачили кавуни, так що нас раптом охоплював великий страх, маса сумнівів, як і купа мурашок кублилася в наших головах: кавун — це земля, тоді листя кавуна — це що? Квіти кавуна — що це? Насіння кавуна — що це? Що таке кукурудза? Що таке соєві боби? Що таке борсук, який їсть кавуни? Що таке пустеля? Що таке хімічне добриво з сечовини? ... А що ж таке людина?

З китайської переклала Євгенія КРАСИКОВА

ЛЮ ШАХЕ

Я — ВИШНЕВИЙ ЦВІТ

Вишневий цвіт, вишневий цвіт; все передмістя у вишневім цвіті, запитую тебе: «Ти звідки?» Кажуть, весняним вітром принесло. Адже ти в піднебесній хмарі? Хмари плывуть, щезають, але не зникає душа — повертається до людей вишневими деревами. За ніч вона натче десятки тисяч сувоїв червоного полотна, одягне схили гір, прикрасить береги водоймищ, оповіє селянські хати, до котрих повернулись ластівки. Чи не так?

О вишневий цвіт, ти смієшся, але не відповідаєш. Я п'янію від весняного вітру, пелюстки падають дрібним дощем, вкривають мені одяг, моє волосся. Чутлива пелюстка торкнулась мого вуха, я чую, вишневий цвіте, ти шепочеш. Кажеш: не весняним вітром тебе принесло, і ти — не піднебесна хмара, ти — це я, це час, прогайний мною, це роки, чудові, ніби вишневий цвіт. З далеких просторів ти повертаєшся до мене і знову розлучаєшся зі мною, просиш мене не сумувати, просиш не зітхати. Ти приходиш до мене у рожевий весняний сон. Ти танцюєш для мене танок, в якому кружляє листя, падаючи з дерев. Потім стаєш ґрунтом, журливою землею, стаєш ароматною травою наступного року, сходами злаків ранньої осені.

О вишневий цвіте, вишневий цвіте, ти — це я, це я в минулому, а не хмари, які прилетіли з піднебесся. Ти — це я, я — це вишневий цвіт. Сп'янілий від весняного вітру. Я дивлюсь: пелюстки падають, ніби дрібний дощ, пурхають, сміх тут, сміх там, і я не знаю, чому сумує вишневий цвіт.

О вишневий цвіте, вишневий цвіте, ти — це я, це я, відображений у дзеркалі весни, але дзеркало прикрашає мене. Я зачарований. Я знайшов себе — я вишневий цвіт.

З китайської переклала Яввіга ЛИСЕВИЧ

ТЬЕ НІН

КВІТКИ БАВОВНИКУ

ПОВІСТЬ

Тутешні люди називають волокно бавовнику просто квітками.

Вони сіють квітки.

І зривають квітки.

І з землі підбирають.

І чеканять гілки.

Й пагінці доглядають.

.....

Тут ростуть три сорти квіток: заморські, примітивні та бузкові.

Заморські квітки — з американського насіння, їхні великі коробочки мають по чотири стулки, волокно в них довге й зручне для прядіння. Примітивні квітки — з місцевого насіння, у їхніх коробочок по три стулки, волокно — коротке, тож його валяють і використовують для набивання ковдр. До появи заморських квіток з примітивних також пряли й ткали, тканина виходила цупкою, але й міцною. Тепер, коли з'явилися заморські квітки, примітивні вже й за справжні не вважаються, їх використовують лише на підсів. Однак усе-таки сіють... Виходить, як із тютюном: після появи іноземних сигарет тютюн для люльок все одно залишився.

Бузкові квітки насправді не бузкові, а жовті, як і тутешні глинисті ґрунти. Оскільки жовтий колір — природний, то полотно, зіткане з них, не фарбують і називають бурим полотном. З нього шикують як спідній одяг — бурі сорочки, бурі штани, так і верхній — бурі стьобанки. Буря стьобанка не боїться бруду: взимку вільні від роботи люди вдягають її й сідають під земляними стінами погрітися на сонечку, і якщо дивитися здалеку, то здається, що під стіною нікого немає; тільки зблизька раптом помічаєш, що на стіні є очі.

У травні, червні й липні квітки на полях ростуть упереміжку зі злаками, тож ви можете й не помітити, що тут є багато квіток. І тільки в серпні й вересні, коли злаки зберуть, укладуть у валки й відвезуть на тік, ви помічаєте, що тут — квіткове поле. Навіть господарі, які цілий рік вирощували квітки, ніби щойно усвідомлюють, що — ось вони, поряд. Квіткове поле — ніби море, а селища — острівці на ньому. Тоді листя бавовнику червоніє, волокно біліє, і все навколо стає сліпучо-білим. Жіночі руки виймають волокно з чашечок, одна за одною, і складають його в прив'язану на животі сумку. Сумка поступово випинається, й жінки, дивлячись на свої великі животи, кепкують одна з одною. Стає повно жінок з великими животами, серед яких є й заміжні, є й незаміжні. Заміжня, вказуючи на живіт іншої заміжньої, питає:

— Скільки місяців? І ти ще не їла фініків?!

Незаміжні при цьому сором'язливо відвертаються.

Під час збирання квіток власники полів піднімаються на дахи й скликають жінок: «Збиральниці! Збиральниці!» На цьому збір завершується, жінки несуть їх на ваги й отримують за роботу гроші.

Міцзи та Баоцзюй

Міцзи, до того як вийти заміж, також ходила з жінками збирати квітки, і в ті часи у неї також був цей великий білосніжний живіт. Але потім вона пе-

¹ Раніше в Китаї вважалося, що якщо під час вагітності їсти фініки — народиться хлопчик.

рестала ходити збирати квітки, оскільки їй не подобалося, що робота важка, а платять за неї мало. У неї була можливість не ходити — вона виросла вродливою: великі блискучі очі, червоні губи, обличчя таке біле, що й світлої пудри не треба. Вона носила приталену коротку стьобанку й брюки-кльош, ще й крутила стегнами при ходьбі. У той час брюки-кльош були в моді, вони розширюлися ледь не до півметра, на ширину цілого рулону. На одні бавовняні брюки йшло 4,5 метри тканини, при цьому вони щільно облягали сидниці. Такий фасон не кожний наважився б носити.

А брюки Міцзи розширюлися найдужче, тож коли вона йшла по дорозі, то здавалося, ніби вона несе з собою вітер. Чоловіки й жінки в селі не могли відвести очей, у чоловіків тьохкало серце, а жінки заздрили. Однак вона більше не ходила збирати квітки. Коли приходив час у якійсь із родин збирати квітки і господар вилазив на дах скликати жінок до роботи, Міцзи все одно не виходила. Коли збиральниці квіток проходили повз земляний паркан двору Міцзи, вони підбивали молодих господарів покликати її, однак господарі цього не робили, оскільки знали причину, чому Міцзи не виходить.

Міцзи не сіяла квіток, не збирала квіток, але вдома все ж мала квітки. У чорному кутку на лежанці у внутрішній кімнаті вона тримала маленьку купку. Квітки ці були міцно зав'язані в вузлик з набивної тканини. Міцзи не хотіла, щоб люди побачили її квітки, бо вона усвідомлювала, що ті квітки змішані, й дісталися їй не звичайною працею, а набагато легше. Гострі стулки чашечок більше не кололи їй руки, бо вона хотіла, щоб чоловіки бачили її руки ніжними.

Міцзи жила вдвох із батьком. Її батька звали Баоцзюй, він продавав на розкладці цукерки й керосин, а ввечері розвозив «лотерею». Коли смеркалося, Баоцзюй викочував возика, по чотирьох кутках якого запалював ліхтарики. У возику розкладав крихкі фініки, драже, плоди глоду, арахіс, сигарети й починав голосно стукати в гонг. «Лотерейний» гонг називався цукерним², його робили розміром завбільшки з піалу з дзвінкої міді. Він був навіть голоснішим, ніж великий гонг, однак порівняно зі сценічним маленьким гонгом здавався безголосим: дінь, дінь-дінь, дінь, дінь-дінь!

Ударом у гонг Баоцзюй відкривав ніч у Ста Хижак — так називалося їхнє село.

Постукавши в цукерний гонг, Баоцзюй починав декламувати скоромовку:

*Тягніть щасливий номерок,
Виграйте землі шматок.*

*Виграйте всього й багато,
Хто ж віг добра буде мікату?*

.....

«Лотерейний» візочок щільно оточують люди в бурих стьобанках, вони кидають на нього мідяки й паперові мао, беруть бамбуковий «лотерейний барабан» Баоцзюя й трусять його, а потім тягнуть собі «лотерею». Коли її розгортають, то дивляться, чи написано в середині номерок і показують його Баоцзюю, а він роздає, що кому дісталось — сигарети, драже тощо. Сигарети — не міцні, «Подвійний клинок» чи «Великий малюк»; драже — різнокольорові: є червоні, жовті й зелені, у кожного кольору свій смак, є ще схожі на дзигу з кількох кольорів і завбільшки з кокон шовкопряда.

Баоцзюй високий і худорлявий, голос у нього, як у гусака. Раніше він у селі співав місцевих обрядових пісень та виконував різні жіночі ролі в сценках; він міг брати високі ноти й довго тягнути кінцеві звуки. Найбільше йому вдавалася роль Цзюхун з «Переконання Цзюхун». Жадібний батько переконував її одружитися зі старим багатієм, однак Цзюхун не піддавалася на вмовляння батька, наводила йому свої аргументи й, співаючи, «тупала ніжкую»:

² Оскільки ним користувалися вуличні продавці солодоців для дітей.

«Цзюхун сіла на чільному місці, щоб батько уважно послухав свою доньку...», чітко доводила, чому такий шлюб не підходить, критикувала батькову жадібність. Актор, який грав батька, був нижчий за Баоцзюя, одягнений у довгий халат із косим коміром, пошитим з бурого полотна, низ якого волочився по землі. Оскільки він не носив вуса, то йому приклеювали їх із кількох пелюсток заморських квіток, вмочених у вино. Цзюхун розчісували й приклеювали локони з кипариса, однак костюм у неї був неналежний: спідниця й стьобанка — з пофарбованого в червоне білого полотна, а рукава були такими цупкими, що ними важко було розмахувати³. Однак Баоцзюй мав голос.

Слізні прохання й критика Цзюхун не розчулили батька, однак розчулили одну з дівчат із сусіднього села, й вона одружилася з Баоцзюєм, який не мав ні клаптика землі. Після одруження вони жили в злагоді, у них народилася Міцзи, однак після пологів дружина захворіла й померла. І сьогодні, коли люди чують крик Баоцзюя, їм здається, що вони слухають нарікання Цзюхун перед батьком.

За «лотерею» Баоцзюй отримував мідяки, паперові мао, а також квітки. Його квітки, як і ті, що в Міцзи, були отримані не своєю працею. Міцзи не дозволяла Баоцзюю приносити його квітки до внутрішніх кімнат, тож Баоцзюй з жалем висипав ці квітки на веранді біля водяного чана. Там було мокро, тож до продажу вони заважували більше, ніж слід.

Міцзи та Мінсі

Якість заморських квіток гарна, тому господарі їх більше поцінують. У найспекотніші дні, коли бракує води, господарі полишають поля зернових напризволяще і зрошують тільки квітки. Коли вода з криниць затікає в пересохлі борозенки, здається, що вони тільки просочуються нею, і потік води на цьому зупиняється. Однак насправді вода тече далі, затікає на квіткові поля, розтікається по рядках квіток, вони оживають, і їхнє листя стає схожим на розкриту долоню, а ще зелені корбочки пружно б'ють по литках поливальників.

Господар Мінсі саме дивиться за водою. Він лежить під квітковим листям і спить, а на його голих грудях переплітаються тіні від квіток. Однак Мінсі спить не по-справжньому — він стежить за водою, і коли вона наповнить рядок, він вистрибне з-під листя, змінить напрямок потоку й знову ляже. Він має справу з великим потоком, тож уважно стежить за процесом зрошення. Мінсі турбується про свої квіткові поля. Йому хочеться, щоб цього року квітки були кращими, ніж у минулі роки, хочеться, щоб швидше зібрали злаки. Тоді він зможе поставити курінь на квітковому полі, узяти з лежанки дружини новенькі ковдру з матрацом, скрутити їх і піти на квіткове поле доглядати квітки. Мінсі хочеться доглядати квітки, хоча це й означає розлуку з дружиною, з якою він щойно побрався. Однак дружина розуміє всю привабливість цих квіткових полів і розуміє, що цій справі не слід перешкоджати, тож і не перешкоджає, а готує для Мінсі свою нову ковдру. Цю ковдру подарували їй батьки, вона виткана складною технікою перебірки з бузкових та зелених ниток з заморських квіток.

Перед виходом Мінсі на поле дружина цілу ніч пестить його, ніби він іде в далеку військову кампанію, де зустрінеться з усілякими незгодами. Ті незгоди — це події в курені. Вона знає, що теперішня його ніжність — це вибачення наперед. Мінсі, натішившись із дружиною, повертається на інший бік, зігхає, ніби хоче сказати: ще мої предки доглядали за квітками, тож я не можу не піти; а як можна доглядати за ними, якщо не поставити куреня, не забрати ковдру з матрацом, не залишити тебе, не... ? Далі він не думає, ніби, якщо не думати, то й наступних за цим подій не буде.

³ Помахування рукавами — характерний жест жіночих персонажів у китайському театрі.

Мінсі піде з ковдрою й матрацом у серпні, а повернеться додому аж у жовтні. Тоді дружина, дивлячись на цей зім'ятий за два місяці комплект, уявить події, що відбувалися на ньому. Хоча то й був страм, але вона візьметься за прання, випере їх начисто й залишить до наступного року.

Усі знають, що Міцзи ходить по куренях заробляти квітки. Це — не дивина. Цим займається не тільки Міцзи, і не тільки місцеві. Є й приїзді: жінки з інших місць по троє-п'ятеро приходять до Ста Хиж, поселяються на заїжджому дворі, вранці там зникають, а вночі виходять.

Усі господарі квіткових полів мають на них такі напівзакопані в землю курені, схожі на погребі. Коли їх ставлять, то спочатку закопують у землю дерев'яні стовпи, потім на них зверху накладають каркас із стебел бамбука і вкривають його сухою травою, а з чотирьох боків обкладають соломкою й присипають її землею. В середині вистилають свіжою травою й циновками, на які вже кладуть матрац і ковдру. Здалеку такий курінь здається невеликим, але коли зайти всередину, то опинишся ніби в іншому світі: кілька осіб тут можуть схватися від дощу, вітру й паморозі чи просто сісти для розмови, підібгавши ноги.

Господарі квіткових полів починають ставити курінь заздалегідь і не знімають його аж до перших заморозків, коли на всіх вулицях починають кричати, що час збирати квітки. Але й тоді вони відтягують час і не розбирають його. Вдається відтягнути на один день — і то добре, на одну ніч — теж нічого. На таку, наприклад, у яку цукерний гонг Баоцзюя не дає спати.

Після того як Баоцзюя оголосить своїм гонгом про початок ночі в селищі, на полях з'являється звук свого цукерного гонгу. На ньому видзвонюють більше мелодій, ніж Баоцзюя, проте він ще більш безголосий, ніби не хоче розголошувати ті приватні справи, що відбуваються на квіткових полях. Цукерний гонг насторожить вас, приверне вашу увагу до цієї ночі; він також і потурбує вас, потурбує ваш нічний спокій. Він схвилює вас і змусить ваше серце калатати, поки чекатимете, щоб у курені вже не було так самотньо.

На полях торговців, які б'ють у гонг, називають «цукерними коромислами», хоча вони й носять свій крам не коромислом, а в плетеній корзині, яку вішають на руку й до ручки якої прив'язують ліхтарик-пухирець. У цій корзині розкладено той самий товар, що й у Баоцзюя на возику, але сигарети навіть кращі, ніж там: крім «Подвійного клинка» й «Великого малюка» є ще «Винна Брама» та «Біла гармата». Ці люди знають, що їхні сигарети та груші дуже потішають мешканців куренів.

Одне з «цукерних коромисел» щодня відвідує курінь Мінсі, й щодня там є Міцзи. «Коромисло» заходить, піднявши вхідну завісу. Та завіса — це трав'яний мат, вона товста й не пропускає звуків, якщо її не відкрити, то ніколи не здогадаєшся, що всередині щось відбувається. Коли «коромисло» піднімає мат Мінсі, то ліхтарик-пухирець заливає курінь червоним світлом. Мінсі починає лаятися з-під ковдри:

— От сучий син! Ні, щоб прийти раніше чи пізніше!

Куточком ковдри він щільно прикриває Міцзи. Але вона каже:

— Не потрібно мене прикривати. Нехай подивиться людина і розважиться! А ми з'їмо його груші, і квіток за це не дамо.

«Коромисло» піднімає куточок ковдри й переконується, що ці оголені плечі справді належать Міцзи, і каже:

— Їжте доскочу! Думаєте, я не зароблю собі на дві груші?

Він бере одну холодну грушу й, скориставшись ситуацією, закочує її в гаряче «кубельце» Міцзи та Мінсі. Мінсі каже:

— Не галасуйте! Чому груші такі холодні?

Міцзи відповідає йому на це:

— Нехай погаласує! Ризикнеш закинути сюди ще дві?

«Коромисло» справді кидає ще дві, тільки цього разу не закочує їх, а руками заносить під ковдру. І, скориставшись ситуацією, мацає ті дві гарячі

груші, що аж пашать на грудях Міцзи. Вона не сердиться, тільки їсть і сміється. Зате Мінсі сердиться, підхоплюється й хапає «коромисло» за буру стьобанку. Міцзи каже:

— Ну досить, подаруй йому цього разу, нехай він дасть тобі пачку гарних сигарет.

Мінсі каже:

— Хіба пачка сигарет може покрити таку велику йому послугу?

Міцзи каже:

— Ну нехай він дасть тобі дві пачки.

Мінсі більше нічого не каже. Він — чесна людина, він розуміє, що дві пачки сигарет вартують аж кілограм квіток, а «коромислу» теж не легко ходити по вкритих памороззю квіткових полях, тож нехай так і буде. Хто ж знав, що Міцзи на це не погодиться і раптом вистрибне з-під ковдри, явивши своє напівголене тіло, і спритно потягнеться до корзини. «Коромисло» каже на це:

— Ого, ви тільки подивіться! Це вже стає схожим на грабунок серед білого дня.

Міцзи каже:

— А тебе й слід пограбувати за те, що руки розпускаєш.

Говорячи, вона схопила дві пачки «Білої гармати» і проштовхнула їх під ковдру. «Коромисло» простягнув руки, щоб перехопити її, але Міцзи вже була на дні кубельця, а Мінсі швидко прикрив її ковдрою, тож вона зникла з-перед очей «коромисла». «Коромисло» думав так: ти відняла у мене дві пачки «Білої гармати», а я побачив твої цицьки. Вважай, ми квити! І хто тебе змушував голяка вистрибувати? У мене немає квіткових полів, немає куреня, куди мені до Мінсі. Хоч подивлюся, і то добре.

Мінсі, побачивши, що «коромисло» не вдається більше ні до яких дій, каже:

— Ну досить, уже пізно, а тобі ще слід обійти інших. У мене тут є кілька жмень примітивних квіток, візьми собі.

Мінсі простягає руку й дістає з-під даху куреня купку примітивних квіток, віддає їх «коромислу». Той зважує їх у руці, дивиться на колір і каже:

— Тепер примітивні квітки нікому не потрібні. Ще й засмічені сухим листям. Залиш їх своїй дружині на ковдру з матрацом.

Мінсі відповідає:

— Годі виламуватися! Я ніколи не повірю, що кілограм примітивних квіток не вартий трьох груш і двох пачок сигарет.

«Коромисло» більше не наполягає, бере квіткі й кидає їх у корзину, потім каже, звертаючись до ковдри:

— Міцзи, я пішов, а ти не сумуй за мною. Завтра я ще прийду подивитися на тебе.

Мінсі каже:

— Ти ще тут?

Тільки тепер «коромисло» нахилиється, щоб пройти під трав'яним матом, і зникає в морозній ночі, повній зірок. Мінсі, накинувши одяг, виходить слідом. Він бачить, як ліхтарик «коромисла» пливе вздовж сухої борозни. Він дивиться далі, й бачить ще ліхтарики, що плывуть у далечині. Він згадує, як старі люди розказували про ліхтариків-бісів. Він прожив двадцять років, але не бачив, який вигляд мають такі ліхтарики. Однак старі люди розказували про них, ще й додавали, що ці бісики бігають саме по квіткових полях.

«Коромисло» стукав у свій цукерний гонг і співав «Зітхаю о п'ятій ранку».

Побачивши, що «коромисло» вже далеко, Мінсі повернувся в курінь. Міцзи ворушилася під ковдрою. Мінсі відкинув ковдру й сказав усередину: «Міцзи, вилазь, «коромисло» вже пішов». Міцзи не вилізла, а лише висунула свою білу руку й потягла до себе під ковдру Мінсі. Він спочатку просунув у

«кубельце» ноги й, намацавши в темряві подушку, трохи посидів на ній, потім скинув стьобанку й зіслизнув усередину, на дно «кубельця». Тут Міцзи раптом знизу підперла головою його в живіт, аж йому зробилося смішно. Мінсі відсторонив її, вона ж з удаваною байдужістю потягнулася й сказала:

— А мене підняти тобі слабо?

Мінсі нічого не сказав, натомість підважив Міцзи головою. Міцно тримаючись за його шию, Міцзи сказала:

— Ще переломиш мене!

Обличчя Мінсі приклеїлось до тіла Міцзи, і він аж завмер від здивування: Чорт! Хто б міг подумати, що тіло в неї таке гладеньке! Чому я тільки зараз це помітив? І Мінсі сильніше відчув незграбність своїх рук, обличчя, тіла... Однак Міцзи покотилася в «кубельце» з цим незграбним тілом Мінсі...

Тільки коли їм зробилося холодно, вони зрозуміли, що вже довго лежать без ковдри. Мінсі зігнувся, щоб дістати ковдру й підіткнути її, але Міцзи сказала:

— Не турбуйся з підтиканням, я вже йтиму.

Мінсі спитав:

— Прямо зараз?

— Ти ж уже стомився, то спи.

— Ти що, мене за слабака маєш?

— Слабак, не слабак, а що, сам не чуєш своїх позіхань?

Мінсі замовк. Міцзи швиденько в темряві надягла свої ватяні штани й стьобанку, намацала своє взуття, й присівши перед Мінсі, сказала:

— Ти спи, а я пішла.

Мінсі навіть не поворухнувся, тільки сказав:

— Надворі під сухою травою є заморські квітки, візьми сама. Забирай усі й не ходи до інших. Ти чула?

Міцзи такнула у відповідь, дістала з-під даху куреня свою порожню торбинку, яку сама ж туди й заткнула, і, нахилившись, відсунула трав'яний мат. Мінсі чув, як вона піднімає суху траву й забирає квітки.

Міцзи запхнула всі заморські квітки, що були в Мінсі під сухою травою, собі в торбинку, зав'язала її і з полегшенням присіла на квіткову борозенку випустити сечу. Шелестіння сечі по сухому квітковому листю розбудило й злякало Мінсі, він зрозумів, що Міцзи ще не пішла, тож накинув стьобанку і, зігнувшись, вийшов з куреня, через два кроки опинившись перед Міцзи. Вона піднялася з борозенки й відвернулася підперізуючись, при цьому спитала:

— Навіщо ти встав?

Мінсі відповів:

— Ще раз хотів попередити тебе, тільки ти не сердься. Не йди по інших куренях, швидше повертайся додому.

— Хіба я не пообіцяла?

— Я не чув.

— То в тебе поганий слух.

Міцзи закинула за плече торбинку розміром з камінець, наповнену бавовником-сирцем. Вона відчула, що «квітки», залишені для неї Мінсі, й справді мають солідну вагу.

Міцзи роззирнулася навколо і побачила, що ліхтарик-пухирець «коромисла» знову вигулькнув з одного з куренів, а його гонг почав видзвонювати свій ритм. Вона переступила кілька борозенок і опинилася на сухому міжрядді. Мінсі стежив за силуетом Міцзи і розумів, що вона рухається зовсім не в напрямку селища. Вона пройшла в тому напрямку лише маленький відгін, а потім повернулася й пішла навскоси назад. Мінсі подумав: вона не дотримала слова й пішла ще по куренях. Ну що ж, подивимось, чи залишу я тобі й завтра гарних квіток!

Назавтра, коли Міцзи прийшла, Мінсі запитав:

— Чому ти ніколи не дотримуєш слова? Ти ж казала, що повернешся до селища?

Міцзи відповіла:

— Я й повернулась.

— Годі тобі брехати! Ти пройшла тільки маленький відтинок, а потім навскоси повернулася. У скількох ти ще була?

— Хочеш послухати?

— Ні.

— Навіщо тоді питаєш?

— Маю спитати. Інакше як можу залишити тобі гарних квіток?

— І тобі не соромно згадувати ті кілька жмень заморських квіток? А ти не залишай їх мені, а візьми мене за дружину. Тоді мені вже не потрібні будуть твої квітки, ще й матимеш змогу бити мене досхочу.

Го

Го з батьком приїхали до Ста Хиж на ярмарок купувати квітки, оскільки батько Го тримає бавовняну крамничку. У цьому році Го виповнилося дванадцять, тож голова в нього вибрита, але на чолі залишене пасмо волосся⁴.

Квітковий ярмарок влаштовано на заїжджому дворі Маошена. Його основна будівля виходить фасадом прямо на вулицю, а за нею з трьох боків є ще складені з лимпачу менші будиночки, перед якими цілий рік напнуті навіси. Під кожним із них встановлено по два непофарбовані довгі столи. Постояльці й відвідувачі ярмарку тут їдять бобові паростки, загорнуті в млинці, і п'ють суп⁵. Продавці солоної віслючатини вправно розрізають її прямо під навісами й тут-таки продають. Є люди, які, придбавши м'ясо, складають його в позичену в Маошена мисочку, та ще й ідуть до нього по маринований часник. Маошен не тримає служків, він — сам собі й повар, і офіціант.

Фасад заїжджого двору Маошена вузький, зате задній дворик у ньому широкий — завбільшки в два му⁶ й оточений земляними стінами. У дворику цілий рік товчуться коні й корови, вони, та ще люди, труться об край паркану й натерли його до блиску. Тварини обгризли кору з кількох дерев айланту⁷, що ростуть біля стіни, але ті все одно сказано тягнуться вгору — тонкі й високі. Увечері тут багато людей, які чи то виводять, чи то заводять своїх коней, а вдень — тихо, і тільки в ярмаркові дні — галас. Квітковий ярмарок окуповує все. Власники бавовняних крамничок приїжджають з різних місць скуповувати квітки, а Маошену від того користь.

Батько Го роздивляється вервечку розкритих торбинок з квітками, торгується з продавцями. Він не поспішає купувати, чекає вигідного моменту. Такий момент настане, коли сонце буде на півдні: продавці квіток тоді всі поспішатимуть додому й відпускатимуть ціни.

Го допомагає батькові охороняти купку квіток. Поки що купили лише дві партії, тож купка ще маленька. Перед нею стримить стрижень кантора. Го сидить над купкою квіток і грається з гирками — піднімає гирку й кидає її в квітки. Коли гирка занурюється в купу квіток, Го слідом встромляє туди руку, щоб її знайти; знайшовши, знову піднімає й кидає всередину. Він щоразу кидає все з більшої висоти, а гирка щоразу занурюється все глибше.

Міцзи саме продає квітки. На ній коротка ллова стьобанка та чорні тонкі бавовняні штани, а на голові пов'язано білий махровий рушник. Міцзи не

⁴ Традиційна дитяча зачіска в старому Китаї.

⁵ У Китаї прийнято суп пити після їжі.

⁶ Му — китайська міра площі, 1 му дорівнює 0,067 га.

⁷ Айлант — дерево порядку рувових сімейства *сімарубових*; швидкоросле, схоже на ясен; вважається символом довголіття в Китаї.

пов'язала строкатого рушника, щоб не виглядати селючкою. На обох кінцях її рушника є червоні написи. На одному кінці — ієрогліфами: «Достойній людині — благополуччя», а на іншому — англійською й дрібним шрифтом: «Good morning». Тут усі носять такі рушники, але ніхто не заглиблюється в зміст цих двох рядків. Однак люди вдають, що вивчають рушник Міцзи. А Міцзи знає, що вони дивляться не на рушник, а на неї.

Щоразу, коли Міцзи йде продавати квітки, Баоцзюй пропонує їй забрати й ті, що на веранді біля чану з водою. Однак Міцзи цього не робить. Вона піклується тільки про себе й про свої заощадження, а ті квітки, що на веранді, вона залишає Баоцзюю, — як платню батькові за те, що сидить у нього на ший. Навіть коли цієї платні недостатньо і Міцзи доводиться виділяти ще, вона все одно відкладає собі про запас. Ходячи по куренях, вона думає про майбутнє, про те, що їй треба шукати чоловіка, народжувати йому дітей, вона не хоче прийти до нього в родину без нічого, захопивши тільки свій голодний рот.

Торбинка квіток у Баоцзюя маленька, він стоїть із нею аж у самому кінці рядів.

Батько Го пройшов повз Міцзи вже кілька разів, але не звернув уваги ні на її торбинку, ні на її рушник. Міцзи увіп'ялася в нього очима й думає: ти ба, вдає великого цабе, а сам лише бавовняний крамар. Знаю я твої замисли: ходиш мимо, щоб на мене подивитися.

Міцзи здалеку побачила, що батько Го учепився за квітки одного з господарів і збиває на них ціну. Міцзи вгадувала, що збиває люто. Однак урешті цей господар пішов за батьком Го з торбинкою квітів, щоб отримати свої гроші.

Не знати після якого разу, що батько Го проходив повз Міцзи, вона нарешті не витримала й сама покликала його. Вона сказала:

— Гей, я кричу-розриваюся «купуйте квітки», а ти тільки ходиш мимо! Не боїшся черевики до дірок стерти?

Батько Го зупинився й сказав:

— Від твоїх квіток мені зиску не буде.

Міцзи запитала:

— Кому зиску не буде?

— Мені, бо за що куплю їх, за те й продам.

Міцзи знов запитала:

— Хіба ж це не зиск?

Батько Го розсміявся й пішов далі. Міцзи відчула насмішку. Вона думала, як поводитиметься, коли цей чоловік знову підійде. Їй здавалося, що сонце котиться дуже повільно і день тягнеться дуже повільно.

Батько Го підійшов знову, цього разу Міцзи вже його не кликала, а навмисне відвернулася, й напис «Good morning» опинився в нього перед очима. Він звернув увагу на цей напис. У нього на голові теж був подібний рушник, проте він ніколи не звертав увагу, що на ньому є напис, однак тепер цей напис з'явився перед його очима. Він обмірковував, на що схожий цей рядок літер, і подумав, що на стоніжку. Справді, ніби стоніжка повзе.

Або схожий на змію.

Ні, все ж схожий на стоніжку.

Міцзи відчула, що покупець дивиться на її силует, рвучко обернулася й сказала:

— Ну що, находився, зголоднів, ходімо поїмо млинців і вип'ємо супу біля входу. За мій рахунок!

Батько Го почервонів, чи то від того, що нишком розглядався на її рушник, чи то від того, що Міцзи запросила його їсти млинці. Спочатку він планував зупинитися, планував бути уважнішим до Міцзи, однак після її слів він не одразу знайшовся, що сказати. Подумавши трохи, він запустив руку в торбинку Міцзи, щоб забрати квітки. Але Міцзи сказала:

— Гей-гей, не чіпай, не чіпай, не продається!

Батько Го розпрявився, вийняв назад руку і, не наважуючись прямо подивитися на Міцзи, сказав:

— Якщо не продається, навіщо виставлено? Якщо виставлене — можна дивитися.

Міцзи сказала:

— Кажу тобі — не продається, значить — не продається.

Батько Го спитав:

— Чи квітки в тебе і в інших — дві великі різниці?

Міцзи відповіла:

— Три різниці.

— Хоч і чотири різниці, я все одно можу подивитись.

Він поглянув на Міцзи; вона саме пильно дивилась на нього. Однак вона не сердилась, ніби її й не образили. Батько Го подумав: «Виявляється, ти вже давно дивишся на мене. Хочеш мені щось сказати? Я сказав "дві різниці" зовсім не в тому смислі, ти, очевидно, щось додумала з цими трьома й чотирма різницями, піймавши мене на слові. Квітки, однак, не працею тобі дісталися. Але я їх візьму». Батько Го знову зробив спробу забрати квітки, але Міцзи сказала:

— Нащо ще мадаєш?

Батько Го відсмикнув руку, поляскав по квітках і сказав:

— Я беру.

Міцзи відповіла:

— А в мене спитати, чи я продаю, чи ні? Що, я не можу не продавати?

Батько Го відповів:

— Я ж даю гарну ціну! Чому ж не продаєш?

— Хоч і жеребця золотого мені даси, — й не сподівайся, що забереш мої квітки.

Батько Го відповів:

— Щось ти ведеш все далі й далі від справи...

— Хочеш знати чому?

Батько Го не міг вгадати намірів Міцзи, тож проковтнув її слова як образу. Він подивився на Міцзи, однак, не побачивши нічого, зібрався йти.

Проте Міцзи, щойно він відійшов, покликала його:

— Повертайся.

Батько Го зупинився, сказав:

— Що ще?

— Чому не забираєш свої квітки?

— Ти ж сказала, що не продаєш? Чи в тебе сім п'ятниць на тиждень?

Міцзи сказала:

— Якщо не продаю, то навіщо б тут стояла? Аж ноги затерпли.

Батько Го сказав:

— Тоді неси сюди.

— Однак ціну ще не названо.

Батько Го підняв полу куртки й узяв Міцзи за руку, а коли їхні руки зустрілися, сказав:

— Це — до п'яти, а це — до десяти.

Річ у тім, що коли тут продають квітки чи худобу, то або домовляються на словах, або торгуються на мигах. Тож те, що Батько Го потягнув Міцзи за руку, не було чимось неприйнятним, однак він ще й затримав її руку в своїй. Міцзи подумала, що така ціна не маленька, однак сказала:

— Вважай, що даром тобі віддаю.

Батько Го сказав:

— Ще досі не несеш?

Міцзи запитала:

— А хто повинен нести?

— Ти повинна.

— А я не підніму.

Батько Го подивився на Міцзи, потім підняв її торбинку.

Усі продавці почали сміятися з такої торгівлі.

Батько Го пішов до своєї купи, несучи на плечі торбинку Міцзи. Приніс, поставив її на землю, поряд з іншими торбинками, й обтрусив свої штани. Міцзи йшла позаду, зачіпаючи торбинки інших своїми схожими на пісковий годинник холошами легких бавовняних штанів.

Батько Го поставив торбинку на землю й зачепив її великим кроком кантора, потім зважив, розкрив і викинув на свою купу квіток. Купа збільшилась. Батько Го дав Міцзи гроші, щоб вона порахувала, а Го в цей час підняв угору розпушені квітки і, вказуючи на них, сказав батькові:

— Та, дивись!

Міцзи знала, на що вказує Го батькові, тому, ляснувши його по руді, сказала:

— Нема чого там дивитись.

Батько Го навмання витягнув з купи жменю квіток і, посміхаючись, сказав:

— Змішані!

Міцзи сказала:

— Змішані? Чи це теж не квітки?! Давай я ще принесу тобі торбинку гарних.

Міцзи засунула в кишеню старі купюри й побігла шукати Баоцзюя, по дорозі думаючи про те, що його квітки не в належному стані: на купі сніжно-білих квіток господарів, вони, ніби навмисно, будуть присоромлювати її — заморські перемішані з примітивними, а ще й шматок бузкових, розміром з голову людини.

Баоцзюй ще не продав своїх квіток. Міцзи підхопила їх на плече й примусила батька Го їх зважити. Батько Го не міг їй протистояти, тож Міцзи, ніби вихор, викинула квітки Баоцзюя також на купу. Го знову вказав батькові на купу квіток, батько Го знову навмання витягнув жменю квіток і здивовано спитав:

— Чому це вони мокрі й усі в глині?

Цяо й Маленька Смердючка

Згодом Міцзи знайшла собі в цьому ж селищі одного вдівця й переїхала зі своїми заощадженнями зі східного кінця селища на західний. Вона більше не ходила по курнях, а всім серцем хотіла народити чоловікові дітей. Однак перші роки це не виходило. Чоловік казав їй, що це через те, що вона ходила по курнях, однак не бив її. Міцзи відповідала:

— Я щось не чула, щоб так казали! Я там нічого не втратила.

Через кілька років у неї все ж народилася донька, яку назвали Маленькою Смердючкою⁸. Дівчинка не вдалася в матір: у неї були маленькі носик і оченятка, і вона любила гратися з дівчатками, старшими від неї, любила слухати історії, які розповідали старші, а в десять років вона почала дружити з п'ятнадцятирічною Цяо.

У родини Цяо був великий двір, на якому скрізь росли фінікові дерева. Діти під тими деревами грали в лицарів чи в доньки-матері, стрибали в класики. Цяо не любила гратися, їй подобалося дивитись на дітей здалеку й мрі-

⁸ У Китаї існувала практика давати дітям неблагозвучні імена, вважалося, що таке ім'я відштовхне від дитини злі сили. Крім того, ім'я могли давати за обставинами народження, тоді ім'я дівчинки вказує на те, що при народженні вона справді мала неприємний запах.

кувати про щось своє: наприклад, як бджоли завмирають на квітках фініка збираючи пилок, як горобці сваряться, як кури паруються тощо..., вона про все це думала. Одного разу в них захворіла курка, й батьки Цяо зарізали її, обскубли й розібрали, а Цяо нишком дивилася на клоаку курки. Вона думала: дивно, що і в півня, і в курки вони однакові, чому ж вони тоді діляться на півнів і курок? Це не схоже ні на людей, ні на собак, ні на корів, баранів, ослів, коней. Усіх цих тварин Цяо вже раніше обстежила.

Цяо любила думати, тому швидко росла. У неї дуже рано з'явилися груди, змінилися стегна, талія очевидно потоншала, ніби й справді від думання. Діти, які стрибали в класики й грали в лицарів, відчували, що Цяо гарна. Цяо також знала, що вигідно виділяється на тлі інших: її чорні очі під тонкими бровами завжди блищали, личко було рожеве, навіть зуби були помітно білими.

Маленька Смердючка тому хотіла дружити з Цяо, що сподівалася й сама стати такою ж гарною, коли виросте. Вона ламала голову над тим, чому її мати, Міцзи, не назвала її Цяо, а дала їй таке немилозвучне ім'я — Маленька Смердючка?

Усі знали, що Цяо любить думати. Одного разу, коли її батьки пішли на квіткові поля рвати бур'ян, Цяо, думаючи про щось своє, теж десь пішла, замкнувши двері. Діти, дивлячись з-за паркану на зачинені стулки дверей, питали: а де це Цяо? Де ж поділася Цяо? Проте ніхто не міг їм цього сказати. Маленька Смердючка могла, проте вона теж десь поділася.

А Цяо вже давно потягнула Маленьку Смердючку на східний кінець селища. Там нещодавно відкрилася недільна школа, тож щонеділі один іноземний пастор з Асамблеї Бога⁹ приїжджав з міста до Ста Хиж, долаючи велосипедом вісім лі¹⁰. Цього пастора звали Бедсон, і спочатку він проповідував дорослим, а потім почав навчати групу дітей різного віку, змушуючи їх вчити напам'ять крилаті вирази із Святого Письма. То були фрази з Нового Заповіту, надруковані на сріблястих картках розміром з пачку сигарет. З одного боку таких карток був напис, а з іншого — малюнок, на якому зображувалися чоловіки й жінки — іноземці, — у вільному й широкому одязі. Усі жінки були гарними, з білою шкірою, а в деяких були напівоголені груди. Бедсон задавав дітям вивчити напам'ять фразу вгорі картки, а в кого це виходило, той отримував нову. Тож діти називали недільну школу «вивченням карток».

Цяо теж ходила до недільної школи вивчати картки. Насправді, вона вчила напам'ять фразу на зворотному боці картки тільки заради картинки на титульній стороні. Вона не дуже замислювалася над тим, що означає фраза з Святого Письма «так бо Бог полюбив світ, що віддав йому Сина Свого Однородженого», і не вважала такою вже важливою думку про те, що «блаженні злиденні духом», вона тільки милувалася заморськими картинками на титульному боці. Повернувшись додому, вона ховала отриману заморську картинку під подушку й виймала її звідти тільки коли залишалася вдома вдвох з Маленькою Смердючкою. І тільки одного разу фраза на зворотному боці привернула увагу Цяо — у ній йшлося про те, що люди, які чинитимуть перелюб, потраплять до пекла. На титульній сторінці цієї картки зображувалися муки, які терплять у пеклі люди, що чинили перелюб: хтось смажить на сковороді в олії, а когось розпилюють пилюкою.

Маленька Смердючка також запам'ятала, що Бедсон, навчаючи, говорив про перелюб, тому, повертаючись із недільної школи, вона всю дорогу намагалася з'ясувати в Цяо, що таке перелюб. Але та чомусь тільки давала їй по потилиці при згадці про це, чим зовсім спантеличила її. Вдома Цяо спо-

⁹ Асамблея Бога — організація, утворена в США в 1914 р. частиною церков п'ятидесятників.

¹⁰ Лі — китайська міра відстані, 1 лі = 500 м.

чатку привітно запросила Маленьку Смердючку на лежанку, але там затисла її в куток, на купу примітивних квіток, і сказала:

— А тепер кричи це слово хоч і на всю вулицю, все одно тебе ніхто не почує.

Маленька Смердючка здивувалася:

— Так воно ж на картці написано?

Цяо відповіла:

— Те, що на картці написано, теж не обов'язково всім можна слухати.

Маленька Смердючка наполягала:

— Так і Бедсон казав його, ще й змушував усіх напам'ять вчити!

Цяо не здавалася:

— Бедсону можна. Він же пастир.

Маленька Смердючка стояла на своєму:

— Якщо Бедсону можна казати, значить і нам можна. Перелюб, перелюб, перелюб!

Тоді Цяо сказала:

— Ну добре. Якщо ти ще раз це скажеш, подивимось, чи візьму я тебе наступного разу до школи.

Коли Маленька Смердючка почула, що Цяо може не взяти її до недільної школи, вона, випроставшись, сіла на купі квіток й швидко сказала:

— Цяо, я більше не буду.

Цяо сказала:

— Це вже краще. Ти хоч знаєш, що таке перелюб?

Маленька Смердючка сказала:

— Ну то скажи мені.

— Добре, я скажу тобі, але по секрету. Ти питаєш, що значить це слово? Це ... Спершу лягай ближче, тоді я тобі скажу.

Маленька Смердючка знову лягла в купу квіток і притислася до Цяо. Цяо сказала:

— Підстав ближче своє вухо.

Маленька Смердючка підставила вухо, і Цяо видихнула таке:

— Я розкрию тобі цей секрет, але ти нікому іншому не переповідай. Якщо я дізнаюся, що ти видала секрет, то заципаю тебе.

Маленька Смердючка сказала:

— Я нікому не скажу.

Тоді Цяо сказала:

— Слухай: перелюб — це парування.

Маленька Смердючка перепитала:

— У собак парування?

Цяо відповіла:

— Ні, не в собак.

— Тоді в курей?

— І не в курей.

— У корів?

— Ні.

— А в свиней?

— Також ні.

— Тоді в кіз, ослів, мулів?

— Ні, зовсім не в них. Ти краще не питай.

Маленька Смердючка сказала:

— Якщо не в них, то хто ж іще в світі може паруватися?

Цяо сказала:

— Ти все одно не відгадаєш, і не намагайся. Слухай: йдеться про людей!

Почувши, що йдеться про людей, Маленька Смердючка розгубилася:

— А що, і люди паруються?

Цяо відповіла:

— Звичайно. Чоловіки з жінками паруються. Не віриш, іди додому, спитай в матері.

— Вона мене битиме.

Цяо відповіла:

— Ну тоді не питай. Все одно йдеться не про твоїх батька й матір, а про інших.

Маленька Смердючка запитала:

— Про кого — інших?

Цяо сказала:

— Про коханців і коханок. Зрозуміла?

Цяо, Маленька Смердючка й Лаою

Лаою одягнений у білу тонку сорочку й бурі штани. Він стоїть за земляним парканом двору Цяо й вимірює поглядом фінікові дерева в дворі. Він бачить, що на багатьох плодах уже почервоніли «вічка», і згадує, що дорослі часто кажуть: «15 липня червоніють вічка, 15 серпня труси стовбур». Зараз саме липень, і в Лаою аж голова спітніла, а біла сорочка прилипла до тіла.

Лаою — двоюрідний брат Мінсі, остання дитина в родині. Мінсі за віком — ровесник батька Лаою, однак останній працює в місті директором школи, викладає літературу й географію, знає гами, вміє покласти слова на ноти: «пшеницю вже скосили, і боби зібрали...». Він товаришує з Бедсоном і наполягає, щоб віряни з пієтетом ставилися до Бога, а діти були старанними, сам, проте, релігію не сповідує. На прохання Бедсона він написав пісню для недільної школи:

*Тіло танцює, співаю нових пісень,
Слаблю красу Духа живого.
Він рису й дров¹¹ дає на щодень,
Аби вчитися була змога.*

Батько Лаою вчив його люб'язності: не дозволяв йому їсти куплені на ярмарку зацукровані фрукти та солоне віслуче м'ясо, не дозволяв йому купувати розрізані кавуни, і не дозволяв брити голову в вуличних перукарів-коромисел¹², а брав його до перукарні в місто, де йому робили проділ. Одяг Лаою також носив набагато стриманіше, ніж інші, — груди не розхристані, холоші не підкочені, тим більше не оголені плечі. Лаою відчував себе дорослим, хоча йому й було лише 10 років.

Зазвичай Лаою боявся виходити на люди, боявся, що інші діти кидатимуть у нього грудками землі. Тож коли в нього не було інших справ, він сам один ішов у квіткові поля на прогулянку. На прогулянці Лаою перевіряв стан квіток усього селища — вимірював висоту стебел саморобною «лінійкою», зробленою з розчахнутого навпіл стебла бамбука. Він бачив, що так робили люди з міського «Комітету з розвитку бавовництва»: вони вимірювали висоту стебла бавовнику і записували дані. Він не знав, навіщо так робити, але також вимірював і записував. У Комітеті з розвитку бавовництва було два японці, які носили західні костюми, схожі на такий, який був у Бедсона.

Одного разу, перевіряючи на прогулянці стан квіток, Лаою зустрів Маленьку Смердючку, і вона запитала в нього, навіщо він вимірює ще зелені

¹¹ Словосполученням «рис і дрова» замінили при перекладі християнських текстів вираз «хліб наш насущний».

¹² У Китаї поч. ХХ ст. більшість перукарів часто не мали постійних місць для роботи, тож ходили по вулицях із усім своїм реманентом (який носили на коромислах) у пошуках заробітку.

стебла бавовнику. Лаою подивися на неї, однак ніяк не зауважив. Маленька Смердючка тоді сказала:

— Воно й видно, що ти тільки за іншими повторюєш. І що з того?

Лаою поклав папірця й «лінійку» до кишені й пішов собі. Але Маленька Смердючка сказала йому вслід:

— Ти ба який! Ніби й сам скоро замірником стане.

Але Лаою вже був далеко. Він ішов по самісінькій межі поля, засунувши обидві руки в кишені. Маленька Смердючка подумала, що він пихатий і трохи горбань.

Лаою не зауважував Маленьку Смердючку, бо йому не подобалося, що вона завжди приходиться до Цяо. Лаою називав Цяо двоюрідною тіткою, хоча справжнього ступеня родинного зв'язку з нею він не знав, проте здогадувався, що той не близький. Адже чому тоді квітковим полям його родини кінця-краю не видно, і його брату Мінсі доводиться їх сторожувати, а квіткові поля родини Цяо завбільшки тільки з їхні ж два двори? Чому тоді в родині Лаою цілий рік їдять галушки з рисової січки, а в родині Цяо ще до приходу весни починають їсти овочеві фрикадельки? Однак Лаою подобалась Цяо, а якщо йому подобалась Цяо, то тим більше не подобалась Маленька Смердючка. Коли Цяо вела його до недільної школи, він соромився, однак йому не подобалося, що й Маленька Смердючка йде з Цяо.

Лаою дивився через паркан на фінікові дерева й слухав, чи є хтось у дворі. Тільки переконавшись, що нікого немає, він прочинив хвіртку. Він не робить так, як інші — хоч і хвіртка є, але навмисне перелізають через паркан. Він зайшов через хвіртку.

Увійшовши в двір, Лаою більше не дивиться на фініки, а дивиться на товстий шар квіток туни¹³, що вкриває землю. Квітки туни саме опали; вони схожі на маленькі зірочки, трохи більші за рисове зерня, мають пелюстки й високу серединку; запах у них змішаний — вони й трохи смердючі, й трохи пахучі. Серед усіх ротових найбільш смердючими є квітки айланту, як на подвір'ї в Маошена. Однак буває ще й цедрела¹⁴ запашна, й туна істівна. У родині Цяо вирощували туну істівну, що була не надто запашною. Весною мати Цяо приносила матері Лаою ніжні паростки туни, і вони їх з'їли, хоч і не запашні. Деревина в туни м'яка, тож вона росте швидше за всі ротові. Дерево на подвір'ї Цяо переросло й будинок, і фінікові дерева й софору; його стовбур і гілки тяглися до неба, ніби запашні палички в храмах, запалені Небу. Мало хто міг вилізти на самісіньку верхівку цього дерева. А Маленька Смердючка могла.

Лаою присів навпочіпки під туною, підібрав жменю квіток і почав пересипати їх з однієї руки в іншу — зірочки замиготіли. Він безперешкодно втягував носом приємний запах разом з неприємним, і йому подобався цей запах.

Коли Лаою перебирав квіти, Цяо стояла в нього за спиною. Коли вона заговорила, Лаою аж злякався від несподіванки.

Цяо сказала:

— Лаою, ти увесь спітнів. Ходи сюди, я тебе обітру.

Лаою висипав на землю квітки туни і, повернувшись, подивився на Цяо. Вона теж була високою. Цяо підтягнула до себе Лаою, й почала витирати йому піт полою свого одягу. Лаою ледь-ледь діставав Цяо до грудей. Поки Цяо витирала йому піт, він відчув запах її поту. Він думав, що піт Цяо набагато запашніший від його поту. І він одразу ж забув про запах квіток туни.

Витерши піт Лаою, Цяо опустила полу і зробила йому проділ. Лаою не хотів, щоб інші звертали увагу на його проділ, він не хотів чимось вирізнитися

¹³ Туна — дерево порядку *рутових* сімейства *мелієвих*.

¹⁴ Цедрела — дерево порядку *рутових* сімейства *мелієвих*.

серед інших. Однак Цяо завжди розділяла йому волосся. Лаою знав, що Цяо не гидує ним, навпаки, завжди вмовляє його не зрівнювати волосся. Він уже кілька разів хотів його зрівняти, але завжди згадував слова Цяо і полишав цю ідею. Думав, хай залишається, якщо Цяо так подобається. Лаою знав, що Цяо — його двоюрідна тітка, однак не називав її так, а називав по імені.

Розділивши Лаою волосся на проділ, Цяо запитала його:

— Ти не ходив запам'ятовувати картинки?

Лаою відповів:

— Ні.

— Чому? Цього разу картинка була несхожа на інші.

— Чим не схожа?

— На ній намальовано пекло. Це — так страшно!

А Маленька Смердючка в цей час була в кімнаті. Вона знала, що Лаою недолюблює її, тож не наважувалася й дихати. Однак коли Цяо й Лаою почали говорити, вона вийшла з кімнати і встряла в розмову, допомагаючи Цяо розповісти про картинку:

— На картинці намальовано, як смажать і розпилюють людей, що займалися перелюбом.

Лаою скосив на Маленьку Смердючку очі й спитав:

— Займалися чим?

Маленька Смердючка повторила:

— Займалися перелюбом. Хто не ходив учити карток, навіть що таке перелюб не знає.

Цяо відштовхнула Маленьку Смердючку й сказала:

— Добре, добре, тебе ніхто за язик не тягне. Ми й так знаємо, що в тебе він за зубами не держиться.

Відштовхнувши Маленьку Смердючку подалі, Цяо сказала до Лаою:

— Ходімо, я покажу тобі картинку.

І Цяо повела Лаою в кімнату дивитись картинку, а Маленька Смердючка пішла за ними слідом. Цяо запропонувала Лаою залізити на лежанку, однак він відмовився. Тоді Цяо підхопила його за пахви, а Маленька Смердючка, скориставшись моментом, закинула його ноги на лежанку. Лаою сказав:

— Я би спочатку зняв черевики!

Лаою відмовився залазити на лежанку тому, що соромився своїх драних черевиків. Адже поки люди не залазять на лежанку, ніхто не звертає уваги на черевики один одного, але коли піднімають ногу, щоб залізити на лежанку, стає видно, в кого черевики гарні, а в кого погані. А в Лаою, хоча одяг завжди був чистий, носки черевиків — у дірках. Його мати казала, що в нього великий палець швидко росте, тож вони й протираються. А нових не нашієшся. Коли Цяо й Маленька Смердючка підсадили Лаою на лежанку, вони закинули йому ноги, тож він скористався моментом і стягнув черевики, а потім закинув їх подалі.

Лаою нетерпілося подивитись нові картинки, які вивчила Цяо, тож вона витягла з-під подушки одну з них і дала йому. Він спочатку роздивився картинку на передньому боці, а потім перегорнув і почав читати вислів на звороті. Однак це йому не вдавалося, він навіть забув те слово, яке Маленька Смердючка щойно сказала в дворі. Тож він запитав його в Цяо, але вона наблизилася до нього своє обличчя й пошепки сказала:

— Я скажу це тобі по секрету.

Вона відсунулася від Маленької Смердючки й потягла Лаою в куток лежанки, а там сказала йому на вухо те слово. Маленька Смердючка з цього боку лежанки відразу ж зарепетувала:

— Гей-гей! Ви подивіться-но, дівка з парубком шепочуться!

Цяо сказала їй:

— І що, як шепочуться?

Маленька Смердючка випалила:

— Дівка з парубком гуляли, через поруччя стрибали, поруччя було високе, і вони пом'яли боки!

Лаою сказав:

— А ти сама тільки й бігаєш за парубками, щоб пошепотітися.

Тоді Цяо сказала:

— Ну добре, досить сперечатися, давайте втрюх у щось пограємось. Смердючко, піди замкни двері.

Маленька Смердючка запитала:

— А чому я, а не він?

Цяо відповіла:

— Йому можна, а ти якщо не підеш, то тебе в гру не візьмемо.

Маленька Смердючка похапцем підвелася й сказала:

— Я вже йду!

І, не взуваючи черевиків, вона зістрибнула з лежанки, щоб замкнути двері.

Цяо, Маленька Смердючка й Лаою

Маленька Смердючка знову піднялася на лежанку, а Цяо запитала її та Лаою:

— Ну кажіть, у що будемо грати.

Маленька Смердючка, вирвавши ініціативу, сказала:

— У продавця квіток, щойно зібраних.

Цяо не казала нічого, а дивилась на Лаою. Той теж мовчав, намурмосившись на Маленьку Смердючку за те, що завжди лізе вперед¹⁵. Цяо сказала:

— Ну добре, спочатку можна пограти й у продавців квіток. Давайте так: Ми з Лаою будемо продавці, а Маленька Смердючка — покупець.

Однак Маленька Смердючка перебила її:

— Ні, продають завжди жінки, а чоловіки — купують.

Цяо сказала:

— Ну добре. Можна й так.

Маленька Смердючка швиденько поробила клунки з кількох шматків старої полотнини, в які посклала примітивні квітки, що лежали в кутку лежанки, а потім виставила ці клунки в рядочок на циновці. Цяо, побачивши, що Маленька Смердючка вже відкрила «квітковий ярмарок», пересіла до неї, щоб разом бути «продавцями». Лаою босоніж ходив по циновці, «купуючи» квітки. Маленька Смердючка хотіла «продати» подорожче, ще й змусила Лаою просунути руку їй під полу й торгуватися на мигах. А коли Лаою таки просунув руку й почав з нею торгуватися, вона ще й зауважила йому, що він це робить неправильно. Вона почала виправляти жести Лаою, приказуючи:

— Дев'ять — гачок, вісім — розвилка, сім — дрібка¹⁶. Не віриш — спитай у Цяо.

Цяо підтвердила:

— Так, дев'ять — гачок, вісім — розвилка, сім — дрібка.

Цяо запропонувала Лаою простягнути руку її під полу, щоб показати ці жести, і Лаою відчув, що рука у Цяо гаряча, а долоня — мокра від поту. Тильна сторона долоні Лаою терлася об пасок штанів Цяо.

Маленька Смердючка була незговірливим продавцем, а Цяо одразу погодилася на ціну Лаою й дозволила йому забрати квітки. Він облишив квітки Маленької Смердючки, а забрав клунки Цяо й висипав квітки з них на купу.

¹⁵ За нормами поведінки тих часів жінка повинна була поступатися ініціативою чоловікові.

¹⁶ Прийняті в Китаї жести для лічби до 10 на пальцях однієї руки.

Спостерігаючи за тим, як Лаою несе квітки, Цяо відчула, що ця гра нецікава.

Тільки ближче до обіду, коли сонце обійшло фінікові дерева, його проміння дісталось паперових фіранок на вікнах і висвітило на них тіні від листя. З'явилися й тіні кількох горобців, які саме стрибали на тоненьких гілочках.

Цяо сказала:

— Ну досить, вже не будемо грати в продавців квіток. Подивіться, чим займаються горобці.

Маленька Смердючка сказала:

— Сваряться.

Але Цяо перепитала:

— Тільки сваряться? Подивись іще раз, уважно, а тоді кажи.

На фіранці були 4 тіні, дві з них справді сварилися; а інші дві саме парувалися: самець скуб самку за голову, встромивши свої кігтики їй у спину, і ніяк не злавив з неї. Коли тій вдалося вирватися й утекти, самець все одно переслідував її. Маленька Смердючка й Лаою бачили це дуже чітко. Маленька Смердючка сказала:

— Це ж і є парування, але ще не спарувалися, якби вже, то самець би не гнався за самкою.

Лаою сказав:

— І не соромно таке казати? Срамота!

Лаою копнув клунки Маленької Смердючки, ще й хотів ударити її. Але Цяо втримала його й сказала:

— Лаою, не галасуй, вона ж правду каже. Однак давайте ще пограємо.

Маленька Смердючка рвучко обернулася й сказала:

— Ще пограємо? В продавця?

Цяо сказала:

— Ми ж уже домовилися грати в іншу гру.

Маленька Смердючка сказала:

— Ну, тоді цього разу ти кажи, а я мовчатиму.

Цяо відповіла:

— І скажу. Тільки кожному з вас по черзі.

Маленька Смердючка запитала:

— Чому саме по черзі?

Цяо відповіла:

— А це вже не твоя справа.

Маленька Смердючка сказала:

— Тоді мені першій кажи!

Цяо погодилась:

— Добре, тобі так тобі.

Цяо вмостилася на купі квіток, чекаючи на Маленьку Смердючку, яка, обминувши Лаою, також розтяглася на купі й підставила Цяо своє вухо. Цяо наблизилася й щось тихо проказала їй. Маленька Смердючка, слухаючи її, водночас косилася на Лаою. Цяо говорила пошепки досить довго, а потім сказала вже голосно:

— Ти спочатку йди будувати хату й зроби в ній лежанку.

Маленька Смердючка підвелася, знову обминула Лаою й почала перетягувати з підлоги подушки та клунки, щоб збудувати «хатку».

Цяо ж прикликала Лаою. Він також розтягнувся на купі квіток і підставив своє вухо до губів Цяо. Вона сказала йому те саме, що й Маленькій Смердючці, не очікуючи, що він раптом почервоніє й спробує втекти. Тож Цяо довелося схопити його за шкірку, щоб затримати. Вона сказала:

— Куди ж ти тікаєш? Я ще не все сказала. Ми ж тільки будемо вдавати вसे!

Лаою сказав:

— Навіть вдавати я не буду.

Цяо трохи подумала, потім сказала:

— Є ще дещо. Підставляй вухо, щоб навіть Смердючка не чула.

Цяо знову щось зашепотіла Лаою. Маленька Смердючка, помітивши, що Цяо довше говорить з ним, відразу ж скривилася:

— Я не буду ватиму хату, поки ви щось приховуєте від мене!

Цяо сказала:

— Я сказала тобі все, що треба. Він же хлопець і робитиме не те, що ми.

Ці слова заспокоїли Маленьку Смердючку, тож вона пішла добудувувати «хату». Невідомо, що ще Цяо сказала Лаою, однак він більше не тікав. Хоча й був червоним. Цяо сказала:

— Лаою, не соромся, це ж наше життя. Як дорослі живуть, так і ми житимемо. Що вони роблять, те й ми робитимемо. Усі ж стають дорослими.

Лаою подумав і зрозумів, що вона має рацію, тож пішов разом з Маленькою Смердючкою добудувувати «хату».

Цяо теж почала будувати свої «хату» й «лежанку». Оскільки Маленька Смердючка забрала в неї подушки, то їй довелося висмикнути собі пасмо примітивних квіток і зсувати собі «паркан» з них. Єдину щілину в ньому — «ворота» — вона загородила клунками, а потім рівненько склала ковдру в кілька шарів, зробивши лежанку. Маленька Смердючка також робила лежанку з ковдри.

Тепер на справжній лежанці в будинку Цяо з'явилося два подвір'я й дві родини, які були розділені дорогою. Маленька Смердючка ще притулила до своїх «воріт» віник, сказавши:

— Це — цедрела.

Оскільки ім'я Маленької Смердючки було пов'язане з запахом, вона хотіла, щоб на її «подвір'ї» росла пахуча цедрела. Вона також узяла мірку для рису й встановила її біля «воріт» Цяо, пояснивши їй:

— Це — конов'язь. Біля наших воріт буде рости цедрела, а біля ваших буде конов'язь.

Цяо сказала:

— Гаразд. Коли я крикну «раз, два», ми піднімаємо голови й гра починається. Усе робимо, як я розказала, а хто буде порушувати правила, той або вийде з гри, або з тим ніколи більше не будемо грати.

Маленька Смердючка знала, для кого були сказані ці слова — для Лаою, тож вона зраділа, що Цяо сувора до нього.

Цяо тим часом запитала:

— Усі почули?

Маленька Смердючка відповіла:

— Почули.

Лаою теж сказав:

— Почули.

Цяо тоді продовжила:

— Ну й добре. Тоді засуваємо ворота. Я теж іду до себе.

І Цяо підсунула клунки, загородивши ними свої «ворота». Однак Маленька Смердючка не стала засувати свої ворота сама, а наказала це зробити Лаою. Лаою почав сперечатися:

— А чому не ти? Я бачив, що завжди жінки засувають ворота.

Маленька Смердючка заперечила:

— То ти не додивився, що в тих жінок чоловіків немає вдома.

Цяо швидко додала з свого «подвір'я»:

— Лаою, ти повинен зачинити. Маленька Смердючка правильно говорить — якщо чоловік удома, він повинен засувати ворота.

Тоді Лаою, наслідуючи Цяо, підсунув свої клунки й міцно «зачинив ворота».

Зачинивши ворота, Цяо всілася на свою «лежанку», підібгавши ноги, й почала «прясти» — вона качала правою рукою, а лівою вдавала, що тягне нитку, тож обидві її руки швидко снували перед грудьми.

Лаою, зачинивши «ворота», присів у кутку, вдаючи, що розпалює люльку. Він знав, що кресало слід тримати в правій руді, а кремінні і трут — у лівій. Він кресав, кресав, але не міг розпалити. Тільки даром тримав у роті паличку, яка правила йому за люльку.

Маленька Смердючка тим часом роздяглася і вместилася на «лежанку», обмахуючи себе віялом (за віяло їй правила устілка для взуття).

Усе робилося згідно з вказівками Цяо.

Маленька Смердючка повернулася на інший бік, позіхнула й покликала Лаою:

— Пізно вже. Йди спати. Тільки масло розходуєш.

— Хто розходує? Ми ж не запалювали світло!

Маленька Смердючка рвучко сіла й сказала:

— Ми ж це все вдаємо, не можна говорити абищо.

Лаою подивився на Цяо, яка «пряла» в сусідньому дворі, згадав її попередження й сказав до Маленької Смердючки:

— Гаразд. Починай спочатку.

Та повторила розпорядження Цяо.

Потім вона знову сказала:

— Пізно вже. Йди спати. Тільки масло розходуєш.

Лаою «вибив люльку» об землю й сказав:

— Угу, зараз іду.

Він підвівся, «задув» лампу, глибоко зітхнув, відвернувшись убік, і почав до «лежанки». Сівши на краєчок, він зняв свою сорочку, закинув ноги на лежанку і, підтягнувши їх до себе, сів біля Маленької Смердючки, все ще зітхаючи.

Вона запитала:

— Чому сидиш такий сумний?

Він відповів:

— Думаю, як квітки продати.

— Повези їх на ярмарок у місто.

— Так немає возика.

— Ну то позич.

— У кого? Усім самим потрібно.

— Спитай у сусіда навпроти.

Лаою подумав і сказав:

— Гаразд, я піду спитаю, чи позичать, чи ні.

— Краще лягай спати, завтра сходиш.

— Ні, зранку ще хтось випередить мене.

Маленька Смердючка відвернулася до «стіни», потягнулася, так що розкрила свою сідницю, потім потягла на себе ковдру і, вкрившись, сказала:

— Я тоді спатиму.

Лаою сказав:

— Спи.

Маленька Смердючка «спала», помабуючи віялом, а Лаою накинув сорочку й вийшов. Він уже відсунув «ворота» сусіда навпроти, коли згадав, що Цяо наказувала йому плигати через «паркан», а не заходити через «ворота». Тоді він побачив «конов'язь», став на неї й переступив паркан.

Цяо все ще «пряла», і її руки снували перед очима. Почувши, що Лаою перестрибнув паркан, вона сказала:

— Хіба я не казала тобі спочатку двічі кашлянути?

— Я забувся.

— Тоді давай спочатку.

— Гаразд. А кашляти по той бік паркану, чи по цей?

— Спочатку перестрибни паркан, а потім кашляй, ніби перед тобою ще є двері.

Лаою повернувся на вулицю і ще раз перестрибнув через «паркан». Потім він двічі кашлянув, і на цей раз Цяо покинула «прясти», відсунула «прялку» й відчинила йому «двері».

Лаою увійшов до кімнати слідом за Цяо.

Вона сказала:

— Цього разу правильно. Кажі, що ти повинен сказати далі.

Лаою подивився навколо, сів на край «лежанки» й сказав:

— То ти сама вдома?

— Так.

— А чоловік?

— Поїхав до сусіднього повіту продавати бавовну й купувати вугілля.

— А возик у нього?

— Так, він забрав.

— Ну тоді я пішов.

— Ти підеш і залишиш мене саму?

Цяо сіла поряд з Лаою і близько-близько притулилася до нього. Лаою відчув, як її сідниці притислися до його ніг.

Він спитав:

— Ти думаєш про мене?

Серце Лаою забилося сильніше.

Цяо відповіла:

— Навіть не знаю чому, але поміж усіма чоловіками в селі мені думається тільки про тебе.

Цяо обняла Лаою рукою. Він відчував, що ці обійми дуже міцні, і його серце забилося ще швидше.

Розімкнувши свої обійми, Цяо закинула ногу на «лежанку» і, обіпершись на руку, лягла навскісно на лежанці, подаючи очима знак Лаою:

— Чому ще не заліз?

Лаою також, закинувши ноги, заліз на «лежанку».

Цяо почала розстібати гудзики.

Лаою почав за нею робити те саме.

Цяо повністю оголила верхню частину тіла.

Лаою зробив те саме.

Цяо лягла й укрилася, підтягнувши до себе ковдру, потім відкинула один її куточок, пропонуючи Лаою залізи всередину.

Коли Лаою заліз під ковдру, він відчув, що ноги Цяо також голі, а вона відчула, що Лаою — в штанах.

Цяо сказала:

— Чому це ти верх зняв, а брюки не зняв? Не хочеш грати? Ми ж домовлялися!

Лаою сказав:

— Нехай буде так, під ковдрою все одно не видно, зняв я штани чи ні.

Цяо сказала:

— Але ж ми робимо це не для того, щоб комусь було видно, а тільки для себе. Це — тільки наша з тобою справа.

Лаою все одно не знімав. Тоді Цяо сама почала розв'язувати йому пасок на штаних. Тоді Лаою сказав:

— Лоскотно! Давай, я сам.

Цяо обмацала тіло Лаою зверху донизу, переконуючись, що він абсолютно голий.

Лаою спитав:

— А далі що?

Цяо лягла на спину й сказала:

— Тільки не вдавай, що не знаєш, як ти повинен лежати, коли я лежу так. Це навіть коти й собаки знають!

Лаою почав здогадуватися, однак усе одно лежав рівно, притиснувши руки й не ворущаючись.

Цяо знову почала водити рукою по тілу Лаою, однак, дійшовши до певного місця, зупинилася й сказала:

— Подумай, чому в тебе тут щось є, а в мене там — немає? У тебе тут щось стирчить, а в мене саме там — дірочка? Я ж уже все пояснила, а ти ще не зрозумів? Тоді ти останній дурень! Навіщо ти будеш мені потрібний?

Поки Цяо говорила, її рука трималася на тому самому місці, і Лаою тільки й відчував цю руку в себе в паху. Потім Цяо повернула до себе його тіло, і він побачив прямо перед собою її червоне обличчя. Ніколи раніше Лаою не бачив такого червоного кольору! На кінчику носа в неї виступив піт, а ніздрі напружено роздувалися. Лаою відчував, що така Цяо була найгарнішою. Він забув, що він прийшов позичати возика, забув, що вони зараз лежать у вдаваному будинку з бавовняним парканом і клунками замість воріт; він відчував, що тільки в справжньому будинку і на справжній лежанці можна посправжньому паруватися.

Однак у цей момент хтось почав стукати в «двері» й кликати Лаою. То була Маленька Смердючка, тобто його «дружина», яка прийшла його шукати. «Наполохані» Лаою й Цяо рвучко сіли, а ковдра сповзла їм на ноги. І Лаою, який був у кімнаті, і Маленька Смердючка, яка стояла «на вулиці», побачили оголене тіло Цяо й обидва відчули, що без одягу вона ще гарніша. Маленька Смердючка подумала, що не можна дивитися тільки на Цяо, і згадала, що, за замислом Цяо, вона зараз повинна лягати. Тож вона за «воротами» тупнула по циновці й крикнула:

— Ану виходь, безсоромнице! Кажі, де мій чоловік?

Цяо підвелась і, застібаючись, пішла на «вулицю». При цьому вона накрила Лаою ковдрою, а Маленькій Смердючці сказала:

— Ти на кого кричиш?

— Хто ховає чужих чоловіків, на того й кричу.

— А хто ховає чужих чоловіків?

— Ти.

— Не можна обляяти людину без доказів. Так і я можу сказати, що ти ховаєш чужих чоловіків.

— Якби доказів не було, то ти б не боялася вийти зараз на вулицю.

— І які ж у тебе докази?

— А он вони заховані під ковдрою. Сама подивись.

Маленька Смердючка знову з усієї сили тупнула по циновці, так, що аж у щілінку між циновками піднявся пил. Вона відштовхнула Цяо, ступила в «кімнату» й відкинула ковдру, звідки люто витягла назовні Лаою.

Він спитав:

— Вже все?

Цяо відповіла:

— Все.

Але Маленька Смердючка заперечила:

— Ні, не все. Тільки ви двоє пограли, а я?

Цяо сказала Лаою:

— Повертайся додому з Маленькою Смердючкою.

Але Маленька Смердючка виправила:

— Не з Маленькою Смердючкою, а з дружиною.

Цяо повторила:

— Повертайся додому з своєю дружиною.

Маленька Смердючка схопила Лаою за руку, і той поплентався за нею «додому».

Якщо вже дружина повертає чоловіка додому, витягає його, блудного, з лежанки коханки, і якщо навіть Цяо змушує Лаою йти за дружиною, то ніхто не сумнівається, що вона справжня дружина.

Тож дружина забажала, щоб чоловік виконав свій обов'язок.

Коли «подружжя» повернулося додому, дружина роздяглася й лягла на спину. Вона також спитала в Лаою:

— Чому в тебе тут щось стирчить, а в мене там — дірочка? Чому так?

Тож Лаою довелося виконати свій обов'язок «чоловіка». Лежачи зверху на Маленькій Смердючці, він дивився назад на Цяо і бачив, що в її очах стоять справжні сльози, а з кінчика носа довго не сходить піт, і ніздрі роздуваються.

Лаою повернувся до своєї справжньої родини тільки на обід. Розламуючи галушку з рисової січки, він постійно відчував, як смердять руки. І згадуючи Маленьку Смердючку з її запахом, він щоразу зачерпував води, щоб помити руки.

Го й батько Лаою

Прошло шість років, і Маленькій Смердючці виповнилося шістнадцять. На початку осені вона справила собі стьобанку з іноземного полотна й ватяні брюки з індантрени. Її мати Міцзи допомагала їй простьобувати. Думаючи про клунки з квітками, які Маленька Смердючка щодня приносила під ранок, а коли продавала їх, то обов'язково хтось казав «мішані», Міцзи здогадувалася, навіщо Маленька Смердючка справляє стьобанку й брюки.

Цього року, коли на квітках тільки дозріли коробочки, сталися значні зміни: у липні японці захопили будинок уряду в місті Баодін, а в серпні — місто Шимень¹⁷. Власники квіткових полів розбіглися, не встигнувши поставити намети. Великі власники запікали іноземні гроші в пиріжки й тікали до Сіаню, не зупиняючись навіть уночі на відпочинок. Дрібні власники склали їжу й речі на возики й тікали на південь так далеко, хто як міг.

Невдовзі японці захопили й повіт, і батько Лаою відмовився від посади директора Другої вищої школи й повернувся до Ста Хиж. Перед від'їздом він пішов відвідати Бедсона, який пригостив його козиним молоком та картопляними чіпсами й почав обговорювати з ним майбутнє Китаю. Хоча молоко тхнуло козою, батько Лаою все ж його пив. Він думав, що, якщо Бедсон може його пити, то й він може; це — ввічливо. Співрозмовники, попиваючи козине молоко, раптом одночасно згадали про колишній «Комітет з розвитку бавовництва», заснований японцями. Бедсон запитав батька Лаою:

— Як Ви думаєте, яка була справжня мета заснування цього комітету?

Батько Лаою відповів:

— Я саме думаю про це.

Тоді Бедсон сказав:

— Я думаю, це японці хотіли здійснити ..., — він не зміг підібрати відповідного слова в китайській, щоб завершити думку, тож сказав його шведською (адже Бедсон був шведом).

Батько Лаою сказав:

— Можливо, Ви мали на увазі економічне втручання?

Бедсон сказав:

— Так. Це слід перекласти саме як економічне втручання. Реорганізація полів бавовнику, яку розпочали тут японці, це — таке ж саме економічне втручання, як і вирощування опіуму в трьох північних провінціях¹⁸. Це втручання не тільки економічне, але й культурне, і військове.

¹⁷ Сучасне місто Шицзячжуан.

¹⁸ Маються на увазі Хейлунцзян, Гірін та Ляонін.

Батько Лаою сказав:

— Ви дивитесь в корінь.

Допивши козине молоко, Бедсон провів батька Лаою за східні ворота, де вони потисли один одному руки й попрощалися.

Батько Лаою повернувся до Ста Хиж, а Бедсон більше не з'являвся до вечірньої школи викладати.

Власники бавовняних полів, почувши, що батько Лаою повернувся до селища, почали й собі поступово повертатися. Одразу ж з'явилися й грабіжники, які під прапором опору японцям почали вимагати данину. Увечері вони ломилися в двері, й господарі, які мали гроші, просували їх у шпарину в дверях, а які грошей не мали — ті викидали на вулицю клунки з квітками. Якщо траплялися двори, де не давали ні грошей, ні квіток, то розбійники ставали один одному на плечі, долали паркани й викрадали господарів. Вони відвозили їх до сусіднього повіту, до своєї вольниці, й тримали там на невеликому човні, а до рідних надсилали листа з пропозицією викупу. Рідні вимушені були продавати все майно й квіткові поля, щоб повернути людину. Цього року квіткові поля залишилися неприбраними, і в них часто мінялися господарі.

Минуло ще два роки, й у селищі з'явився чоловік на прізвище Фань, який шукав батька Лаою. Йому було років двадцять, він був невисокий на зріст, мав червоне обличчя, коротку шию й кудлаті брови. Зустрівшись із батьком Лаою, чоловік одразу ж почав із суті справи:

— Мене прислало вище керівництво провести тут підготовчу роботу. Справа в тому, що в віддалених селищах вже почали діяти антияпонські уряди, і в Ста Хижих рано чи пізно такий з'явиться, хоча ваше селище й недалеко від міста. Однак щоб такий уряд з'явився, необхідно провести належну пропаганду серед населення, організувати людей. Ми знаємо, що Ви — патріот, тож повинні взятися за цю пропаганду.

Батько Лаою знав, кого мав на увазі Фань під словом «ми», тож запитав:

— Як саме взятися?

Фань сказав:

— Ми розуміємо, що Ви тут поважна людина й патріот. Антияпонський уряд повинен діяти одним фронтом, аж доки здолає ворога, і цей єдиний фронт має потребу в патріотах і спеціалістах з різних галузей. Наприклад, Ви маєте досвід викладання, вмiєте покласти слова на ноти, а це відкриває широкі можливості для антияпонської діяльності. Згодом уряд планує заснувати Консультативну раду, і Ви будете одним із радників.

Батько Лаою сказав:

— Хоча я й займався викладанням, однак зараз не найкращий час для відкриття шкіл.

Фань сказав:

— Це не зовсім так. За селищем є колишня вечірня школа, ми можемо відновити її.

Однак батько Лаою продовжував висувати зауваження:

— Відновити-то не важко, тим більше, що в селищі є група молодих хлопців і дівчат, які байдикують. Однак як бути з підручниками? З платою за навчання?

Фань сказав:

— Наразі уряд не встановив ще єдиного підручника, то ж Ви можете обрати, який Вам зручніший, аби навчити їх принаймні читати. Питання з політичною літературою ми вирішимо. Якщо Ви читатимете лекції проти феодалізму, це теж вважатиметься політикою. Особливо це потрібно жінкам і дівчатам, адже якщо вони не подолають феодального мислення, навчатися їм буде дуже важко. Для іншого вистачить і тих скромних ресурсів, які є.

Батько Лаою більше не опирався.

Фань пробув у родині Лаою три дні. Лаою вже став дорослим, і вони з старшим братом — Мінсі — розділилися: квіткове поле було поділене навпіл по міжряддю. Батько й мати Лаою жили з ним. Коли Лаою прислужував гостеві за столом, його не полишало відчуття того, що обличчя Фаня йому знайоме, однак Фань на це тільки посміювався, й не визнавав. Тільки через певний час, після тривалого спілкування Фаня з батьком Лаою, він виказав своє справжнє ім'я. Він розказав, що його прізвище Ань, а не Фань, і він — з містечка Дайань, що в цьому ж повіті, за сорок лі від Ста Хиж. Раніше його родина тримала бавовняну крамницю, і в дитинстві він разом з батьком приїздив до Ста Хиж на ярмарок. Тоді його називали Го.

Того року, коли сталися зміни, Го якраз вступив до педагогічного коледжу в Баодіні, а в коледжі вступив до партії. Після зміни ситуації він повернувся до рідного повіту, встановив необхідні контакти й тепер мав посаду в регіональній Федерації молоді.

Батько Лаою допоміг Го відновити вечірню школу за старою адресою недільної школи, тож люди по-старому продовжували називати її недільною. Школа розташовувалась у трикімнатному будиночку з північного боку покинутого подвір'я, кімнати в якому були високими й просторими. Від попередніх часів там залишилося лише кілька старих квадратних столів та кілька лавок. Свого часу Бедсон наполягав на навчанні за квадратними столами: як він казав батькові Лаою, така форма близька до прийнятої у власне китайських приватних школах. Тепер батько Лаою наказав винести ці квадратні столи, а натомість розклав на підлозі лимпач, на який встановив дерев'яні дошки, й ці споруди правили за столи для навчання. За цими столами встановили лаву, купили корейського паперу¹⁹ й щільно заклеїли ним вікна. Студенти ще й зробили освітлення як на сцені в місцевому театрі: розчухнули на чотири частини стебло молодого гаоляну з товщого боку, вигнули отримані «пелюстки» у вигляді квітки ірису і зігнули стебло так, щоб протилежний кінець вставити в щілину між брусами на стелі. На «квітку ірису» зверху поставили чорну мисочку, в яку налили бавовняної олії, з кращик квіток скрутили гніт і підпалили його. У трьох кімнатах недільної школи було з десяток таких ламп, підвішених угорі, і вони давали достатньо світла.

Серед учнів більше було дівчат; більша ж половина хлопців сідали позаду, і їх майже не було помітно. Взагалі в місцях, де більше дівчат, хлопці стають непримітними.

Одного разу під час уроку, коли батько Лаою саме щось роз'яснював, хтось із дівчат вииняв із волосся шпильку, щоб підчепити гніт, який утопився в масло і згас, однак необережним рухом зачепив лампу. Вата з лампи падала на папір і зошити, й дівчата злякалися. У класі почалася паніка, й батькові Лаою довелося стукати по столу й казати, що він ще не бачив таких учнів.

Батько Лаою навчав їх читати ієрогліфи, розказував, що таке феодалізм і як із ним боротися. Оскільки в нього не було належного підручника для навчання ієрогліфам, він замінив його «Практикумом з державної мови», написаним напіввв'язкою. Перший урок «Практикуму» був присвячений державному прапору. Там був такий текст: «Державний прапор — це символ країни. У якому місці ви б не побачили прапор своєї країни, ви повинні віддати йому шану. Перед початком занять у школі слід вивісити прапор в аудиторії, і викладач на чолі з учнями повинен тричі вклонитися йому. Віддавши шану, можна починати урок». Ще там було написано: «Цен Шень говорив крізь сльози²⁰» та «дикі гуси, перелітні птахи». Згодом Го приніс віддрукова-

¹⁹ Корейський папір відрізнявся за технологією виготовлення від китайського, був значно цупкішим.

²⁰ Цен Сен — один з учнів Конфуція.

ний на ротаторі томик «Теорії нової демократії», щоб батько Лаою викладав по ньому, однак для вивчення ієрогліфів довелося залишити «Практикум з державної мови». Хоча тексти звідти були для дівчат неймовірно складними, однак батько Лаою роз'ясняв дохідливо й учні запам'ятовували ієрогліфи намертво. Іноді Го навідувався до Ста Хиж, сідав позаду і також із захопленням слухав. Коли ж траплялося, що батько Лаою стукав по столу не в змозі вгамувати учнів, Го підводився, виходив на середину аудиторії й починав говорити. Він говорив таке:

— Хто не дотримується дисципліни в класі, той зовсім не розуміє, навіщо антияпонський уряд організував цю вечірню школу. Вас сюди зібрали не для того, щоб ви бавилися шпильками й витягали гніт, а коли квітки з ліхтарів падають, розводили паніку. Сидячи тут, ви повинні думати про опір японцям, про патріотизм. Якщо запитати вас, чи хочете ви полишити сільське господарство й стати революціонерами, ви всі скажете, що хочете. А той, хто хоче стати революціонером, спершу повинен зрозуміти значення цієї вечірньої школи, зрозуміти, що вона є коліскою опору. Якщо ви все ще не розумієте, я зроблю для вас доповідь про нинішній стан справ.

Тільки почувши, що Го хоче зробити доповідь, учні вгамувалися. Го сказав:

— Якщо говорити про сьогоднішню ситуацію, то вона жахлива для нас, і стає дедалі гіршою. Нічого, що вершники японської армії ще не дійшли до Ста Хиж, зате представники Комітету нової демократії дісталися сюди на велосипедах і змушують народ вирощувати квітки, ще й дають у кредити іноземні помпи та добрива, однак вирощені вами квітки потім віддаються японцям за безцінь. А це — також агресія і грабунок. Ви подумайте гарненько над цим. І уважно слухайте, що вам розповідає вчитель.

Коли Го вгамував аудиторію, то повернувся до свого місця в задньому ряду й сів, вловлюючи краєм вуха, що одна з дівчат продовжує гиготіти десь у тіні, задираючи хлопців. Він напружив очі, намагаючись визначити хто це, і побачив невисоку ученицю, з маленьким носом і маленькими очима, вдягнену в стьобанку з нового заморського матеріалу. Він із здивуванням відзначив, що вона невисокого зросту, однак не сіла наперед.

Батько Лаою продовжував ієрогліф за ієрогліфом читати «Теорію нової демократії» і дочитав до таких слів: «антикомуністи зчинили катавасію». Тут в аудиторії знову почався безлад, оскільки учні почали допитуватися один в одного, що значить «зчинити катавасію». Го підвівся зі свого місця й сказав:

— Що таке «зчинити катавасію»? Це те, що ви зараз робите. Зрозуміли?

Учні зрозуміли й більше не зчиняли катавасії.

Щодня, перш ніж завершити урок, учні розучували пісню. Батько Лаою додавав до відомих пісень — наприклад, «Рибалки» чи «Су Ши випасає кіз» — кілька куплетів антияпонського змісту і розучував їх із учнями. Однак Го здавалося, що краще взяти пару пісень з репертуару місцевих сліпців, їх було б легше запам'ятати. Він також сказав, що в повіті зараз поширилася нова пісня на мотив «Я продаю пельмені». Він підвівся й сам почав навчати їй замість батька Лаою:

*Бавовнику зернина —
Кінчики гострі.
Є з міста новини —
Про непроханих гостей.
Комітет об'явився —
Гей-гей,
І сагити бавовник змушує людей.*

*Бавовнику зернина,
У землі народилась ...*

Маленька Смердючка

Маленька Смердючка й Цяо відвідують вечірню школу.

Після уроків Маленька Смердючка чекає в шкільному дворі на Цяо. Коли та виходить з аудиторії, вона каже:

— Ти йди, а я ще піду до Фаня, в нього до мене справа.

Маленька Смердючка питає:

— Що це за справа, яку не можна розголошувати?

Але Цяо не уточнює:

— Ти йди, це тебе не стосується.

І Смердючка з іншими виходить за ворота школи.

Цяо повертається до аудиторії, де Го й батько Лаою сидять за партою. Цяо теж сідає й каже:

— Урок починається ніби на базарі, і все лише через кількох осіб!

Го питає:

— А як звати дівчину, що сиділа в тіні, одягнута в строкату стьобанку?

Цяо відповідає:

— Ти, напевне, говориш про Маленьку Смердючку?

Го перепитує:

— Про кого-кого? Що це в неї за прізвисько? А як її нормальне ім'я?

Цяо відповідає:

— Коли ми записувалися до школи, їй дали ім'я Цзя Фенчжен, однак ніхто її так не називає.

Го сказав:

— То ви з Комітету порятунку жінок візьміть на себе ініціативу й називайте її на ім'я. У жодному разі не слід сімнадцятирічну дівчину називати Маленькою Смердючкою.

Цяо відповіла:

— Навіть якщо Комітет з порятунку жінок почне називати її на ім'я, інші не обов'язково це підтримають, бо вона перша починає сміятися, коли його чує.

Батько Лаою додав:

— Усе через її низьке походження й неосвічених батьків.

Го дещо засумнівався й запитав:

— А що в неї за родина?

Цяо відповіла:

— Батько в неї — порядна людина, зазвичай дуже тихий.

Батько Лаою продовжив характеристику:

— Він продає всілякі дрібнички з лотка — духмяний перець, кріп, корицю.

Але Го продовжував допитуватись:

— А її мати?

На це запитання ні Цяо, ні батько Лаою відповідати не хотіли. Го спитав:

— Що? З нею не все гаразд?

Цяо поспішно сказала:

— Нехай краще брат Чиновник скаже, — це вона мала на увазі батька Лаою, власне ім'я якого було Чиновник, тож у селищі його так і називали «пан Чиновник», або «брат Чиновник».

Батько Лаою сказав:

— Так, не все гаразд, але нічого страшного, то було ще до заміжжя.

Го зрозумів і більше не питав. Цяо сказала:

— Вона ще гірша за свою матір. Хоча зазвичай вона й товаришує зі мною, однак я не схвалюю її поведінки. Зараз у селищі про неї ходить багато пліток, і я думаю, що нам слід виключити її з вечірньої школи, щоб ця ложка дьогтю не зіпсувала нам бочки меду. Я поговорю з нею й попрошу її більше не приходити, думаю, вона зрозуміє.

Го подумав, але заперечив:

— Це не обов'язково. Ми відкриті для всіх, хто хоче приєднатися. Однак ми повинні взяти до уваги ці плітки про неї. Ситуація може незабаром погіршитися: вороги планують розгорнути каральний похід. Японці хочуть здійснити політику «тръох до»²¹.

Го описав ситуацію й роз'яснив завдання вечірньої школи та Комітету з порятунку жінок. Цяо була новообраним головою цього комітету.

Плітки, що ходили в селищі про Маленьку Смердючку, були не безпідставними. У цей час вона якраз була утриманкою чоловіка на ім'я Цюгуй. У родині Цюгуя раніше була картярня, до якої приходили жінки. Цюгуй також сидів із жінками на лежанці й грав у карти до півночі. Дружина Цюгуя була тупуватою й ніяк не могла навчитися грати в карти, тож вона для картярів гріла воду й купувала баоцзи²². Цюгуй був сусідом Маленької Смердючки, і вона одного разу, побачивши, що в сусіда до півночі горить світло, не витримала й залізла по драбині на дах будинку Цюгуя, спустилася по айланту, проникла в середину будинку й почала вчитися грати в карти. Оскільки в неї в кишені не було грошей, то вона нишком сунула руку під матрац Цюгуя й дістала гроші звідти. Цюгуй, хоча й помітив це, однак удав, що не бачив. З тих пір вони зійшлися. Як тільки траплялася нагода, що тупенької дружини Цюгуя не було вдома, Маленька Смердючка перелізала через дах і приходила до Цюгуя. Натішившись, Цюгуй міг поглузувати, питаючи:

— Смердючко, ти цілими днями лазиш по айланту, не боїшся, що матню на штанях собі протреш?

Тоді Маленька Смердючка щипала Цюгуя за ту частину тіла, яка їй падалася й сварила його:

— Ах ти ж, невдячна худобино! А ти навіщо? Привезеш мені з міста нові! Цюгуй висмикуючи в неї свою ногу, казав:

— Ну, добре, пусти, не щипай! Боляче! Я привезу тобі завтра з міста шевіоту.

Однак Смердючка сказала:

— Та кому він потрібен, той шевіот?!

Цюгуй сказав:

— Ну привезу трикотажу.

Маленька Смердючка спитала:

— Це хіба краще?

— Що ж ти хочеш?

— Привези вовни, ніжно-зеленої.

— Добре.

Тоді Маленька Смердючка його відпустила. Але Цюгуй відразу ж додав:

— Це тебе слід задушити! Як ти по селу ходитимеш у такому дорогомому вбранні?

Маленька Смердючка знову вщипнула Цюгуя й сказала:

— Я в тебе питаю.

Цюгуй поїхав до міста й купив Маленькій Смердючці вовни, загорнув у новеньку хустинку й по свободі віддав їй. Вона прикинула, що такий відріз довгий для брюк, тож вирішила пошити собі довгу вовняну куртку. Вона бачила, що в місті такі носять японки та дружини солдат з гарнізону. Та й вовна була японського виробництва.

Цього року в родині Цюгуя більше не грали в карти, а сам Цюгуй часто навідувався до міста й довго не повертався. У його відсутність Маленька Смердючка знову зійшлася з Цяо й записалася до вечірньої школи. Їй було не

²¹ Мається на увазі намір японців випалювати *до хати* китайські селища, вирізати *до людини* мешканців цих селищ і обдирати їх *до крихти*.

²² Китайська страва — пиріжки з м'ясом, приготовлені на пару.

цікаво слухати розповіді про державний прапор, про «Цена Шеня, який говорив крізь сльози», однак подобалося слухати про боротьбу з феодализмом і звільнення жінок. Батько Лаою казав, що феодалізм змушував жінок сидіти вдома, червоніти й опускати голову перед чоловіками, цілими днями поратися біля каструль, дотримуватися принципів покори й благочинності; феодалізм скував жінку. Маленька Смердючка надзвичайно раділа цим словам, їй хотілося підскочити й закричати, що вона з самого початку бореться з феодализмом.

Вимагаючи в Цюгуя вовняну тканину, Маленька Смердючка, проте, була охоплена антияпонським настроєм. Увечері, коли починали діяти антияпонські кадри, вона також вбиралася на їхній кшталт: у період, коли всі вони — й чоловіки, й жінки — носили довгі стьобанки з бузкових квіток, Маленька Смердючка також накидала на плечі таку стьобанку, щоб пусті рукава спадали по боках. Діти бігли за нею й дражнилися:

— Червоноармійка! Червоноармійка!

Однак вона йшла собі вперед, не звертаючи на них уваги. Одного разу вона в такому вигляді з'явилася до Цюгуя, коли той повернувся додому. Цюгуй сказав:

— І на кого ти схожа в цій стьобанці? Іди мерщій до 8-ої армії²³, їм якраз такі й потрібні!

Маленька Смердючка розуміла невідповідність свого одягу, тож закинула стьобанку аж на лаву навпроти вхідних дверей і тільки після цього полізла на піч.

Цюгуй сидів на печі, підмостивши ковдру, й питав Маленьку Смердючку:

— Смердючко, скажи мені, ти ще ходиш до вечірньої школи?

Маленька Смердючка сказала:

— Тебе ж постійно немає вдома, і мені сумно. А там людей багато, так чи інакше розвага знайдеться.

Цюгуй запитав:

— А той Фань часто приходить?

Маленька Смердючка відповіла:

— Не часто.

— А Цяо добре до тебе ставиться?

— Так.

Цюгуй подумав трохи, потім продовжив:

— А вони нічого від тебе не приховують?

Маленька Смердючка сказала:

— Вона й не повинна мені всього розповідати. Все-таки вона голова комітету.

Цюгуй сказав:

— Звичайно.

Під час розмови з Цюгуем, Маленька Смердючка помітила, що в нього з-за пояса стирчить червона хустка, й смикнула за неї, однак витягти не змогла. Тоді вона почала мацати й намацала рукоятку пістолета, вхопила її й витягла пістолет. Цюгуй ляснув її по руках і сказав:

— Оце так! Ну й руки! Що не намацають, те й витягнуть! Воно тобі потрібне?

Маленька Смердючка сказала:

— Хочу подивитись! Люди в селі кажуть, що ти за поясом носиш маузер.

Цюгуй запитав:

— Справді? Усі так кажуть?

Маленька Смердючка відповіла:

— Принаймні я чула.

²³ Народно-визвольна армія Китаю під командуванням комуністів.

— Цікаво, звідки вони знають, що я ношу пістолет?

— Люди завжди все знають. До того ж ця твоя червона хустинка цілий день майорить ззаду, як хвіст, і ти хочеш щось приховати?

Цюгуї відповів:

— Ну що ж, побачили, значить побачили, все рано чи пізно виявляється, до того ж японці тут уже не день-два, тож нехай люди знають про мене.

Поговоривши так з Цюгуєм, Маленька Смердючка витягла в нього дві сигаретки, зіскочила з печі й накинула свою довгу стьобанку, збираючись іти. Цюгуї запитав:

— Ідеш до своєї школи?

Маленька Смердючка відповіла:

— Там відмічають присутніх. Мене називають Цзя Фенчжен.

Цюгуї сказав:

— Слухай, Цзя Фенчжен, ми не бачимось цілими днями, а ти отак візьмеш і підеш зараз?

Маленька Смердючка, накидаючи свою стьобанку з бузкових квіток, краєм ока подивилася на Цюгуя й спитала:

— А твоя дружина?

Цюгуї відповів:

— Її не буде днів два-три. Вона пішла прибирати могилу своєї матері перед поминальним днем. Тому я й повернувся з міста, щоб доглянути господарство, поки її не буде.

Маленька Смердючка спитала:

— А що буде, коли Цяо дійде до мого прізвища?

Цюгуї сказав:

— Подумаєш, чи й не священна школа?! Я ще в другому класі сказав, що не ходитиму в школу, і так і не ходив! Ти що, їм продана? До того ж не відомо, скільки ще цій вашій школі вдасться протриматися.

Маленька Смердючка, почувши ці слова, швидко перепитала:

— А що, школу закриють? Однак товариш Фань робив нам доповідь і сказав, що школа буде, поки й війна, а війна триває.

Цюгуї сказав:

— Добре ж вони тебе обробили, що й ти співаєш про продовження. Давай, іди сюди, у нас з тобою зараз теж буде продовження.

Виявляється, поки вони розмовляли, Цюгуї розстелив на лежанці матрац і поклав у головах свій маузер, загорнутий в шовкову хустинку. Тоді Маленька Смердючка скинула назад свою стьобанку і, навіть не роззуваючись, ступила на лежанку. Цюгуї почав навпомацки розстібати їй гудзики.

Маленька Смердючка притислася до Цюгуя і, сидячи на подушці, задула лампу, потім зіслизнула з подушки вниз. Коли ніс Маленької Смердючки ткнувся в ковдру, вона відчула запах новенької заморської тканини. Вона сказала:

— Гарненька ковдра, вся новенька, я раніше в тебе такої не бачила. Щойно зроблена?

Цюгуї відповів:

— Аякже. Я тільки з тобою нею вкриваюся.

Маленька Смердючка помацала крізь чохол набивку. На дотик вата була дуже ніжною, й вона подумала, що це мають бути заморські квітки, і не шкода було набивати ними ковдру? Не дивно, що його дружина, ні на що не зважаючи, кричить по вулицях:

— Ну й часи настали! Їж досхочу, гроші витрачай досхочу!

Після опівночі на вулиці почулися кроки й сміх дівчат. Маленька Смердючка знала, що це вони повертаються додому після навчання. Цікаво, чи й Цяо з ними? Вона поторсала Цюгуя, але той спав, повернувшись до неї спиною. У неї виникло відчуття, ніби вона втратила щось дуже особисте, й на

душі в неї стало пусто. У вікні з'явився місяць, тож вона змогла роздивитися колір та візерунок на підковдрі з іноземної тканини, якою вони вкривалися, і складений купкою біля неї свій одяг — ватяні брюки й стьобанку. І вона подумала: забула відкласти подалі, напевно, все пожмакалося.

Маленька Смердючка сіла й підтягнула до себе стьобанку, збираючись одягатися. Цюгуй пробурмотів:

— Вже йдеш?

Маленька Смердючка відповіла:

— Угу.

— Я тепер, напевне, буду ще рідше повертатися.

— Чому?

— Я повинен їхати до Дайаню.

— Це аж за двадцять кілометрів звідси! Що там робити? Чи ти в Комітеті нової демократії?

— Про це не питай. А до вечірньої школи не ходи, вона довго не протримається.

Маленька Смердючка нічого йому не відповіла, вдяглася, вийшла на вулицю й полізла на айланта.

Цяо

Містечко Дайань, до якого поїхав Цюгуй, було базою японців, тож вони оточили його захисним ровом. У містечку було розташовано гарнізон, в якому й служив Цюгуй, він був командиром взводу.

Коли вороги розпочали каральні заходи, ситуація й справді стала нестерпною. Рів перешкоджав діям 8-ї армії, гарнізон також стояв на смерть в обороні міста. Звичайні люди не могли перейти рів без допитів та обшуку.

Го з регіональної Федерації молоді було переведено до відділу боротьби з ворогом.

Вечірню школу в Ста Хижах, як і казав Цюгуй, розпустили. Батькові Лаою, замішаному в антияпонській діяльності, довелося переховуватися. Цяо змушена була покинути сільське господарство й замість Го вступити до Федерації молоді. Увечері Го прийшов до Цяо попроситися.

Го сказав:

— Ми працювали разом певний час і вже добре знаємо одне одного. Коли в районі мене попросили порекомендувати людину з тих, хто міг би стати революціонером, я порекомендував тебе. Робота в Федерації молоді буде тобі знайомою, а рух опору не обійдеться без цієї структури, оскільки вона прямо пов'язана з масами. Перед від'їздом я тільки хочу попередити тебе: залучаючи прибічників, будь обережна. Люди й так усе це не дуже підтримували, а тепер, коли ситуація погіршилася, ще важче визначити, що в кого в голові. Часто кажуть: люди є люди — сто людей, сто прізвищ, сто характерів.

Цяо сказала:

— Я буду старатися. Хоча, коли ти поїдеш, на душі все одно буде не спокійно.

Го сказав:

— Я бачу, що ти здібна до роботи, крім того, вивчила немало ієрогліфів у школі, добре усвідомлюєш необхідність опору японцям й трохи розумієшся на політиці.

Цяо сказала:

— Це справді так, однак усе завдяки тобі й Брату Чиновнику. Він наскрізь бачить ситуацію.

Го сказав:

— Так, він один з тих, кого потрібно залучати на свій бік.

Цяо провела Го за село, й продовжувала йти за ним, навіть коли вони перейшли межовий ривчак. Го зупинився й сказав:

— Повертайся. Ти вже й так провела мене далеченько, а навкруги пусті поля — ще побачить хтось нас разом.

Цяо сказала:

— Я хочу ще послухати, що ти говориш. Мені подобається тебе слухати.

Цяо стояла, закинувши руки за спину й опустивши голову, приминаючи ногою траву на узбіччі. Прибита памороззю трава вже пожовкла, і з неї звисала біла бахрома. Го також поворушив ногою траву й сказав:

— Мені зараз теж не хочеться їхати зі Ста Хиж.

Місяць стояв саме в південній частині неба, тож тіні, що відкидали на глинисту стежку Цяо й Го, були короткими. У світлі місяця глиниста стежка виділялася своєю жовтизною, а тіні людей здавалися надзвичайно чорними. Цяо, не дивлячись на Го, сказала:

— Слухай, Фань, я хочу запитати в тебе дещо. Ти будеш сумувати за Ста Хижками, коли поїдеш?

Го сказав:

— Навіщо ти навмисне ставиш питання, які не слід ставити? Ти сама як думаєш?

Цяо рухом голови відкинула назад волосся з плечей і потім, нарешті, повернулася до Го обличчям і сказала:

— Хто знає? Ти ж сам казав: сто людей, сто прізвищ, сто характерів. Хто знає, що в тебе на душі?

Го сказав:

— Але ці слова не стосуються однодумців і товаришів по зброї.

— А ти вважаєш мене своїм товаришем по зброї?

— Так.

— Це я й хотіла почути. Тепер іди.

— Вранці я вже маю бути біля Дайаня, а через день-два перейти його захисний рив. Повітовий комітет та відділ боротьби з ворогом хочуть провести збори в відокремлених районах, по той бік рову. Давай потиснемо один одному руки.

І Го простягнув Цяо свою руку, а вона простягнула йому свою. Цяо вже вмiла потискати руку.

Го звернув з прямої стежки й пішов навпростець через поле, на якому стояли сухі стебла квіток. Однак не зробив він і кількох кроків, як Цяо раптом знову покликала його й побігла до нього.

Почувши, що хтось хрустить по сухих стеблах квіток, Го зупинився, обернувся й знову побачив перед собою Цяо. Він спитав:

— Що таке? Ти щось забула?

Вона сказала:

— Так, але це не важливе.

— Що ж, кажи, не тримай у собі.

— Ти можеш залишити мені щось із своїх речей?

Го, оглянувши себе, спитав:

— Що саме?

Цяо сказала:

— Або ручку, або шкіряний пасок. Чого тобі не шкода.

Го помовчав міркуючи, потім сказав:

— Краще пасок.

Цяо сказала:

— Чудово! Але я була впевнена, що ти подаруєш ручку. Дивно, що вона тобі дорожча.

Го сказав:

— Вона не дорожча, просто саме зараз потрібна.

І він зняв ручку, прищепнуту до кишені, та переклав її в сумку з документами. Цяо сказала:

— Я бачу, ти аж злякався за неї. Не бійся, я тільки пожартувала.

— Я не злякався, просто не хочу загубити її по дорозі. Що ж, бувай!

Але Цяо спитала:

— Ти підеш не побачивши, як мені пасує твій пасок?

Го сказав:

— Що ж, мені хотілося б подивитись.

Цяо застібнула подарований Го майже новий шкіряний пасок поверх своєї чорної стьобанки, розпрямилася, трохи подавшись назад, розвела руки й сказала:

— Дивись.

Перед Го стояла якась нова Цяо, шкіряний пасок робив її мужнішою. У світлі місяця Го ніби вперше побачив її фігуру, обличчя і подумав, що на війні, на жаль, люди ніколи не зважають на себе. Гарна. Він подумав.

Го ще раз потис Цяо руку, а вона ще раз простягнула йому свою. Потискаючи руку, Го дивився на неї й бачив, що на кінчику носа в неї виступив піт, а ніздрі напружено роздуваються.

Коли Цяо йшла до Ста Хиж у своєму новому паску, вона відчувала, що стає ближчою до руху опору. Можливо, це відчуття з'явилося через пасок Го, а, можливо, через те, що вона мала стати революціонеркою. Швидше ж за все позначилися обидві причини. Вона подумала, що якби паска не було, то вона б мало чим відрізнялася від пересічних людей і не могла б вважатися одноступенем та бойовим товаришем Го; але якби був тільки пасок, а сільським господарством вона продовжувала би займатися, то все б виглядало вимушено, як у Маленької Смердючки, якій будь-що хочеться начепити буру стьобанку дітям на сміх, щоб вони дражнили її «червоноармійкою», однак по суті вона залишається посередністю.

У своєму новому образі — зі шкіряним паском та новим завданням стати революціонеркою — Цяо схотілося відвідати батька Лаою. Вона, як і належить справжньому учасникові руху опору, пішла в обхід поза селом і, коли підійшла до будинку Лаою, тихенько постукала в двері. Відчинив Лаою, Цяо запитала його:

— Брат Чиновник удома?

Лаою сказав:

— Так, у кімнаті читає Пу Сунліна.

Цяо, увійшовши до кімнати, побачила батька Лаою, який сидів під лампою й читав «Оповідки про незвичайне». Раніше батько Лаою неодноразово казав, що за останні два роки в нього сильно погіршився зір, але підібрати окуляри він не міг, тож зараз тримав книгу майже під самісінькою лампою.

Цяо сказала:

— Брате Чиновнику, вже так пізно, а Ви все читаєте! Та ще й лампа така тьмяна.

Батько Лаою відповів:

— Нічого, це ж я для власного задоволення читаю. Прогресивні книжки довелося всі заховати, але ж без діла не сидітимеш, від байдикування й захворіти можна.

— Оце так так! Тепер такі часи, що ні в кого немає настрою читати для власного задоволення.

— Насправді від читання для власного задоволення теж є своя користь. Зайвих знань не буває, а розвага все ж краще, ніж тужіння без діла.

— Ви, Брате Чиновнику, як завжди маєте рацію. Я прийшла попроситися перед від'їздом. Ви багато чому навчили мене за ці два роки.

— Це ти — молодець. Є такі, що хоч і ходили до школи, але так і не стали на справжній шлях. Це — доля небагатьох.

— Так, такі люди скрізь є, і хто б вас не призначив — чи Федерація молоді, чи Комітет з порятунку жінок, таких людей все одно не виправиш.

— Цяо, розкажи краще про себе. Коли ти їдеш?

— Я далеко не їду, мене залишають у цій місцевості, в районі Ста Хиж, так що ще не раз доведеться просити Вас про допомогу. Коли ситуація покращиться, думаю, слід буде відновити вечірню школу — адже за нами підрастає наступне покоління.

— Дивись ще глибше: вечірня школа — це лише тимчасовий захід, поки війну з японцями не буде виграно, але тоді вечірня школа вже не вирішить проблеми. Підняти рівень життя громадян усієї держави неможливо без ґрунтовної освіти.

— Брат Чиновник як завжди дивиться в корінь!

Поки Цяо розмовляла з батьком, Лаою стояв поряд, але в розмову не втручався. Він не відвідував вечірньої школи — адже здобута ним самоосвіта була достатньою, щоб розуміти навіть «Історичну хрестоматію У Ченцюя». Навіть Цяо зверталася до нього по допомогу, коли не могла прочитати якісь ієроґліфи. Однак Лаою тепер був дорослим і не дуже прагнув її компанії. Зараз він трохи шкодував, що Цяо полишає сільське господарство, і йому схотілося подарувати їй від своєї родини на згадку якусь річ. Він оглянув кімнату при світлі лампи й побачив чорнильну ручку, яку батько поклав на чайний столик. Він розумів, що це — рідкісна річ, на яку скрізь «полюють» кадрові працівники. Він подивився на ручку, потім на Цяо, і його серце закалатало, оскільки він знав, що це — улюблена батькова річ. Та хоча серце й стискалося, слова самі злетіли з язика:

— Та, тітонька Цяо їде від нас, що їй подаруємо на згадку?

Батько Лаою сказав:

— Залежить від того, чого їй бракує.

Лаою відповів:

— Напевне, що в неї немає чорнильної ручки.

Цяо мовчала, однак у душі в неї защеміло, вона думала: як Лаою міг прочитати мої думки? Щойно я хотіла отримати такий подарунок від Фаня, а вийшло так, що отримаю його від Брата Чиновника!

Нагадавши про ручку на чайному столику, Лаою справді підказав батькові слушну ідею. Хоча це була рідкісна річ, однак найбільше про неї мріяли саме кадрові працівники, які боролися з японцями. А Цяо якраз ставала однією з них. Тож батько Лаою затис у руці свою чорнильну ручку й сказав:

— Хоча це — моя улюблена річ, я віддаю її тобі. Нехай це буде тобі підтримкою в боротьбі і моїм внеском у боротьбу з японцями. Це — Паркер, американська ручка, її нелегко здобути. Мені її подарував Бедсон.

Цяо, взявши чорнильну ручку, сказала:

— Я й мріяла про таке не могла! Я обов'язково підшукаю для неї футляр.

Маленька Смердючка

Одного разу до Ста Хиж вдерся взвод японських військових сил та рота гарнізону. Не знайшовши тут представників 8-ї армії, вони спалили вечірню школу й вивезли силою чимало квіток. Вони завантажили квітки на возики, змусили селян упрягти коней і відвезти все до міста. У місті вони захопили цих селян разом з возами й змусили мешканців Ста Хиж привезти ще квіток, щоб повернути цих коней та людей.

Цяо й батько Лаою заздалегідь виїхали з села.

Го та його соратникам не вдалося перейти захисний рив. Вони проवेशталися вздовж цього яру, глибиною в два будинки, кілька днів, але нагода так і не трапилася. Керівництво, побачивши, що ситуація безнадійна, по-

радилося й змінило плани — сказали Го повертатися до Ста Хиж і розшукати Цяо.

Однак Цяо у Ста Хижях не було, й Го почав прочісувати село за селом у пошуках Цяо, поки, нарешті, не знайшов її. Цяо саме роз'яснювала ситуацію солдатам в одному з сіл, тож Го попросив людину викликати її. Цяо не очікувала його побачити, тож сказала:

— Оце так дивина! Ти ж щойно пішов, і вже назад повернувся?

— Ми не перейшли рів, тож збори не відбулися. Хто ж знав, що ситуація так ускладниться.

— То ви вирішили не переходити рів? Добре, що ти повернувся. Я тут розриваюся між селами.

— Я тобі вірю. Однак рів усе ж вирішили переходити: саме через це начальство й наказало мені повернутися й звернутися до тебе по допомогу.

— До кого звернутися по допомогу?

— До тебе.

— А що я можу тут вигадати, щоб допомогти? У мене ж немає досвіду!

— Я не сказав, що тобі потрібно щось вигадувати. Я шукав тебе, щоб ми разом пішли до Цзя Чженфен.

— Маленька Смердючка?! Який з неї толк?!

— Ти її недооцінюєш. Начальство вважає, що вона — найліпша кандидатура для завершення цієї справи.

— Щось я вже нічого не розумію.

— А тут нема чого розуміти, варто тільки згадати, що ваш Цюгуї перебуває в охороні Дайаню.

Цяо вражено мовчала, потім запитала:

— Чи не задумали ви через Маленьку Смердючку вийти на Цюгуя?

Го відповів:

— Саме так.

Цяо ще подумала, потім сказала:

— Я не вірю, що такі люди будуть старатися для руху опору. Їм байдуже.

— Звичайно, для нас це — випробування, але успіх залежить від наших здібностей. Крім того, ми збрали деяку інформацію про Цюгуя, він — гультвіса, але великої шкоди в Ста Хижях не робив. До Дайаню він поїхав, аби забезпечити свою родину — адже зайці не об'їдають траву біля нори. Крім того, в Ста Хижях у нього залишається дружина, тож йому ніяк розпуститися. Якщо Маленька Смердючка знайде його — начальника підрозділу командира взводу, й він накаже спустити міст для своєї рідні — це виглядатиме правдоподібно. Крім того, я теж там буду.

Цяо запитала:

— Ти теж поїдеш до їхньої бази в Дайані?

— А що тут дивного? У цьому й полягає моя робота боротьби з ворогом. Але зараз найголовніше — переконати Маленьку Смердючку.

Цяо більше нічого не говорила, але тієї ж ночі разом з Го повернулася до Ста Хиж.

Того вечора Цяо постукала до Маленької Смердючки й поклікала її до себе додому. Го, з дуже серйозним виразом обличчя, саме сидів перед лежанкою. Побачивши Маленьку Смердючку, він не виявив тієї привітності, що була в вечірній школі, а лише швидко зміряв її поглядом. Цяо не знала, що тут слід говорити. Маленька Смердючка зрозуміла, що ситуація незвичайна, й серце в неї закалатало; вона думала: це схоже на допит, але що я такого зробила? Може, хтось розповів їм, що Цюгуї подарував мені вовняну тканину? Але це я сама винувата: ні, щоб потайки пошити, так я ще й до міста в ательє віддала, а потім у Ста Хижях роздобула шовкову кайму, щоб обшити низ. Сама себе виказала! Міркуючи так, Маленька Смердючка не втрималася й сама заговорила про ту тканину:

— Я не вимагала в нього тієї тканини, він сам погодився.

Го й Цяо презирнулися між собою, але все ще нічого не говорили. Маленька Смердючка продовжувала:

— Але не важливо, як вона до мене потрапила, я її носитиму. І що тут такого? Що, інші не носять? Крім того, він уже пішов звідси. Я зізнаюся в зв'язках із ним, тут же всі свої. Це все через те, що наш двір так близько від їхнього паркану.

Оскільки Маленька Смердючка першою заговорила про свої відносини з Цюгуем, вона полегшила роботу Го. Тепер його обличчя проясніло, а кудлаті брови заворушилися від спроб стримати сміх. Го звернувся до неї:

— Цзя Чженфен.

Маленька Смердючка заціпеніла. Цього разу їй було не смішно, бо вона не розуміла, з якого дива Го називає її так офіційно — чи не надумав і її завербувати для революції? Го продовжив:

— Ти пошила собі вовняну куртку?

— Угу.

— А якого кольору?

— Салатного.

— А чим обшила?

— Шовковою каймою з лотосами, ще й розшита яшмовими бусами.

— А в тебе є взуття на шкіряній підшві? — продовжував питати Го.

Маленька Смердючка подивилась на Го, потім на Цяо, й сказала:

— Є пара з трикотажним верхом.

— Завтра вдягай усе, ще й помасти волосся й заколи його двома шпильками.

— Це ще навіщо?

— Я зараз піду, а Цяо тобі по секрету розкаже, й ви з нею вирішите всі деталі.

Го пішов до східної частини селища, де він мешкав у надійному місці. А Маленька Смердючка залишилася ночувати в Цяо. Цяо розстелила на тому самому старому кані два матраци, й вони лягли обличчям одна до одної. Цяо сказала:

— Я іноді згадую наше дитинство.

— Ми вирости, але поглянь, якою стала ти і що виростило з мене. Ніби й справді усе наперед було визначене Богом. Ти віриш у це? Справді є диявол, який тягне мене до пекла?

— Ні, все не так. Я стала революціонеркою тому, що це потрібно для опору японцям, а не тому, що хтось так наперед визначив. Причому тут віра в Бога? А те, що ти не є революціонеркою, це зовсім не означає, що ти — погана людина. Хоча, з іншого боку, не можна робити в житті тільки те, що заманеться, бо тоді ніхто не зможе передбачити наслідків. Подивись на свої стосунки з Цюгуем — їх не можна назвати цілком вдалимими. Хто такий Цюгуй? Ти просила в нього вовняну тканину?

Маленька Смердючка сказала:

— Він сказав, що привезе мені відріз шевіоту, а я сказала, що вовна краще шевіоту. Хіба це велика рідкість — шевіот? Він нічим не краще за заморську тканину. Тільки голову мені хотів задурити.

— От і подивись — яка користь із спілкування з ним?

— Принаймні вовна краще шевіоту.

— Це так.

Маленька Смердючка на це тільки щось промурмотіла в ковдру. Вона була щільно закутана, так що Цяо бачила тільки її обличчя навпроти. Цяо думала: досить уже теревенити, час розказати їй завдання.

Цяо розказала Маленькій Смердючці, що від неї вимагається. Спочатку та відмовлялася йти на таке, казала, що вона боїться, що вона ніколи такого

не робила, й усе це схоже на напад серед білого дня, і якщо раптом хтось упізнає її та Го, то її обов'язково розстріляють. Цяо сказала:

— Не варто так боятися. Дайань далеко від Ста Хиж, і ніхто тебе там не знає. А Го, хоча й звідти, все одно з самого дитинства був з батьком у роз'їздах по квіткових ярмарках, а згодом поїхав навчатися до Баодіну. Крім того, все залежить від ваших з Цюгуем відносин. Він просто змушений буде захищати тебе, адже, як кажуть, гарний собака трьох сусідів охороняє, а гарний чоловік — три села. І ще — якщо бити вовка конопляним стеблом — обидва боятиметься²⁴. Він хоча і в Дайані, але його рідні поки що тут, у Ста Хижях.

Маленька Смердючка врешті прийняла план Цяо й решту ночі пролежала з закритими очима.

Наступного ранку на виході зі Ста Хиж можна було побачити Маленьку Смердючку й Го. Маленька Смердючка була одягнута в куртку з салатної вовни, взута в черевички на шкіряній підшві з трикотажем верхом, її напomadжене волосся блищало, заколите з обох боків шпильками, обличчя рожевіло пудрою, а з рукава²⁵ звисала біла шовкова хустинка. Куртка була їй якраз по фігурі — приталена, з вузькими рукавами, вона щільно облягала її стегна. До цього Маленька Смердючка тільки приміряла її, але не носила посправжньому. Тепер же, вдягнувши її, вона відчула, що в ній і ступити важко. Тож вона не встигала за Го.

Го котив майже новий, жіночого розміру велосипед «Фуджі». Він був одягнений в сорочку західного зразка, заправлену в брюки, також від західного костюма, ще й з паском, ніби інтелігент з великого міста.

Тільки через десять лі Маленька Смердючка й Го вийшли на шосе, яке вело прямо до Дайаню. Го, помітивши, що Маленькій Смердючці важко пересуватися, запропонував:

— Сідай на раму, я тебе повезу.

Жіночий велосипед якраз був невисокої конструкції, і Смердючці потрібно було тільки піднятися навшпиньки, щоб сісти на його раму. Го закинув ногу на сідло й вони поїхали.

Маленьку Смердючку раніше ніхто не возив на велосипеді, до того ж тепер позаду неї сидів справжній червоноармієць, тож вона аж заклала на рамі, скрутившись. Го сказав:

— Ти цілком можеш розслабитися! Я ж тепер твій дядько, а ти — моя племянниця, ми так і повинні поводитися. Якщо ти до самого пункту будеш такою вимушеною, то вороги відразу ж запідозрять обман.

Маленьку Смердючку трохи відпустило, й вона послабила кулаки, якими вчепилася в руль. Вона запитала в Го:

— Договоримось ми з Цюгуем — а що потім? Перейдемо на той бік рову, чи повернемося на цей?

— Звісно ж, спочатку перейдемо на той. Ми ж домовились, що це ти з дядьком ідеш відвідати своїх батьків. Тож ми мусимо спочатку перейти на той бік. А вночі, коли Цюгуї накаже спустити підвісний міст, ти відразу ж повернешся на цей бік рову.

— Я сама повертатимусь додому? Та ще й серед ночі?

— Коли перейдеш рів і пройдеш п'ять лі, зійдеш із шосе, там буде село, у його східній частині побачиш тополю з двома воронячими гніздами. Увійдеш у село й знайдеш людину на прізвище Гао, він — із військового комітету, в нього переночуєш, а потім підеш додому. Ми заздалегідь усе підготували. Перед виходом ще переодягнешся, бо цей одяг дуже кидається в вічі, мало що може статися? — на шосе багато різних людей.

²⁴ Тобто конопляним стеблом вовка не в'єш, тому й боїшся, але вовк про це не знає, тому також боїться.

²⁵ У традиційному китайському одязі рукава використовувалися ще й як кишені.

Маленька Смердючка закивала головою на знак згоди, при цьому пудра з її обличчя розвіялася за вітром.

Якраз у полудень Маленька Смердючка й Го прибули до Дайаню. Охоронець на гарматній вежі ще здалеку почав кричати:

— Ану стій! Що треба?

Маленька Смердючка й Го зупинилися. Маленька Смердючка закричала йому в відповідь:

— Я прийшла до Цюгуя!

Охоронець почав перепитувати:

— А ти йому хто така?

— Він наш сусід і родич.

Охоронець більше нічого не питав, але коли Маленька Смердючка й Го підійшли до підвісного мосту, інший охоронець спустив його.

Цюгуй, почувши, що до нього прийшли, похапцем вибіг із гарматної вежі назустріч, і стояв тепер по той бік мосту, дивлячись на цей його бік. На цьому боці стояла Маленька Смердючка, його сусідка, яка цілком могла називати його й своїм родичем. Але з нею був ще хтось. Цюгуй ще не встиг розібратися в подіях на цьому боці мосту, як незнайомець сам вийшов наперед. Го, побачивши, що Цюгуй і охоронець починають піднімати міст, узяв ініціативу на себе, й сказав:

— Моє прізвище Фань, ти повинен був чути про мене. Я — дядько Маленької Смердючки, приїхав з Шименю. У мене є до тебе справа. Накажи пропустити нас на вежу.

І поки Цюгуй ще нічого не встиг сказати, Маленька Смердючка закричала:

— Ми вмираємо від спраги! Швидше накажи підняти нас на гору й дайте нам ковток води!

Го теж додав:

— Чому нас не піднімають?

Цяо

Вже в пропускному пункті Го вдалося схилити Цюгуя на свій бік, тож їх із Маленькою Смердючкою пропустили на той бік рову, нібито до родичів.

Увечері Цюгуй був на вахті й домовився з одним із своїх родичів, який служив у цьому ж взводі, щоб той опустив міст, й інші учасники зборів перейшли на цей бік. Го зустрів прибулих на командному пункті й, скориставшись нагодою, відправив Маленьку Смердючку на той бік рову. Вона, пройшовши п'ять лі, справді натрапила на два воронячі гнізда.

Потім, коли учасникам руху опору ще потрібно було переходити рів, вони знову просили Смердючку, щоб та йшла до Цюгуя. Так траплялося, й коли квітки побіліли, й коли на них розкрилися коробочки.

Після кількох таких походів Маленька Смердючка подумала, що її внесок у рух опору вже солідний, і пішла до Цяо й собі проситися стати революціонеркою. Цяо повідомила про це в район, однак районні начальники не дозволили, по-перше, тому що її присутність в антияпонському таборі принизить його авторитет, а, по-друге, вона потрібна для руху опору саме в своїй теперішній ролі. Цяо повідомила Маленькій Смердючці тільки другий аргумент, а перший — приховала. Не знаючи про нього, Маленька Смердючка ніколи не відмовлялася виконувати завдання, які видавали їй Цяо й Го. Вона не боялася ні ходити до Дайаню, ні вивідувати інформацію в гарнізонних. А вивідавши інформацію про пересування ворога, одразу ж поверталася з нею. Коли інші мешканці, боячись зачисток, розбігалися всліпу, ніби мухи без голови, Маленька Смердючка, зустрівши їх, казала:

— Повертайтеся, в найближчі десять днів японці не прийдуть до Ста Хиж.

І справді, в найближчі десять днів японці тільки обходили Сто Хиж стороною. Після цього люди вже не зневажали Смердючку за її недоречну куртку, вони стали розпитувати про ситуацію не тільки в Цяо, а й у Маленької Смердючки. Маленька Смердючка сказала:

— Йдіть по домівках і чекайте мого наказу, коли я скажу, тоді й тікати-мете. Ще встигнете.

І мешканці чекали наказу Маленької Смердючки. Ось вона сказала: тікайте хутчій, не стійте, як опудала! І не встигли мешканці накивати п'ятами в кукурудзу, як нога японців уже ступила в межі Ста Хиж. Вороги кілька разів приходили ловити кадровиків і красти квітки, однак щоразу ловили облизня.

З пропускного пункту в Дайані повідомили в місто, що невисока дівчина в салатній куртці постійно приходиться до Цюгуя. Охоронці міських воріт також доповіли, що невисока дівчина в салатній куртці постійно заходить крізь їхні ворота. Японська жандармерія наказала гарнізонним дізнатися, до кого вона ходить, і вони з'ясували, що це — командир одного із взводів гарнізону. Одного разу, коли дівчина знову прийшла до цього командира, її раптом зустріли японець із перекладачем. Вони почали розпитувати її вздовж і впоперек, але водночас принесли їй тістечка й японської газованої води. Коли вона поїла, перекладач звернувся до неї:

— Якщо вже ти виказала себе, то повинна тепер послужити японцям. А якщо не погодишся спокутувати свою провину, то вони тебе розстріляють.

Вони дізналися, що дівчину звати Маленька Смердючка. Після таких слів у неї від жаху аж волосся заворушилося й зуб на зуб не попадав. Вона казала собі: я так і думала, що японці мене розстріляють, і як у воду дивилася. Однак я не хочу, щоб мене розстріляли з гвинтівки, і нічого поганого не буде в тому, щоб тепер трохи їм послужити, адже на рух опору я вже багато попрацювала. Вона з'їла тістечко й випила газовану воду, що поставили перед нею. Вона побачила на пляшці з газованою водою наклеєне червоне сонце²⁶. Газована вода на смак була і трохи гострою, і трохи солодкою, і, навіть, трохи солоною та щипала за язик. Однак їй цей новий смак видавався освіжаючим.

Вороги знову прийшли до Ста Хиж, але на цей раз не залишилися з облизнем, а ввіймали помічника районної організації, який завідував фуражем, та голову селищного військового комітету. Крім того, забрали й частину квіток — мешканці послуухалися Маленької Смердючки, яка сказала, що найближчим часом вороги не прийдуть, тож втратили пильність, не встигли схватися самі й поховати цінні речі.

Вороги пішли, а ввечері до Ста Хиж повернулася Цяо й зупинилася в надійному місці. Дізнавшись, що Цяо повернулася, Маленька Смердючка пішла до неї. Цяо сказала:

— Я саме збиралася до тебе. Цього разу вороги заскочили нас зненацька, й ніякого попередження про їхній прихід не було. Те, що вони забрали квітки, ще півбіді, а от двох наших товаришів шкода.

Маленька Смердючка відповіла:

— Ще б пак! Але того разу навіть натяку на їхній прихід не було. Не знаю, як так сталося.

— Але того разу, коли ти ходила в місто, ти була в гарнізоні?

— Була. Ці скоти навіть пригостили мене тістечком і газованою водою, аж досі язик від неї болить — так защипала. Однак про справи вони нічого не говорили, мовчали, ніби їм роти попечатано.

— І ти нічого не чула?

²⁶ Червоне сонце є емблемою Японії, міститься на прапорі цієї країни.

— Я б по одному слову здогадалася про всі їхні плани, однак вони і його не виказали, навіть коли я їх запитувала.

— Але ж так теж не можна — прямо розпитувати ворогів про їхні плани.

— Так я ж не прямо, але як не натякала — все одно нічого.

— Що ж, значить так.

— Цього разу ще буде мені якийсь завдання?

Цяо замислилась на хвилинку, потім сказала:

— Поки що для тебе завдань немає, тож можеш повертатися додому. Коли щось з'явиться, я тебе знайду.

— Зараз такі часи, що ти навіть додому не наважуєшся повернутися, тож нам небезпечно далі спілкуватися.

— Це погіршення ситуації хоча й тимчасове, але необхідно приготуватися заздалегідь. Може так статися, що через кілька днів і в село не можна буде увійти. Чим ситуація гірше, тим більше дивного відбувається. Учасникам руху опору не можна не довіряти, але й серед ханьців є шпигуни.

— А то ні.

Коли Маленька Смердючка зібралася йти, Цяо попросила її перелізти через задній паркан, а не виходити через ворота. Цяо провела Маленьку Смердючку до паркану.

Цяо цілий місяць не поверталася в село, а Маленька Смердючка місяць не виходила з села. Коли громада приходила до Маленької Смердючки питати про ситуацію, вона тільки ніяково говорила:

— Ви що, не бачите, що я цілими днями сиджу вдома й простьобую підосви? Якщо хочете дізнатися, що робиться в місті, самі підіть у гарнізон і розпитайте, а то й у японців поцікавтеся.

Цюгуй повернувся і ще на порозі сказав дружині:

— Піді сьогодні до своїх батьків, бо мені потрібно запросити до себе Маленьку Смердючку. Тут я з тобою відвертий, та й усі про це знають, тож немає чого ревнувати.

Дружина нічого йому на це не сказала, тільки попросила грошей.

Увечері Цюгуй, перескочивши з даху на дах, постукав до Маленької Смердючки в вікно. Вона відчинила двері й сказала:

— Я думала, що це Цяо, аж виявляється — ти. Якими вітрами?

Цюгуй сказав:

— Ти тільки про Цяо й думаєш, а чому вона тебе досі не взяла в лави революціонерів? Ходімо до мене, поговоримо, там безпечніше.

Маленька Смердючка за Цюгуєм перебралася за паркан до нього в двір.

Цюгуй не наважився запалити лампу, тільки засунув двері й запропонував Маленькій Смердючці піднятися на піч, проте вона продовжувала непорушно сидіти за столом перед дверима.

З пічі Цюгуй сказав:

— Чому ти не йдеш, коли тебе кличуть? Забулася вже, де в мене лежанка?

Маленька Смердючка відповіла:

— Я розгублена.

— Ти розгублена? Думаю, не більше, ніж я тоді на гарматній вежі. Коли ти раз по раз приходила до мене з своїми справами, то в мене на душі також не було спокійно, ще й вимушений був догоджати воякам з 8-ої армії.

Маленька Смердючка мовчала.

Цюгуй запитав:

— Чому мовчиш?

— Ще не відомо, хто кому догоджав. Важко сказати. Ти не чув, що сталося днями в Ста Хижах?

— Не міг не чути. Про те, що схопили тих двох?

— Гарзд. Не будемо про це.

Цюгуй підійшов до столика, обійняв Маленьку Смердючку за талію й потягнув на лежанку. Він сказав:

— Мене перевели сюди, а згодом я знову повинен повернутися в місто в гарнізон.

— А ти не можеш не повертатися?

— Військовий наказ завжди як грім серед ясного неба. А ти що, не хочеш, щоб я повернувся?

Смердючка сказала:

— Я боюся.

Маленька Смердючка почула, як Цюгуй ліг на лежанку зітхаючи, й подумала: чому він завжди встигне розчарувати людину своєю бездушністю, хоч і бачимось так рідко.

Маленька Смердючка й Цюгуй тішились, аж поки заспівали треті півні. Тоді Цюгуй сказав:

— Я не можу чекати, поки розвидниться, але перед виходом повинен з тобою серйозно поговорити. Мене не переводили сюди, а спеціально прислали з Дайаню. Через твої походи туди, японці дізналися, про наш зв'язок, тож спеціально надіслали мене до тебе з завданням. Однак воно таємне, тож нікому не кажи про це. Про те, що минулого разу солдати не з пустими руками пішли зі Ста Хиж, мені відомо, навіть японське командування відзначило, як точно ти спрацювала.

Маленька Смердючка, почувши, що Цюгуй повернувся заради цієї справи, сховала обличчя в нього на грудях і сказала:

— О Небо! Пожалій мене, не давай мені цього завдання!

— Не варто тепер вдавати з себе немічну. Адже прийти до мене на гарматну вежу в Дайані тобі не бракувало сил.

— Ні, тільки не це! Мені шкода Цяо.

— Якби ти перша не заговорила про неї, я би теж не наважився сказати, адже в селі всі рідні один одному. Однак керівництво доручило мені поговорити з тобою саме про неї.

Півні проспівали ще раз, і Цюгуй заціпнув ворота, навісив на них замок і пішов.

Після того, як Цюгуй пішов, Маленька Смердючка пролежала кілька днів удома, не виходячи. У громаді говорили, що в неї болить живіт і вона не може ходити. Цюгуй, зі свого боку, прикривав Маленьку Смердючку в місті: він усім говорив, що в Маленької Смердючки болить живіт, ще й купував їй ліки від цієї хвороби. Однак згодом японці провели розслідування й дізналися, що Маленька Смердючка тільки вдає хвору. Тоді вони забрали в Цюгуя зброю й відправили його куховарити. Цюгуй не втримався й знову пішов до Маленької Смердючки, повідомити, що вдавати хвору більше немає сенсу, інакше важко сказати, що з ними обома зроблять.

Невдовзі Цяо повернулась у село й зупинилася в тому самому таємному наметі на півдні. Маленька Смердючка принесла їй печеного ямсу, після чого навідалась у місто.

Вечір був ясний і морозний. Якись люди, всі в чорному, підкралися до намету й оточили його, гострими ножами вони розпанахали міцний трав'яний мат й схопили Цяо. Серед цих людей в чорному були японці, й були китайці з гарнізону, привів їх сюди Цюгуй.

Цієї ночі Маленька Смердючка, лягаючи спати, щільно вкрилася з головою. Вона не наважувалась закрити очі, тому що як тільки закривала їх, то бачила в увяї як у пеклі смажать людей на сковорідці. Вона думала, що це все сталося через перелюб. Коли вона стала дорослою, то більше не чула цього слова, але тепер воно затямлося їй: перелюб, перелюб...

Люди в чорному не повели Цяо до міста, а кинули її до висохлої криниці, що належала Ста Хижам, була з будинок углуб і завжди суха. Солдатів гар-

нізону поставили колом на караул, а японці полізли в криницю влаштувати допит. Насправді то не був допит, бо ніякого допиту тут не було потрібно, але японцям хотілося розваги.

Хтось розв'язав Цяо, і коли її руки звільнилися, вона миттю вихопила з нагрудної кишені свою ручку й намертво затисла її в своїй руці. А хтось тим часом знімав з неї пасок, хтось розривав на ній одяг...

Можливо, навіть самі японці не думали про те, навіщо їм зараз ця розвага, однак абсолютно всі відчували, що вона потрібна. Вони кинулися шикуватися в чергу й утворили символічне живе коло вздовж стін висохлої криниці. Вони плескали себе по голих сідницях, протискуючись уперед, хтось підводився, а хтось лягав на його місце...

Під цим тілом наша стара домашня циновка, — згадувала Цяо.

Поряд з цим тілом «паркан», збитий з примітивних квіток, — згадувала Цяо.

Швидше ставай на конов'язь і стрибай через паркан у двір, стрибай же! — згадувала Цяо.

Поглянь, невже не розумієш, коли я так лежу? Це навіть коти й собаки знають! — згадувала Цяо.

Чому в тебе там щось стирчить, а в мене тут — дірочка? — згадувала Цяо.

І хтось почув, як Цяо вимовила: «Лаою».

Вона бачила тільки Лаою; себе і його в ті часи, коли ще вони були дітьми. Знову прийшов час, коли в селищі втретє проспівали півні.

Караул навколо криниці розпустили, а люди, що спускалися в криницю, розійшлися.

Сонце довго не розтоплювало паморозь на стеблах квіток. Його проміння не могло дістатися дна сухої криниці, тож іній там танув дуже повільно. І коли мешканці Ста Хиж оточили суху криницю, зазираючи всередину, в очах у них замерехтіло, й іній поряд з тілом Цяо здався їм квітками. Ті, в кого в очах не мерехтіло, побачили кишки, що випали з тіла, й подумали, що це їй штиками розпанахали піхву. Інші побачили на грудях Цяо криваву дірку, з миску завбільшки, з якої стирчало ребро, й подумали, що її провернули штиком.

Цяо померла зі стиснутими кулаками, в одному з них була ручка, усі це чітко бачили.

Маленька Смердючка й Го

Рух опору раз за разом зазнавав поразок, тож люди захвилювалися. Солдати народного ополчення вбивали всіх іноземців, вбивали всіх, хто їздив велосипедом. Напали й на Бедсона на шосе, коли він велосипедом повертався після проповіді в сусідньому повіті.

Бедсон помер, а його велосипед став трофеєм ополченців. Інші речі, що він возив із собою за плечима — «Новий Заповіт» та стосик «крилатих виразів» — виявилися нікому не потрібними.

Батько Лаою, перевдягнувшись власником аптеки, що приїхав до міста за товаром, відвідав похорон Бедсона. Пастора поховали в садочку, який він сам вирощував; на могилці поставили пам'ятний камінь до коліна висотою, на якому вигравіювали:

Бедсон шведський місіонер
1897—1942

Маленька Смердючка саме захворіла й цілими днями жалілася своїй матері Міцзи, що в неї паморочиться в голові. Міцзи ще не було й п'ятдесяти, але їй уже скрутило поперек, і вона вся зсохлася, ніби дровеня. Міцзи зварила Маленькій Смердючці овочевий суп з галушками, в який додала дрібно нарізаної цибулі, засмаженої на кунжутній олії. Але Маленька Смер-

дючка не схотіла їсти, сказала, що не переносить запаху цибулі. Цюгуй сам не наважувався повертатися до селища, тож передав їй через людей кручеників²⁷.

Так Маленька Смердючка пролікувалася вдома два-три місяці, поки одужала. Її обличчя стало ще світлішим²⁸, ніж раніше, й вона вся посвіжішала. Вона не хотіла більше думати про минуле — ні про дитинство, ні про своє доросле життя; ні про добрі справи, ні про погані. Всією душею вона прагнула вийти заміж і виїхати подальше звідси, бажано, аж за межу селища, і ніколи більше не повертатися до Ста Хиж. Однак ніхто не приходив їй сватати, тож вона чекала.

Одного дня з'явився Го. Маленька Смердючка давно його не бачила, і їй здавалося, що це був знайомий з минулого життя. Однак це все-таки був Го, якого вона добре знала, який навіть певний час вдавав їй дядька, а вона була його племінницею.

Було по обіді. У такий час вороги зазвичай не вдаються ні до яких заходів, а повертаються в місто.

Го був одягнений у брюки й сорочку з білого цупкого шовку. Однак який би одяг на ньому не був, він тепер був з ворожого табору.

Маленька Смердючка, побачивши Го, не знала, про що їй клопотатися: сама шукала сигарети, а свою матір Міцзи просила нагріти води. Го сказав:

— За сигарети — дякую, а води ставити не потрібно. Однак дим може мене видати, — пожартував він.

Го взяв з рук Маленької Смердючки сигарети, сам розгорнув фольгу і вдихнув трюнку. Він зрозумів, що ці сигарети не відкривали ціле літо, аж вони підмокли. Він усе-таки взяв одну, однак тільки постукав нею по столу, але не запалив. Маленька Смердючка не звернула на це уваги.

Маленька Смердючка ті кілька місяців, що хворіла, не курила. Го трохи постукав сигаретою по столі й сказав:

— Товаришу Цзя Фенчжен, керівництво послало мене відвідати тебе. Ми чули, що ти довго хворіла?

Маленька Смердючка сиділа на краєчку лежанки, затиснувши долоні між колінками. Го сидів на стільці біля вхідних дверей.

Він знову спитав:

— Тепер є надія на одужання?

— Вже одужала. Все швидко минулося, — сказала Маленька Смердючка.

Го, роззираючись по кімнаті, помітив знайому вовняну куртку, яка лежала в стосику щойно випраного одягу на лежанці, й відзначив, що її не прали й не прасували, тож на ній не було жодної зморшки. Коли його погляд зупинився на шовковій каймі, він згадав, як сама Смердючка колись описувала її: розшита яшмовими бусами. Він подумав: і справді — ось цей рядок маленьких квіток, ніби хрестики, вишитий чорними яшмовими бусами; як це я раніше не звернув уваги? Го перевів свій погляд на Маленьку Смердючку — вона все ще сиділа, затиснувши долоні між колінками. У таку спеку вона була одягнена в полотняну сорочку з коротким рукавом і застібкою навскоси, тож було видно її круглі руки.

Го зосередив свій погляд і сказав:

— Є справа.

Маленька Смердючка враз завмерла й сказала:

— Що за справа? Знову за старе?

— Можна сказати й так, — відповів Го.

²⁷ Страва з локші, яку скрутили певною формою (наприклад, метеликом чи колом) й смажили в великій кількості олії.

²⁸ За китайськими канонами краси, чим світлішою є шкіра, тим ближчою вона є до ідеалу краси.

Маленька Смердючка вивільнила долоні з-поміж колін і вчепилася руками за край лежанки, сказала:

— Останнім часом я про це вже не думала.

— Що, похитнулася в переконаннях? — поглузував Го.

— Ні, річ не в цьому, просто мати постійно нагадує, що мені вже 19 років і час іти заміж, — відповіла Маленька Смердючка.

— О, ось в чому справа! Ну, про це справді треба думати, але й про інше не забувати.

— Ти маєш на увазі не забувати про рух опору? — спитала Маленька Смердючка.

— Вгадала з першого разу, — відповів Го.

— Дивно, що мене ще пам'ятають у 8-й армії. Я поки хворіла, думала, що про мене давно забули, — сказала Маленька Смердючка.

— Ти так говориш, ніби тебе можна забути, — сказав Го.

— Кажі вже, що від мене потрібно, — сказала Маленька Смердючка.

— Цього разу завдання інше, і я боюся, що сам не зможу доладно роз'яснити його, тож краще я тебе проведу.

— Чи не до районного начальства? — запитала Маленька Смердючка.

— До повітового відділу по боротьбі з ворогом, — відповів Го.

— Прямо зараз?

— Так, прямо зараз, дотемна повинні встигнути — а йти 20 лі.

Го встромив так і не розкурену сигарету назад у пачку й відсунув її. Маленька Смердючка розрушила стосик випраного одягу, шукаючи в що перевдягнутися.

Але Го сказав:

— Не перевдягайся, іди так — якраз вгадаєш на спекотну погоду.

— Але зараз люди не ходять з короткими рукавами, це — не модно.

Го відповів:

— Нічого.

Маленька Смердючка замислилася на мить, потім сказала:

— Ходімо.

Вона тільки скористалася віничком з китиці гаояну для підмітання лежанки, щоб обмести свій одяг, після чого зайшла в кімнату й сказала своїй матері Міцзи, що вона піде з Го в справи і сьогодні не повернеться, тож не потрібно хвилюватися, а якщо хтось її питатиме, то можна сказати, що вона пішла за село фарбувати одяг.

Тож Маленька Смердючка, прихопивши з собою торбинку, вийшла з Го.

Саме був час, коли злаки повинні колоситися, а квітки викидати коробочки. Однак ситуація була сумною, оскільки антияпонський уряд саботував наказ японців сіяти квітки, тож тепер вони рідко зустрічалися на занедбаних полях. Люди посіяли їх не на продаж, а на свої мінімальні потреби — щоб вимочити з них нитки та виткати сяке-таке полотно, а ще використовували їх як вату.

Го — попереду, а Маленька Смердючка — позаду, йшли стежиною, вкритою тінями від збіжжя. Оскільки цього року вологи не вистачало, то земля була твердою, а стежина — пририта порохом, який не розганяли навіть окремі перехожі чи вершники. Посередині стежини росли подорожники й свиріпа.

Коли спустилися в рівчак, то першою йшла Маленька Смердючка, а Го — за нею. Цей рівчак спеціально вирили вздовж дороги для втечі; він був глибиною в зріст людини, й по ньому могла пройти ціла армія. Якщо йти в рівчаку пригнувшись, то зверху нікого не видно; якщо ж іти розпрямившись, то зверху буде видно тільки маківку.

Маленька Смердючка йде попереду, Го — позаду. Він знову помічає її оголені руки, якими вона помахує при ходьбі. Помічає, що небесно-блакитна со-

рочка щільно обтягує її талію, аж вздовж неї зібралось кілька складочок. Він думає, що в цій сорочці вона виглядає ще стрункішою, однак її тіло, схоже, міцне, як порцеляна. Так, міцне, як порцеляна, й сідниці випинаються та коливаються вгору-вниз при ходьбі. Го ще згадує той раз, коли він віз її на рамі велосипеда до Дайаню, й думає: як це я тоді не звернув увагу на її спину, хоча вона й була так близько? Виявляється, людина помічає більше з більшої відстані. Але годі дивитися, слід іти далі.

Го більше не зважав на Маленьку Смердючку, він простягнув руку собі за спину й намацав там німецький пістолет — браунінг. Він подумав, що носить його з собою через те, що війна.

Так вони йшли — Маленька Смердючка попереду, Го позаду, аж раптом Маленька Смердючка зупинилася й озирнулася, запитала Го:

— Не відпочинемо трохи?

— Стомилася?

— Трохи.

Го побачив, що густі брови Маленької Смердючки змокли від поту й приклеїлися до чола; тіло, очевидно, теж спітніло, оскільки сорочка спереду приклеїлась до нього й на ній з'явився вологий слід. Серце Го тьохнуло від такої думки: щойно я так придивлявся до її спини, що перед і не помітив, і якби одяг не приклеївся до тіла, то так би тільки про одяг і думав, а власне про людину під цим одягом найчастіше й забуваємо.

Стомилася, подумав Го. Справді стомилася.

Побачивши, що Маленька Смердючка стоїть нерухомо, Го запитав:

— Тут, у рівчаку кучугури, тож легко й стомитися. Відпочинемо трохи.

Маленька Смердючка вже зігнула ноги, збираючись сісти, коли Го сказав:

— Ні, не можна сідати тут посеред дороги, ми будемо заважати іншим перехожим. Краще виходьмо нагору, підшукаємо місцину на міжрядді.

Маленька Смердючка спитала:

— Ти не боїшся, що ми тоді запізнимося?

— Ще є час. Поглянь, сонце ще стоїть високо.

— Але вже повертає на захід.

Го, помітивши покатий виступ, швидко вибрався з рівчака, а Маленька Смердючка простягла йому руку, Го з силою потягнув її, й теж витяг з рівчака.

Цей рівчак проходив по кукурудзяному полю, за яким було невелике квіткове поле. Це квіткове поле по периметру було засіяне злаковими. На що воно було схоже? Го подумав, що на безлюдну галявину в лісі — так тут було тихо. А Маленька Смердючка подумала, що воно схоже на застелену лежанку.

Го спитав:

— Це ще землі Ста Хиж?

— Так, межа проходить якраз за цим полем, — відповіла Маленька Смердючка.

— А кому належить це поле квіток?

— Родині Лаою.

— Роботящий хлопець.

— У батьків удався. Чому ви його досі не заберете в революціонери? Що не кажи, а більше такого хвацького хлопця, мабуть, і в усій Піднебесній не відшукаєш.

— Він давно вже висував прохання, тож і за нами не забариться.

Го, побачивши, що навкруги нікого немає, зійшов просто на квіткове поле й сів, обмахуючись полою одягу ніби віялом. Його браунінг прихилив траву, що росла на міжрядді.

Маленька Смердючка не сіла, а почала збирати ковила на узбіччі. Вона підбрала довші рослини і, назбиравши жмутик, перев'язала його стеблом, спитала в Го:

— Думаєш, на що це схоже?

— Не вгадаю.

Тоді Маленька Смердючка сказала:

— На віничок. Тримай, забереш додому, підмітитимеш.

— Ану давай, я спробую, чи він згодиться підмітати.

Маленька Смердючка підійшла й сіла поряд з Го. Вона простягнула свій «новоспечений» віничок прямо до очей Го й сказала:

— Якщо не згодиться, то не візьму за нього грошей, даром тобі віддам.

— А ти що, продаєш віники?

— Так. Давай, виймай гроші.

— Я дивлюсь, ти зовсім не стомлена, а щойно кричала, що йти не можеш.

— Від жарту і втома минає, а коли робиш улюблену справу — тим паче.

Говорячи, Маленька Смердючка жестикулювала руками, тож постійно торкалася тіла Го.

Го закинув руки за голову й ліг між рядами квіток, думаючи над останніми словами Смердючки.

Він подумав: напевно, вона сказала це не усвідомлюючи... чи ні? Може, все-таки, свідомо? Маленька Смердючка ніколи не забуває про особисті інтереси... ні, все-таки не усвідомлюючи, принаймні, я повинен так думати. Він відчував, як пістолет тисне йому на спину.

Го розстібнув пасок і поклав його разом із пістолетом поряд із обличчям.

Маленька Смердючка, побачивши, що Го ліг на землю, сказала:

— Думаєш, тільки тобі можна полежати? Я теж полежу трохи, бо ти ж — мій провідник, я все робитиму, як ти.

Го відповів:

— Лягай. Це все одно не моє поле.

— А якби було твоїм, то що — не можна було б лягти? Я б усе одно лягла.

І Маленька Смердючка справді лягла, ще й навмисне поближче до Го, так, що аж зламала кілька стебел квіток. При цьому вона сказала:

— Ці стебла тільки заважають, давай я їх вирву, бо інакше на одному міжрядді вдвох не помістимось.

І Маленька Смердючка почала висмикувати стебла квіток, Го ж її не стримував.

Коли Маленька Смердючка лягала, її голова вдарилась об пістолет Го. Той підтягнув його до себе й сказав:

— Обережно, він заряджений і може вистрелити.

— То прибери його швидше, тільки людей лякаєш.

Го лежав горілиць і повільно дихав, він здавався дуже суворим. Маленька Смердючка повернулася на бік і дивилася прямо на Го. Дивилася, дивилася, і раптом спитала:

— Ти маєш дружину?

— По мені видно?

— Цього по людині не видно. Однак раніше я помічала, що дехто з дівчат-кадровиків були до тебе небайдужі.

— То були дружні відносини між людьми, що роблять спільну справу.

Перед Го постала Цяо.

Перед Маленькою Смердючкою теж постала Цяо.

Однак ще не встигли вони її роздивитись, як вона розчинилася у повітрі. У цей момент і Го, і Маленька Смердючка хотіли, щоб Цяо швидше зникла.

Маленька Смердючка, побачивши, що Го все ще дивиться на небо, сказала:

— А між нами не може бути відносин, як між людьми, що роблять спільну справу?

— Вони складаються самі собою. Крім того, нам обом нема потреби так ... так...

— Нема потреби що? Кажі швидше!

Го не сказав, але подумав: нема потреби так церемонитись. Чому на війні людина повинна забувати про свої особисті інтереси? Він вивільнив свої руки, повернув голову й подивився на Маленьку Смердючку. Все той же маленький ніс і маленькі очі, але груди — пружні, привабливо випинаються під одягом, один гудзик на комірці не застібнутий, ніби запрошує розстібнути й решту. Го думає: якщо підняти руку й розстібнути їй ще один, то чи не стане відстань між нами меншою?

Го простягає руку й починає розстібати Маленькій Смердючці гудзик, вона ж удає, що не помічає.

Однак руки в нього не спритні, гудзик не розстібається, і тоді вже Маленька Смердючка розстібає його сама.

Коли Маленька Смердючка розстібнула по одному всі гудзики, Го побачив пасок на її брюках — скручений кренделем червоний шовк. Го подумав: невідомо, хто їй його зав'язував. Він не став чекати, поки Маленька Смердючка сама розв'яже...

Не можна сказати, щоб у Го був багатий досвід у цьому. Хоча він мав дружину, але майже ніколи з нею не бачився. Однак хлопцем у Баотіні він розглядав книжки про це на ятках, і з них дізнався чимало. Він згадав, що в деяких книжках були ще й сороміцькі картинки: і так, і по-іншому... Невже й справді сороміцькі? — думав він.

Він зітер піт з живота Маленької Смердючки, охопив руками її стегна і наблизившись до її вуха сказав:

— Давай так.

Маленька Смердючка розуміла, що Го заходить все далі, однак не відштовхувала його.

Тільки коли сонце схилилося до заходу, Го одягнувся й сів. Маленька Смердючка лежала з закритими очима, вдаючи, що спить, і не піклуючись про свій вигляд.

Го одягнувся, застібнув пасок і дістав з кобури пістолет. Він відзначив, що пістолет сильно нагрівся на сонці. Він трохи відтягнув затвор і впевнено вставив патрон.

Маленька Смердючка, почувши клацання затвору, відкрила очі. За ці кілька років вона бачила-перебачила різні пістолети, й чула-перечула клацання різних затворів. Вона подумала: це — потужний пістолет, напевне, німецький.

Маленька Смердючка, відкривши очі, зрозуміла: вона знову вгадала. Бо вона побачила, що німецький пістолет Го спрямований прямицінько на її голову.

Остовпівши, вона сказала:

— Гей-гей! Не жартуй так, раптом він вистрелить, то мені й кінець буде. А я не хочу померти в такому вигляді — поглянь на мене!

Го подивився на Маленьку Смердючку: вона з голови до ніг була притрушена порохом, хоча й підстелила собі одяг, а в голову підклала торбинку.

Пістолет Го все ще був спрямований на неї.

Маленька Смердючка сказала:

— Мені не подобаються такі жарти.

— Сьогодні мають сподобатися. Цей пістолет і патрони — німецькі, серед них немає холостих, тож мені не доведеться заряджати вдруге.

Побачивши незвичайно страшне й зелене від гніву обличчя Го, Маленька Смердючка притьмом сіла й вихопивши з-під себе сорочку прикрила нею груди.

Го сказав:

— Не потрібно прикриватися, швидше вдягайся. Потім і покінчу з тобою. Спочатку я хотів відвести тебе до відділу по боротьбі з ворогом, щоб ти ви-

слухала вирок, але тепер передумав. У відділі я скажу, що ти намагалася втекти, але тікати ти маєш одягнутою. Хто ж голий тікає?

У Маленької Смердючки тряслися руки, коли вона натягала брюки й застібала гудзика. Переплутавши застібки, вона сказала:

— О Господи! Та що з тобою? Щойно був такий ласкавий, аж раптом так перемінився!

— Не згадуй про те, що було щойно. Краще швидше застібни той гудзик, — відповів Го.

Маленька Смердючка, так і не розібравшись до кінця з гудзиками, на колінах підповзла до Го й обійняла його за ноги. Однак Го відступив кілька кроків назад, відштовхнувши її від себе. Він навів пістолет на голову Смердючки й злегка натиснув на курок, браунінг тільки трохи віддав поштовхом у руку, ніби й зовсім без звуку, і луна не пішла. Однак Маленька Смердючка залякла на своєму місці, й зі скроні в неї потекла кров.

Згідно з чинною тоді постановою керівництва руху, учасники руху опору на завданні могли розстрілювати на місці підсудних за таких трьох обставин: у разі опору, втечі та відмови слідувати за учасником руху.

Го пролежав у квітковій борозні, аж поки сонце сіло за гори, після чого вийшов з поля і спустився в рівчак.

У той день Лаою полов на полі гаолян і бачив, як Маленька Смердючка з Го зайшли на поле й довго не виходили, тож він заховався в гаоляні, не знаючи, що й думати. Чомусь він, який чув на полі кожний шерех, звуку пострілу не почув.

У сутінках він побачив, як Го, один, вигулькнув з квіткового поля і спустився в рівчак; тоді він вирушив на пошуки Маленької Смердючки.

З квіткової борозни піднялася група синьо-зелених вогників розміром з ліхтар і розсипалася по квітках. У Лаою аж волосся стало дибки, й він подумав: ліхтарики-біси! Ніколи їх не бачив! Однак його брат Мінсі розказував про них раніше. Згодом Мінсі помре від холери.

Лаою і ...

Приблизно 45 років потому. Одного літнього дня Лаою сів на потяг. Знайшов своє купе, свою полицю.

Він увійшов останнім. Подивився на годинника — ще б пак! Вже через чверть години й відправляємося. Він згадав, як перед цим дружина й донька збирали його в дорогу: вони по черзі запихали одяг у його валізу й рюкзак, ще й переживали, що він бере так мало одягу. Дружина нагадувала, що біля моря ранки й вечори холодні, вона минулого року їздила на процедури, так захворіла й вимушена була раніше повертатися. Коли дружина згадала про море, його вже доросла донька запхнула в валізу ще й нейлонові плавки, сказала, що щойно купила їх йому в приватній крамниці. Вони були салатого кольору з набитим чорним візерунком по каймі, на якому ще було нашито квіточки у вигляді хрестиків. Лаою подумав: це — зайве, хіба я піду плавати? Та ще й таке яскраве. Однак він похвалив доньку за завбачливість і подумав, що сьогодні він повинен бути дуже обережним у словах, зокрема й тих, що стосуються доньки та плавок. Адже якщо хоч одну фразу сказати недоречно, донька може на нього розсердитися. Тому Лаою похвалив доньку за завбачливість і похвалив колір плавок.

Коли одяг врешті-решт було зібрано, дружина й донька висловили намір провести його на вокзал. Однак Лаою зупинив їх, бо йому хотілося, щоб на старості зважали на його примху: на своєму потязі мусиш їхати сам, і він, врешті-решт, головний у родині.

Лаою вийшов на пенсію і їхав до одного прибережного міста відпочивати.

Тепер у Лаою було інше ім'я, і дружина з донькою не знали, що колись його звали Лаою. А тоді, коли його прийняли в лави революціонерів, він спочатку став помічником викладача в районі, а коли японців перемогли, його було переведено до повітового відділу народної освіти інспектором. На початку визвольної війни²⁹ він, хоча й мав уже 30 років, був прийнятий по комплектуванню до короткотермінової середньої школи, після чого вступив до медичного інституту. По закінченні навчання він залишився там кадровиком із політичної й ідеологічної роботи і зіткнувся з клінічною практикою тільки під час проходження практики навчальної. Спочатку він був секретарем комсомольського комітету, потім — секретарем об'єднаних організацій факультету, а перед виходом на пенсію — секретарем парткому інституту. Старі друзі жартували з нього, казали, що він — старий кадровик, а Лаою відповідав їм, що він усе життя мріяв працювати скальпелем, однак, на жаль, устиг вирізати тільки два чиряки.

Багажна полиця була повністю заставлена речами, тож Лаою заштовхав свою валізу й рюкзак під полицю, залишивши на чисто-білому столику якісь дрібнички. Він їхав на нижній полиці.

Розмістивши речі, Лаою підняв очі, щоб оглянути своїх сусідів по купе: навпроти сидів чоловік, ще старший роками за нього, а на верхніх полицях їхали дві жінки. Покоління Лаою звикло називати усіх жінок, незалежно від віку чи професії, товаришками. Зараз ці товаришки сиділи рядком на полиці Лаою.

Щойно потяг зрушив, пасажир навпроти простягнув свій похідний кухоль до пневмотермоса під столиком, і Лаою поспішив зробити те саме, займаючи «чергу». Виявляється, поняття черги завжди робить людину більш непомітною. Лаою наповнив кухоль водою і знов зміряв поглядом сусіда навпроти. Той уже простягнув на полицю ноги, тож було видно, що на ногах у нього надягнуті сірі нейлонові носки, а перед полицею стоїть пара старомодних шкіряних сандалів. Лаою теж носив сандалі, однак носки не надягав, тому що донька казала, що робити так — цивілізовано, а нейлонові носки — це по-сільському.

Обидві товаришки також носили босоніжки на босу ногу. Тепер вони їх скинули й полізли на верхні полиці. Лаою не міг відразу визначити їхній вік, тож подумав: тепер зустрічається багато товаришок, вік яких важко визначити, до того ж і фарба для волосся з'явилася. Хоча вона й руйнує білок у волосині, однак миттю розкупується.

Лаою підняв руку й поворушив своє волосся; воно було свого кольору — білого, як у квіток бавовни, і без лисини.

А пасажир навпроти був голомозим.

Ніхто не розмовляв, було чути тільки радіо, по якому хтось співав «Дорогу в 365 лі».

Пасажир навпроти саме п'є чай, і чайні листочки в його склянці по одному опускаються вниз. У нього гарний чай — *Криниця гракона* нового збору. Лаою теж п'є чай. І теж *Криницю гракона*. Лаою не курить і не вживає спиртного, він п'є *Криницю гракона*. Хоча нині це «мате» й виросло в ціні — до 100 юанів за 500 грам, він все одно його п'є.

Дві товаришки не п'ють чаю — вони розглядають одяг, одна виймає з поліетиленового пакета якийсь одяг і показує іншій. Це — сорочка, не розібрати — жіноча чи чоловіча, біла, в тоненьку жовту смужечку. Вони розгорнули її на своїх витягнутих ногах і дивляться дуже уважно, розглядають кожний гудзик і кожний стібок. Розглянувши це, вони беруться за ярличок, прикріплений під комірцем. Одна з них, прочитавши «стовідсотковий котон», каже:

²⁹ Мається на увазі боротьба між Гоміньданом і КПК у 1945—1949 рр. до остаточної перемоги КПК і проголошення КНР.

— Чиста бавовна, стовідсоткова бавовна, таке зараз нелегко дістати.

Лаою й раніше часто чув від доньки, що щось зроблено зі стовідсоткової бавовни. Він мимовільно смикнув себе за сорочку, пошиту з білого лавсану, й відчув певну відсталість від часу. Невже епоха нейлону вже пройшла? І це при тому, що в Китаї вона почалася на 20 років пізніше, ніж за кордоном!

«Котон», бавовна. Чиста бавовна. Чиста бавовна — чи це не стовідсоткові квітки бавовни? Квітки бавовни... — квітки...

Чисті квітки.

Одна з товаришок вийняла ще й сукню, і вони почали її обговорювати. На сукні не було бірки, тож жінки почали сперечатися. Одна казала, що це — чиста бавовна, а інша — що все ж таки змішане волокно. Вони намагалися переконати одна одну, спираючись на власний досвід, і дуже хвилювалися. Їхня суперечка привернула увагу Лаою, і він сказав:

— Вибачте, дозвольте мені подивитись?

Одна з них, одразу прийнявши Лаою за знавця, сказала:

— Скажіть, це — чиста бавовна?

Лаою взяв сукню до рук і, помацавши її, сказав:

— Не схоже.

Тоді жінка сказала:

— Я бачу, Ви знаєтеся на цьому, напевне, спеціаліст у цій галузі? Ви — модельєр?

— Ні, — відповів Лаою, — але я розбираюся в квітках бавовнику.

— Ви займаєтеся квітками бавовнику?

— Ні, — знову відповів Лаою, — зараз я дуже далекий від цього, однак розуміюся, оскільки в дитинстві я вирощував квітки. О, так, у наших краях квітки бавовнику називають просто квітками.

Потяг саме проїжджав повз невелике повітове містечко, і за вікном промайнув прилеглий до колії бавовноочисний завод. За стіною з червоної цегли було видно велику купу, з будинок, бавовни-сирцю, що сама була схожа на велику квітку. Лао-Ю, вказуючи на цю квітку, вигукнув:

— Ось квітки бавовнику! Це — заморські квітки. О, так, раніше люди називали заморськими квітками американські, то був гарний сорт. Зараз є багато нових сортів, але, я думаю, всі вони походять від заморських квіток. Ось подивіться на найближче квіткове поле, це — заморські квітки.

За вікном промайнуло поле бавовнику. Квітки бавовнику саме розкривали свої коробочки блідо-лотосового кольору, і їх ніжний запах заповнював і поле, і потяг.

Однак обидві товаришки не виказували особливого інтересу до розповіді Лаою про квітки. Вони почали складати на купку свій одяг, який до цього розглядали.

Пасажир навпроти п'є чай, Лаою теж п'є чай. Коли Лаою зустрічається поглядом з пасажиром навпроти, він помічає, що в того червоне обличчя, коротка шия й кудлаті брови, які постійно підстрибують. Зробивши ковток чаю, пасажир ставить кухоль на стіл, відкриває маленьку валізку й виймає з неї дві пляшечки з ліками, ставить їх на стіл, однак не п'є.

Лаою відчуває щось знайоме в його обличчі. Це ж він! Тоді, коли мене взяли до лав руху опору, його перевели до мікрорайону, а коли я перейшов до міста, то чув, що він подався на південь. Чому за минулі сорок років я про нього і згадки не мав, а сьогодні ми п'ємо воду з одного чайника? Тепер що краще — уникати його, чи відшукувати знайомство? Краще уникати, справді, краще уникати. І Лаою бере до рук газету, яку прихопив із собою і, напівзатулившись нею, читає. Однак він чомусь не бачить найбільшої статті на сторінці, а впирається поглядом у невелике оголошення про пошук людини на згині газети: «..., чоловік, був у військовому картузі, уже сім діб не з'являється додому...». Тоді слід шукати, не можна уникати. Шукати — значить потрібно

викликати його на розмову. Коли він заговорить, тоді можна бути впевненим на сто відсотків. Заговорю про квітки, щоб викликати його на розмову.

І Лаою звернувся до товаришок, які сиділи ближче до нього:

— Зараз уже втрачено насіння багатьох сортів бавовнику. У наших краях квітки були трьох видів, крім заморських були ще примітивні квітки й бузкові квітки.

Однак товаришки тільки робили вигляд, що слухають його.

Лаою поглянув навпроти — пасажир там уважно вивчав ієрогліфи на пляшечках з ліками.

Лаою сказав:

— Ті бузкові квітки насправді зовсім не бузкового кольору, а глиняно-жовті. Колись у наших краях усі люди носили одяг з полотна такого кольору. Товаришки продовжували робити вигляд, що слухають.

Лаою знову поглянув навпроти — пасажир продовжував вивчати свої ліки, уважно читаючи написані на пляшечках ієрогліфи.

Лаою сказав:

— А примітивні квітки — з тутешнього насіння, у них волокно коротке, а продуктивність низька, вони годяться тільки на вату.

Товаришки робили вигляд, що слухають.

Лаою подивився навпроти — пасажир тепер відставив пляшечки з ліками й зняв свої окуляри для далекозорих, тож сидів з розсіяним поглядом, дивлячись у нікуди.

Лаою сказав до товаришок:

— Давайте, я заспіваю вам пісню, теж про квітки бавовнику. Вона з тих часів, коли японці силували до вирощування бавовнику, а антияпонський уряд протистояв їм. Цієї пісні мене навчив один революціонер з Федерації молоді: «бавовнику зернина — кінчики гострі. Є з міста новини — про непроханих гостей...»

Проспівавши тільки перші два рядки, Лаою повернув голову, щоб подивитись на пасажира навпроти. Погляд у того був ще більш розсіяним, він ніби й не чув, що поряд хтось співає пісню.

Проте товаришки засміялися. Одна з них сказала:

— Хто б міг подумати, що Ви ще й гарно співаєте! Є одна народна пісня, якраз на цю мелодію, напевне, перероблена з цієї.

І вони піднялися на верхні полиці спати. Згодом звідти почулося сопіння, й усе в купе заспокоїлося.

Потяг зупинився на якійсь станції, потім рушив далі.

Пізніше ввечері по радіо в купе оголосили, що потяг прибуває на якусь велику станцію. Пасажир навпроти почав збирати свої речі. Цього Лаою ніяк не очікував, він думав, що той також іде до кінцевої станції.

Дії пасажира підштовхнули й Лаою до зборів.

Потяг зупинився, пасажир вийшов із купе і зійшов з потяга. Лаою теж вийшов із купе і зійшов з потяга.

На платформі на пасажира вже чекали люди, які прийняли в нього багаж і, оточивши його, пішли вперед.

Лаою йшов слідом, відчуваючи тільки, що шия тієї людини стала ніби ще коротшою. Він подумав: тобі теж уже пішов сімдесятий рік.

На виході з вокзалу хтось люб'язно відкрив тому чоловікові двері «Нісану».

Лаою сів у таксі.

Нісан зупинився біля старої будівлі в європейському стилі, яка мала лише одні вхідні ворота.

Лаою також попросив таксиста зупинитися за 100 метрів від будівлі.

Той чоловік увійшов, і в вікні на верхньому поверсі засвітилося та почулися радісні голоси, що вітали з приїздом. Було очевидно, що вітали його в родині.

Лаою довго дивився й слухав, аж раптом отямився й ніби щойно помітив, що перед очима в нього будинок, за спиною в нього — дерева, а під ногами — заасфальтований тротуар. Це змусило його опам'ятатися. Де це я? Як я сюди потрапив? І куди мені потрібно йти далі? Це схоже на мандрівку ввісні. Мені здається, я когось шукав? Кого я шукав? Знайомого? Старого товариша? Старого ... Це точно був він? Якщо він — то й що? І якщо не він — то що? Він раптом згадав, як мешканці Ста Хиж часто говорили: «так — чи ні?» Чому він 40 років не згадував ні цих людей, ні цих слів?

Куди тепер іде Лаою? Повертається на вокзал їхати в відпустку. Повз нього промайнуло вже так багато ліхтарів, що він мимоволі бачив ліхтарикабіса. У той день у сутінках бісики довго лютували на гострих кінчиках коробочок бавовнику. Потім вони зникли, і Лаою зміг нарешті увійти на квіткове поле. Він побачив, що тіло Маленької Смердючки лежить на кількох зелених стеблах бавовнику, а ще зелені коробочки увіп'ялися в її тіло.

Лаою йде до вокзалу, і проминає багато ліхтарів. Він думає, що все це — через ліхтарі, точно, через ліхтарі. Інакше чому все так збіглося — зелені стебла бавовнику, зелені коробочки, а ще — червоне обличчя, коротка шия та інше. А все почалося з того «котону» в потязі, зі стовідсоткового «котону».

Можливо зріст того пасажиря навпроти був не таким уже й низьким, адже коли він сідав у машину, Лаою чітко бачив, що він змушений був низько прихилитися.

1989 рік

З китайської переклала Нагія КІРНОСОВА

Алексей РОДИОНОВ

гоцент Східного факультету Санкт-Петербурзького державного університету, кандидат філологічних наук (спеціально для «Всесвіту»)

КИТАЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА НОВОГО Й НОВІТНЬОГО ЧАСУ

Доволі глибока криза, що охопила з другої половини XIX століття всі царини китайського суспільства, загроза колонізації, зростання антимацьжурських настроїв і революційних поривань поставили перед літературою нові вимоги, а саме: актуальність змісту і доступність ідей для найширшого кола читачів. Це дало поштовх для розвитку роману, особливо його викривального жанру (романи Лю Е, Лі Баоцзя, У Вояо, Цзен Пу). Крім того, передові представники китайської інтелігенції, які побували за кордоном, звернулися до художнього досвіду зарубіжної літератури. Грунтуючись на її прикладі, в кінці XIX століття поет і дипломат Хуан Цзуньсянь видав гасло «моя рука пише те, що кажуть мої вуста», закликаючи до оновлення мови і форми поезії. На початку XX століття літератор Лян Цічао обґрунтував особливу важливість роману і запропонував використовувати в прозі полегшений «новий стиль». У Китаї активізувався процес творення перекладів і переказів іноземної літератури.

Проте глибинне оновлення літератури відбулося лише в результаті літературної революції. Її початок прийнято відраховувати від публікації в січні 1917 р. в пекінському журналі «Нова молодь» статті Ху Ші «Нариси щодо реформи літератури». Ху Ші та його однодумці Чень Дусю, Чжоу Цзожень, Лю Баньхун, Цянь Сюаньтун доводили, що мовою літератури має бути розмовна мова, що потрібно відійти від запертих, банальних образів і сюжетів, що мірилом естетики має бути правдивість зображуваного. Перший зразок нової прози явив Лу Сінь оповіданням «Щоденник божевільного» (1918), йому також належить знана повість «Справжня історія А-к'ю» (1921—1922). Першопрохідцем нової поезії та драматургії став Ху Ші з віршами, що пізніше увійшли до збірки «Проби» (1920), і комедійної п'єсою «Головна справа життя» (1919).

Рух 4-го травня 1919 р., що став реакцією на колоніальні претензії Японії на Версальській конференції, викликав безпрецедентне піднесення національної самосвідомості і патріотизму. По всьому Китаю з'явилося близько чотирьохсот нових газет і журналів розмовною, живою мовою, що означало практичне втілення завдань літературної революції. Проза вперше набуває статусу провідного роду літератури, а її основним жанром стають проблемні оповідання. Молоді автори Бін Сінь, Е Шаоцзюнь, Ван Тунчжао, Ян Чженьшен торкалися у своїх оповіданнях питань про сенс людського життя, про природу добра і зла, про любов, про становище жінки, про турботи повсякденного життя звичайної людини. В поезії (Бін Сінь, Кан Байцін, Шень Інмо та ін) відбувається відмова від системи рим, найбільшої популярності набувають верлібр і короткий вірш.

У новій драмі відбувається переорієнтація з традицій китайської драматургії на естетичні принципи західного театру (Дін Сілін, Хун Шень, Тянь Хань). У січні 1921 р. у Пекіні було створено Товариство вивчення літератури. Його члени (Чжоу Цзожень, Шень Яньбін, Е Шаоцзюнь, Сюй Дішань, Ван Тунчжао та ін.) тяжіли до критичного реалізму. В липні 1921 р. китайські студенти в Токіо організували товариство «Творчість» (Го Можо, Юй Дафу, Чен Фан'у, Чжан Цзіпін, Тянь Хань та ін.). Ціх літераторів виокремлювало прагнення до явлення в творах авторської індивідуальності, естетичне ставлення до літератури. Визначальний вплив на них мав європейський романтизм і поступальний розвиток модернізму. До 1925 р. по всій країні вже налічувалося близько 100 літературних товариств доволі різної художньої орієнтації. З середини 1920-х рр. у письменницькому середовищі набуває популярності гасло про відображення в літературі інтересів пролетаріату і служіння революції.

У 1927—1937 рр. провідною течією була ліва література, представлена спочатку товариством «Сонце» (1927—1930), а з 1930 р. — Лігою лівих письменників. Її ду-

ховним лідером став Лу Сінь. Ліві письменники (Цзян Гуанци, Мао Дунь, Дін Лін, Чжан Тяньї, Ся Янь, Е Цзи та ін.) сприйняли марксистські погляди на мистецтво. Їхні твори вирізняє гостре соціальне звучання, проте класовий підхід значно обмежував коло і глибину трактування порушуваних проблем, спричинявся до появи кліше в сюжетах і образах. Ліга широко запозичила досвід російської та радянської літератури, переклад і поширення якої були одними з головних напрямів її роботи.

Домінування лівої літератури не було підірвано ані репресіями, ані прямою підтримкою з боку влади націоналістичної літератури (поезія Ван Пінліна, Хуан Чженся, Шао Сюньмея, проза Лі Цзаньхуа і Вань Гоаня). Існувала і третя течія — ліберальна література. Її представники виступали за свободу у виборі тем, за те, що твори не мають бути тісно прив'язані до політики. Наприкінці 1920-х років її рупором виступало товариство «Молодик» (Сюй Чжімо, Ян Шицю, Ху Ші, Вень Дю та ін.). У 1930-ті роки ліберальна література була представлена пекінською групою (Шень Цунвень, Чжу Гуанцян, Лі Цзянь Уї), яка дотримується правил критичного реалізму, і групою шанхайських модерністів (Е Лінфен, Ши Чжецунь, Лю Наоу, Му Шійн тощо). Найвизначніші досягнення літератури 1928—1937 років — поява романів Ба Цзіня («Сім'я», 1931); Лао Ше («Розлучення», 1933, «Рикша», 1936); Мао Дуня («Перед світанком», 1933); епічних поем Цзан Кеця («Автопортрет», 1936) і Ай Цина («Даяньхе — моя годувальниця», 1934); багатоактних п'єс Цао Юя («Гроза», 1934, «Схід», 1936) і Ся Яня («Під дахами Шанхаю», 1937). Від проблем окремої особистості літератори перейшли до проблем всього суспільства. Остаточно усталюється літературна мова.

На початку війни опору Японії (1937—1945 рр.) літературний процес у Китаї виявився розділеним на чотири центральні течії: літературу гоміньданівських районів, «звільнених» районів, окупованих районів і літературу іноземних концесій у Шанхаї. Спочатку в літературі запанував дух оптимізму й героїзму, відбулося відродження суто позитивних персонажів. Агітаційні завдання поставили перед письменниками питання про засоби звернення до неписьменної аудиторії. Вихід було знайдено у зверненні до народної пісенно-оповідної літератури — сказання, частівки, пісні, а також у зверненні до театру. В перші роки війни пережив зліт і жанр документальної прози. Тоді ж з'явилися і нові жанри в поезії — декламаційні вірші, вуличні вірші, гвинтівкові вірші, настінні вірші. Інтегрувавши традиції народної лірики, зберегла своє значення також епічна поема.

До початку сорокових років у літературі районів, які були під контролем гоміньдану, частим мотивом стає засудження корупції й морального розкладу чиновників, терору спецслужб і зради національних інтересів (романи Мао Дуня, Лао Ше і Ша Тіна, п'єси Го Можо і Дін Сіліня), розвивається жанр політичної сатири. У воєнні роки на літературному небосхилі засяяли нові імена: у прозі це — Лу Лін, Ло Бінцзі, Яо Сюейнь, У Мінші, Хуан Гулю; в поезії — Юань Шуйпо, Цзоу Діфань, Ша Оу; в драматургії — У Цзугуан, Юань Цзюнь, Сун Чжіді.

Література «звільнених районів» слідувала настановам, що були сформульовані у виступах Мао Цзедуну в травні 1942 р. — масова література має слугувати інтересам робітників, селян і солдатів та використовувати звичні для них художні форми. Применшення ролі професійної майстерності викликало відхід від багатьох досягнень нової літератури, передовсім реалізму і психологізму. Водночас заохочення народної творчості принесло і позитивні плоди — відбувся повнокровний розквіт музичної драми, усно-розповідного мистецтва, старого стороздільного роману, оповідної поезії. Вдалими прикладами поєднання традицій народної та нової літератури можна вважати творчість Чжао Шулі і Чжоу Або, які писали про перетворення в китайському селі. У прозі Сунь Лі, Лю Байюя, Цю Дунпіна, Ма Фена, Кун Цзюе і Юань Цзин головною була військово-армійська проблематика. В поезії «звільнених районів» розкрилися таланти Ай Цина, Тянь Цзяня, Ке Чжунпіна, Хе Ціфана, Жуань Чжанцзіна, Лі Цзи. Хе Цзінчжі і Дін І створили один із найвизначніших творів лівого мистецтва — музичну драму «Сива дівчина».

У період громадянської війни 1946—1949 рр. література комуністичних районів продовжувала розвиватися в попередньому руслі. Помітними подіями стала поява роману Чжоу Лібо «Ураган», роману Дін Лін «Сонце над річкою Сангань», повісті Цао Мін «Рушійна сила». Водночас терор, який встановив гоміньдан на підконтрольних територіях, призвів до того, що більшість літераторів симпатизували саме

лівим силам. У творах Шень Цунвєня, Ван Тунчжао, Ба Цзіня, Дін Сіліня дедалі гостріше лунала критика гоміньданівського режиму.

Перемога КПК та створення Китайської Народної Республіки 1949 року подарували країні довгоочікуваний лад. Комуністична партія Китаю поширила на всю країну норми літературного життя, що склалися в районах, підконтрольних комуністам у 1930—1940 роки. Частина старих літераторів (Лао Ше, Ба Цзінь, Цао Юй) добровільно відмовилася від творчої незалежності та прийняла нові відносини літератури й політики. Інші втратили натхнення і перестали писати (Шень Цунвєнь, Цянь Чжуншу). Потреба у пропаганді нових, соціалістичних цінностей знову привернула увагу до театру і пісенно-оповідної літератури.

Значний вплив на літературне життя Китаю в цей період також мала радянська література і радянський досвід у проведенні літературної політики. Слідом за СРСР, соціалістичний реалізм був проголошений єдиним творчим методом китайської літератури.

У 1950-ті роки теми та сюжети в основному обмежувалися трьома складовими: оспівування соціалістичних інновацій (проза Чжао Шулі, Ма Фєна, Лі Чжуня, Цао Мін, Чжоу Лібо, Лєй Цзя, поеми Лі Цзи і Жуань Чжанцзіна та ін.), прославлення бойового революційного минулого КПК (романи Лю Байюя, Сунь Лі, Ду Пенчєна, Чєнь Дєнке, Кун Цзює і Юань Цзин, поезія Ке Чжунпіна тощо); опис звитя китайських солдатів, які надавали допомогу корейському народу в боротьбі з американським імперіалізмом (проза Вєй Вєя, Лу Ліна, Лао Ше, вірші Тянь Цзяня та ін.). Особливе місце посідала тема дружби китайського і радянського народів, яка розвинулася в ліриці Го Можо, Ай Цина, Цзан Кеця, Цзоу Діфаня та ін.

Підпорядкування літератури політиці та проведення серії репресивних кампаній вилилися у зменшення психологічної глибини, зниження переконливості у розв'язанні художніх суперечностей, схематизм і лозунговий характер літератури. Ситуація лише посилилася з приходом у 1958 р. на зміну соцреалізму методу «поєднання революційного реалізму і революційного романтизму».

У 1966—1976 роках у Китаї відбувалася «велика пролетарська культурна революція». Розправи або трудового перевиховання зазнали майже всі професійні письменники. В 1966—1972 роках літературне життя була практично зведене до нуля. Єдиною дозволеною формою мистецтва залишалися десять «зразкових революційних вистав», повністю сформованих відповідно до пропаганди «ідей Мао Цзєдуна». На початку 1970-х років частина письменників була реабілітована, почало виходити друком кілька літературних журналів. Більшою мірою благонадійні літератори (поети Чжан Юнмєй і Лі Ін, прозаїки Хао Жань, Ша Цюнь, Го Сяньхун, Чжен Чжи) здобули можливість публікуватися. Ще однією рисою літературного життя на початку 1970-х років стало перевидання китайських класичних романів.

Смерть Мао Цзєдуна і відсторонення від влади «банди чотирьох» восени 1976 створили умови для відродження літературного життя. Проте ще півтора десятиліття література зберігала тісний зв'язок із політикою. Оповідання Лу Сінхуа «Шрами», повість Лю Сінью «Класний керівник», п'єса Су Шуяна «Взірець вірності» торували шлях «літератури шрамів», що викривали злочини часів «культурної революції». Пізніше цей напрям розвинувся в «літературу дум про минуле» (Ван Мен, Цун Вєйсі, Фєн Цзіцай, Чжан Сяньлян), що глибше і всебічніше осмислювали причини політичного лихоліття. Відновленню літературного процесу сприяло гасло «розкріпачення свідомості», що прозвучало на III пленумі ЦК КПК 11-го скликання (18—22 грудня 1978 р.) і IV Загальнокитайському з'їзді працівників літератури і мистецтва (30 жовтня 1979 р.). Крім того, в 1978—1979 рр. сталася масова реабілітація інтелігенції, в літературу повернулися старі письменники (Ба Цзінь, Ай Цин та ін.), почала з'являтися молода генерація, яка також чимало лиха пізнала за останнє десятиліття (Е Сінь, Ті Нін, Чжан Сіньсін та ін.). Політика реформ і зовнішньої відкритості породила на початку 1980-х рр. течію «літератури реформ» (Цзян Цзілун, Ке Юньлу, Чжан Цзе та ін.). У той самий період відбулося перевидання і переоцінка творів китайських письменників 1920—1940-х рр. Нового визнання набули твори Шень Цунвєня, Лао Ше, Чжан Айлін та низки інших ліберальних письменників.

На початку 1980-х рр. відновилися літературні зв'язки із закордонням. У Китаї розпочався активний процес перекладів західної літератури. Після присудження в 1982 р. Гарсія Маркесу Нобелівської премії особливу увагу в китайській публіки привернули твори латиноамериканського *магічного реалізму*. Під їхнім впливом у Китаї виникла «література пошуку власних джерел» (Хань Шаогун, А Чен, Цзя Пінва, Таші Дава та ін.), яка прагнула через звернення до народної культури усунути розрив із традицією, що виник у результаті літературної і «культурної революції». Під впливом західного модернізму і постмодернізму в китайській літературі виникає авангард (у прозі — Ван Шо, Юй Хуа, Ге Фей, Сунь Ганью, Лю Сола, в поезії — Бей Дао, Гу Чен, Шу Тін, у драмі — Ша Єсінь, Гао Сінцзянь, Лю Шуган), із притаманними йому експериментами щодо художніх засобів.

Прискорення ринкових процесів на початку 1990-х рр. спричинилося до подальшої деідеологізації літератури, її зіткнення з масовою культурою. Література була поставлена в умови комерційної конкуренції, зокрема і з іноземною літературою. За цих обставин помітного розвитку набули неореалізм (Чі Лі, Фан Фан, Янь Ляньке), який без прикрас, натуралістично показує життя звичайної людини, і «психологічна жіноча проза» (Ван Аньї, Чень Жань, Сюй Кунь, Вей Хуей). У літературі приходять молоді автори (Цю Хуадун, Чжу Вень, Дяо Доу), прихильники «індивідуального письма», що протистоять будь-якій традиції, які заперечують табу і заборони. Через комерційні умови існування літератури в 1990—2000-ні рр. значно поширюються еротичні, авантюрні і детективні сюжети...

Сталий економічний розвиток і відносна політична стабільність у Китаї в останні десятиліття сприяли на межі тисячоліть зміщенню літератури на периферію суспільного життя Китаю. Утилітарний принцип ідеологічної доцільності вперше відійшов на другий план, змінившись диктатом читацьких смаків та інтересів. Нині в Китаї з'являється близько тисячі романів упродовж року, кількість літературної продукції менших жанрів взагалі не піддається обліку. Приємно, що серед цього розмаїття завжди знаходяться твори, здатні задовольнити запити всіх груп читачів — від школярів, захоплених жанром фентезі, до справжніх культурних естетів.

«Всесвіт» — журнал іноземної літератури.

Спецвипуск: Альманах китайської літератури, 2010.

Засновник: ТОВ Видавничий дім «Всесвіт».

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ, № 478 від 03.03.1994.

Адреса Видавничого дому «Всесвіт» та редакції журналу:

01021, Київ-21, вул. М. Грушевського, 34/1

Т е л е ф о н и :

шеф-редактор, відповідальний секретар 253-13-18
головний редактор 253-27-10
бухгалтерія 253-06-13

E-mail: myk@vsesvit-review.kiev.ua www.vsesvit-journal.com

Дизайн, набір та верстка комп'ютерного центру Видавничого дому «Всесвіт».

Підписано до друку 11.01.2010 р. Формат 70 x 108/16. Тираж 1000 прим. Вид. № 57. Зам 10-1.

Видрукувала друкарня «Бізнесполіграф», 02094, Київ, вул. Віскозна, 8. Тел. 223-24-47.

秋色可賞

借山莊館者白名齊陳

